

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEP ETME HAKKI

Özge AYAN

Danışman

Yard. Doç. Dr. Yaşar Can GÖKSOY

İzmir 2008

Yemin Metni

Doktora Tezi olarak sunduğum “*ACENTENİN DENKLEŐTİRME TALEP ETME HAKKI*” adlı çalıŐmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűŐecek bir yardıma baŐvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gűŐterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmıŐ olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

15.04.2008

Özge AYAN

DOKTORA TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Özge AYAN
Anabilim Dalı : Özel Hukuk
Programı : Doktora
Tez Konusu : Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ..... tarih ve ..... Sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliğinin 30. maddesi gereğince doktora tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini .... dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	☐	OY BİRLİĞİ	☐
DÜZELTİLMESİNE	☐	OY ÇOKLUĞU	☐
REDDİNE	☐		

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. ***
Öğrenci sınava gelmemiştir. **

- * Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez, burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	☐	Evet
Tez, mevcut hali ile basılabilir.	☐	O
Tez, gözden geçirildikten sonra basılabilir.	☐	O
Tezin, basımı gerekliliği yoktur.	☐	O

JÜRİ ÜYELERİ

.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....
.....	☐	Başarılı	☐	Düzeltilme	☐	Red	.....

İMZA

ÖZET
Doktora Tezi
Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı
Özge AYAN

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Özel Hukuk Anabilim Dalı
Doktora Programı

Acente, üretilen mal ve hizmetlerin işletme merkezinin dışında, daha geniş bir çevrede pazarlanabilmesi için faaliyet gösteren bağımsız bir tacir yardımcısıdır. Acentenin buna yönelik çaba ve faaliyetleri sonucunda, üretilen mallar ulusal veya uluslararası pazarlarda daha fazla tanınır ve satılır hale gelir, geniş bir müşteri çevresi elde edilir. Ancak acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra, acentenin oluşturduğu bu müşteri çevresinden, müvekkil yararlanır. Diğer bir ifadeyle müvekkil, acentelik sözleşmesi sona erse dahi, acentenin müşteri çevresinden yararlanmaya, bu müşteri çevresiyle ticari ilişkilerini sürdürerek ekonomik menfaat elde etmeye devam eder. Özellikle acentelik sözleşmesinin, acentenin kusurundan kaynaklanmayan nedenlerle sona erdirildiği durumlarda, acenteye müşteri çevresinin için bir karşılık ödenmesi hakkaniyet gereğidir. Bu karşılık, acentenin denkleştirme talebini oluşturur.

Acentenin denkleştirme talebi, yürürlükteki Ticaret Kanunumuzda düzenlenmemiştir. Bu konuda bir hukuk boşluğu bulunmaktadır. Sigorta acentelerinin denkleştirme talep etme hakkı, 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin 16. fıkrasında düzenlenmektedir. Ancak bu hüküm, boşluğu tamamen giderecek kapsamda değildir. Bu eksik ve uygulamadaki ihtiyaçlar dikkate alınarak Türk Ticaret Kanunu Tasarısında, acentenin denkleştirme talebi 122. maddede düzenlenmiştir.

Acentenin bu talebinin hukuki niteliği, koşulları, kapsamı, hesaplanması ve diğer özellikleri tez konumuzu oluşturmaktadır. Söz konusu talep, mevcut kanuni düzenlemeler, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ve yabancı ülke kanunlarının ilgili hükümleri esas alınarak, üç bölümde incelenmiştir.

Çalışmamızda varılan sonuçlara göre, acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda talep edilebilecek olan denkleştirme hakkının bazı temel koşulları şunlardır:

1. Acentelik sözleşmesinin denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona ermesi,
2. Müvekkilin acente tarafından kazandırılan müşterilerden sözleşmenin sona ermesinden sonra da menfaat sağlayacak olması,
3. Acentenin kayba uğraması,
4. Hakkaniyetin acenteye denkleştirme ödenmesini gerektirmesi.

Anahtar Kelimeler: Acente, Denkleştirme, Tazminat, Ücret.

ABSTRACT

Doctoral Thesis

The Right of the Agent to Request for Equalization

Özge AYAN

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department Privat Law
Doctoral Program**

The agent is an independent assistant to the merchant, who operates to market the products and services out of the premises in a wider domain. Thanks to efforts and activities of the agent towards this end the products and services are introduced to and sold at the national and international markets, and a wider portfolio of customers is established. However, upon termination of the agency agreement, the principal will benefit from such portfolio of customers established by the agent. In another words, the principal continues to benefit from the customer portfolio of the agent and have economical gains by continuing a commercial relationship with such portfolio even if the agency agreement terminates. Especially in cases when the agency agreement is terminated for reasons where the agent is not at fault, a compensation payment to the agent for its customer portfolio is required for justice. This compensation forms the agent's request for equalization.

The agent's request for equalization is regulated by the Mercantile Law in effect but there is a legal loophole in this matter. The insurance agents' right of request for equalization is regulated by paragraph 16 of article 23 of Code 5684 related to Insurance Businesses. Content of this clause, however, does not eliminate the existing loophole. The agent's right of request for equalization is regulated in article 122 of Turkish Mercantile Law Proposal by considering this deficiency and the current applicable needs.

The agent's such request forms the topic of our thesis with its legal nature, conditions, content, calculations and other characteristics. The referred request is examined in three chapters by considering current regulations, Turkish Mercantile Law Proposal, and related clauses of foreign countries' laws.

Based on the results of our study, some of the basic conditions related to equalization that might be requested upon termination of an agency agreement are as follows:

1. Termination of the agency should happen in a way that will allow request for equalization,
2. The principal should have future benefits from the customer portfolio that was established by the agent even after termination of the agreement,
3. The agent should have losses,
4. The principle of justice should require that the agent be paid equalization compensation.

Key Words: Agent, Equalization, Compensation, Pay.

ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEP ETME HAKKI

YEMİN METNİ.....	II
TUTANAK	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR.....	XIV

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİ, SÖZLEŞMENİN SONA ERMESİ ve BUNUN HUKUKİ SONUÇLARI

§ 1.GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİ	3
I. Unsurları.....	3
II. Tarafların Hak ve Borçları	7
A. Acentenin Hak ve Borçları.....	7
B. Müvekkilin Hak ve Borçları.....	9
III.Hukuki Niteliği	10
IV. Türleri	13
§ 2.ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ.....	16
I. Genel Olarak	16
II. Kendiliğinden Sona Erme	16
A. Sürenin Dolması.....	16
1. Kural.....	16
2. Sürenin Dolmasına Rağmen, Tarafların Sözleşmeye Devam Etmesinin Hukuki Sonuçları.....	19
B. Ölüm/Tüzel Kişiliğin Sona Ermesi	20
C. Kısıtlanma	22
D. İflas.....	23
E. Sonraki İmkânsızlık	26

III. İrade Beyanı İle Sona Erme	27
A. Anlaşmayla Sona Erme (İkale)	27
B. Tek Taraflı İrade Beyanıyla Sona Erme (Fesih)	28
1. Olağan Fesih	29
a. Olağan Fesih Kavramı	29
b. Şekli ve İçeriği	30
c. Olağan Fesih Hakkının Sınırları.....	31
d. Fesih Süresi	32
e. Sonuçları	35
2. Olağanüstü Fesih.....	35
a. Olağanüstü Fesih Kavramı.....	35
b. Haklı Sebep Kavramı	37
aa. Acente bakımından haklı sebep sayılabilecek durumlar ...	39
bb. Müvekkil bakımından haklı sebep sayılabilecek durumlar	41
c. Şekli	42
d. Süresi.....	43
e. Acentelik Sözleşmesinin Haklı Sebep Olmaksızın Derhal Feshinin Hüküm ve Sonuçları	45
IV. Diğer Sona Erme Nedenleri	48

§ 3. GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİNİN SONUÇLARI.....	50
I. Ücretlerin Ödenmesi	50
A. Ücreti Doğuran İşlemler.....	50
B. Ücrete Hak Kazanma Zamanı	53
C. Ücretin Muacceliyeti.....	58
II. Acentenin Elindeki Belgelerin ve Malların İadesi	59
III. Acentenin Temsil Yetkisinin Sona Ermesi	61
IV. Sözleşme Sonrası Rekabet Yasağı	63
V. Müvekkilin Verdiği Güven Sonucunda Girişilen Yatırımların Maliyetlerinin Karşılanamamasından Doğan Zararın Tazmini	68
VI. Maddi Tazminat	72
A. Ticaret Kanununun Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesinde Maddi Tazminat Talebine İlişkin Hükümleri.....	72
1. Ticaret Kanununun 134. Maddesinin 1. Fıkrası Bakımından	73

a. Koşulları.....	73
aa. Acentelik Sözleşmesinin Fesih Yoluyla Sona Ermesi	73
bb. Başlanmış İşlerin Tamamlanmaması	76
b. Talep Edebilecek Kişiler	78
2. Ticaret Kanununun 134. Maddesinin 2. Fıkrası Bakımından	79
a. Getiriliş Amacı ve Hukuki Niteliği	79
b. Uygulanma Koşulu: Acentelik Sözleşmesinin Taraflardan Birinin Ölmesi, Kısıtlanması veya İflası Nedeniyle Kendiliğinden Sona Ermesi	80
c. Hukuki Sonucu: Acenteye Uygun Bir Karşılık Ödenmesi	81
B. Genel Hükümlere Göre Maddi Tazminat Talep Edilmesi	83
1. Belirli Süreli Acentelik Sözleşmesinin Derhal Feshinde.....	85
a. Karşı Tarafın Kusurundan Doğan Bir Haklı Sebep Sözleşmeyi Derhal Fesheden Tarafın Zararlarının Tazmini ...	85
b. Haklı Bir Sebep Olmaksızın Sözleşmenin Derhal Feshi Halinde Feshe Maruz Kalan Tarafın Zararlarının Tazmini.....	87
2. Belirsiz Süreli Acentelik Sözleşmesinin Derhal Feshinde.....	88
a. Karşı Tarafın Kusurundan Doğan Bir Haklı Sebep Sözleşmeyi Derhal Fesheden Tarafın Zararlarının Tazmini ...	88
b. Haklı Bir Sebep Olmaksızın Sözleşmenin Derhal Feshi Halinde Feshe Maruz Kalan Tarafın Zararlarının Tazmini.....	89
VII. Denkleştirme Talebi	90
VIII.Zamanaşımı Süresinin Başlaması	91

İKİNCİ BÖLÜM

ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEP HAKKININ TEMEL ÖZELLİKLERİ VE KOŞULLARI

§ 4.ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ	92
I. Genel Olarak	92
II. Terim	93
III.Acenteye Denkleştirme Hakkı Tanınmasının Haklı Nedenleri (Amaç)	94
IV.Hukuki Niteliği	100

A. Doktrindeki Görüşler	100
B. Görüşümüz	106
V. Uygulanma Alanı.....	111
A. Acentelik Sözleşmesinde	111
B. Tek Satıcılık Sözleşmesinde	113
1. Genel Olarak	113
2. Koşulları.....	116
C. Franchise Sözleşmesinde	121
VI. Denkleştirme Talebinin, TTK 134 ve Genel Hükümlere Göre Talep Edilen Maddi Tazminattan Farkı.....	123
A. TTK 134/1 Hükümünden Farkı.....	123
B. TTK 134/2 Hükümünden Farkı.....	125
C. Genel Hükümlere Göre Talep Edilebilen Maddi Tazminattan Farkı..	128
VII. Denkleştirme Talebi Hakkında Yargıtay'ın Tutumu	130
VIII. Denkleştirme Talebinin Tasarıda Düzenlenişi.....	142
IX. Denkleştirme Talebinin Sigortacılık Kanununda Düzenlenişi	146
X. Karşılaştırmalı Hukuktaki Durum.....	148
A. 1986/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifi.....	148
B. Alman Hukuku	149
C. İsviçre Hukuku	152
D. Fransız Hukuku	155
E. Avusturya Hukuku	157
F. İtalyan Hukuku.....	157
G. İngiliz Hukuku	159
§ 5. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN KOŞULLARI.....	160
I. Acentelik Sözleşmesinin Denkleştirme Talebini Doğuracak Şekilde Sona Ermesi	161
A. Sözleşmenin Sürenin Dolmasıyla Sona Ermesi	162
B. Sözleşmenin Geçersizliği	164
C. Sözleşmenin Ölüm, Kısıtlanma ve İflas Nedeniyle Sona Ermesi	166
D. Sözleşmenin İkaleyle Sona Ermesi	168
E. Sözleşmenin Olağan Fesih Yoluyla Sona Ermesi	169
F. Sözleşmenin Olağanüstü Fesih Yoluyla Sona Ermesi	171

1. Acentenin Sözleşmeyi Haklı Sebeplerle Derhal Feshetmesi	172
a. Müvekkilin Hakimiyet Alanından Doğan Haklı Sebeplerle ...	172
b. Acentenin Hakimiyet Alanından Doğan, Fakat Doğumunda Acentenin Kusuru Bulunmayan Haklı Sebeplerle	173
2. Müvekkilin, Acentenin Kusuru Olmaksızın Ortaya Çıkan Haklı Sebeplerle veya Hiçbir Haklı Sebep Olmaksızın Acentelik Sözleşmesini Derhal Feshetmesi	176
G. Acentelik İlişkisinin Sözleşmenin Devri Nedeniyle Sona Ermesi	179
H. Özel Durumlar	181
1. Çalışmanın Durdurulması	181
2. Sözleşmenin Niteliğinin Değiştirilmesi	182
3. Kısmi Sona Erme	184
II. Müvekkilin Acente Tarafından Kazandırılan Müşterilerden Sözleşmenin Sona Ermesinden Sonra Da Menfaat Sağlayacak Olması	184
A. Acente Tarafından Yeni Müşteriler Kazandırılması	185
1. Müşteri Kavramı	185
2. Yeni Müşteri Kavramı	186
a. Yeni Müşteri Kazandırılması	186
b. Eski Müşterilerle Ticari İlişkilerin Pekiştirilmesi	188
3. Sürekli Müşteri Kavramı	190
4. Hesaplama Dikkate Alınacak Müşteriler	192
a. Acentenin Çabası İle Müşteri Kazanılması Arasındaki Nedensellik Bağı	192
b. İspat Yükü	193
B. Müvekkilin Önemli Menfaatler Elde Etmesi	194
1. Menfaat Kavramı	194
a. Ticari İlişkilerin Devamından Kaynaklanan Menfaatler	195
b. Diğer Menfaatler	196
2. Müvekkilin Menfaatinin Önemli Olması	197
C. Müvekkilin Menfaatinin Tespiti	198
1. Müvekkilin Müşteri Çevresi ile Kurabileceği Ticari İlişkilerin Tespiti	199
2. Müşterilerin Müvekkille Ticari İlişkiye Girecekleri Tahmini Süre	202
3. Sürekli Müşteri Çevresinin Azalma Oranı	203

D. İspat Yüğü	203
III.ACENTENİN KAYBA UĞRAMASI.....	205
A. Acentenin Ücret Kaybı.....	205
1. Genel Olarak	205
2. Ücret Kaybının Hesaplanmasında Dikkate Alınan Ücretler	206
B. Acentenin Ücret Kaybının Tespiti	209
1. Temel Yıl (Son 12 Ay)	210
2. Müşteri Çevresinin Azalma Oranı	210
3. Tahmini Zaman Süreci	212
4. Faiz İndirimi.....	213
C. İspat Yüğü	214
IV.ACENTEYE DENKLEŞTİRME ÖDENMESİNİN HAKKANİYETE UYGUN OLMASI	215

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI

VE

DENKLEŞTİRMENİN DİĞER ÖZELLİKLERİ

§ 6.DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI.....	218
I. GENEL OLARAK	218
II. DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI YÖNTEMİ .	219
A. Ham Karşılığın Hesaplanması	220
1. Müvekkilin Menfaatinin Tespiti	221
2. Acentenin Kaybının Tespiti	222
3. Hakkaniyet Denetimi	225
a. Denkleştirme Miktarını Azaltan Durumlar	228
aa. Markanın Etkisi.....	228
bb. Toplam Cironun Azalması	229
cc. Rekabet Yasağının Olmaması	229
dd. Sözleşmenin Sona Erme Nedenleri.....	231
ee. Sözleşmenin Süresi	232
ff. Müvekkilin Çabası	233

b. Denkleştirme Miktarını Arttıran Durumlar	233
c. Denkleştirme Miktarını Etkilemeyen Durumlar	233
aa. Eski Müşterilerin Kaybı	233
bb. Tarafların Ekonomik ve Kişisel Durumları	234
B. Denkleştirmenin Üst Sınırı	234
1. Genel Olarak	234
2. Üst Sınırın Hesaplaması	236
III.DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASINA İLİŞKİN ÖRNEKLER	240
§7. ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEP ETME HAKKININ DİĞER ÖZELLİKLERİ	251
I. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN VAZGEÇİLMEZLİĞİ	251
A. Genel Olarak	251
B. Denkleştirmenin Sözleşmenin Sona Ermesinden Önce Ödenmesi	255
II. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN İLERİ SÜRÜLME SÜRESİ.....	256
III.DENKLEŞTİRME TALEBİNİN ZAMANAŞIMI	257
IV. YETKİLİ VE GÖREVLİ MAHKEME	258

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİGORTA ACENTELERİNİN DENKLEŞTİRME TALEP ETME HAKKI

§8. SİGORTA ACENTELERİNİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİN ÖZELLİKLERİ	259
I. GENEL OLARAK	259
II. SİGORTA ACENTELERİN DENKLEŞTİRME TALEBİ İLE DİĞER ACENTELERİN DENKLEŞTİRME TALEBİ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR.....	262
III.SİGORTA ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİN KOŞULLARI.....	265
A. Acentelik Sözleşmesinin Denkleştirme Talebini Doğuracak Şekilde Sona Ermesi	265
B. Sigorta Şirketinin Önemli Menfaatler Elde Etmesi	266
C. Sigorta Acentesinin Ücret Kaybı	269
D. Sigorta Acentesine Denkleştirme Ödenmesinin	

Hakkaniyete Uygun Olması	271
IV. DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI	272
V. SİGORTA ACENTELEİNİN DENKLEŞTİRME TALEBİNDEN ÖNCEDEN FERAGATİ	275
SONUÇ.....	279
KAYNAKÇA	293

KISALTMALAR CETVELİ

Abs.	: Absatz
Art	: Artikel
aşa.	: aşağıda
AvBD	: 86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
b.	: bend
Batider	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BB	: Der Betriebs-Berater
BGB	: Bürgerliches Gesetzbuch (Alman Medeni Kanunu)
BGE	: Entscheidungen des Schweizerisches Bundesgericht
BGH	: Bundesgerichtshof (Alman Federal Mahkemesi)
BGHZ	: Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen
bk.	: bakınız
BK	: Borçlar Kanunu
c.	: cümle
C.	: Cilt
CC	: Code Civil (Fransız Medeni Kanunu)
Çev.	: Çeviren
DB	: Der Betrieb
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
dn.	: Dipnot
DStR	: Deutsches Steuerrecht
E.	: Esas
EuZW	: Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht
EWİR	: Entscheidungssammlung zum Wirtschaftsrecht
HD	: Hukuk Dairesi
HGB	: Handelsgesetzbuch (Alman Ticaret Kanunu)
HUMK	: Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
HVR	: Handelsvertreterrecht, Entscheidungen und Gutachten
İBK	: İçtihadı Birleştirme Kararı
İİK	: İcra İflas Kanunu
İşK.	: İş Kanunu
İÜHFM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
JZ	: Juristenzeitung
K.	: Karar

karş.	: Karşılaştırınız
Komm	: Kommentar
LG	: Landesgericht (Alman Eyalet Mahkemesi)
m.	: madde
MünchKomm	: Münchener Kommentar
NJW	: Neue Juristische Wochenschrift
NJW-RR	: Rechtsprechungsreport der NJW
Nr	: Numara
OG	: Obergericht
OLG	: Oberlandgericht (Alman Eyalet Yüksek Mahkemesi)
OR	: Obligationenrecht (İsviçre Borçlar Kanunu)
RG	: Resmi Gazete
RKHK	: Rekabetin Korunması Hakkında Kanun
s.	: sayfa
S.	: Sayı
SK	: Sigortacılık Kanunu
SMK	: Sigorta Murakabe Kanunu
Tasarı	: Türk Ticaret Kanunu Tasarısı
TD	: Yargıtay Ticaret Dairesi
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
THYKS	: Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu
vd.	: ve devamı
VersR	: Versicherungsrecht, Juristische Rundschau für die Individualversicherung
WM	: Wertpapier- Mitteilungen
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi
yuk.	: yukarıda
ZGB	: Zivilgesetzbuch (İsviçre Medeni Kanunu)
ZHR	: Zeitschrift für dasgesamta Handels- und Konkursrecht
ZIP	: Zeitschrift für Wirtschaftsrecht und Insolvenzpraxis
ZPO	: Zivilprozessordnung (Alman Hukuk Usulü Kanunu)

GİRİŞ

Çalışmamızın konusu, acentenin denkleştirme talep etme hakkıdır. Acente, üretilen mal ve hizmetlerin işletme merkezin dışında, daha geniş bir çevrede pazarlanabilmesi için faaliyet gösteren bağımsız bir tacir yardımcısıdır. Acentenin çaba ve faaliyetleri sonucunda, üretilen mallar ulusal ve/veya uluslararası pazarlarda daha fazla tanınır ve satılır. Acentelerin faaliyetleri sonucunda geniş bir müşteri çevresi elde edilir. Ancak acentelik sözleşmesi sona erdiğinde, acente tarafından oluşturulan müşteri çevresi, müvekkile kalır. Müvekkil, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra da acentenin oluşturduğu ve sözleşmenin sona ermesi nedeniyle kendisine hazır olarak kalan bu müşteri çevresiyle ticari ilişkilerini sürdürüp kazanç elde edebilir. Denkleştirme talebi, müvekkile kalan bu müşteri çevresi için acenteye ödenen bir karşılıktır.

Acentenin buna yönelik talebinin hukuki niteliği, bu talebin koşulları ve denkleştirme miktarının belirlenmesi çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır.

Bu konunun doktora tez konusu olarak seçilmesinin temel nedeni, acentenin denkleştirme talebinin Türk Ticaret Kanununun Tasarısının 122. maddesinde açıkça düzenlenmiş olmasıdır. Tasarının kanunlaşması durumunda söz konusu hüküm geniş bir uygulama alanı bulacaktır. Mevcut Ticaret Kanununda bu konuda bir hüküm bulunmaması nedeniyle söz konusu hukuk boşluğunun doldurulması gerekmektedir. Bu boşluğu giderme çabaları özellikle doktrinde çeşitli görüşlerin ileri sürülmesine neden olmuştur.

Tez çalışmalarımız sırasında kanunlaşan Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin 16. fıkrasında sigorta acentelerine denkleştirme talep etme hakkının tanınması bu konunun önemini ve güncelliğini ortaya koymuştur. Yine tez çalışmalarımız sırasında TBMM Adalet Komisyonunca görüşülmeye devam eden Ticaret Kanunu Tasarısının 122. maddesini acentenin denkleştirme talebini düzenlemektedir. Tasarının bu maddesi, çalışmamızda ayrıntılı olarak incelenmeye çalışılmıştır.

Acentenin denkleştirme talep etme hakkı, yabancı ülkelerin kanunlarında ve doktrininde önemli tutmaktadır. 86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifinin 17-18 maddelerinde, Alman Ticaret kanununun 89b maddesinde ve İsviçre Borçlar Kanunu 418u maddesinde yer almaktadır. Çalışmamızda Avrupa Birliğinin acentelik kurumuna ilişkin düzenlemeleri içeren direktifi, yabancı ülke kanunlarındaki düzenlemeleri ve doktrindeki tartışmaları incelenerek, hukuk boşluğunun doldurulması faaliyetine yardımcı olmayı amaçlamaktayız.

Tasarı'nı 2008 yılının sonuna kadar Türkiye'de yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Böylece konu hem doktrinde, hem de uygulamada ciddi bir problem haline gelecektir. Çünkü Türk Hukuku için henüz yeni olan bu konunun monografik bir çalışma konusu yapılmamış olması nedeniyle, uygulamada bazı tereddütlerin ortaya çıkması muhtemeldir.

Tüm bu teorik ve pratik düşüncelerle, doktora tez konusu olarak, acentenin denkleştirme talep etme hakkını seçmeyi uygun gördük. Çalışmamız 3 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel hatlarıyla acentelik sözleşmesi ve özellikle acentelik sözleşmesinin sona ermesinin sonuçları incelenmiştir. İkinci bölümde acentenin denkleştirme talep hakkı, bu talebin koşulları, miktarının hesaplanması ve diğer özellikleri incelenmiş, son bölümde ise, sigorta acentelerinin denkleştirme talebinin özellikleri incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİ,

SÖZLEŞMENİN SONA ERMESİ ve BUNUN HUKUKİ SONUÇLARI

§ 1. GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİ

I. UNSURLARI

Acente¹, müvekkili ad ve hesabına sürekli bir şekilde sözleşmeler akdeden veya sözleşmelere aracılık eden, gerçek veya tüzel kişi olabilen bağımsız bir tacir yardımcısıdır² (TTK 116, OR 418a/1, HGB 84/1, 86/653 sayılı AvBD. 1/2). Aynı zamanda acente, müvekkilden bağımsız olarak tacir sıfatı taşır³ (TTK 12/12, 11/1, 14/1).

¹ Acente teriminin Alman Ticaret Kanunundaki karşılığı “*Handelsvertreter*”dir. İsviçre Borçlar Kanununda bu terim “*Agent*”, acentelik sözleşmesi ise “*Agenturvertrag*” olarak kullanılmıştır. Türk Ticaret Kanununun 116 vd. hükümlerinde “*acente*” ve “*acentelik*” terimleri kullanılmasına rağmen, Türk doktrininde terim üzerinde birlik sağlanamamıştır. Bazı yazarlar, “*acenta*” terimini kullanmışlardır (**Kender**, s.93; **Poroy/Yasaman**, s.219; **İmregün**, KTH, s.127; **Kalpsüz**, s.1; **Franko**, s.164; **Tekinalp**, s.1; **Tekinalp, G**, s.9; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.171; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.623).

Bazı yazarlar ise “*acente*” terimini kullanmaktadır (**Kınacıoğlu**, s.8; **Arkan**, Ticari İşletme, s.191; **Kubilay**, Sigorta Hukuku, s.240; **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1271; **Doğanay**, s.585; **Çağa**, s.3; **Domanıç**, s.308; **Kayhan**, s.28; **Ayhan**, s.630; **Cihangiroğlu**, s.257; **Baştuğ/Erdem**, s.166; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s.202; **Tandoğan**, Borçlar Hukuku, s.206; **Topçuoğlu**, s.1). Çalışmamızda Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısına uygun olduğundan “*acente*” terimi kullanılmıştır.

² **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418a, Nr.1a, s.186; Art. 418 a-b, Nr.13a, s.211-212; **Küstner**, Das neue Recht, s.18; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.2; **Meeser**, s.13; **Dürr**, s.81; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.1, s.258, Nr.34-38, s.267-269; **Nocker**, Nr.267, s.69; **Schmidt**, Handelsrecht, s.719; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.15, s.790; **Canaris**, Nr.8, s.250; **Kuther**, Tod des Handelsvertreters, s.18; **Kaumanns**, s.33; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.19-22a, s.1093-1094; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, E I vor § 1, Nr.3, s.5; **Schmidt**, NJW 1998, Heft 30, s.2161; **Jansen**, s.3 vd.; **Kindler**, Handels- und Gesellschaftsrecht, s.25; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.24; **Paetzold**, s.1; **Kınacıoğlu**, s.25; **Arkan**, Ticari İşletme, s.193; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.624.

³ Türk Ticaret Kanununun 12/12 maddesine göre acentelik faaliyeti yapmak için kurulan müesseseler ticarethane sayılmıştır. Ticarethaneler TTK 11/1 maddesi uyarınca ticari işletme sayılırlar. Bir ticari işletmeyi kısmen dahi olsa kendi adına işleten kişiler tacir sıfatını kazanırlar (TTK 14/1). Bu maddeler gereğince acentelik faaliyet yapan gerçek veya tüzel kişiler tacirdir (**Kubilay**, Sigorta Hukuku, s.241-242; **Kayhan**, s.37-38; **Kender**, s.93; **Doğanay**, s.587; **Poroy/Yasaman**, s.221;

Acentelik ilişkisinin oluşması için bazı unsurların gerçekleşmesi gerekir. Bunlar, bağımsızlık, süreklilik, sözleşmelere aracılık etme veya sözleşme akdetme faaliyeti ve müvekkil ad ve hesabına hareket etme unsurlarıdır⁴.

Acentenin, kendi faaliyetine önemli ölçüde kendisinin karar vermesi ve müvekkilden bağımsız karar alabilme yeteneği, bağımsızlık unsurunda öne çıkan özelliklerdir. Bağımsızlık unsurunun gerçekleşip gerçekleşmediği somut olayın özellikleri incelenerek tespit edilmelidir. Bu tespit, acentenin faaliyetinin yeri ve zamanı; faaliyetin içeriği; acentenin işletme rizikolarını taşıyıp taşımadığı; sermaye koyup koymadığı; acentenin müvekkilin işletmesine dâhil olup olmadığı; bu işletme ile bütünleşip bütünleşmediği; acentenin fazla çalışma ücreti alıp almadığı; tatil talebinin bulunup bulunmadığı, sıkı bir şekilde önceden belirlenmiş çalışma saatlerinin var olup olmadığı gibi kriterler belirleyici rol oynar⁵. Bağımsız acente, ticari işletme risklerini kendisi taşır ve kendi işletmesi ile ilgili kararlarda bağımsızdır. Bağımsızlık unsuruna ilişkin diğer bir ayırıcı ölçüt vergidir. Acente eğer gerçek kişi

---

İmregün, KTH, s.128; **Franko**, s.164; **Karayalçın**, Ticaret Hukuku, s.514; **Alışkan/Gençtürk**, s.24; **Tekinalp, G**, s.36; **Cihangiroğlu**, s.258; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.626).

Acentenin tacir olmasını, acentenin ticari işletmesinin ticarethane boyutuna ulaşması şartına bağlayan görüş için bk. **Arkan**, Ticari İşletme, s.193. Alman ve İsviçre hukuklarında da acentenin bağımsız tacir olduğu kabul edilmektedir (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.1, s.258-259; **Schmidt**, Handelsrecht, s.719; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.4, s.784; **Canaris**, Nr.7, s.249; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 84, s.1104 vd; **Maier/Marsilius-Meyer**, s.15).

⁴ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418a, Nr.1a, s.186; **Küstner**, Das neue Recht, s.18; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.2; **Meeser**, s.13; **Dürr**, s.81; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.1, s.258; **Semler**, s.17-18; **Abraham**, s.32; **Wörten**, Nr.107, s.70; **Steinbeck**, Nr.1, s.156; **Schmidt**, Handelsrecht, s.720-721; **Günther-Gräff**, s.24; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.3, s.783; **Canaris**, Nr.1, s.248; **Troppman**, s.4; **Koller**, Saenger/Schulze, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, s.112; **Kaumanns**, s.32; **Brüggemann**, Staub Großkomm, Vor § 84, Nr.2, s.2; **Thume**, BB 1994, Heft 34, s.2358; **Kindler**, Handels- und Gesellschaftsrecht, s.26 vd.; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.24; **Paetzold**, s.2; **Hopt**, Vertrags- und Formularbuch zum Handelsrecht, s.27; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 84, Nr.10, s.587; **Kinacioğlu**, s.10-26; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp**, s.171; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.626 vd.; **Arkan**, Ticari İşletme, s.193-196; **Doğanay**, s.586; **Tekinalp, G**, s.18; **Poroy/Yasaman**, s.222; **İmregün**, KTH, s.127-128; **Domanıç**, s.308-310; **Karayalçın**, Ticaret Hukuku, s.515-516.

⁵ **Küstner**, Das neue Recht, s.18; **Meeser**, s.13-14; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.7, s.260; **Nocker**, Nr.52, s.13; **Abraham**, s.33; **Wörten**, Nr.109, s.71; **Steinbeck**, Nr.2-3, s.156; **Brox**, Nr.202, s.104; **Günther-Gräff**, s.24; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.3, s.783; **Canaris**, Nr.9, s.250; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.26-32a, s.1095-1097; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 84, Nr.5, s.271; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 84, Nr.7, s.35; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.6, s.216; **Abrahamczik**, DSr 1996 Heft 5, s.186-187; **Thume**, BB 1999 Heft 45, s.2310; **Wank**, s.90; **Martinek/ Wimmer- Leonhardt**, s.72.

ise gelir vergisi; tüzel kişi ise kurumlar vergisi yükümlüsü olacaktır. (Gelir Vergisi Kanunu 1, Kurumlar Vergisi Kanunu 1)⁶. Kısaca acente, kendi işletme organizasyonunu ve çalışma saatlerini kendisi belirliyor, kendisine yardımcı personel alabiliyor, yanında işçi çalıştırıyor, ticari işletmesinin risklerine ve masraflarına kendisi katlanıyor ve vergisini ödüyorsa bağımsızlık unsuru gerçekleşmiş sayılır⁷. Bağımsızlık unsuru acenteyi; ticari mümessil, ticari vekil, seyyar tüccar yardımcısı gibi bağımlı tacir yardımcılardan ayırmaya yarayan önemli bir kıstastır⁸.

Süreklilik unsurundan, acentenin müvekkil ad ve hesabına bir veya birkaç aracılık veya sözleşme akdetme ile sınırlı olmaksızın, sürekli bir şekilde faaliyette bulunması anlaşılır. Bu unsur acenteliği tellallıktan ayırmaktadır⁹.

Başkası adına ve hesabına faaliyette bulunma unsurunun gerçekleşmesi için, acentenin aracılık ve sözleşme kurma faaliyetini müvekkili adına yürütmesi gerekir. Aracılık edilen veya akdedilen sözleşmeler müvekkil ad ve hesabına gerçekleştirilmelidir¹⁰. Acente aracılık ettiği sözleşmenin tarafı olmaz. Aracılık edilen

⁶ Acentelerin vergi yükümlülükleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Nerad**, s.105.

⁷ **Küstner**, Das neue Recht, s.18; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418a, Nr.1a, s.186; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.2, s.259; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.7, s.785; **Kaumanns**, s.35; **Wank**, s.91-92.

⁸ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418a, Nr.2b, s.187; **Küstner**, Das neue Recht, s.18; **Dürr**, s.83-84; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.2, s.259, Nr.8, s.260; **Brox**, Nr.203, s.104; **Schmidt**, Handelsrecht, s.720-721; **Günther-Gräff**, s.24; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.3, s.783-784; **Abrahamczik**, DSr 1996 Heft 5, s.184; **Wank**, s.92; **Hofmann**, Der Prokurist, s.7 vd.; **Arkan**, Ticari İşletme, s.194; **İmregün**, KTH, s.128; **Tekinalp, G**, s.21; **Feyzioğlu**, Ticari Mümessiller, s.409 vd; **Kırca İ**, s.45-46.

Yargıtay Ticaret Dairesinin, 29.3.1972 tarih ve E. 1972/1257, K.1972/1590 sayılı kararı: “...Acentelikte, müvekkiline sürekli bağlılık olmakla beraber, ancak acente onun müstahdemi değildir. Acente, bağımsız bir tacir hüviyetini muhafaza eder...” (Bu karar için bk. **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1272).

⁹ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418a, Nr.3b, s.189; **Küstner**, Das neue Recht, s.19; **Meeser**, s.15; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.5, s.260; **Bülow**, Nr.552, s.168; **Steinbeck**, Nr.6, s.157; **Brox**, Nr.201, s.104; **Schmidt**, Handelsrecht, s.722; **Günther-Gräff**, s.24-25; **Canaris**, Nr.12, s.251; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.54, s.1105-1106; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 84, Nr.3, s.270, Nr.8, s.272; **Brüggemann**, Staub Großkomm, Vor § 84, Nr.36, s.24; § 84, Nr.16, s.39; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, vor § 84, Nr.6, s.216; **Kindler**, Handels- und Gesellschaftsrecht, s.30; **Paetzold**, s.3; **Hopt**, Vertrags- und Formularbuch zum Handelsrecht, s.28; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 84, Nr.30, s.599-600; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.632; **Arkan**, Ticari İşletme, s.195-197; **Şener/Eroğlu**, s.85; **Doğanay**, s.587; **İmregün**, KTH, s.128-129; **Tekinalp, G**, s.23.

¹⁰ Acente aracılık ettiği mal ve hizmetlerin ticari rizikosunu taşımaz. Çünkü acente başkası ad ve hesabına çalışır. Tek satıcı gibi malları satın alıp, daha sonra kendi ad ve hesabına üçüncü kişilere satmaz. Sözleşmelere aracılık eden akitçi acente, malların son kullanıcıya ulaştırılmasında bir

sözleşmenin tarafları, müvekkil ve üçüncü kişidir. Müvekkil ad ve hesabına faaliyette bulunma unsuru, acenteyi komisyoncudan ve tek satıcıdan¹¹ ayırır¹².

Bir ilişkinin acentelik ilişkisi olarak adlandırılabilmesi için tüm bu unsurların o ilişkide bulunması gerekir. Tarafların, bu unsurları bulunmayan bir sözleşmeyi, acentelik sözleşmesi olarak nitelmesi veya bu unsurları taşıyan bir sözleşmenin farklı isimlendirilmesi sonucu değiştirmez¹³.

---

basamak değildir. Aksine acente tacir yardımcısı sıfatı ile müvekkilin mallarının ulaştırılmasında, tacirin diğer kişilerle sözleşmeler akdetmesinde rol oynar. Bunun sonucu olarak ticari riziko ve akdedilen sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülükler ve haklar müvekkile ait olur. Örneğin stok fazlası yüzünden uğranılan zararlar, maldaki ayıplardan doğan sorumluluk acenteyi ilgilendirmez. Acentenin rizikosu ticari ilişkinin başarısı ile sınırlıdır. Bunun anlamı şudur; acente, aracılık ettiği ticari ilişkinin kısmen veya tamamen başarısız olması durumunda, ücretinin bir kısmını veya tamamını kaybeder (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 3, Nr.13, s.102-103; **Altmeppen**, s.48).

¹¹ Tek satıcılık sözleşmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.5 vd.; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 18, s.386 vd.; **Arndt**, s.61vd; **Foth**, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.65; **Stumpf/Jaletzke/Schultze**, (Jaletzke), s.25 vd; **Wauschkuhn**, s.1517; **İşgüzar**, s.38; **Ayhan**, s.641-644; **Gökyayla Demir**, s.29 vd.

Yargıtay 19. HD, 3.11.2003 tarih ve E. 2003/1710, K. 2003/10859 sayılı kararı: “... Belirli bir bölgede faaliyet gösterme, pazarlama, süreklilik, tekel hakkı bakımından acente sözleşmesi ile tek satıcılık sözleşmesi birbirine çok benzemektedir. Ne var ki tek satıcı, acenteden farklı olarak, işletme sahibi tarafından imal edilen malları kendi nam ve hesabına satın alarak kendisine tanınan tekel bölgesi içerisinde, kendi nam ve hesabına satar. Bu anlamda tek satıcının yapımıcıyı temsil etme hakkı ve yetkisi yoktur. Bir başka anlatımla tek satıcı yapımıcının hesabına faaliyette bulunamaz. İşletme sahibi tarafından verilen "satış yetki belgesi" de acentelik sözleşmesi olarak kabul edilemez. Bu itibarla tek satıcının yaptığı işlemlerden işletme sahibi değil satıcı sorumludur...” (www.kazanci.com.tr).

¹² **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418a, Nr.3a, s.188; **Küstner**, Das neue Recht, s.19; **Dürr**, s.92-93; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.3, s.259; Nr.16, s.262; **Bülöw**, Nr.553, s.169; **Brox**, Nr.200, s.103, Nr.203, s.105; **Schmidt**, Handelsrecht, s.721; **Canaris**, Nr.11, s.251; **Hoyningen-Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.55-63, s.1106-1108; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 84, Nr.2, s.270, Nr.6, s.271; **Brüggemann**, Staub Großkomm, Vor § 84, s.6 vd.; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, vor § 84, Nr.7, s.216; **Thume**, BB 1994, Heft 34, s.2359; **Arkan**, Ticari İşletme, s.197-199; **Çağa**, s.9-10; **Kalpsüz**, s.4.; **Tekinalp**, G, s.43.

Yargıtay 11. HD, 11.10.1999 tarih ve E. 1999/5804, K. 1999/7698 sayılı kararı “...Acente, müvekkili adına işlem yaptığına göre, acente değil, müvekkili sorumludur. Ancak acentenin kişisel kusuru ileri sürülerek, bu kusur ispat edilirse, bu takdirde, acente de sorumluluğu taşır...” (Bu karar için bk. **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1280); **Yargıtay 11. HD, 28.1.2003 tarih ve E. 2003/8919, K. 2003/829 sayılı kararı** “...Acenteler, imzaladıkları ya da aracılık yaptıkları sözleşmeleri kendi nam ve hesaplarına değil ve fakat, acentesi buldukları gerçek veya tüzel kişi adına düzenlerler. Kural olarak, acentelerin sorumlulukları yoktur. Ancak, yapılan hukuki işlemde acentenin kişisel kusuru olduğu iddia ve ispat edildiği takdirde acenteler de sorumlu olur...” (Bu karar için bk. **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1289). Aynı yönde **Yargıtay 11. HD, 10.4.2000 tarih ve E. 2000/1926, K. 2000/2922 sayılı kararı**; **Yargıtay 11. HD, 28.1.2003 tarih ve E. 2002/8919, K. 2003/829 sayılı kararı** (www.kazanci.com.tr).

¹³ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.3, s.259; **Meeser**, s.17; **Ayhan**, s.631

II. TARAFLARIN HAK ve BORÇLARI

A. ACENTENİN HAK ve BORÇLARI

Acentenin borçları Türk Ticaret Kanununun 123–126. maddeleri arasında¹⁴; acentenin hakları ise, Türk Ticaret Kanununun 127–132. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Türk Ticaret Kanununda acentenin borçları, müvekkil adına aracılık etme ve/veya sözleşme akdetme yükümlülüğü¹⁵, sadakat ve doğruluk yükümlülüğü, haber verme yükümlülüğü, müvekkilin talimatlarına uyma yükümlülüğü¹⁶, rekabet etmeme yükümlülüğü ve önleyici tedbirleri alma yükümlülüğü olarak sıralanmıştır¹⁷.

¹⁴ Acentenin borçları, Türk Ticaret Kanunu Tasarısında 109–112. maddeler arasında yer almaktadır. Türk Ticaret Kanunu Tasarısı acentenin borçlarını şu şekilde düzenlemektedir: Tasarının 109. maddesinde acentenin müvekkili koruma ve gözetleme borcu, 110. maddesinde acentenin haber verme borcu, 111. maddesinde müvekkilin mallarının uğrayabileceği hasarlara karşı gerekli önlemleri alma borcu, 112. maddesinde ise, müvekkile ait paraları zamanında ödeme borcu yer almaktadır. Görüldüğü üzere Türk Ticaret Kanunu Tasarısında acentenin borçları konusunda mevcut Türk Ticaret Kanunundan farklı bir düzenleme yer almamaktadır. Tasarıda dil açısından sadeleştirme çalışması yapılmıştır.

¹⁵ Gerçek veya tüzel kişi olabilen acente, müvekkilin malları için aracılık faaliyet yapabileceği gibi, hizmetleri içinde aracılık faaliyeti yürütebilir. Acente, müvekkil adına ticari sözleşmeler akdetmek (akitçi acente) veya müvekkilin menfaatini sağlayacak ticari ilişkilere aracılık etmekle (aracı acente) görevlendirilmiştir. Acente, aracılık faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için, pazar hareketlerinin izler, müşterilere bilgi ve hizmet verir ve gerektiğinde müvekkili veya müşterileri bilgilendirir. Böylece acente, müvekkilin daha geniş müşteri kitlesine ulaşmasına yardımcı olur (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418a, Nr.1a, s.186; **Küstner**, Das neue Recht, s.18; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.2; **Meeser**, s.13; **Dürr**, s.81; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.1, s.258, Nr.34-38, s.267-269; **Nocker**, Nr.267, s.69; **Ayhan**, s.635; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.641).

¹⁶ Müvekkil müşterilerle kurulacak ilişkide fiyat, ticari koşullar ve diğer özellikleri belirleme yetkisine sahiptir. Acente tacir yardımcısı olarak müvekkilin bu talimatlarına uymakla yükümlüdür (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 3, Nr.14, s.103; **Bülow**, Nr.552, s.168; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.643).

¹⁷ Alman Ticaret kanunda acentenin yükümlülükleri, haber verme, bilgilendirme yükümlülüğü (HGB 86/2), sözleşme süresince ve sözleşme sonrası rekabet yasağı (HGB 90a), müvekkilin menfaatlerini koruma yükümlülüğü (HGB 86/1), sözleşme süresince (HGB 86) ve sözleşme sonrasında sır saklama yükümlülüğüdür (HGB 90) (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.55, s.271; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.31-37; **Gallus**, s.53 vd; **Wörten**, Nr.115, s.74; **Steinbeck**, Nr.7, s.158; **Brox**, Nr.210-212, s.108-109; **Lettl**, Nr.21-30, s.129-130; **Schmidt**, Handelsrecht, s.729-730; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 86, s.823 vd; § 90, s.1087; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 86, Nr.23-47, s.1131-1135; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 86, Nr.3-6, s.276; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 86, s.54 vd.; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 86, Nr.3, s.223; **Canaris**, Nr.29-47, s.256-260; **Kuther**, NJW 1990, Heft 5, s.305; **Mölling**, s.3, s.93; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.56; **Bleutge**, s.29; **Ruhfus**, s.10; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 86, Nr.2-7, s.608-609).

Acentenin Türk Ticaret Kanunundan kaynaklanan borçlarının yanı sıra, acentelik sözleşmesi ile tahsil yükümlülüğü, depo hizmeti verme yükümlülüğü, servis hizmeti verme yükümlülüğü, raf bakımı yapma yükümlülüğü gibi çok çeşitli başkaca yükümlülüklerde karşılaştırılabilir.

Acentenin hakları ise, Türk Ticaret Kanununun 127–132. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Acentenin hakları, ücret hakkı¹⁸, olağanüstü masraflarını isteme hakkı¹⁹, defter kayıtlarının suretini ve hesap cetvelini isteme hakkı ve hapis hakkı²⁰ olarak sıralanır²¹.

İsviçre Borçlar Kanununda, acentenin müvekkilin menfaatlerini koruma, gözetme, müvekkil adına yaptığı işlemler sonucunda elde ettiği paraları müvekkile zamanında ödeme, sadakat ve özen gösterme, sözleşmede kararlaştırılmışsa üçüncü kişinin ifasını garanti etme (delkrede), ticari sırları saklama, rekabet etmeme gibi yükümlülükleri bulunmaktadır (OR 418c ve 418d) (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418c-418d, s.226-250; **Dürr**, s.108vd; **Bühler**, Nr.1, s.52 vd; **Arık**, s.531-532; **Maier/Marsilius-Meyer**, s.68).

¹⁸ Acentenin haklarından biri olan ücret isteme hakkı, acente için acentelik sözleşmesi yapmasının en önemli nedenlerinden biridir. Acentenin ücrete hak kazanması, ücretin belirlenmesi ve ücretin muacceliyeti hususlarının, tez konumuzda özel öneme sahip olması nedeniyle aşağıda ayrıntılı olarak incelemeyi tercih etmekteyiz.

¹⁹ Acentenin masrafları isteme hakkı, kural olarak olağanüstü masrafları kapsar (TTK 127). Acente bağımsız tacir olmasının bir sonucu olarak, aracılık ettiği ticari ilişkini kurulması için gerekli masrafları ve işletmesine ait işletme giderlerini kendisi öder. Ancak taraflar acenteye ait bazı işletme masraflarının müvekkil tarafından ödeneceğini kararlaştırabilirler. Fakat bu nokta çok titiz incelenmelidir. Acente - müvekkil ilişkisini aşacak boyutta, acenteyi, müvekkilin çalışanı konumuna sokacak, onun ticari risk taşımasını ortadan kaldıracak anlaşmalar, taraflar arasındaki ilişkinin acentelik ilişki olarak nitelenmesini engelleyecektir (**Doğanay**, s.610; **Meeser**, s.37; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.648-649).

²⁰ Acentenin hapis hakkı (TTK 132), defterleri inceleme hakları (TTK 131) vardır (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.54, s.270; **Lettl**, Nr.40-41, s.132-133; **Doğanay**, s.616; **Poroy/Yasaman**, s.228-229; **İmregün**, KTH, s.134-135; **Franko**, s.172; **Domaniç**, s.331; **Alışkan/Gençtürk**, s.34-36; **Tekinalp, G**, s.34; **Kınacıoğlu**, s.66-70; **Ayhan**, s.659; **Baştuğ/Erdem**, s.172; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.649-650).

Acentenin defter kayıtlarının suretini ve hesap cetvelini isteme hakkı olarak adlandırabileceğimiz TTK 131/1 maddesindeki düzenleme tasarıda korunmuş hatta uygulamadaki sorunların çözülmesi amacıyla daha genişletilerek şu şekilde düzenlenmiştir. Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 116. maddesi “...*(2) Ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan bütün konular hakkında acente istediği takdirde müvekkil bu bilgileri vermek zorundadır. Ayrıca acente, ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin de kendisine gönderilmesini müvekkilinden isteyebilir. Müvekkil, defter suretini vermekten kaçınırsa ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenler varsa, acente ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını ya kendisi inceler ya da bir uzmana inceletebilir. Müvekkil buna izin vermezse sorunu mahkeme duruma en uygun şekilde karara bağlar. (3) Bu hükümlerin aksinin kararlaştırılması acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir.*”

(**Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.54, s.270; **Lettl**, Nr.40-41, s.132-133; **Doğanay**, s.616; **İmregün**, KTH, s.134-135; **Franko**, s.172; **Domaniç**, s.331; **Alışkan/Gençtürk**, s.34-36; **Tekinalp, G**, s.34; **Kınacıoğlu**, s.66-70).

B. MÜVEKKİLİN HAK ve BORÇLARI

Acentelik ilişkisinde tarafların hak ve borçları karşılılık ilişkisi içindedir. Acentenin hakları, müvekkilin borçlarının; acentenin borçları ise, müvekkilin haklarının karşılığını oluşturur²².

Türk Ticaret Kanununda müvekkilin haklarının ve borçlarının açıkça düzenlendiği bir madde bulunmamaktadır. Aynı şekilde Türk Ticaret Kanunu Tasarısında da müvekkilin haklarına ilişkin açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Fakat Tasarının 120. maddesinde “**(1)**Müvekkil, acenteye;

a) *Mallarla ilgili belgeleri vermek,*

b) *Acentelik sözleşmesinin yerine getirilmesi için gerekli olan hususları ve özellikle iş hacminin acentenin normalde bekleyebileceğinden önemli surette düşük olabileceğini bildirmek,*

c) *Acentenin yaptığı işleri kabul edip etmediğini ya da yerine getirilmediğini uygun bir süre içinde bildirmek,*

d) *Acentenin istemeye hak kazandığı ücreti ödemek,*

e) *Ücret, avans ve olağanüstü giderler hakkında 20 nci madde hükümlerine göre faiz ödemek zorundadır.*

(2) *Bu maddeye aykırı şartlar, acentenin aleyhine olduğu ölçüde, geçersizdir.”*

---

²¹ Türk Ticaret Kanunu Tasarısının acentenin haklarına ilişkin 113. ve 116. maddeleri arasında acentenin ücret isteme hakkı, 117. maddede acentenin olağanüstü masraflarının karşılanmasını isteme hakkı, 118. maddede faiz isteme hakkı, 119. maddede hapis hakkı düzenlenmiştir. Tasarı, acentenin ücret talep etme hakkı konusunda farklılıklar taşımaktadır. Acentenin diğer haklarında ise, tasarıda herhangi bir değişikliğe gidilmemiş, sadece Türkçeleştirme çalışması yapılmıştır.

Alman Ticaret kanunda acentenin hakları 86. ve 88. maddeler arasında düzenlenmiştir. Alman hukukunda acentenin hakları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Meeser**, s.29 vd; **Bülow**, Nr.558, s.170; **Wörlen**, s.74-76; **Brox**, Nr.213-216, s.109-112; **Canaris**, s.261 vd; **Kuther**, NJW 1990, Heft 5, s.305; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.50; **Bleutge**, s.31; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 86, Nr.2-7, s.608-609.

²² **Meeser**, s.29-32; **Canaris**, Nr.71, s.265.

Tasarının bu hükmü ile Alman Ticaret Kanunu 86a ve İsviçre Borçlar Kanununun 418f maddeleri arasında paralellik sağlanmıştır²³. Böylece müvekkilin işini gereği gibi yapabilmesi için acenteye gerekli bilgi ve belgeleri vermek, acenteye gerekli bildirimlerde bulunmak, ücret, avans ve olağanüstü giderleri ödeme yükümlülükleri emredici olarak düzenlenmiştir²⁴.

III. HUKUKİ NİTELİĞİ

Acentelik sözleşmesi her şeyden önce, tam iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olup, taraflar arasında sürekli bir borç ilişkisi kurar. Tarafların asli yükümlülüklerinin ifası bir anda değil, sözleşmenin süresince gerçekleşir^{25,26}.

---

²³ **Küstner**, Das neue Recht, s.38-39; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.2, s.38-42; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.69-76, s.274-277; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418f, s.258-265; **Dürr**, s.143-148; **Schmidt**, Handelsrecht, s.735; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 86a, Nr.3, s.843; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 86a, Nr.2-4, s.278; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 86a, s.72 vd; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 86a, Nr.2, s.227-228; **Küstner/Manteuffel**, BB 1990, Heft 5 s.293; **Bühler**, Nr.3, s.99; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.80; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 86a, Nr.20, s.621.

²⁴ Alman Ticaret Kanununun 86a maddesinde müvekkilin borçları emredici olarak düzenlenmiştir. Buna göre, müvekkilin yükümlükleri, acenteyi destekleme, gözetme, bilgilendirme yükümlüğü ve bunlara aykırı davranıştan doğan zararı giderme gibi yükümlülükleri bulunmaktadır. Müvekkilin ücret ödeme yükümlülüğüne ilişkin düzenleme, Alman Ticaret Kanununun 87. maddesinde yer almaktadır (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.69-76, s.274-277; **Küstner**, Das neue Recht, s.38-39; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.2, s.38-42; **Schmidt**, Handelsrecht, s.735; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 86a, Nr.3, s.843; **Canaris**, Nr.71-81, s.265-267; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 86a, Nr.10-40, s.1143-1149; **Küstner / Manteuffel**, BB 1990, Heft 5 s.293; **Stötter/Lindner/Karrer**, s.2; **Altmeppen**, s.48).

İsviçre hukukunda müvekkilin borçlarına ilişkin düzenleme, İsviçre Borçlar Kanununun 418f maddesidir. Bu maddeye göre, müvekkilin borçları, ücret ödeme, özen gösterme, haber verme olarak sıralanabilir (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418f, s.258-265; **Dürr**, s.143-148; **Bühler**, Nr.7, s.100; **Arik**, s.526).

²⁵ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.33, s.267; **Seliçi**, s.4 vd; **Havutçu**, s.142; **Serozan**, Sözleşmeden Dönme, s.172; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.6-7; **Reisoğlu**, s.46

²⁶ Acentelik sözleşmesinin geçerliliği, herhangi bir şekil şartına bağlı değildir. Ancak HUMK 288 maddesi gereğince belli bir miktarı (2008 yılı için 490 YTL) geçen hukuki işlemlerin, ancak yazılı (kesin) delille ispatlanabileceği gözden kaçırılmamalıdır. (5236 sayılı yasa ile Ek Madde 4). (Acentelik sözleşmesinin şekli hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418a, Nr.16a, s.216; **Küstner**, Das neue Recht, s.29; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.2; **Baumbach/Hopt**, § 85, Nr.2, s.323, § 92, Nr.1, s.4313; **Meeser**, s.21; **Dürr**, s.81; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.101, s.285; **Bülow**, Nr.556, s.170; **Brox**, Nr.209, s.107; **Lettl**, Nr.18, s.128; **Schmidt**, Handelsrecht, s.727; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.24-26, s.794; **Canaris**, Nr.24, s.254; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.69, s.1109; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 85, Nr.1, s.50; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 85, Nr.1, s.222; **Bühler**, Nr.59, s.43; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.49; **Bleutge**, s.33; **Paetzold**, s.7; **Kinacioğlu**, s.34; **von**

Acentelik sözleşmesinde, acentenin müvekkile sürekli olarak ticari hizmet vermesi, müvekkilin acenteyi bilgilendirme ve destekleme borcunun bulunması, acentenin müvekkilin talimatlarına uyma zorunluluğunun olması, acentelik sözleşmesinin sona ermesinin belli koşullara bağlanması ve bu koşullara uyulmaması durumunda yaptırımların doğması bakımından, acentelik sözleşmesini hizmet sözleşmesine benzer. Ancak acentenin ücret alacağının, aracılık ettiği işlerden kaynaklanması ve bunun başarı esasına bağlı olması, acentenin bağımsız bir tacir olması, iş saatlerini ve yanında çalışan kişileri belirleme özgürlüğünün ve vergi yükümlülüklerinin bulunması, acentelik sözleşmesini, iş sözleşmesinden uzaklaştırır^{27,28}.

Tuhr, s.26; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.99; **Kılıçoğlu**, s.73; **Oğuzman/Öz**, s.116-117; **Arkan**, Ticari İşletme, s.193; **Doğanay**, s.588; **Poroy/Yasaman**, s.224; **İmregün**, KTH, s.128; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.215; **Reisoğlu**, s.65; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.215; **Feyzioğlu**, Genel Hükümler, s.312). Fakat acentenin sözleşme yetkisine sahip olduğunun ticaret siciline tescil ve ilanı gerekir. Bu nedenle acentenin sözleşme yapma yetkisinin bulunduğu, yazılı olarak kararlaştırılmalıdır (Türk Ticaret Kanunu 121) (**Arkan**, Ticari İşletme, s.193; **Şener/Eroğlu**, s.85; **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1311; **Poroy/Yasaman**, s.224; **İmregün**, KTH, s.128).

Alman Ticaret Kanununda rekabet yasağı (HGB 90a) ve garanti (delkrede) (HGB 86b) yükümlülüğünün yazılı olarak kararlaştırılması gerektiği düzenlenmiştir (**Küstner**, Das neue Recht, s.29; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.2; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.102, s.285, Nr.105, s.287; **Lettl**, Nr.19, s.128; **Schmidt**, Handelsrecht, s.727; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.33-35; **Canaris**, Nr.48-50, s.260; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 85, Nr.2, s.222).

²⁷ Alman hukukunda acentelik sözleşmesinin, içinde hizmet sözleşmesinin unsurları ağır basan bir işgörme sözleşmesi olduğu görüşü çoğunlukla kabul edilmektedir. Bu görüşteki yazarlardan **Hoyningen- Huene**, acentelik sözleşmesinde sadece acentenin aracılık faaliyetinin sonucunun değil, aynı zamanda aracılık çabasının da önemli olduğunu, acentenin başarısı karşılığında kazanç elde etmesinin acentelik sözleşmesini eser sözleşmesine yakınlaştırmayacağını, acentelik sözleşmesinin kendine özgü bir sözleşme olmadığını, iş görme sözleşmeleri arasında yer alan bir hizmet sözleşmesi olduğunu ileri sürmektedir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.67, s.1108).

Canaris ise, acentelik sözleşmesinin süreklilik özelliğinin bulunmasının ve kanun koyucunun acenteyi koruyucu hükümler getirmesinin, acentelik ilişkisini hizmet sözleşmesine yaklaştırdığını ileri sürmektedir (**Canaris**, Nr.15-17, s.251-252). Aynı doğrultuda bk. **Bülow**, Nr.552, s.168; **Kuther**, Tod des Handelsvertreters, s.18; **Kaumanns**, s.49; **Lettl**, Nr.16, s.128; **Schmidt**, Handelsrecht, s.728; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 84, Nr.9, s.272; **Roemer**, s.5; **Günther-Gräff**, s.26; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 84, Nr.2, s.585.

Aksi görüşte olan **Wörten** ise, acentenin tacir olmasının ve acentenin bağımsızlık unsurunun, acenteyi tacirin diğer çalışanlarından ve işçilerinden ayırdığını; acentelik sözleşmenin hizmet sözleşmesinden farklılıklar taşıdığını ileri sürmektedir (**Wörten**, Nr.109, s.71).

²⁸ **Tandoğan**, Tek Satıcılık, s.11; **Tandoğan**, Borçlar Hukuku, s.207; **İşgüzar**, s.48; **Karayalçın**, acentenin müvekkile yaptığı işin, bir çeşit iş görme sözleşmesi olduğu görüşündedir (**Karayalçın**, Ticaret Hukuku, s.515); **Kınacıoğlu**, acentelik sözleşmesinin vekâlet sözleşmesinden daha çok hizmet sözleşmesine benzediği görüşündedir (**Kınacıoğlu**, s.38).

Acentelik sözleşmesinde vekâlet sözleşmesine ilişkin unsurlara da rastlanır. Vekâlet sözleşmesinde vekilin sözleşme çerçevesinde kendine yüklenen işin idaresini veya yapmayı taahhüt ettiği hizmeti yerine getirmeyi borçlanması söz konusudur (BK 386). Vekâlet sözleşmesinde, vekilin müvekkil adına hukuki işlemlerde bulunması (BK 393), vekilin vekâlet ettiği işin rizikosunu üstlenmemesi, vekilin özen ve sadakat borçlarının bulunması²⁹ (BK 390/2), taraflardan birinin ölümü, kısıtlanması veya iflası durumunda sözleşmenin sona ermesi (BK 397), bu sözleşmenin acentelik sözleşmesi ile benzerlik gösteren yönleridir.

Ancak vekâlet ilişkisinin çoğu zaman geçici nitelik taşıması ve belirli bir işi yerine getirmekle sınırlı olması (BK 386), müvekkilin vekilin üstlendiği işi yerine getirirken yaptığı masrafları üstlenmesi (BK 394), vekilin müvekkile karşı bağımsızlığının çok sınırlı olması (BK 389), vekâlet ilişkisinin her zaman tarafların tek taraflı iradesiyle sona erdirilebilmesi (BK 396) gibi özellikler ise, vekâlet sözleşmesi ile acentelik sözleşmesinin farklılaştığı noktalardır³⁰.

Acentelik sözleşmesinin vekâlet sözleşmesine ilişkin düzenlemelerin dışında, Türk Ticaret Kanununda özel olarak düzenlenen ve TTK 116/II maddesi gereğince acentelik sözleşmesinde hüküm bulunmayan hallerde acentelik sözleşmesinin türüne göre komisyonculuk veya tellallık hükümlerine öncelikle başvurulmasının gerekeceği, ancak burada hüküm bulunmayan hallerde vekâlet sözleşmesine ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanabileceğinin kabulü, acentelik sözleşmesinin vekâlet sözleşmesinin bir türü olarak nitelendirilmesini güçleştirir³¹.

Acentelik sözleşmesi, temsil ilişkisine ait birçok unsuru da bünyesinde barındırmaktadır. Acentelik sözleşmesi, müvekkilin acenteyi kendi ad ve hesabına sözleşmelere aracılık etme veya sözleşme akdetme yetkisi vermesi ile kurulur. Başka

---

²⁹ Vekilin özen borcu hakkında **Zevkliler/Havutçu**, s.342 vd; **Tandoğan**, Borçlar Hukuku, s.231 vd; **İnal**, s.256-257; **Aral**, s.418-420, **Gümüş**, s.20 vd; **Yargıtay 13. HD, 7.2.2005 tarih ve E. 2004/12088, K. 2005/1728 sayılı kararı**, **Yargıtay 13. HD, 8.7.2005 tarih ve E. 2005/3645, K. 2005/11796 sayılı kararı**; **Yargıtay 13. HD, 27.12.2005 tarih ve E. 2005/13615, K. 2005/19261 sayılı kararı** (www.kazanci.com.tr).

³⁰ **Tandoğan**, Borçlar Hukuku, s.206-207; **Tandoğan**, Tek Satıcılık, s.10; **İşgüzar**, s.50; **Zevkliler/Havutçu**, s.335-342; **İnal**, s.256-260; **Aral**, s.432-435

³¹ **Tandoğan**, Borçlar Hukuku, s.206-207; **Ayhan**, s.647

bir ifade ile acentenin müvekkili temsil yetkisi bulunmaktadır. Bu yetki, doğuran temsil ilişkisinin bir yansımasıdır (BK 32).

Acentelik sözleşmesi, temsil ilişkisinden bazı noktalarda farklı özellikler gösterir. Bu noktalar şunlardır: Temsil yetkisi tek taraflı irade beyanı ile verilebilir. Oysa acentelik sözleşmesinin kurulması için tarafların sözleşme kurulması yönünde karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarının bulunması gerekir. Acentelik sözleşmesinde, acenteye sadece sözleşmelere aracılık yapma yetkisinin de verilmesi mümkündür. Bu durumda, acente ile müvekkil arasında temsil ilişkisi kurulmaz. Bunun yanı sıra temsil ilişkisinin, doğrudan temsil veya dolaylı temsil ilişkisi şeklinde kurulması mümkündür. Dolaylı temsilde temsilci, hukuki işlemi kendi adına, ancak başkası hesabına yapar. Acentelik sözleşmesinde ise, dolaylı temsil olmaz³².

Temsil ilişkisi ile acentelik sözleşmesi arasındaki en belirgin fark, yetkisiz işlem yapılması durumunda ortaya çıkar. Temsil ilişkisinde, temsilcinin yetkisiz veya yetkisini aşarak yaptığı işlemlerden temsil olunanın sorumlu olması için, onun temsilcinin işlemine sonradan icazet vermesi gerekir (BK 38). Oysa acentenin yetkisiz işlemine derhal itiraz etmeyen müvekkil, sözleşme ile bağlanır (TTK 122).

İki hukuki ilişki arasındaki bir diğer fark, ilişkinin sona erme biçimidir. Temsil ilişkisi, temsil olunanın tek taraflı irade beyanı ile her zaman sınırlandırılabilir veya sonlandırılabilir (BK 34). Ancak acentelik sözleşmesini sona ermesi belli kurallara bağlanmıştır. Bu kurallara uymamanın yaptırımları kanunda düzenlenmiştir (TTK 133, 134)³³.

Acentelik sözleşmesinin tüm bu özellikleri dikkate alındığında, acentelik sözleşmesinin, temsil ilişkisi, hizmet ve vekâlet sözleşmelerinin çeşitli unsurlarını

---

³² **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.171-172; **Ayli**, s.594; **Kırca İ**, s.45-46, s.160; **Tietz**, s.23; **Gerke**, s.5; **Kılıçoğlu**, s.162; **Oğuzman/Öz**, s.165-166; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.399-340; **Feyzioğlu**, Genel Hükümler, s.407; **Eren**, s.388

³³ **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.171-172; **Kılıçoğlu**, s.165-171; **Oğuzman/Öz**, s.182-184; **Reisoğlu**, s.133; **Eren**, s.405-410.

içinde barındıran kendine özgü yapısı olan (sui generis) bir sözleşme olduğu sonucuna varılabilir³⁴.

IV. TÜRLERİ

Acentelik sözleşmesi aracılık faaliyetinin konusuna, tarafların durumuna, acentenin yetkilerine göre çeşitli ayrımlara tabi tutulabilir.

Acentelik sözleşmesi aracılık faaliyetinin konusuna göre, mal acenteliği, sigorta acenteliği, seyahat acenteliği sözleşmesi olarak³⁵; tarafların hak ve yükümlülüklerine göre, aracı acente, akitçi acente, tek firma acentesi, çok firmalı acente, bölge acentesi, alt acente gibi çok farklı ayrımlara tabi tutulabilir³⁶.

Aracı acenteler, müvekkil ile müşteriye bir araya getirerek ticaret ilişkilerin kurulmasına aracılık ederler. Akitçi acenteler ise müşteri ile ticari ilişki kurarlar. Müvekkilin kendilerine özel olarak ve yazılı bir şekilde verdikleri akit yapma yetkisine dayanarak, müvekkil ad ve hesabına sözleşme kurarlar (TTK 116/1, 121/2). Her iki tür acente de, müvekkille olan iç ilişkilerinde, müvekkil yararına ticari ilişkilerin oluşmasına çabalama yükümlülüğü altındadırlar. Akitçi acente, aracı acenteden şu noktada ayrılır. Akitçi acente kendisine verilen temsil yetkisi sayesinde, dış ilişkide üçüncü kişilerle sözleşmelere aracılık ederek, müvekkili ad ve hesabına

---

³⁴ **Günther-Gräff**, s.27; **Berki**, s.15 vd.; **Kayhan**, s.90; **Ayhan**, s.647; **Domaniç**, aracı acentelik sözleşmesinin bir hizmet sözleşmesi olduğu, akitçi acentelik sözleşmesinin ise vekaletin özel bir çeşidi olduğu görüşündedir (**Domaniç**, s.309).

³⁵ Alman Doktrininde acentelik sözleşmesi konusuna göre, acentenin faaliyetine göre, mal acentesi (HGB 84), sigorta acentesi (HGB 92), yapı tasarruf sandığı acentesi (HGB 92/2), ilan acentesi, benzin istasyonu acentesi, seyahat acentesi gibi ayrımlara tabi tutulmaktadır (**Küstner**, Das neue Recht, s.22-24).

³⁶ Alman Hukukunda acentelik sözleşmesi tarafların haklarına, hukuki durumlarına göre, aracı acente (HGB 84), akitçi acente (HGB 84), tek firma acentesi (HGB 92a), çokfirmalı acente (HGB 92a), işçibenzeri acente (HGB 92a), çokfirma acentesi, bölge acentesi (HGB 87/1), tek acente, alt acente, gerçek alt acente (HGB 84/3), gerçek olmayan alt acente, yan meslek acentesi (HGB 92b) olarak sınıflanmaktadır (**Küstner**, Das neue Recht, s.24-28; **Meeser**, s.17-20; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.18-29, s.262-266; **Brox**, Nr.204-208, s.106-107; **Schmidt**, Handelsrecht, s.747-751; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.42, s.800; **Kaumanns**, s.53-65; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.13-18, s.1092-1093).

İsviçre Hukukunda ise aracı acente (OR 418b/1), akitçi acente (OR 418b/1), tek firma acentesi, çok firma acentesi, yan meslek acentesi, mal acentesi, sigorta acentesi gibi ayrımlar bulunmaktadır (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418a, Nr.1a-2b, s.196-197; s.213-215; **Bühler**, Nr.56, s.42; **Maier/Marsilius-Meyer**, s.86-88).

sözleşme akdetme yetkisine sahiptir. Aracı acente ise, müşterilerin tekliflerini alır ve müvekkile iletir³⁷.

Aracı ve akitçi acenteler arasındaki bu işlev farklılığı nedeniyle, kanun koyucu şöyle bir ayrıma gitmiştir. Aracı acentelik sözleşmelerinden kaynaklanan uyuşmazlıklarda acentelik sözleşmesine ilişkin hükümlerde düzenleme bulunmayan hallerde (TTK 116–134) tellallık hükümleri, burada da hüküm bulunmuyorsa vekâlet hükümleri kıyasen uygulanır. Oysa akitçi acenteler hakkında, acentelik ile ilgili hükümlerde düzenleme bulunmuyorsa, komisyon hükümleri, burada da hüküm bulunmuyorsa vekâlet hükümleri kıyasen uygulanır (TTK 116/2).

---

³⁷ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.4, s.260; **Wörlen**, Nr.111-112, s.72-73; **Brox**, Nr.217, s.112; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 a-b, Nr.2a, s.197; **Günther-Gräff**, s.25; **Tietz**, s.29; **Gerke**, s.63; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 84, Nr.19-21, s.596-598; **Kınacıoğlu**, s.76-79; **Cihangiroğlu**, s.259; **Baştuğ/Erdem**, s.168; **Doğanay**, s.587; **Nerad**, s.101; **Domaniç**, s.310-311; **Tekinalp, G**, s.37.

§ 2. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİ

I. GENEL OLARAK

Acentelik sözleşmesi tarafları arasında sürekli borç ilişkisi niteliği taşır. Bu ilişkinin kaynağı olan acentelik sözleşmesi sona erdiğinde, sürekli borç ilişkilerinin sona ermesine ilişkin sonuçlar ortaya çıkar.

Acentelik sözleşmesini sona erdiren sebepler sistematik olarak, acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdiren sebepler, acentelik sözleşmesini irade beyanı ile sona erdiren sebepler ve diğer sebepler olarak bir ayrıma tabi tutulabilir.

II. KENDİLİĞİNDEN SONA ERME

Acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona ermesi, sözleşmenin taraflarının iradeleri dışında, belirli bir olayın ortaya çıkması durumunda söz konusu olur. Acentelik sözleşmesinin sona ermesine yol açan olay gerçekleşince, acentelik sözleşmesi, başkaca bir işleme veya tarafların irade beyanlarını açıklamalarına gerek kalmaksızın kendiliğinden ortadan kalkar³⁸.

Acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona ermesine yol açan sebepler, sözleşmenin süresinin dolması, taraflardan birinin ölümü, kısıtlanması veya iflası ve imkânsızlık olarak sıralanabilir.

A. SÜRENİN DOLMASI

1. KURAL

Acentelik sözleşmesi belirli süreli veya süresiz olarak akdedilebilir. Taraflar acentelik sözleşmesinin belirli bir tarihe kadar veya belirli bir süre devam edeceğini kararlaştırmışlarsa, acentelik sözleşmesinin belirli süreli olduğu kabul edilir (BK 338, BGB 620).³⁹

---

³⁸ Seliçi, s.103

³⁹ Sözleşmenin belirli süreli olduğunun kabul edilmesi için, mutlaka takvimde belirli bir tarihe kadar devam edeceğinin kararlaştırılmasına gerek yoktur. Belirlenebilir bir süre için, örneğin belirli bir sezon, belli bir fuar süresi boyunca akdedilen acentelik sözleşmesinin belirli süreli sözleşme

Belirli süreli acentelik sözleşmesi, sürenin sona ermesi ile son bulur. Yeter ki tarafların ortak iradeleri aksi yönde olmasın. Başka bir ifadeyle, taraflar açık veya örtülü şekilde sözleşme ilişkisinin devam etmesine dair bir anlaşmaya varmazlarsa, sürenin dolmasıyla taraflar arasındaki ilişki ortadan kalkar. Belirli süreli sözleşmenin sona ermesi için, sürenin dolmasından başka bir şart aranmaz. Örneğin, tarafların acentelik ilişkisini sona erdirdiklerine dair bir irade beyanında bulunmalarına gerek yoktur⁴⁰.

Acentelik sözleşmesi asgari süreli ve azami süreli olarak düzenlenebilir⁴¹. Asgari süreli acentelik sözleşmesinde, taraflar sözleşmenin en az ne kadar süre devam edeceğini kararlaştırırlar. Örneğin taraflarca acentelik sözleşmesinin en az 3 yıl devam edeceği kararlaştırılabilir. Bu süre boyunca sözleşme belirli süreli acentelik sözleşmesinin özelliklerini gösterir. Haklı bir sebep olmadıkça, sözleşmesinin süresinin bitmesinden önce, tek taraflı irade beyanı ile ortadan kaldırılamaz. Asgari süre dolduktan sonra, sözleşme süresiz sözleşmeye dönüşür (BGB 625)⁴².

Azami süreli acentelik sözleşmesinde ise, sözleşmenin en çok süreceği zaman kararlaştırılır. Kararlaştırılan azami süreye varılmadan önce, sözleşme süresiz sözleşmelerin özelliklerini gösterir. Süre sonunda ise, belirli süreli acentelik

---

olduğu kabul edilmelidir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.31, s.1248-1249; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.78, s.277; **Brox**, Nr.221, s.114; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.7, s.962-963; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89, Nr.9, s.155; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.82; **Ayhan**, s.665; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.907; **Seliçi**, s.66-67).

⁴⁰ **Brox**, Nr.221, s.114; **Küstner**, Das neue Recht, s.78; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.62; **Meeser**, s.53; **Dürr**, s.191; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 14, Nr.1, s.319; **Bülow**, Nr.569, s.173; **Lettl**, Nr.74, s.140; **Schmidt**, Handelsrecht, s.740; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.2, s.961; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418p, Nr.2a, s.310-311; **Canaris**, Nr.97, s.270; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.9, s.1244; **Bühler**, Nr.1, s.156; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.47-48; **Doğanay**, s.617; **Poroy/Yasaman**, s.230; **İmregün**, KTH, s.136; **Domaniç**, s.332; **Özdemir/Kınacıoğlu**, s.211; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.241; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.650; **Yavuz**, s.437; **Topçuoğlu**, s.44; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.906; **Seliçi**, s.73.

⁴¹ Asgari ve azami süreli hizmet sözleşmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Ulucan**, s.117; **Alpagut**, s. 92; **Güler**, s.70; **Ayan**, s.437-439.

⁴² **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.78, s.277; § 14, Nr.4, s.320; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.11, s.964; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.82, s.1111-1112; **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.4, s.631; **Seliçi**, s.70.

sözleşmesinin özellikleri görülür. Başka bir ifadeyle, azami sürenin sonunda sözleşme kendiliğinden sona erer. Fakat süre içinde tarafların fesih hakkı bulunmaktadır⁴³.

Zincirleme acentelik sözleşmeleri, birbirini takip eden, birbirinin devamı olan acentelik sözleşmelerinin yapılması durumunda ortaya çıkar. Taraflar, acentelik sözleşmesinin belli bir süre devam edeceğini, sözleşmenin süresi dolunca, aynı süre için veya farklı süre için yeni acentelik sözleşmeleri kurulacağını kararlaştırmışlarsa, bunlar zincirleme acentelik sözleşmesi olarak adlandırılır⁴⁴.

Belirli süreli sözleşmelerinin ardı ardına yapılmasıyla gerçekleşen zincirleme sözleşmelere iş hukukunda da sıklıkla rastlanır. 1475 sayılı önceki İş Kanununun yürürlüğü süresinde, zincirleme iş sözleşmelerinin, baştan itibaren belirsiz süreli iş sözleşmesi sayılması gerektiği kabul edilmekteydi⁴⁵. Ancak 4857 sayılı mevcut İş Kanunumuzun 11. maddesinde belirli süreli iş sözleşmesinin yapılabilmesi için haklı bir nedenin bulunması aranmaktadır. Haklı neden olmaksızın yapılan belirli süreli iş sözleşmeleri, baştan itibaren kanunen belirsiz süreli iş sözleşmesi sayılmaktadır. Bu nedenle haklı neden olmaksızın zincirleme olarak belirli süreli iş sözleşmesi yapılması anlamsızlaşmıştır (İşK 11/2). Kanatımce işçiyi koruma amacıyla kabul edilen bu düzenlemenin, belirli süreli acentelik sözleşmesine uygulanması mümkün değildir. Buna göre, acente ile müvekkil arasında haklı bir neden olmaksızın belirli süreli acentelik sözleşmesi akdedilebilir. Aynı şekilde önceki iş kanununun yürürlüğü zamanında varılan sonucun, zincirleme acentelik sözleşmelerine uygulanması mümkün değildir. Çünkü zincirleme iş sözleşme için kabul edilen gerekçeler, acentelik sözleşmesinde bulunmaz. Bu nedenle herhangi bir haklı neden olmasa bile, zincirleme olarak yapılan belirli süreli acente sözleşmesinin bir bütün olarak veya son dönemin süresiz acentelik sayılması ve buna ilişkin hüküm uygulanması mümkün değildir.

---

⁴³ Schlegelberger/Schröder, § 89, Nr.7, s.634; Seliçi, s.70-71.

⁴⁴ Martinek/Semler/Habermeier, § 14, Nr.4, s.320; Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch), Handlungsbuch Komm, § 89, Nr.12, s.964; Schlegelberger/Schröder, § 89, Nr.6, s.632.

⁴⁵ Zincirleme olarak yapılan belirli süreli iş sözleşmelerinin belirsiz süreli iş sözleşmesi sayılması gerektiği yönünde birçok Yargıtay kararı bulunmaktadır. **Yargıtay 9. HD, 11.4.2003 tarih ve E. 2002/20581, K. 2003/6120 sayılı kararı** (Çimento İşveren Dergisi 2003, C.7, s.52-53); **Yargıtay 9. HD, 29.01.2004 tarih ve E. 2003/12091, K. 2004/1480 sayılı kararı** (Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi 2004, C.3, s.1054).

2. SÜRENİN DOLMASINA RAĞMEN, TARAFLARIN SÖZLEŞMEYE DEVAM ETMESİNİN HUKUKİ SONUÇLARI

Acentelik sözleşmesi belirli bir süre için akdedilmişse, taraflarca kararlaştırılan bu sürenin sonunda sözleşme kendiliğinden sona erer (BK 338, HGB 89, BGB 620/1, OR 418p/1). Ancak sözleşmesinin süresinin dolmasına rağmen, taraflar, acentelik ilişkisine devam etmek isteyebilirler. Böyle bir durumda taraflar, süre dolunca sözleşmeye devam edeceklerine dair açıkça bir anlaşma yapabilir veya sessiz kalıp ilişkiyi fiilen devam ettirebilirler.

Acentelik sözleşmesinde öngörülen sürenin dolmasına rağmen, tarafların acentelik ilişkisini sürdürmeleri durumunda acentelik sözleşmesinin ne kadar süre ile uzayacağı, akıbetinin ne olacağı hususunda doktrinde farklı görüşler ve yabancı ülke kanunlarında farklı düzenlemeler bulunmaktadır.

Örneğin, Alman Ticaret Kanununun 89/3.1 maddesinde, belirli süreli acentelik sözleşmesinin süresinin dolmasına rağmen, taraflarca acentelik ilişkisine devam edilmesi durumunda, acentelik sözleşmesinin belirsiz süreli hale geleceği belirtilmektedir⁴⁶.

İsviçre Borçlar Kanununda belirli süreli acentelik sözleşmesinin sona ermesine ilişkin hüküm, Alman Ticaret Kanunundaki düzenlemeden farklıdır. İsviçre Borçlar Kanununun 418p maddesine göre, belirli süreli olarak akdedilen acentelik sözleşmesinde, taraflar sürenin sona ermesine rağmen ilişkiye devam ediyorlarsa, bu sözleşme; acentelik sözleşmesinin süresi kadar, ancak en çok bir yıla kadar uzar (OR 418p/2)⁴⁷. Başka bir ifade ile 6 ay için akdedilmiş bir acentelik sözleşmesinin süresinin dolmasına rağmen, taraflar ilişkiye devam ederlerse bu acentelik sözleşmesi 6 ay daha uzar. Ancak 5 yıllık acentelik sözleşmesinin süresinin dolmasına rağmen, taraflar sözleşmeye devam ederlerse, bu sözleşmenin 1 yıl daha uzatıldığı kabul edilir.

⁴⁶ **Küstner**, Das neue Recht, s.78-79; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.62; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.78, s.277; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.14, s.965; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.10, s.10244; **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.4, s.631

⁴⁷ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 p, Nr.1-2; s.309-310; **Dürr**, s.191; **Bühler**, Nr.7, s.158

Ancak Türk Hukukunda belirli süreli acentelik sözleşmesinin süresinin sona ermesine rağmen, taraflarca sözleşmeye devam edilmesi durumunda, Borçlar Kanununun 339/1 maddesinin kıyasen uygulanamayacağı, sözleşmenin belirsiz süreli hale geleceği kabul edilmektedir⁴⁸.

B. ÖLÜM / TÜZEL KİŞİLİĞİN SONA ERMESİ

Acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdiren diğer bir sebep, taraflardan birinin ölümüdür. Acentenin ve/veya müvekkilin ölmesi durumunda, sözleşmede aksi kararlaştırılmamışsa, acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona erer (TTK 133/2, BK 397)⁴⁹.

Kural olarak taraflardan birinin ölmesi borç ilişkisini sona erdirmez. Ancak tarafların kişiliklerinin ve özelliklerinin önem taşıdığı bazı borç ilişkilerinde, bu sonuç kabul edilebilir⁵⁰. Acentelik sözleşmesi güven esasına dayanan, aynı zamanda temsil ilişkisini ve hizmet/vekâlet sözleşmesine ilişkin unsurları bünyesinde barındıran bir sözleşmedir. Bu özellikleri nedeniyle ölümün bu sözleşmeyi sona erdireceği kanunen kabul edilmiştir (TTK 133/2, BK 397)⁵¹.

⁴⁸ **Arkan**, Ticari İşletme, s.211-212; **Ayhan**, s.665; **Kayhan**, s.199; **Topçuoğlu**, s.44. Aksi görüşteki **Kınacıoğlu**, belirli süreli acentelik sözleşmesinin tarafların sözleşmeye devam etmeleri ile uzaması durumunda, acentelik sözleşmesinin belirsiz süreli hale gelmeyeceğini, sözleşmenin aynı süre ile yenilenmiş sayılacağını belirtmektedir (**Kınacıoğlu**, s.86).

Tasarının 121/2 maddesine göre: “Belirli süre için yapılan bir acentelik sözleşmesinin, süre dolduktan sonra uygulanmaya devam edilmesi hâlinde, sözleşme belirsiz süreli hâle gelir.” Türk Ticaret Kanunu Tasarısının kanunlaşması durumunda, doktrinde çoğunluk tarafından kabul edilen bu sonuç, kanun maddesi şeklinde düzenlenmiş olacaktır.

⁴⁹ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418s, Nr.1b, 2a, s.319-320; **İmregün**, KTH, s.136; **Berki**, s.30; **Feyzioğlu**, Ticari Mümessiller, s.443-444; **Domaniç**, s.333; **Aral**, s.434; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.653; **Topçuoğlu**, s.45.

Türk Ticaret Kanunundaki mevcut durum, Tasarıda da korunmuştur. Tasarının 121. maddesinin 3. fıkrası “Müvekkilin veya acentenin iflâsı, ölümü veya kısıtlanması hâlinde, Borçlar Kanununun 397 nci maddesi hükmü uygulanır.” şeklinde düzenlenmiştir.

⁵⁰ **Seliçi**, s.81; **Aral**, s.434;

⁵¹ Ölümün acentelik sözleşmesine etkisi yabancı hukuklarda farklı düzenlemelere tabidir. Örneğin, Alman Hukukunda acentelik sözleşmesinin, sadece acentenin ölümü ile sona ereceği kabul edilmektedir. Bu sonuca, Alman Medeni Kanununun 673/1. ve 675. maddelerinin uygulaması sonucunda ulaşılır. Buna karşılık Alman Hukukunda müvekkilin ölümü, acentelik sözleşmesini sona erdiren bir neden olarak kabul edilmemiştir (BGB 672, 675). Müvekkilin ölümünün acentelik ilişkisini ortadan kaldırması için, bu hususun acentelik sözleşmesinde bir sona erme nedeni olarak açıkça öngörülmesi gerekir. Böyle bir anlaşma yoksa, müvekkilin ölümü acentelik ilişkisini sona erdirmez. Ancak müvekkilin ölümü, acente için acentelik sözleşmesinin sona ermesine yol açan

Taraflar, acentelik sözleşmesinde ölüm halinde, acentelik ilişkisinin sona ermeyeceğini; mirasçılar ile sözleşmeye devam edileceğini kararlaştırabilirler⁵². Böyle bir durumda ölüm sözleşme ilişkisini sona erdirmez. Sözleşme, mirasçıları bağlar.

Taraflar arasında ölümünün acentelik sözleşmesini sona erdirmeyeceği yönünde bir anlaşma olmasa dahi, istisnai durumlarda acentelik sözleşmesi taraflardan birinin ölmesine rağmen devam eder. Örneğin, sözleşmenin ölüm ile derhal sona ermesi, müvekkilin menfaatlerini tehlikeye sokuyorsa, acente bir süre daha acentelik sözleşmesini devam ettirmekle yükümlüdür (BK 397/2). Sözleşmenin devamı ölen müvekkilin mirasçılarının işleri bizzat yürütebilecek duruma gelmelerine fırsat tanınması için, başka bir ifade ile müvekkilin menfaatlerinin korunması için öngörülmüştür⁵³.

Günümüzde acentelik sözleşmesinin taraflarını çoğunlukla tüzel kişiler oluşturmaktadır. Tarafları tüzel kişi olan acentelik sözleşmesinde, tüzel kişiliğin sona ermesi ile gerçek kişinin ölümünün aynı sonucu doğuracağı ve tüzel kişinin tasfiyesi tamamlanınca, acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona ereceği kabul edilmelidir. Çünkü tüzel kişilik, şirketin fesih veya ifisahnın gerçekleştiği anda sona ermez.

---

haklı bir neden oluşturur (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.18-21, s.1246-1247; **Martinek/Semler /Habermeier**, § 14, Nr.1, s.319; **Lettl**, Nr.74, s.140; **Schmidt**, Handelsrecht, s.740; **Canaris**, Nr.97, s.270; **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.41b, s.659; **Nocker**, Nr.204, s.52; **Brox**, Nr.221, s.114).

İsviçre Borçlar Kanununun 418s maddesinin 1. fıkrası, Alman Ticaret Kanunundaki düzenleme ile paralellik taşır. Bu hükümde, acentelik sözleşmesinin acentenin ölümü ile sona ereceği açıkça belirtilmiştir. İsviçre Borçlar Kanununun 418s maddesinin ikinci fıkrasına göre, müvekkilin ölümünün acentelik ilişkisini ortadan kaldırması için, sözleşmenin müvekkilin kişiliği dikkate alınarak yapılmış olması gerekir. Bu durumda bile, müvekkilin ölümü, kısıtlanması veya iflası durumunda, eğer acentelik ilişkisine derhal son verilmesi müvekkilin menfaatlerini önemli ölçüde tehlikeye düşürüyorsa acente, acentenin mirasçıları veya temsilcisi belli bir süre faaliyetini devam ettirmelidir (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 s, Nr.2a, s.320; **Thouvenin**, s.130; **Bühler**, Nr.5, s.174; **Dürr**, s.202-203).

⁵² **Seliçi**, s.81-82; **Domaniç**, s.333; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.653; **22.2.1941 tarih ve 20/87 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme kararı** “...Müvekkilin ölümünden sonra dahi, mutasarrıf olduğu gayrimenkul malını tapu dairesinde üçüncü şahsa satmağa ve ferağa dair vekâletin devam edeceği iki taraf arasında muteber surette mukavele edilmiş ise, müvekkil öldükten sonra da vekilin salahiyetleri devam eder. Fakat azil hakkı ölünün kanuni haleflerine intikal etmiş olacağından vekil, mirası reddetmemiş olan mirasçılar tarafından azledilebilir...” (Bu karar için bk. **Domaniç**, s.334). Aynı yönde **Yargıtay 1. HD, 1.10.2004 tarih ve E. 2004/7475, K. 2004/10423 sayılı kararı**; **16. HD, 23.5.2005 tarih ve E. 2005/6274, K. 2005/4528 sayılı kararı** (www.kazanci.com).

⁵³ **Seliçi**, s.82, dn.51; **Arkan**, Ticari İşletme, s.213; **Doğanay**, s.619; **İmregün**, KTH, s.136; **Berki**, s.30-31; **Feyzioğlu**, Ticari Mümessiller, s.443-444; **Tandoğan**, Borçlar Hukuku, s.450 vd.

Tüzel kişiliği sona erdiren bu nedenler ortaya çıktıktan sonra, tasfiye işlemleri başlar. Tasfiye işlemlerinin tamamlanması ve şirkete ait kaydın ticaret sicilinden terkin edilmesi ile tacir sıfatı ve tüzel kişilik son bulur⁵⁴. Tasfiye süreci boyunca, ticaret şirketin tüzel kişiliği ve tacir sıfatı, tasfiye amacıyla sınırlı olarak devam eder (TTK 208, 242, 449; OR 589, HGB 157). Sonuç olarak, tüzel kişinin tasfiye durumuna girmesi acentelik sözleşmesini sona erdirmez. Ancak bu durum karşı taraf için acentelik sözleşmesinin feshi için haklı neden oluşturur⁵⁵.

Acentelik sözleşmesinde taraflardan birinin şirket olması durumunda, tür değiştirme (TTK 152), birleşme (TTK 146), şirket ortaklarının tümünden değişmesi gibi durumlar, kural olarak acentelik sözleşmesini sona erdirmez. Yine müvekkilin veya acentenin işletmesini devretmesi (BK 179) veya iş değişikliği yapması, acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdiren bir neden değildir. Ancak tüm bu olağanüstü durumlar, acentelik sözleşmesinin derhal feshi için haklı neden oluşturabilir⁵⁶.

C. KISITLANMA

Türk Ticaret Kanununun 133. maddesinin 2. fıkrasında taraflardan birinin kısıtlanması durumunda, acentelik sözleşmesinin sona ereceği açıkça düzenlenmiştir⁵⁷.

İsviçre Borçlar Kanununun 418s maddesine göre, acentenin kısıtlanması acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdirir⁵⁸. Ancak müvekkilin kısıtlanması,

---

⁵⁴ **Bilge**, s.188.

⁵⁵ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 14, Nr.1, s.319; **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.19, s.1246; **Nocker**, Nr.268, s.69; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.3, s.961; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418p, Nr.2b, s.311; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.28, s.191; **Tandoğan**, Borçlar Hukuku, s.467-468.

⁵⁶ **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89 , Nr.3, s.961-962; **Westphal**, BB 1998, Heft 28,s. 1432; **Sturm**, s.1011-1012.

⁵⁷ **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.653; **Tandoğan**, Borçlar Hukuku, s.468; **Topçuoğlu**, s.45. Vekalet sözleşmesinde kısıtlanmanın hukuki sonucu için yönünde Yargıtay kararları için bk. **Yargıtay 2. HD, 5.3.1999 tarih ve E. 1999/ 120, K. 1999/1933 sayılı kararı; Yargıtay 4. HD, 9.3.2006 tarih ve E. 2005/3449, K. 2006/2378 sayılı kararı** (Bu kararlar www.kazanci.com.tr).

Tasarımın 122. maddesinin 3. fıkrasında da bu yöndedir.

⁵⁸ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 s, Nr.5, s.321; **Dürr**, s.202-203; **Thouvenin**, s.130; **Bühler**, Nr.6, s.174.

acentelik ilişkisini kendiliğinden sona erdiren bir neden olarak kabul edilmemiştir. Bu durum acentenin sözleşmeyi haklı nedenle feshedilebilmesine olanak sağlar.

Görüldüğü üzere Türk Ticaret Kanununda, İsviçre Borçlar Kanununun 418s maddesinden farklı bir düzenleme yapılarak, müvekkilin kısıtlanması durumunda da acentelik sözleşmesinin sona ereceği düzenlenmiştir (TTK 133/2). Ancak, sözleşmede müvekkilin kısıtlanmasına rağmen acentelik ilişkisinin devam edeceği öngörülmüşse sözleşme ilişkisi sona ermez. Bu yönde bir hüküm olmamasına rağmen, müvekkilin menfaati acentelik sözleşmesinin devam etmesini gerektiriyorsa, bu ilişkinin bir süre daha devam etmesi gerekir (BK 397/2)⁵⁹. Acentelik sözleşmesi böyle bir durumda müvekkil yeniden fiil ehliyetini kazanıncaya veya müvekkilin temsilcileri işleri görebilecek duruma gelinceye kadar sürdürülmelidir.

Kanaatimizce Türk Hukukundaki düzenleme daha yerindedir. Çünkü kısıtlanan tarafın, sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmesi pek mümkün değildir. Ayrıca acentelik ilişkisinde tarafların kişiliği ve özellikleri son derece önemlidir ve taraflar arasında yoğun bir güven ilişkisi vardır. Oysa kısıtlanan müvekkil, gerekli izinleri almaksızın kendi ad ve hesabına hukuki işlemlerde bulunamaz (MK 405–408). Kısıtlanmaya yol açan nedenler, akıl hastalığı veya akıl zayıflığı (MK 405), savurganlık, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, kötü yaşam tarzı ve kötü yönetim (MK 406), özgürlüğü bağlayıcı cezalar alma (MK 407), yaşlılık, deneyimsizlik, ağır hastalık (MK 408) gibi nedenlerdir. Böyle bir nedenle müvekkilin kısıtlandığında, güvene dayalı ve doğrudan temsil özelliği gösteren acentelik ilişkisinin devamı zorlaşır, hatta imkânsızlaşır.

D. İFLAS

Türk Ticaret Kanununun 133. maddesinin 2. fıkrası gereğince, acentenin veya müvekkilin iflas etmesi durumunda, acentelik sözleşmesi kendiliğinden sona erer⁶⁰. Bu hüküm, Alman Hukukundaki ve İsviçre Hukukundaki düzenlemelerden farklıdır.

⁵⁹ Seliçi, s.84-86; Arkan, Ticari İşletme, s.213; Tandoğan, Borçlar Hukuku, s.468; Aral, s.434-435.

⁶⁰ Aksi görüşteki Kınacıoğlu, acentenin iflasının, acentelik sözleşmesini sona erdirmeyeceği görüşündedir (Kınacıoğlu, s.91). İflasın vekâlet ilişkisini sona erdireceği yönünde Yargıtay kararları için bk. Yargıtay 12. HD, 21.11.1995 tarih ve E. 1995/15125, K. 1995/16430 sayılı

Alman Hukukuna göre, müvekkilin iflası acentelik sözleşmesini derhal sona erdirirken; acentenin iflası acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdirmez. Bu hukuk sistemine göre, müvekkilin iflasının açılmasıyla, acentelik ilişkisi başkaca bir işleme gerek kalmaksızın kendiliğinden sona erer. Fesih bildirimine gerek yoktur. Ancak iflas yöneticisi ile acente, acentelik sözleşmesinin devamı hususunda anlaşılabilir. İflas yöneticisi ile acente arasındaki bu anlaşma, yeni bir acentelik sözleşmesinin kurulması anlamına gelir⁶¹.

Alman Hukukunda, acentenin iflası acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdirmez. Acentenin iflas etmesi durumunda, müvekkil isterse, haklı sebebe dayanarak sözleşme ilişkisini sona erdirebilir; isterse sözleşme ilişkisine devam eder⁶².

İsviçre Hukukundaki düzenlemede, Alman Hukukundaki ile paraleldir. İsviçre Borçlar Kanununun 418s maddesinde acentelik sözleşmesinin müvekkilin iflası durumunda sona ereceği düzenlenmiştir. Bu maddeye göre acentenin iflası, acentelik ilişkisini sona erdirmez. Bu durum, müvekkilin sözleşmeyi fesih yoluyla sona erdirebilmesi için haklı neden oluşturabilir⁶³.

Tasarı, iflasın acentelik sözleşmesine etkisi hususunda mevcut Ticaret Kanunumuzdaki düzenlemeyi aynen benimsemiştir. Tasarının 122. maddesinin 3.

---

kararı; Yargıtay 19. HD, 11.3.2005 tarih ve E. 2005/367, K. 2005/2614 sayılı kararı; Yargıtay 19. HD, 1.3.2005 tarih ve E. 2004/7782, K. 2005/2011 sayılı kararı (Bu kararlar www.kazanci.com.tr).

⁶¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.23-24, s.1247, Nr.42, s.1301; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.99, s.284; **Nocker**, Nr.205, s.52; **Brox**, Nr.221, s.114; **Lettl**, Nr.74, s.140; **Schmidt**, Handelsrecht, s.740; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.4, s.962; **Canaris**, Nr.97, s.270; **Nerlich/Römermann**, s.20 vd.; **Eberhard**, s.15 vd; **Kampf**, s.20, s.46.

⁶² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.25, s.1247; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.99, s.284; **Nocker**, Nr.213, s.53; **Brox**, Nr.221, s.114; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.4, s.962; **Nerlich/Römermann**, s.20 vd.; **Eberhard**, s.15 vd; **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.41d, s.660. Alman hukukunda acentenin iflasının acentelik ilişkisini kendiliğinden sona erdiren bir neden olarak görülmemesinin sebebi, acentelik sözleşmesinin hukuki niteliğinin hizmet sözleşmesi olarak kabul edilmesidir. Acente iflas etse veya konkordato ilan etse dahi aracılık faaliyetini yerine getirebileceğinden, bu durumun müvekkilin ad ve hesabına işlem yapılmasını engellemeyeceği kabul edilmektedir (Bu görüş için bk. **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.20, s.185-186; **Kampf**, s.26).

⁶³ **Dürr**, s.202-204; **Meeser**, s.53; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 s, Nr 3, s.320-321; **Bühler**, Nr.10, s.175.

fikrasında acentenin veya müvekkilin iflas etmesinin acentelik sözleşmesini sona erdiren nedenlerden olduğu ifade edilmiştir. Kanaatimizce bu tutum yerindedir. Çünkü acentelik sözleşmesi tam iki tarafa borç yükleyen sürekli bir borç ilişkisidir. Taraflardan birinin iflası acentelik ilişkisini önemli ölçüde zedeler. Çünkü iflasın açılması ile müflisin masa malları üzerindeki tasarruf yetkisi sınırlanır. Müflisin masaya giren mallar ve haklar üzerindeki her türlü tasarrufu iflas alacaklılarına karşı hükümsüz olur (İİK 191/I)⁶⁴. Acentelik sözleşmesi karşılıklı güven temeline dayalı bir ilişkidir. Ayrıca taraflar, acentelik sözleşmesine ekonomik menfaat elde etmek amacıyla katılmışlardır. Özellikle müvekkilin iflası bu sözleşmenin kurulmasındaki amacı ortadan kaldırır veya oldukça zedeler. Ancak müvekkilin ölümü veya kısıtlanması durumlarında olduğu gibi, iflas halinde de acentelik sözleşmesinin devam edeceği acentelik sözleşmesinde kararlaştırılmışsa iflas sözleşmeyi sona erdirmez. Aynı şekilde işin niteliği ve müvekkilin menfaatleri bu sözleşmenin bir süre daha devam etmesini gerektiriyorsa, Borçlar Kanunu 397/2 maddesi uygulama alanı bulur ve acentelik sözleşmesi bir süre daha ayakta kalır⁶⁵.

Acentenin iflası durumunda da acentelik ilişkisinin sona ermesi gerektiği düşüncesindeyiz. Gerçi acentenin iflas etmesi, acentenin başkasını temsil yetkisini ortadan kaldırmaz⁶⁶ (İİK 191/I). Acentelik sözleşmesinde doğrudan temsil söz konusu olduğundan, acentenin işlemlerinin hüküm ve sonuçlarından müvekkil sorumlu olmaktadır. Bu nedenle iflas etmiş bir acentenin müvekkilin ad ve hesabına aracılık faaliyetleri yürütmesinin hukuken bir sakıncası olmadığı ileri sürülebilir. Ancak acentelik ilişkisi, temelinde tarafların birbirine güvenine dayanır. İflas eden bir acentenin, müvekkilin ticari işlerini gereği gibi yerine getirebileceğine ilişkin güven yaratması beklenemez. Yine iflas nedeniyle acentenin ticari itibarı zedelenir. Böyle bir

---

⁶⁴ İflasın hukuki sonuçları hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Pekcanitez/Atalay/Özkan/Özekes**, s.447 vd; **Atalay**, s.177 vd.

⁶⁵ **Seliçi**, s.87-88; **Arkan**, Ticari İşletme, s.213; **Arık**, s.538; **Tandoğan**, Borçlar Hukuku, s.471; **Aral**, s.434-435.

⁶⁶ Müflis, iflasın açılmasıyla, medeni haklarını ve medeni haklarını kullanma ehliyetini kaybetmez. Sadece iflas masasına giren malleri üzerinde tasarruf yetkisi kalkar. iflas masasına girmeyen malları ve kişisel çalışması bakımından, müflisin medeni hakları kullanma ehliyeti hiçbir kısıntıya uğramaz (**Pekcanitez/Atalay/Özkan/Özekes**, s.455-457). Bu yönde **Yargıtay 12. HD. 23.12.1998 tarih ve E. 1998/14068, K. 1998/14927 sayılı kararı; Yargıtay 19. HD, 21.1.2003 tarih ve E. 2001/9239, K. 2003/549 sayılı kararı, Yargıtay 14. HD, 21.10.2004 tarih ve E. 2004/4984, K. 2004/7328 sayılı kararı** (www.kazanci.com.tr).

kişinin temsilcisi olması, müvekkilin de itibarını zedeler. İflas eden bir acente ile müşterilerin ticari ilişki kurmak istememeleri de doğaldır. Tüm bu nedenler, acentelik sözleşmesinin devamını zorlaştırır ve sözleşmenin amacının gerçekleşmesini büyük ölçüde zedeler. Sonuç olarak, taraflardan birinin iflasının acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdiren bir neden olarak düzenlenmesi, menfaatler dengesine daha uygundur.

Türk Ticaret Kanununda, taraflardan birinin acze düşmesinin acentelik sözleşmesine etkisine ilişkin bir hüküm yoktur. Bu durumda Borçlar Kanununun genel hükümleri çerçevesinde değerlendirme yapılmalıdır. Sürekli borç ilişkilerinde taraflardan birinin acze düşmesi, Borçlar Kanununun 82. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hüküm gereğince, taraflardan birinin (özellikle müvekkilin) acze düşmesi durumunda acentenin karşı edim alacağı tehlikeye düşerse, edim hakkı tehlikeye düşen tarafın teminat isteyebileceği ve teminat verilinceye kadar da edimini ifadan kaçınabileceği kabul edilebilir⁶⁷. Örneğin müvekkilin aczi gerçekleşirse, acente muhtemel ücret alacakları için uygun bir teminat gösterilmesini isteyebilir. Acente böyle bir teminat gösterilmediği sürece, aracılık faaliyetini ifa etmekten kaçınabileceği gibi, sözleşmeyi de feshedebilir⁶⁸.

E. SONRAKİ İMKÂNSIZLIK

Acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona ermesinin nedenlerinden biri de sonraki imkânsızlıktır. Acentelik sözleşmesinin imkânsızlaşması, tarafların acentelik sözleşmesi akdetmedeki amacının ortadan kalkması veya aşırı derecede güçleşmesiyle gerçekleşir⁶⁹. Örneğin acentelik sözleşmesine konu malın ithalatının yasaklanmasında olduğu gibi, tarafların edimlerinin ifasını sürekli bir şekilde imkânsızlaşması söz konusu olursa, sözleşme sona erer.

⁶⁷ Seliçi, s.86; Oğuzman/Öz, s.276-279; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s.46 vd.

⁶⁸ BK 82 maddesindeki hakkını kullanıp sözleşmeden dönmek isteyen tacirin, dönme iradesini TTK 20/3 maddesine uygun şekilde kullanması gerekmektedir (Şener/Eroğlu, s.74-76; Dirikkan, İhbar ve İhtarlar, s.62-63).

⁶⁹ Seliçi, s.90; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.998-999; İnal, s.113; Kılıçoğlu, s.68-69. Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Dural, s.7 vd; Erzurumoğlu, s.9-12.

Eğer imkânsızlığın ortaya çıkmasına taraflardan birinin kusurlu davranışı sebep olmuşsa Borçlar Kanunu 96 maddesi uygulanır. Kusurlu davranışıyla sözleşmenin devamını imkânsız kılan taraf, diğer tarafın zararını tazmin eder. İmkânsızlığın ortaya çıkmasında tarafların kusuru yoksa Borçlar Kanununun 117. maddesi uygulama alanı bulur⁷⁰.

III. İRADE BEYANIYLA SONA ERME

Acentelik sözleşmesi, taraflardan birinin veya her ikisinin sözleşmeye devam etmeme yönündeki irade beyanıyla sona erdirilebilir. Bu nedenle sona ermenin sadece tek taraflı iradeyle ve tarafların anlaşması ile yapılması ayrı ayrı incelenmelidir.

A. ANLAŞMAYLA SONA ERME (İKALE)

Acentelik sözleşmesinin taraf iradesiyle sona ereceği ilk hal, anlaşmadır. Acentelik sözleşmesi, sürekli borç doğuran bir özel hukuk ilişkisi kurar. Sözleşme özgürlüğü ilkesi gereğince, her özel hukuk sözleşmesinde olduğu gibi, acentelik sözleşmesinde de, taraflar sözleşmeye devam etmeme hususunda anlaşabilirler⁷¹.

Acentelik sözleşmesi ister belirli süreli ister süresiz olarak akdedilsin, taraflar anlaşarak sözleşmeyi her zaman ortadan kaldırabilirler. Acentelik sözleşmesinin anlaşma yolu ile sona erdirilmesi için tarafların herhangi bir süre beklemelerine veya sözleşmenin sona ermesi için belli bir zaman geçmesine gerek yoktur.

Acentelik sözleşmesini ortadan kaldıran anlaşmalar, kural olarak herhangi bir şekle bağlı değildir. Taraflar açıkça veya zımni olarak anlaşarak, acentelik sözleşmesini ortadan kaldırabilirler⁷².

⁷⁰ Seliçi, s.92; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s.1010-1011; İnal, s.113; Kılıçoğlu, s.69; Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı, s.116 vd.; Tunçomağ, Genel Hükümler, s.259. Borçlunun sorumlu olmadığı sonraki imkansızlık hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Dural, s.7 vd; Erzurumoğlu, s.9-12.

⁷¹ Martinek/Semler/Habermeier, § 12, Nr.79, s.277; Hoyningen- Huene, MünchKomm, § 89, Nr.13, s.1244; Meeser, s.53; Schlegelberger/Schröder, § 89, Nr.1c, s.627-628; Seliçi, s.104; Zevkliler/Havutçu, s.35-36; İnal, s.130; Tunçomağ, Genel Hükümler, s.241; Kılıçoğlu, s.52-56.

⁷² Hoyningen- Huene, MünchKomm, § 89, Nr.13, s.1244-1245; Seliçi, s.108; Kılıçoğlu, s.55-56.

Acentelik sözleşmesinin tarafların anlaşmaları ile sona erdirilmesi durumunda, taraflar arasındaki borç ilişkisi ileriye etkili olarak ortadan kalkar. Artık sözleşme, taraflar için herhangi bir hak ve borç doğurmaz⁷³.

B. TEK TARAFLI İRADE BEYANIYLA SONA ERME (FESİH)

Sürekli borç ilişkisi doğuran acentelik sözleşmesinde, bu borç ilişkisinin geleceğe etkili olarak sona ermesini sağlayan sebeplerden biri de fesihdir. Fesih, sürekli borç ilişkisini ileriye etkili olarak sona erdirmeye yönelik, karşı tarafının kabul beyanına bağlı olmaksızın hüküm ve sonuç doğuran bozucu yenilik doğuran bir haktır⁷⁴.

Fesih olağan ve olağanüstü fesih olmak üzere ikiye ayrılır. Olağan fesih borç ilişkisi, fesih beyanının muhataba ulaşmasından belli bir süre sonra hüküm ve sonuç doğurur. Olağanüstü fesih ise sözleşme ilişkisi, fesih beyanının muhataba ulaşması ile derhal sona erer⁷⁵.

Acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihe kadar, sözleşme genellikle bir süre icra edilmiş, taraflar birbirleri ile hukuki işlemler gerçekleştirmiş, haklar elde etmiş, borçlar yüklenmiş olurlar. Belli bir süre devam eden ve birçok hukuki sonuç doğuran bir ilişkiyi, hiç doğmamış gibi tüm sonuçlarıyla ortadan kaldırmak oldukça zor, hatta çoğu zaman imkânsızdır. Bu nedenle, kural olarak acentelik sözleşmesinden teknik anlamda dönme mümkün değildir. Bu sözleşme ancak feshedilebilir⁷⁶.

---

⁷³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.156, s.1330; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.53, s.408; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.38, s.349; **Seliçi**, s.108-109.

⁷⁴ **Günther-Gräff**, s.38; **Geller**, s.51; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.83; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89, Nr.13, s.677; **von Tuhr**, s.26 **Seliçi**, s.115; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.1158; **Eren**, s.1211; **Doğanay**, s.618.

⁷⁵ **Meeser**, s.53; **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.23, s.645; **Eren**, s.1212; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.912.

⁷⁶ **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.9, s.221; **Serozan**, Sözleşmeden Dönme, s.181 vd.; **Eren**, s.1211-1214; **Oğuzman/Öz**, s.365; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.1158-1159; **Seliçi**, s.37.

1. OLAĞAN FESİH

a. OLAĞAN FESİH KAVRAMI

Olağan fesih, belirsiz süreli bir borç ilişkisinin, taraflardan birinin herhangi bir sebebe dayanmasına gerek kalmaksızın, karşı tarafa varması gerekli bir irade beyanı ile belli bir süre sonra hüküm ve sonuç doğurmak üzere sona erdirmesidir⁷⁷.

Bütün sürekli borç ilişkilerinde olduğu gibi, acentelik sözleşmesinde de olağan fesih sadece belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde bulunur (TTK 133/1, HGB 89, OR 418q). Belirli süreli acentelik sözleşmelerinin olağan fesih yoluyla sona erdirilmesi mümkün değildir. Çünkü belirli süreli sözleşmelerde borç ilişkisi süre içinde ancak haklı bir sebebin bulunması halinde sona erdirilebilir⁷⁸.

Kanun koyucu belirsiz süreli acentelik sözleşmesinde tarafları, bu ilişkiyle sonsuza kadar bağlı kalmak zorunda bırakmak istememiştir. Bu nedenle, tarafların sözleşme ilişkisine son vermek istemeleri durumunda belirli bir süre öncesinden haber vermek koşulu ile sözleşme ilişkisini ortadan kaldırabilmeleri sağlanmıştır⁷⁹.

Acentelik sözleşmesinin olağan feshine ilişkin Türk Ticaret Kanunu 133/1 maddesi “*Muayyen olmayan bir müddet için akdedilmiş olan acentelik mukavelesini, taraflardan her biri üç ay önce ihbar etmek şartıyla feshedebilir*” şeklindedir. Bu

⁷⁷ **Bülow**, Nr.569, s.173; **Lettl**, Nr.67, s.138; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.25, s.967; **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.25, s.646; **Yavuz**, s.438 **Seliçi**, s.132; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.1158; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.651.

⁷⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.10, s.1244, Nr.30, s.1248; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.81, s.278; **Brox**, Nr.219, s.113; **Schmidt**, Handelsrecht, s.738; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.7, s.962; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418q; Nr.1a, s.314; **Canaris**, Nr.82, s.267; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89, Nr.1, s.293; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.1, s.247; **Bühler**, Nr.4, s.162; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.87; **Topçuoğlu**, s.44; **Arkan**, Ticari İşletme, s.212; **İmregün**, KTH, s.136.

⁷⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.2, s.1242; **Seliçi**, s.34, s.111; **Poroy/Yasaman**, s.229-230; **Eren**, s.1211. **Yargıtay 11. HD, 15.1.1992 tarih ve E. 1990/1959, K. 1992/96 sayılı kararı**: “...Süresiz akitlerde uygun bir ihbar süresi tanınarak ve bir fesih sebebi göstermeye gerek olmaksızın olağan fesih imkanı da mevcuttur. Ancak, davalının bu yolu izlemesi için makul bir süre önce fesih ihbarı yapması gerekir...” (www.kazanci.com.tr).

hükme göre, taraflar, 3 ay önceden bildirimde bulunmak suretiyle belirsiz süreli acentelik ilişkisini her zaman sona erdirebilirler⁸⁰.

b. ŞEKLİ ve İÇERİĞİ

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin olağan fesih yoluyla sona erdirilmesinde, borç ilişkisi, fesih bildiriminde belirtilen sürenin sonunda ortadan kalkar⁸¹.

Fesih bildirimini, TTK 20/3 gereğince noter aracılığıyla, iadeli mektupla veya telgrafla yapılmalıdır^{82,83}.

Fesih bildiriminin geçerli olması için fesih sebebinin açıklanmasına gerek yoktur⁸⁴. Çünkü belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin olağan fesih yoluyla sona erdirilmesi için tarafların haklı bir sebebe dayanması gerekmez. Olağan fesih yoluyla acentelik sözleşmesinin sona erdirilmesi, kanun koyucunun sözleşme ile daha fazla bağlı kalmak istemeyen tarafa sunduğu bir olanaktır.

Kısmi fesih (mesela sadece belli bir bölgeye ilişkin olarak sözleşmenin sona erdirilmesi) kural olarak geçerli değildir⁸⁵. Bu tip beyanlar içeren bir olağan fesihte,

⁸⁰ Tasarımın 121 madde 1. fıkrası “ *Belirsiz bir süre için yapılmış olan acentelik sözleşmesini, taraflardan her biri üç ay önceden bildirimde bulunmak şartıyla feshedebilir.*” şeklindedir. Görüldüğü üzere Tasarı bu konuda herhangi bir değişiklik getirmemiştir.

⁸¹ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.82, s.278; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89, Nr.21, s.677 **Küstner**, Das neue Recht, s.79; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.64; **Meeser**, s.54-55; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.45-46, s.1252, Nr.57, s.1255; **Dürr**, s.192-193; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.1158.

⁸² **Arkan**, Ticari İşletme, s.212; **Dirikkan**, İhbar ve İhtarlar, s.44 vd.; **Ayhan**, s.666.

⁸³ Alman ve İsviçre hukuklarında tacirler arasındaki fesih beyanları için belli bir şekil öngörülmemiştir. Bu nedenle bu hukuk sistemlerinde, belirsiz süreli acentelik sözleşmesini sona erdiren fesih bildirimini, herhangi bir şekle tabi değildir (BGB 174, OR 418q) (**Küstner**, Das neue Recht, s.79; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.64; **Meeser**, s.54-55; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.45-46, s.1252, Nr.57, s.1255; **Dürr**, s.192-193; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.84, s.278; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.25, s.968; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418q, Nr.2b, s.314-315; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89, Nr.5, s.294; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.3, s.248; **Eberle**, s.1121; **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.23, s.645; **Seliçi**, s.112).

⁸⁴ **Küstner**, Das neue Recht, s.79; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.64; **Meeser**, s.54-55; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.45-46, s.1252, Nr.57, s.1255; **Dürr**, s.192-193; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.912.

⁸⁵ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.85, s.278; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.9c, s.937.

gerçek iradenin araştırılması gerekir. Sözleşmeyi kısmen feshettiğini beyan eden tarafın iradesi, mevcut sözleşmenin sona erdirilip, kısmi fesih beyanında yer alan şartlarla yeni bir sözleşme kurulması icabı olarak yorumlanabilir. Bundan başka acentelik sözleşmesinde, taraflardan birine sözleşmenin bazı kısımlarını değiştirme yetkisi tanınmış olabilir. Örneğin taraflardan birine temsil edilen bölgeyi sınırlandırma, ürünü sınırlandırma, ücreti sınırlandırma hakkı verilmişse kısmi fesih bu hakkın kullanılması olarak yorumlanabilir. Ancak taraflara verilen bu yetkiler, acentelik sözleşmesinin kuruluş amacını ortadan kaldıracak, hakkın özüne zarar verecek boyutta olmamalıdır. Aksi halde bunlar dürüstlük kuralı gereğince geçersiz sayılır⁸⁶.

c. OLAĞAN FESİH HAKKININ SINIRLARI

Olağan fesih hakkının en önemli özelliği, tarafların herhangi bir sebebe dayanmak zorunda kalmaksızın, fesih bildiri ile aralarındaki sözleşme ilişkisine son verebilmeleridir. Ancak tarafların bu hakkı her istediklerinde kullanıp kullanamayacakları, bu haktan yararlanmanın bir sınırının olup olmadığı incelenmelidir.

Her hak gibi, olağan fesih yoluyla acentelik sözleşmesine son verme hakkı da dürüstlük kuralına uygun bir biçimde kullanılmalıdır (TMK 2). Olağan fesih herhangi bir sebep gösterilmeksizin yapılabildiği için, burada söz konusu hakkın dürüstlük kuralına aykırı olarak kullanılıp kullanılmadığının tespiti, somut olayın özelliklerine bakılarak belirlenebilir.

Somut olayın özelliklerinden, taraflardan birinin olağan fesih hakkını açıkça kötüye kullandığı anlaşılan durumlarda sözleşmesinin buna rağmen sona erip ermeyeceği doktrinde tartışmalıdır.

---

⁸⁶ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 14, Nr.8, s.323; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handlungsbuch Komm, § 89, Nr.17, s.966; **Gerke**, s.65.

Doktrindeki baskın görüş gereğince, olağan fesih hakkın açıkça kötüye kullanılması durumunda, bu beyan hukuk düzenince kullanılamayacağı için fesih geçersiz sayılır. Böylece sözleşme ilişkisi fesih beyanına rağmen devam eder⁸⁷.

Kanaatimizce bu görüş yerine sözleşme ilişkisinin bildirim süresinin sonunda sona ereceği, fakat bundan zarar gören tarafın zararlarının tazminini talep edeceği kabul edilmelidir⁸⁸. Örneğin müvekkil, acentenin ücret indirimi veya bölge sınırlandırması teklifini reddetmesi üzerine veya kendi teşvikiyle acentenin pahalı yatırımlar yapmasından kısa bir süre sonra sözleşmeyi kanundaki ihbar süresine uyararak feshettiğini açıklarsa, müvekkilin fesih hakkını açıkça kötüye kullandığı kabul edilebilir. Bu durumda sözleşme ilişkisinin sona erdiğinin, fakat müvekkilin, acentenin bu sebepten doğan zararlarından BK 96 ve TMK 2 gereğince sorumlu olduğunun kabulü daha uygundur. Diğer bir ifadeyle, olağan fesih hakkını kötüye kullanan taraf, bunun sonuçlarına katlanır.

Acentelik sözleşmesiyle olağan fesih hakkının kullanımının sınırlandırılması mümkündür. Örneğin olağan fesihin sadece haklı sebeplerin bulunması durumunda yapılabileceği veya fesih için kanunda öngörülen prosedürün yanı sıra ek koşulların da gerçekleşmesinin gerektiği kabul edilebilir. Ancak bu tür sınırlamalar hakkın özüne dokunmamalıdır⁸⁹.

d. FESİH SÜRESİ

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin, olağan fesih yoluyla sona ermesi, fesih iradesinin muhataba bildirilmesinin ardından, bildirim süresinin sonunda gerçekleşir. Bildirimin ulaşmasıyla artık taraflardan biri, söz konusu sözleşmeye devam etmek istemediğini açıklamıştır. Böylece, önceden bilinen bir sürenin sonunda acentelik sözleşmesinin son bulacağı kesinleşmiştir. Bir anlamda tarafların feshin sonuçlarına

---

⁸⁷ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 14, Nr.6, s.322; **Ulmer**, s.460; **Genzow**, s.109-111; **Günther-Gräff**, s.121 vd.; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89 , Nr.19, s.966; **Canaris**, Nr.85, s.268; **Hoyningen-Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.47, s.1252; **Seliçi**, s.148-149; **Gökyayla Demir**, s.191.

⁸⁸ **Lettl**, Nr.67, s.138; **İmregün**, Birlikçi Raporları, s.166.

⁸⁹ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 14, Nr.5, s.321; **İnal**, s.136; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.918.

hazırlık süreci başlamıştır. Fesih beyanının karşı tarafa ulaşmasıyla feshin etkisini göstermesi arasındaki bu sürece, fesih süresi denir.

Fesih süresi içinde tarafların hak ve borçlarında hukuken bir farklılık meydana gelmez. Fesih süresince acentelik sözleşmesi hüküm ve sonuçlarını doğurmaya devam eder. Fesih süresi dolunca, acentelik sözleşmesi başkaca bir işleme veya bildirimle gerek kalmaksızın kendiliğinden ortadan kalkar⁹⁰.

Türk Ticaret Kanununda fesih öneli, acentelik sözleşmesinin süresine bağlı olmaksızın 3 ay olarak belirlenmiştir (TTK 133/1)⁹¹.

Kanunda öngörülen bu fesih sürelerinin niteliği, tarafların anlaşması ile uzatılmasının veya kısaltılmasının mümkün olup olmadığı ayrıca incelenmelidir. Fesih sürelerinde değişiklik yapılmasının mümkün olup olmadığı konusunda bir sonuca varmak için öncelikle fesih sürelerinin getiriliş amacına bakılmalıdır. Belirsiz süreli sözleşmelerde, taraflar sözleşmenin ayakta kalacağı düşüncesiyle yatırımlar yapıp, çeşitli ticari ilişkilere girerler. Sözleşmenin ansızın ortadan kalkması, taraflara büyük

⁹⁰ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 p, Nr.2a-c, 310-311; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.26, s.968, Nr.29, s.969; **Stumpf/Jaletzke/Schultze, (Jaletzke)**, s.208; **Bühler**, Nr.7, s.163; **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.30, s.648-649; **Eren**, s.1212; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.915-917.

⁹¹ Alman Ticaret Kanununun 89. maddesine göre, acentelik sözleşmesi, acentelik sözleşmesinin ilk yılında fesih süresi 1 ay, acentelik sözleşmesinin ikinci yılında fesih süresi 2 ay, acentelik sözleşmesinin 3. yılı ile 5. yılları arasında fesih süresi 3 ay, acentelik sözleşmesinin 5. yılından itibaren fesih süresi 6 aydır. Bu süreler emredicidir, anlaşma ile kısaltılamaz. Söz konusu sürelerin uzatılması mümkündür. Ancak acente için daha uzun, müvekkil için daha kısa fesih öneli süresi düzenlenemez. Eğer böyle bir anlaşma varsa, müvekkil lehine kararlaştırılan fesih süresi acente içinde geçerlidir. Acente için daha kısa, müvekkili için daha uzun fesih öneli getiren anlaşmalar ise geçerlidir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89, Nr.2, s.1242, Nr.55-56, s.1254; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.81, s.278; § 14, Nr.3, s.320; **Brox**, Nr.219, s.113; **Lettl**, Nr.67, s.138; **Schmidt**, Handelsrecht, s.738; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89, Nr.3-4, s.293-294; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89, Nr.21, s.158; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89, Nr.4, s.248; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89, Nr.27-31, s.678-679).

İsviçre Borçlar Kanununun 418q maddesine göre, belirsiz süreli acentelik sözleşmesinde fesih süresi, acentelik sözleşmesinin birinci yılında 1 ay, sözleşmenin bir yıldan fazla devam ettiği durumlarda 2 aydır. Taraflar sözleşmeyle daha uzun fesih süresi belirleyebilirler. Fakat müvekkil ile acente için farklı fesih süreleri kararlaştırılmaz (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 q, Nr.2a-d, s.314-315; **Dürr**, s.192-193; **Bühler**, Nr.9-11, s.163-164; **İşgüzar**, s.148).

Tasarımın 121 madde 1. fıkrası “ *Belirsiz bir süre için yapılmış olan acentelik sözleşmesini, taraflardan her biri üç ay önceden bildirimde bulunmak şartıyla feshedebilir.*” şeklinde ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere Tasarıda fesih süresi acentelik sözleşmesinin süresine bağlı olmaksızın 3 ay olarak belirlenmiş, hüküm değişikliği yapılmamıştır. Kanaatimizce kanun koyucunun bu tutumu son derece yerindedir.

zarar verebilir. Fesih süresi belirsiz süreli sözleşme ilişkisine giren ve birbirlerine sözleşmenin devamı hususunda güvenen tarafların, beklenmedik bir biçimde sözleşmenin sona ermesiyle zarara uğramalarını önlemek amacıyla getirilmiştir. Fesih süresi, feshin sonuçlarının derhal ortaya çıkmasını engeller. Bu sayede, feshin sonuçlarının ortaya çıkması belli bir süre gecikir⁹².

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinde, fesih süresi daha çok acenteyi korumak amacına hizmet eder. Çünkü acente ekonomik bakımından müvekkile göre daha güçsüzdür. Acentelerin, sözleşmenin beklenmedik bir şekilde sona ermesi nedeniyle ekonomik zorluğa düşmeleri önlenmek istenmiştir. Bu nedenle taraflar, fesih süresini sınırsız ve keyfî bir şekilde kanundaki düzenlemeden farklı olarak düzenleyemezler. Acentelik sözleşmesi için öngörülen 3 aylık fesih önelinin nisbi emredici hukuk kuralı niteliğinde olduğu kabul edilmelidir⁹³. Buna göre, fesih süresinin 3 aydan daha uzun bir süre olarak kararlaştırılması mümkündür. Fakat fesih süresinin 3 aydan kısa olacağı kararlaştırılmaz. Böyle bir anlaşma olsa dahi, acentelik sözleşmesi kanunda öngörülen 3 aylık sürenin sonunda sona erer.

Fesih önellerinin taraflarca değiştirilmesine ilişkin ikinci durum, acente ve müvekkil için farklı fesih sürelerinin belirlenmesidir. Taraflar için farklı fesih sürelerinin belirlenmesini engelleyen açık bir hüküm yoktur. Ancak acenteyi koruyucu yorum esası, fesih sürelerinin getiriliş amacı ve yabancı hukuklardaki düzenlemeler (HGB 89, OR 418q) dikkate alındığında, acenteyi daha kötü bir hukuki duruma sokacak, hakkını kullanmasını zorlaştıracak anlaşmaların yapılmaması gerektiği kabul edilebilir. Bunun sonucu olarak da, acentelik sözleşmesinde taraflar, acente için daha uzun, müvekkil için daha kısa fesih süresi kararlaştıramamalıdır. Eğer böyle bir anlaşma varsa, müvekkil lehine kararlaştırılan kısa fesih süresi acente içinde geçerli olmalıdır. Bunun aksi olan, yani acente için daha kısa, müvekkil için daha uzun fesih öneli getiren anlaşmalar ise geçerli sayılmalıdır⁹⁴.

⁹² **Seliçi**, s.34, s.112; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.917.

⁹³ Benzer görüşte **Canaris**, Nr.83, s.267; **Seliçi**, s.152; **Ayhan**, s.666.

⁹⁴ **Martinek/Semler/Habermeier**, belirsiz süreli acentelik sözleşmesinde öngörülen fesih sürelerinin açıklayıcı hukuk kuralları olduğunu, bu sürelerin sözleşme ile kısaltılabileceğini ileri sürmektedir. Yazar, fesih sürelerinin müvekkil lehine daha kısa öngörülmesi durumunda bu anlaşmanın geçersiz olacağını kabul etmektedir. Yazara göre, taraflar anlaşarak daha uzun fesih süreleri

e. SONUÇLARI

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinde, olağan fesih halinde, sözleşme ilişkisi, fesih beyanında bildirilen sürenin sonunda ortadan kalkar. Diğer bir ifadeyle sözleşme fesih süresinin dolması ile sona erer⁹⁵.

Fesih, geleceğe etkili hukuki sonuç doğurur⁹⁶. Fesih beyanının karşı tarafa ulaşmasıyla, acentelik sözleşmesinin sona ereceği kesin bir şekilde ortaya çıkar. Fesih bildiriminden itibaren acentenin müvekkilin menfaatlerini koruma, onun adına sözleşmeler akdetme çabası, sözleşmenin sona yaklaşması nedeniyle oldukça azalır. Böylece uzun fesih süresi içinde ilişki oldukça zarar görür. Bu süre içinde acenteye el çektirmek, çalışmasını durdurmak, sözleşme sonrasında rekabet şansına sahip acenteye zarar verir. Bu nedenle taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça, fesih süresi içinde acenteye işten el çektirme caiz değildir⁹⁷. Buna aykırı bir davranış, sözleşmenin derhal feshi olarak yorumlanabilir. Bu durumda hukuki sonuçlar, haklı neden bulunup bulunmamasına göre değişir.

2. OLAĞANÜSTÜ FESİH

A. OLAĞANÜSTÜ FESİH KAVRAMI

Olağanüstü fesih, belirli veya belirsiz süreli sürekli borç ilişkilerini ileriye etkili olarak derhal sona erdiren bir fesih türü olarak tanımlanabilir⁹⁸. Olağanüstü fesih

---

kararlaştırabilirler. Fesih süreleri acente için daha kısa müvekkil için daha uzun olabilir. Ancak acente için, müvekkile göre daha uzun fesih süresi kararlaştırılması mümkün değildir. Böyle bir durumda kanuni fesih süreleri geçerli olur (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.82, s.278; aynı doğrultuda **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.916).

Aslanlı, 3 aylık fesih süresinin acente aleyhine genişletilemeyeceği görüşündedir (**Arslanlı**, s.187). **Poroy/Yasaman** ise, sözleşmeyle farklı fesih süreleri kararlaştırılabileceğini, bunun her zaman acentenin menfaatlerine zarar vermeyeceği görüşündedir (**Poroy/Yasaman**, s.229). **Kınacıoğlu**, fesih sürelerinin uzatılabileceğini, ancak acente ve müvekkil için farklı fesih sürelerinin kararlaştırılmasının mümkün olmadığı görüşündedir (**Kınacıoğlu**, s.86).

⁹⁵ Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinde haklı bir sebep bulunmamasına rağmen, sözleşmenin derhal feshedildiğinin bildirilmesinin sonuçları için bk. aşa. § 2, III, B, 2, e.

⁹⁶ **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.30, s.648-649; **Arkan**, Ticari İşletme, s.212; **Eren**, s.1212.

⁹⁷ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 14, Nr.9, s.323.

⁹⁸ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.88, s.279; **Günther-Gräff**, s.163, s.171; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.6, s.976; **Canaris**, Nr.88, s.268-269; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89a, Nr.1, s.294; **Brüggemann**, Staub Großkomm, §

bildirimi bozucu yenilik doğuran bir haktır ve karşı tarafa varması gerekli bir irade beyanı ile kullanılır. Belirli veya belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinin olağanüstü fesih bildirimi yolu ile sona erdirilmesi mümkündür.

Taraflara, acentelik sözleşmesini olağanüstü fesih ile sona erdirme hakkı tanınmasının nedeni şudur: Acentelik ilişkisi, taraflar arasında yoğun ve sıkı bir şekilde ticari ilişkilerin kurulmasına yol açar. Acente, müvekkil ad ve hesabına faaliyet gösterir. Bu faaliyetini gösterirken sadakat ve özen gösterme borçlarına uygun davranmalıdır. Müvekkil de acentenin faaliyetleri karşılığında acenteye ücret öder. Ancak müvekkilin ücret ödeme borcunun yanı sıra, acenteyi koruma, bilgilendirme yükümlülükleri de vardır. Taraflar arasındaki bu ilişkinin kurulabilmesi ve sağlıklı bir şekilde yürüebilmesi için tarafların birbirine güvenmeleri gerekir. Taraflar arasında karşılıklı güven ilişkisi devam ettiği sürece, acentelik sözleşmesi ayakta kalabilir. Taraflardan birinin bu güveni zedeleyici davranışı ortaya çıkarsa veya başka bir neden ile ilişkinin devamı çekilmez bir hale gelirse, artık TMK 2 gereğince tarafların ilişkiyi sürdürmeleri beklenemez⁹⁹.

Acentelik sözleşmesinin olağanüstü fesih yoluyla sona ermesi Türk Ticaret Kanununun 133/1. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre¹⁰⁰: “... *Mukavele ile bir müddet tayin edilmiş olsa dahi muhik sebeplerden dolayı akit her zaman fesih olunabilir...*” .

89a, Nr.1, s.159-160; **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.39, s.630; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89a, Nr.3, s.683; **Seliçi**, s.156-157; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.924; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.1159; **Arkan**, Ticari İşletme, s.212; **Poroy/Yasaman**, s.229; **İmregün**, KTH, s.136; **Serozan**, Sözleşmeden Dönme, s.181; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.652; **Yavuz**, s.441; **Eren**, s.1212. **Yargıtay 11. HD, 27.3.1979 tarih ve E. 1979/981, K. 1979/1537 sayılı kararı** “...Acentelik sözleşmesi süreli olsa dahi haklı nedenler ile sözleşme her zaman feshedilebilir...” (Bu karar için bk. **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1327). Aynı yönde **OLG Saarbrücken**, 22. 8. 2001, NJW-RR 2002 Heft 08, s.542.

⁹⁹ **Brox**, Nr.220, s.113; **Günther-Gräff**, s.180; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.10, s.977; **Hase**, s.2278-2279; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.925; **Seliçi**, s.157, s.190 vd.

¹⁰⁰ Tasarının 121. maddesinin 1. fıkrasına göre: “ *Belirsiz bir süre için yapılmış olan acentelik sözleşmesini, taraflardan her biri üç ay önceden bildirimde bulunmak şartıyla feshedebilir. Sözleşme belirli bir süre için yapılmış olsa bile haklı sebeplerden dolayı her zaman fesih olunabilir.*” Olağanüstü feshe ilişkin bu düzenleme, Alman Ticaret Kanununun 89a ve İsviçre Borçlar Kanununun 418r maddesi ile paraleldir (**Küstner**, Das neue Recht, s.79-80; **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.63; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418r, s.315-318; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.2, s.1260; **Dürr**, s.195; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.88, s.279; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a , Nr.7, s.976).

Derhal feshe yol açan bir nedenin ortaya çıkması ve bu nedenle sözleşmenin feshedilmesi durumunda sözleşme ilişkisi derhal son bulur. Bu durumda tarafların sözleşmenin sona ermesi için belli bir süre beklemelerine gerek yoktur (TTK 133, HGB 89a, OR 418r)¹⁰¹. Fakat sözleşmenin derhal feshi için yeterli bir sebep bulunmasına rağmen, belirsiz süreli sözleşmelerinde olağan fesih yapılması da mümkündür.

b. HAKLI SEBEP KAVRAMI

Acentelik sözleşmesini derhal feshi, ancak bunu haklı gösteren sebeplerin bulunmasına bağlıdır. Acentelik sözleşmesinde haklı sebep, tarafların acentelik sözleşmesine devam etmelerini veya belli bir fesih süresi içinde sözleşme ilişkisini sürdürmelerini kendilerinden beklenemez kılan sebeplerdir¹⁰².

Acentelik sözleşmesinde her borca aykırılık, fesih için bir haklı sebep teşkil etmez¹⁰³. Borca aykırı davranışın haklı sebep teşkil edebilmesi için, bu davranışın taraflar arasındaki güven ilişkisini ortadan kaldıracak derecede ağır olması ve sözleşme ilişkisinin devamını çekilmez kılması gerekir. Sebebin haklı olup olmadığını, yani bu sebeple sözleşmenin sona erdirilmesinin dürüstlük kurallarına uygun olup olmadığını, Medeni Kanunun 4. maddesine göre somut olayı inceleyen hâkim takdir eder. Borca aykırı davranışın niteliği, bunun sözleşme ve taraflar

---

¹⁰¹ **Küstner**, Das neue Recht, s.80; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.11, s.1263; **Meeser**, s.57; **Brox**, Nr.220, s.113; **Geller**, s.103; **Lettl**, Nr.68, s.138; **Schmidt**, Handelsrecht, s.738; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.6, s.976; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418r, Nr.1a-b, s.316; **Canaris**, Nr.91, s.269; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.1, s.249; **Hase**, s.2278; **Bühler**, Nr.3, s.166; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.86; **Schlegelberger/Schröder**, § 89a, Nr.15, s.680; **Eren**, s.1212; **Arkan**, Ticari İşletme, s.212; **Doğanay**, s.618.

¹⁰² **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 r, Nr.2a-c, s.316-317; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.2, s.1260, Nr.12-13, s.1263; **Dürr**, s.195; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.89, s.279; § 14, Nr.10, s.323-324; **Geller**, s.104; **Günther-Gräff**, s.167 vd; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89a, Nr.3, s.295; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89a, Nr.6, s.161; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.3, s.250; **Schulte Westenberg**, s.617-618; **Hase**, s.2279; **Schlegelberger/Schröder**, § 89a, Nr.4, s.667; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89a, Nr.9-10, s.684; **Şener/Eroğlu**, s.87; **Doğanay**, s.618; **Kınacıoğlu**, s.88; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.928; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.652; **Topçuoğlu**, s.45.

¹⁰³ **Seliçi**, s.202; **İşgüzar**, s.157-158; **Arkan**, Ticari İşletme, s.212; **Poroy/Yasaman**, s.230; **Çamoğlu**, s.80-81.

arasındaki güven ilişkisine yaptığı etki ve sözleşmenin amacı ve yapısı ile somut olayın tüm özellikleri göz önünde tutularak bir sonuca varılmalıdır¹⁰⁴.

Acentelik sözleşmesinin olağanüstü nedenle sona erdirilmesini sağlayan haklı sebebin karşı tarafın borca aykırı davranışından kaynaklanması gerekmez. Ortaya çıkan sebep yüzünden ilişkinin devamının dürüstlük kuralı gereğince, bu sebeple sözleşmeyi derhal feshetmek isteyen taraf için beklenemez bir hale gelmesi yeterlidir (hastalık, yaşlılık gibi).

Acentelik sözleşmesinde, taraflar haklı sebepleri tek tek belirleyebilirler. Tarafların sözleşmenin başında kararlaştırdığı bu sebepler, sadece örnek niteliğindedir. Mutlak olarak sözleşmenin haklı sebeple feshine olanak sağlamazlar. Fesih sebepleri somut olayın koşullarına göre değerlendirilmelidir. Her somut olayda, söz konusu edilen sebebinin gerçekten haklı olup olmadığı, bu sebebin sözleşme ilişkisinin devamını olanaksız kılıp kılmadığı somut olayın özellikleri gereğince belirlenecektir¹⁰⁵. Örneğin acentenin cirosunun düşmesinin haklı neden olarak kabul edildiği bir olayda, somut olayın özelliklerine göre, bu durumun taraflar için ilişkisinin devamını gerçekten çekilmez hale getirip getirmediği ayrıca incelenmelidir¹⁰⁶.

Sözleşmede kararlaştırılan ve sözleşmeyi derhal sona erdirme için yeterli sayılan bu nedenlerin geçerliliği bunların kanunun amacına, kişilik haklarına ve dürüstlük kurallarına aykırılık taşımamalarına bağlıdır. Özellikle haklı sebep kararlaştırarak sözleşme ilişkisinden kolayca sıyrılmak, acentenin denkleştirme talebini veya akdin feshi sonucunda elde edeceği menfaatleri ortadan kaldırmak amaçlanmaktaysa, bu düzenleme hakkın kötüye kullanılması nedeniyle geçersiz sayılması mümkündür. Örneğin tüzel kişi olan acentenin ortaklarından birini değişmesinin derhal fesih sebebi sayılmasında, bu tür sonuca varılması mümkündür.

---

¹⁰⁴ **Kırca Ç**, s.182; **Gürzumar**, s.172-173; **Seliçi**, s.166; aynı yönde **BGH**, 16. 2. 2000, NJW 2000 Heft 25, s.1866.

¹⁰⁵ **Schulte Westenberg**, s.618 vd.; **Kırca Ç**, s.183-184; **Gürzumar**, s.172; **Seliçi**, s.167, 186 vd.; **Çamoğlu**, s.106-107; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.652.

¹⁰⁶ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 f, Nr.2a-b, s.317; **Meeser**, s.58-59; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.94, s.281, § 14, Nr.11-13, s.324-326; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.652; **Seliçi**, s.194.

Haklı sebebe dayanarak akdin derhal feshine ilişkin yasal hükümler emredici niteliktedir. Çünkü bu hak temelde TMK 2. maddesinde düzenlenen dürüstlük kurallarına dayanır. Ancak tarafların sözleşmeyle derhal fesih hakkını sınırlayıp sınırlayamayacakları doktrinde tartışılmıştır.

Bir görüşe göre, objektif olarak haklı neden niteliği taşımayan sebeplerin sözleşmeyle haklı neden sayılması mümkün iken, objektif olarak haklı neden niteliği taşıyan sebeplerin bu niteliğinin sözleşmeyle kaldırılması mümkün değildir¹⁰⁷.

Bizim de katıldığımız diğer görüşe göre ise, sözleşmeyle objektif olarak haklı neden sayılan bazı sebeplerin bu niteliğinin kaldırılması mümkündür. Ancak böyle bir durumda yapılan düzenlenmenin fesih hakkının özünü zedeleyip zedelediği, ayrıca incelenmeli, hakkaniyet gerektiriyorsa, bu tür kayıtlar geçersiz sayılmalıdır¹⁰⁸. Fakat hemen ekleyelim ki, uygulamada haklı nedene ilişkin sözleşme hükümleri genellikle müvekkilin güçlü durumunda olması nedeniyle, müvekkilin fesih hakkını genişletmekte, acentenin fesih hakkını daraltmalıdır.

aa. ACENTE BAKIMINDAN HAKLI SEBEP SAYILABİLECEK DURUMLAR

Taraflar arasındaki güvenin ortadan kalktığı, sözleşmenin devamının çekilmez hal aldığı, sözleşmeye devam edilmesinin taraflardan birinin menfaatini önemli ölçüde zedelediği, dürüstlük kuralı gereğince sözleşmeye devam etmesinin ondan beklenemediği durumlarda haklı sebep oluşmuş sayılmalıdır. Fakat hemen ekleyelim ki, haklı nedenlerin baştan genel olarak tespiti mümkün değildir. Çünkü bir sebebin, acentelik sözleşmesini derhal sona erdirmek için yeterli olup olmadığının belirlenmesinde somut olayın bütün özelliklerinin dikkate alınması gerekir. Örneğin belirli süreli acentelik sözleşmesinde, sözleşme ilişkisi sürenin sonunda kendiliğinden ortadan kalkacağından, haklı sebep olarak ileri sürülen olayın, sürenin geri kalanının beklenmesinin gerekli olmadığını ortaya koyacak önemde olması gerekir. Aynı şekilde belirsiz süreli (süresiz) acentelik sözleşmesinde de, derhal fesih, ancak 3 aylık

¹⁰⁷ Martinek/Semler/Habermeier, § 14, Nr.14, s.326; Seliçi, s.165-166

¹⁰⁸ Arkan, Ticari İşletme, s.213; Çamoğlu, s.120

bildirim süresinin beklenmesinin gerekli olmadığı derecede önemli sebeplerin bulunması halinde mümkündür.

Buna göre, doktrinde acente açısından haklı neden oluşturabilecek durumlara şu örnekler verilmektedir¹⁰⁹

- Müvekkilin sözleşmedeki yükümlülüklerini önemli ölçüde ihlal etmesi,
- Müvekkilin, acentenin aracılık ettiği sözleşmeleri keyfi olarak sürekli bir biçimde reddetmesi,
- Müvekkilin, acentenin müşterilerini, kendi tarafına çekmesi, müvekkilin tek taraflı olarak gelecekte büyük ticari işler yapma kapasitesi bulunan belirli bir müşteri ile doğrudan ilişkiye girmesi,
- Müvekkilin tek taraflı olarak acentenin bölgesini daraltması,
- Müvekkilin karşılıklı hesaplaşma ve ücret ödeme yükümlülüğüne aykırı davranışlarda bulunması, örneğin acenteye ödenecek ücretin hesaplanmasının defalarca sözleşmede kararlaştırılandan farklı yapılması, eksik ücret ödenmesi ve/veya ücret ödemelerinde sürekli olarak geciktirilmesi,
- Sözleşmede öngörülmesi durumunda müvekkilin acenteyi destekleme ve bilgilendirme yükümlülüğüne aykırı davranması,
- Acentenin tekel bölgesinin haksız olarak ihlal edilmesi, örneğin acentenin tekel bölgesine, acentenin onayı alınmaksızın başka acenteler eklenmesi,
- Müvekkilin yolsuzluk, hırsızlık gibi yüz kızartıcı suçlar işlemesi,

---

¹⁰⁹ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 f, Nr.2a-b, s.317; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.52-59, s.1274-1276; § 89b, Nr.165, s.1332-1333; **Meeser**, s.59; **Dürr**, s.197-199; **Martinek/Semler/ Habermeier**, § 12, Nr.92, s.280, § 14, Nr.21-22, s.328; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.38, s.990-996; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89a, Nr.4, s.295-296; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89a, Nr.13, s.164-166; **Küstner/Thume**, Nr.1393, s.501 vd.; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.58, s.409; **Ensthaler**, Nr.51, s.531; **Stötter**, Handelsvertreter, s.186; **Bühler**, Nr.3-4, s.166; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.5, s.252; **Arkan**, Ticari İşletme, s.213 **Kınacıoğlu**, s.89; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.929 vd.

- Müvekkilin sürekli olarak ayıplı ürünler göndermesi veya müvekkilin önemli miktarda ürün kısıtlamasına gitmesi,
- Ticari ilişkinin ticari örfüne aykırı olarak kötü bir şekilde yürütülmesi,
- Müvekkilin asılsız ithamlarda bulunması.

bb. MÜVEKKİL BAKIMINDAN HAKLI SEBEP SAYILABİLECEK DURUMLAR

Müvekkil bakımından haklı neden oluşturacak durumlara örnek olarak şunlar verilebilir¹¹⁰.

- Acentenin sürekli olarak bilgi verme yükümlülüğüne aykırı davranışı,
- Acentenin faaliyetini durdurması,
- Acentenin yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirmemesinden kaynaklanan önemli ciro azalması¹¹¹,
- Acentenin sürekli olarak müvekkilin talimatlarına aykırı davranması¹¹²,
- Sözleşmede kararlaştırılan yükümlülüklerinin acente tarafından yerine getirilmemesi¹¹³,

---

¹¹⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.32-51, s.1268-1274; **Meeser**, s.59-60; **Dürr**, s.197-199; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.38, s.990-996; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89a, Nr.5, s.296; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89a, Nr.13-14, s.164-166; **Küstner/Thume**, Nr.1336, s.481 vd.; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.4, s.250; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.93, s.281; § 14, Nr.16-20, s.326-328; **Gallus**, s.82-84; **Schmidt**, Handelsrecht, s.739; **Ende**, s.2260; **Schulte Westenberg**, s.617; **Bühler**, Nr.3-4, s.166; **Arkan**, Ticari İşletme, s.213; **Kınacıoğlu**, s.88-89.

¹¹¹ Acentenin sürekli bir biçimde sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini ihlal etmesi ve bu yüzden önemli ciro gerilemeleri yaşanması bir haklı sebeptir. Her ne kadar cironun gerilemesi veya hedeflenen seviyede işlem yapılamaması tek başına haklı neden oluşturmasa da, acentenin sözleşmede müvekkilin çıkarlarını gözetme ve aracılık faaliyetlerine gereği gibi devam etme yükümlülüğü vardır. Bu yükümlülüğün gereği gibi yerine getirilmemesi ve bunun süreklilik arz etmesinin neticesinde acentenin başarısının düşmesi müvekkil için haklı sebep oluşturabilir.

¹¹² Acentenin, müvekkilin talimatlarını yerine getirmemesi, haklı sebep oluşturabilir. Ancak burada acentenin bağımsız bir tacir olduğu unutulmamalıdır. Müvekkil, acenteye belirli bir müşteri ile sözleşme akdetmesi konusunda direktif, talimat verebilir. Ticari sözleşmelerin akdedilmesi konusunda girişimde bulunmaması ve müvekkil için önem arz eden başkaca olaylar, haklı neden oluşturabilir. Örneğin müşteri siparişlerinin müvekkile bildirilmemesi gibi.

- Acentenin müvekkile hakaret etmesi veya acentenin yüz kızartıcı suç işlemesi,
- Acentenin yaşlılığı veya hastalığı nedeniyle çalışma gücünün azalması,
- Tüzel kişi acentenin organsız kalması,
- Acentenin faaliyetine bir süre ara vermesi, işletmesini kapatması,
- Acentenin sürekli şekilde rekabet yasağını ihlal etmesi,
- Acentenin müşterilerden yasal olmayan ek ücretler talep etmesi,
- Acentenin müvekkilin ticari itibarını zedeleyici söylentiler yayması,
- Acentenin sadakat borcuna aykırı davranması,

Müvekkilin acentelik sözleşmesini derhal sona erdirmesi için haklı sebep nedeniyle zarar görmesi gerekmez. Zarar görme ihtimali yeterlidir¹¹⁴.

c. ŞEKLİ

Acentelik sözleşmesinin derhal feshi TTK 20/3 gereğince, noter aracılığıyla, iadeli mektupla veya telgrafla yapılmalıdır.

Fesih bildirimini, açık ve anlaşılır olmalıdır. Acentelik sözleşmesini fesheden tarafın bildiriminde, yapılan feshin olağan fesih mi yoksa olağanüstü fesih mi olduğu hiçbir kuşkuya yer vermeyecek ifadelerle açıklanmalıdır¹¹⁵.

Derhal fesih beyanının geçerli olması için, yapılan fesih beyanında fesih nedeninin açıklanması zorunlu değildir¹¹⁶. Aksinin kabulü, kanunda yer almayan bir

---

¹¹³ **Yargıtay 11. HD, 19.3.1996 tarih ve E. 1995/8837, K. 1996/1888 sayılı kararı:** “...Acente olarak faaliyette bulunabilmek için gereken resmi iznin alınmamış olması, tacirle acentesi arasındaki akdi ilişkinin devamı bakımından önemli olup, tacire acente sözleşmesinin feshedilmesi imkanını bahşeden bir haklı sebep teşkil eder...” (www.kazanci.com.tr).

¹¹⁴ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.67, s.410.

¹¹⁵ **Meeser**, s.60-61; **Seliçi**, s.167; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.95, s.282; § 14, Nr.23, s.328-329; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.43-45, s.997; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89a, Nr.1, s.294; **Flatow**, s.283; **Hase**, s.2280; **Schlegelberger/Schröder**, § 89a, Nr.13, s.676.

koşulun yorum yoluyla eklenmesi anlamına gelir. Böyle bir yorum kanunun amacını aşar. Ancak muhatabın çıkarlarının korunması ve yapılan feshin haklı sebebe dayanıp dayanmadığının tespiti açısından, özellikle muhatabın fesih nedeninin açıklanması talebinde bulunması halinde, sebebinin açıklanması yerinde olur¹¹⁷.

d. SÜRESİ

Derhal fesih hakkı, fesih sebebinin ortaya çıkmasından sonra, uygun bir süre içinde kullanılmalıdır. Bu sürenin uzunluğu somut olayın özelliklerine göre belirlenir. Haklı sebep ortaya çıkmasına rağmen, bu sebeple sözleşmeyi derhal sona erdirmeye yetkisi olan tarafın bu uygun süre içinde fesih hakkını kullanmaması, hakkın yitirilmesine yol açar. Uzun süre sessiz kalınması, derhal fesih hakkının kullanılmasından vazgeçildiği anlamına gelebilir. Feshin belli bir süre içinde kullanılması gereği, fesih hakkının taraflar arasında baskı aracı haline gelmesini önler¹¹⁸.

---

¹¹⁶ Derhal feshine yol açan nedenlerinin haklılığı, fesih tarihine göre belirlenir. Bu nedenin, fesih bildiriminde yer alıp almamasının bir önemi yoktur. Ayrıca feshedenin bu sebeplerin tümünü bilip bilmemesi de önem taşımaz (Aksi görüşte **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.1159). Feshedenin feshine yol açacak sebepleri bilmesinin etkisi şudur: Fesheden derhal fesih sebeplerinin varlığını bilmesine rağmen, olağan fesihte bulunmayı tercih etmişse, daha sonra bu sebepleri ileri sürerek olağan feshi olağanüstü feshine çeviremez. Ancak feshedenin bilgisi dışında bazı haklı sebepler olabilir. Bunlardan fesih süresi içinde haberdar olunması durumunda, fesih süresi doluncaya kadar, bu sebeplere dayanılarak sözleşme derhal feshedilebilir.

Somut olayda, birden fazla fesih nedeni ortaya çıkabilir. Örneğin fesheden, acentenin rekabet yasağına aykırı davranışı nedenine dayanmış, ancak fesih beyanından sonra acente hesap verme yükümlülüğünü de ihlal etmiş olabilir. İkinci fesih nedeninin sonradan ortaya çıkması durumunda, hâlihazırda önceden bildirilmiş fesihte dayanılmaz. Sonradan ortaya çıkan sebep, yeni bir fesih nedeni olarak ayrıca ileri sürülebilir (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 14, Nr.26, s.329; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.49, s.999; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89a, Nr.18, s.167; **Hromadka**, s.1; **Schlegelberger/Schröder**, § 89a, Nr.14, s.677-678).

Alman Federal Mahkemesinin eski tarihli kararında şu sonuca varılmıştır. Sonradan ortaya çıkan fesih sebepleri ile fesih beyanında yer alan fesih sebepleri arasında bağlantı varsa, sondan ortaya çıkan fesih nedeni önceki feshine eklenebilir (Bu doğrultuda Alman Mahkeme kararları için bk. **BGH, 30.6.1954**, BB 1954, s.647; **BGH, 5.5.1958**, BGHZ 27, s.220).

¹¹⁷ **Yargıtay 11. HD, 19.3.1996 tarih ve E. 1996/8837, K. 1996/1888 sayılı kararı** “...Fesih ihbarında, neden gösterilmesi önemli değildir. Acentelik sözleşmesi feshedilmişse, açılan tazminat davasında, haklı olup olmadığı araştırılmalı ve sonucu çerçevesinde karar verilmelidir...” (Bu karar için bk. **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1326-1327). Aynı yönde **Meeser**, s.60-61; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.155, s.1330; **Brox**, Nr.224, s.115; **Seliçi**, s.162-163.

¹¹⁸ Acentenin rekabet yasağına aykırı davranışı karşısında uzun süre sessiz kalan müvekkilin, artık bu sebepten kaynaklanan olağanüstü fesih hakkından vazgeçmiş sayılacağına ilişkin Alman Federal

Derhal fesih, kural olarak bir fesih süresine bağlanmamıştır. Bu fesih, etkisini derhal gösterir. Burada şöyle bir soru gündeme gelebilir. Acentelik sözleşmesinde taraflar derhal feshin etkisini doğurmasını erteleyecek bir süre kararlaştırılabilirler mi? Örneğin acentelik sözleşmesinde olağanüstü fesih bildirimini karşı tarafa ulaşmasından itibaren 5 gün sonra etkisini göstereceğine ilişkin bir hüküm geçerli midir?

Kanaatimizce, acentelik sözleşmesinde derhal feshin etkisini belli bir süre sonra göstereceği, kural olarak kararlaştırılabilir. Tarafların bu hakkın özüne zarar vermeden¹¹⁹ olağanüstü fesihini etkisini doğurmasını bir süreye bağlamaları mümkündür. Ancak bu süre hiçbir zaman olağanüstü fesih kurumunun getirilme amacını ortadan kaldırmamalı, olağanüstü feshi olağan feshe yaklaştıracak uzunlukta olmamalıdır. Söz konusu süre, taraflara sözleşmenin tasfiyesine hazırlanmak için kısa bir müddet sağlamalıdır.

Aynı şekilde, fesih bildiriminde bulunan tarafın, olağanüstü feshin etkisini göstermesini belli bir süre sonraya ertelemesi mümkündür¹²⁰.

Bunların dışında, haklı sebep oluşturan sözleşmeye aykırılığın giderilmesi mümkün ise, sözleşmeye aykırı davranan tarafa bu aykırılığı düzeltebilmesi için belirli bir süre tanınması da mümkündür. Hatta acentelik sözleşmesi gibi ciddi ekonomik yatırımlar gerektiren bir sözleşmede, böyle bir sürenin tanınmasının dürüstlük kuralından kaynaklandığı ileri sürülebilir¹²¹.

Akdi haklı nedenle fesheden tarafın, olağanüstü feshi belli bir süreye bağlaması, feshin niteliğini etkilemez. Daha açık bir anlatımla, olağanüstü feshin belli

---

Mahkeme kararı için bk. **BGH, 26.5.1999** (BB 1999, s.1516). Aynı yönde **Flatow**, s.281; **Meeser**, s.57-58; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.937; **Seliçi**, s.166, s.187.

¹¹⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.84, s.1282-1283; **Seliçi**, s.158; **Çamoğlu**, s.106.

¹²⁰ **Seliçi**, s.158.

¹²¹ **Seliçi**, “...*muhabata istisnaen uygun bir süre tanımak dürüstlük kuralı gereğidir*” şeklindeki ifadesi ile bu görüşe açıklık getirmiştir (**Seliçi**, s.158). Aynı doğrultuda **Akkanat**, s.134; **Serozan**, Sözleşmeden Dönme, s.121.

bir süreye bağlanması, onu olağan feshe dönüştürmez. Olağanüstü fesih, etkisini bildirimde belirtilen sürenin sonunda gösterir¹²².

Sonuç olarak, sözleşmeyle veya taraf iradesiyle feshin etkisini doğurması belli bir süreye bağlanmamışsa, olağanüstü fesih bildirimini karşı tarafa ulaşmasıyla hüküm ve sonuçlarını doğurur. Acentelik sözleşmesi, fesih bildiriminin karşı tarafa ulaştığı tarihte sona erer¹²³.

e. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN HAKLI SEBEP OLMAKSIZIN DERHAL FESHİNİN HÜKÜM ve SONUÇLARI

Derhal fesih yoluyla acentelik sözleşmesinin sona erdirilebilmesi için, feshin haklı bir sebebe dayanması gerekir. Ancak yapılan fesih bildiriminde fesih nedeninin açıklanmasına gerek yoktur. Fesih bildiriminde bulunan taraf, feshe neden olacak bir haklı sebep belirtebilir. Bildirilen bu sebebin gerçekte var olup olmadığı veya acentelik sözleşmesinin derhal sona erdirilmesini gerektirecek nitelikte olup olmadığı ancak bu konuda bir uyuşmazlık ortaya çıkması durumunda incelenir.

Derhal feshin koşulları gerçekleşmeden yapılan feshin hüküm ve sonuçları, özellikle de haklı nedene dayanmayan feshin sözleşmeyi sona erdirip erdirmeyeceği doktrinde tartışmalıdır.

---

¹²² Seliçi, s.158.

¹²³ Alman Hukukunda acentelik ilişkisinin olağanüstü fesih ile sona ermesi durumunda, acentelik ilişkisinin derhal sona erip ermeyeceği hususu tartışılmaktadır. Bu tartışmanın nedeni Alman Medeni Kanununun 626. maddesindeki düzenlemedir. Alman Medeni Kanununun 626. maddesine göre, hizmet sözleşmesinin olağanüstü fesih ile sona ermesi durumunda, fesih etkisini iki hafta sonra gösterir. Bu maddenin acentelik sözleşmesine kıyasen uygulanmasının doğru olmayacağı, Alman Medeni Kanununun 626. maddesinin işçiyi korumak amacıyla getirilen bir madde olduğu doktrinde çoğunluktaki yazarlar ve mahkemeler tarafından kabul edilmektedir (**Hoyningen-Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.61, s.1276; **Lettl**, Nr.71, s.139; **Bröhl**, s.113 vd; **Bauer/Röder**, s.214-217; **Canaris**, Nr.91, s.269; **Börner/Hubert**, s.1633-1634; **Schlegelberger/Schröder**, § 89a, Nr.8, s.668; **Baumbach/Hopt**, § 89a, Nr.30, s.382; **Woltereck**, s.279; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 14, Nr.24, s.329; **Geller**, s.113; **Bröhl**, s.140; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.6, s.252; **Schlegelberger/Schröder**, § 89a, Nr.8, s.668. Bu yönde Alman Federal Mahkeme kararları için bk. **BGH**, 3.7.1986, BB 1986, s.2015, EWİR 1986, s.1005, **BGH**, NJW 1994, s.722, EWİR 1994, s.279. Aksi görüşte **Günther-Gräff**, s.174 vd; **Kindler**, BB 1988, Heft 30, s.2051; **Aiff**, s.180.

Bazı yazarlara göre, haklı nedene dayanmayan derhal fesih beyanı geçersiz olup, sözleşme ilişkisi devam eder¹²⁴. Bu görüşteki **Seliçi**'ne göre, derhal feshin geçerli bir şekilde hüküm ve sonuç doğurabilmesi için fesih sebebinin objektif olarak haklı bir sebep niteliği taşıması gerekir. Yazara göre, fesih sebebi yetersiz ise yani haklı bir sebep niteliği taşııyorsa, derhal fesih beyanı sözleşme ilişkisini sona erdiremez. Beyan geçersiz olur. Ancak yazara göre, objektif olarak haklı nedene dayanmayan derhal fesih beyanı, tahvil edilerek olağan feshe dönüştürülebilir. Ayrıca böyle bir fesih beyanı, karşı tarafa yönelik akdin sona erdirilmesi yönünde bir icap olarak değerlendirilebilir¹²⁵.

Aynı görüşteki **Martinek/Semler/Habermeier**'e göre de derhal fesihte haklı sebep yoksa bu fesih geçersizdir. Haklı nedene dayanmayan derhal fesih beyanı, olağan feshe tahvil edilebilir. Çünkü olağan fesih beyanında bulunmak için herhangi bir haklı sebebe dayanmak gerekmez. Bu durumda acentelik sözleşmesi, fesih beyanın muhataba ulaşmasından itibaren, fesih süresinin dolmasıyla son bulur¹²⁶.

Benzer bir tartışma 4857 sayılı İş Kanunu öncesinde belirli süreli iş sözleşmesinin haklı bir sebep olmaksızın derhal feshedilmesinde de söz konusuydu¹²⁷. Doktrindeki bir görüşe göre, belirli süreli iş sözleşmesinin işveren tarafından haklı bir sebep olmaksızın feshedilmesi durumunda, fesih geçersiz sayılır ve sözleşme sürenin sonuna kadar ayakta kalır¹²⁸. Ancak bu durumda işverenin fesih iradesi, işçinin hizmetini reddetme beyanı olarak algılanır. Haksız fesih beyanında bulunan işveren, alacaklının temerrüdüne düşer¹²⁹. Alacaklının temerrüdü iş sözleşmesini ortadan kaldırmaz. Sonuç olarak, işveren sözleşmenin sonuna kadar işçinin ücretini ödemek zorunda kalır (BK 325).

¹²⁴ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.97, s.282-283; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89a, Nr.20, s.168; **Seliçi**, s.160-161; **Tunçomağ**, Özel Hükümler, s.942-945.

¹²⁵ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.97, s.282-283; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89a, Nr.60, s.1002 **Seliçi**, s.160-161.

¹²⁶ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.97, s.282-283; § 14, Nr.31, s.331.

¹²⁷ **Eyrenci**, İHU, İşK 9, No.2; **Elbir**, İHU, İşK 9, No.3; **Sümer**, s.6; **Ulucan**, s.115

¹²⁸ **Eyrenci**, İHU, İşK 9, No.2; **Elbir**, İHU, İşK 9, No.3; **Sümer**, s.6; **Ulucan**, s.115.

¹²⁹ Alacaklının temerrüdü hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Koç**, s.84 vd.; **Üçer**, s.57 vd.; **Oğuzman/Öz**, s.280-290; **Kılıçoğlu**, 486-495; **Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı**, s.86-93; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.756-778; **Reisoğlu**, s.288-295; **Eren**, s.968-983.

Aksi görüŖe göre, haklı sebebe dayanmayan fesih, belirli süreli iş sözleşmesini derhal sona erdirir¹³⁰. Fesih haksız dahi olsa, feshin tüm hukuki sonuçları doğar. Sözleşme ilişkisi derhal ortadan kalkar. Ancak sözleşmeyi haklı bir sebep olmaksızın fesheden taraf, bunun hukuki sonuçlarına katlanır. Borçlar Kanunu Tasarısının 437. maddesindeki düzenlemede bu görüşü desteklemektedir¹³¹.

Kanaatimizce, ikinci görüş yerindedir. Buna göre, acentelik sözleşmesi derhal feshle sona erer. Feshin haklı nedene dayanıp dayanmaması bu sonucu değiştirmemelidir. Feshin haklı nedene dayanıp dayanmadığı yargılama neticesinde ortaya çıkacaktır. Sözleşmeyi haklı sebep olmaksızın fesheden taraf, bunun hukuki sonuçlarına katlanır.

Haklı nedene dayanmayan derhal feshin olağan feshe tahvil edilebileceği veya haksız feshin geçersiz sayılarak, sözleşme ilişkinin ayakta kalacağı yönündeki görüşlerin kabulü kanaatimizce mümkün değildir. Çünkü tahvil görüşü her acentelik sözleşmesinde uygulanamaz. Haklı sebebe dayanmayan derhal feshin, olağan feshe tahvil edileceğine ilişkin görüşler, belirsiz süreli acentelik sözleşmeleri için kabul edilebilir görülmektedir. Ancak bu görüş, belirli süreli acentelik sözleşmesinin haksız feshinde suskun kalmaktadır. Bilindiği üzere belirli süreli acentelik sözleşmelerinin olağan fesih yoluyla sona erdirilmesi mümkün değildir.

Tahvil görüşünün kabul edilmesinin bir sakıncası da sözleşmenin kim tarafından ve hangi anda feshedildiğinin tespitini oldukça karmaşık hale getirmesidir. Şöyle ki, haksız bir fesih beyanında bulunan kişinin amacı, acentelik ilişkisine derhal son vermektir. Ancak tahvil görüşü, sözleşmeyi haksız olarak fesheden tarafı, fesih süresince sözleşmeyle bağlı kılmaktadır. Bunun sonucu olarak haksız feshe uğrayan

---

¹³⁰ **Çelik**, s.238, **Narmanhoğlu**, İş Hukuku, s.432-433; **Narmanhoğlu**, Kıdem Tazminatı, s.405; **Ekonomi**, s.10 vd; **Alpagut**, s.90; **Güler**, s.69; **Ayan**, s.474.

¹³¹ Türk Borçlar Kanunu Tasarısının 437. maddesi şu şekildedir: “*İşveren, haklı sebep olmaksızın hizmet sözleşmesini derhâl feshederse işçi, belirsiz süreli sözleşmelerde, fesih bildirim süresine; belirli süreli sözleşmelerde ise, sözleşme süresine uyulmaması durumunda, bu sürelerle uyulmuş olsaydı kazanabileceği miktarı, tazminat olarak isteyebilir.*”

İşçinin hizmet sözleşmesinin sona ermesi yüzünden tasarruf ettiği miktar ile başka bir işten elde ettiği veya bilerek elde etmekten kaçındığı gelir, tazminattan indirilir.

Hâkim, bütün durum ve koşulları göz önünde tutarak, ayrıca miktarını serbestçe belirleyeceği bir tazminatın işçiye ödenmesine karar verebilir; ancak belirlenecek tazminat miktarı, işçinin altı aylık ücretinden fazla olamaz.”

taraf, güven ilişkisine dayalı acentelik sözleşmesini bir süre daha yürütmek zorunda bırakılmaktadır. Oysa taraflardan biri haksız bir nedene dayansa da artık sözleşme ilişkisine devam etmeyeceği yönündeki iradesini ortaya koymuştur. Temelde bir güven ilişkisine dayanan acentelik sözleşmesini bu saatten sonra sağlıklı bir şekilde devam etmesi beklenemez. Bu davranışın karşı taraf için sözleşmeyi haklı nedenle sona erdirmeye imkânı yaratan bir haklı sebep oluşturduğu düşünülebilir. Karşı taraf bu nedene dayalı bir fesihte bulursa dahi, ilişkinin sona erme anı ve nedeni konusunda oldukça karmaşık ve tespiti zor bir durum ortaya çıkar.

Tüm bunların yanı sıra Türk hukuku açısından, TTK 134/1 maddesinde yer alan haksız feshe uğrayan tarafa, tazminat ödeneceğine ilişkin hüküm, tahvil görüşü karşısında gereksiz ve uygulanamaz bir hükme dönüşmektedir. Çünkü bu görüşün kabulü halinde, belirli süreli acentelik sözleşmesi sona ermeyeceği; belirsiz süreli acentelik sözleşmesi ise fesihten itibaren 3. ayın sonunda sona ereceği için, haksız feshe maruz kalan taraf için tazmini gereken bir zarar doğamayacaktır. Bu nedenle söz konusu görüşün TTK 134/1 karşısında savunulması kolay değildir.

Tüm bu nedenlerle derhal feshin, ister haklı nedene dayansın, ister dayanmasın karşı tarafa ulaşmakla sonuçlarını doğuracağını kabul etmekteyiz. Bu sonucun kabulünde, acentelik sözleşmesinin süreli veya süresiz olması önemli değildir.

IV. DİĞER SONA ERME NEDENLERİ

Acentelik sözleşmesinin kurulması sırasında tarafların iradeleri hata, hile veya tehdit ile sakatlanmışsa, bu sözleşme iptal yaptırımına tabi olur. (Borçlar Kanunu 23–30). Yine acentelik sözleşmesinin kurulması sırasında bir butlan nedeni mevcutsa, sözleşme butlan nedeniyle geçersiz olur (BK 19, 20)¹³². Böyle bir durumda, kural olarak, acentelik sözleşmesi ileriye etkili olarak sona erer. Çünkü sürekli borç ilişkisi

¹³² **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.106, s.287-288; **Schlegelberger/Schröder**, § 89, Nr.1c, s.627; **von Tuhr**, s.226-228; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop**, s.452; **Kılıçoğlu**, s.61-63; **Oğuzman/Öz**, s.137-140; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.171-180; **Reisoğlu**, s.96-110, s.122-125; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.170-182; **Feyzioğlu**, Genel Hükümler, s.120 vd.; **Eren**, s.300 vd.

Stuttgart İstinaf mahkemesi, bir kararında acentelik sözleşmesini ahlaka aykırılık nedeniyle geçersiz saymıştır. Karara konu olayda, acentelik sözleşmesinde, derhal fesih durumunda acentenin ölçsüz bir şekilde mal satın alma yükümlülüğü öngörülmüştür. Acenteye ekonomik bir yarar sağlamayacak, mal satın alma yükümlülüğünün öngörülmesi geçersizlik sebebi sayılmıştır (Bu karar için bk. **OLG Stuttgart NJW 1957. s.1281**).

doğuran sözleşmelerde geçersizliğin geđmiŖe yürütölmesi bazı durumlarda hakkaniyete aykırı sonuçların doğmasına neden olabilir¹³³.

---

¹³³ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.106, s.287-288; **Lettl**, Nr.20, s.129; **Karayalçın**, Butlan, s.85 vd; **Kılıçoğlu**, s.63; **KocayusufopaŖaođlu/Hatemi/Serozan/Arpacı**, s.108 vd. Aksi görüŖte **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.173-174

§ 3. GENEL OLARAK ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİNİN SONUÇLARI

I. ÜCRETLERİN ÖDENMESİ

Ücretin çalışmamızdaki önemi, acentenin denkleştirme talebinin belirlenmesine etkisidir. Aşağıda açıklanacağı üzere¹³⁴, denkleştirme miktarının hesaplanmasında acentenin müşteri çevresinin müvekkili tarafından karşılıksız kullanımı esas alınır. Acentenin hak kazandığı ancak muaccel olmamış ücretleri ise bu hesaba dâhil edilmez. Bu nedenle öncelikle ücretin doğumu ile muacceliyetinin tespiti gerekir.

Acentelik sözleşmesinin sona ermesinin sonuçlarından biri, acentenin hak kazandığı ücretlerin, sözleşmesinin sona erdiği tarihte muacceliyet kazanmasıdır¹³⁵ (TTK 131/2, OR 418t II, HGB 87a; AvBD 10).

Acentenin ücretini doğuran işlemlerin neler olduğu, acentenin ücrete hangi anda hak kazandığı ve bu ücreti ne zaman talep edebileceği hususlarına kısaca değinmenin yerinde olduğunu düşünmekteyiz.

A. ÜCRETİ DOĞURAN İŞLEMLER

Acente, müvekkil ad ve hesabına aracılık faaliyetlerinde bulunur. Bu faaliyetinin başarıyla sonuçlanması durumunda, acente ücrete hak kazanır¹³⁶ (TTK 128; HGB 87; AvBD 7).

---

¹³⁴ Bk.aşa § 5, II.

¹³⁵ Türk Ticaret Kanununun 128 vd maddelerinde acentenin faaliyeti sonucunda elde ettiği karşılık “*ücret*” olarak adlandırılmıştır. Alman Ticaret Kanununun § 87. maddesinde ve İsviçre Borçlar Kanununun 418i maddesinde de “*provizyon*” (die Provision) terimi kullanılmıştır. Türk hukukunda bazı yazarlar “*ücret*” (Kayhan, s.117; Franko, s.164, Domanıç, s.327; Ayhan, s.656); bazı yazarlar ise, “*komisyon*” (Kınacıoğlu, s.57; Arık, s.526; Alışkan/Gençtürk, s.21; Akkan, s.214 vd) terimini kullanmaktadırlar. Çalışmamızda doktrindeki baskın eğilime uyarak ve Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ile uyum sağlamak amacıyla “*ücret*” terimini kullanmayı tercih etmekteyiz.

¹³⁶ Acentenin acentelik sözleşmesinin gereği olarak aracılık faaliyetinde bulunma, müvekkil için müşteri bulma çabası içinde olma ve aracılık ettiği ticari ilişkiler öncesinde ve sonrasında müvekkili bilgilendirme, koruma ve gözetme yükümlülükleri bulunmaktadır. Bunlar acentenin acentelik sözleşmesinin tarafı olmasından kaynaklanan yükümlülükleridir. Ancak müvekkil acenteye bu yükümlülüklerini yerine getirdiği yani aracılık faaliyetinde bulunmak için çabaladığı,

Acentenin ücret hakkının dayanağı, kural olarak acentelik sözleşmesi sırasında aracılık ettiği veya akdettiği ve geçerli olarak kurulan sözleşmelerdir. Acentenin ücret hakkının doğması için, müvekkilin akdettiği sözleşmeler ve kurduğu ticari ilişkiler ile acentenin çabası arasında nedensellik bağının bulunması gerekir¹³⁷. Ancak acentenin ücret hakkının doğması için her zaman, acentenin çabası neticesinde ticari ilişki kurulması şartı aranmaz. Bu kuralın istisnası, acenteye sözleşme ile tekel hakkı tanınmasıdır. Acenteye tekel hakkı tanınmışsa, acente çabası olmaksızın, müvekkil adına akdedilen bazı ticari ilişkilerden ücret isteme hakkını kazanır. Acentenin ücret talep edebilmesinin ilk koşulu, ticari ilişkinin acentenin tekel bölgesinde akdedilmiş olmasıdır. Diğer koşul ise akdedilen ticari sözleşmenin, acentelik sözleşmesinin devamı sırasında yapılmasıdır. Bu koşullar gerçekleştiğinde, acentenin ücret talep etmesi için, akdedilen sözleşmenin kurulmasında çabasının veya etkisinin bulunmasına gerek yoktur (TTK 128, HGB 87/2, OR 418g/2)¹³⁸.

Acentenin ücret hakkını doğuran işlemlerden bir diğeri, acentelik sözleşmesi sona erdikten uygun bir süre sonra acentenin çabasının etkisi ile gerçekleşen ticari ilişkilerdir. Mevcut Türk Ticaret Kanununda acentenin bu ücretleri talep etmesi mümkün değildir. Ancak, yabancı hukuklarda ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 113/3 maddesinde, acentenin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra gerçekleşen işlemlerden ücret talep edebileceği kabul edilmektedir^{139,140}.

---

sözleşmelerin yapılması için ticari ilişkiler kurmaya, müşteri bulmaya çalıştığı için ücret ödemez. Müvekkil acenteye, aracılık ettiği sözleşmeler için ücret öder. Ücret hizmetin değil, başarının karşılığıdır. Bu nedenle acentenin faaliyetinin karşılığı, yani ücret, sadece müvekkil adına akdedilen sözleşme icra edildiği zaman ödenir. Burada vekâlet ve iş sözleşmelerinde olduğu gibi, başarı elde edilmese dahi, sadece yoğun çaba ve faaliyetin karşılığı olarak ücret ödenmesi söz konusu değildir. Bu nedenle acentelik sözleşmesinin, eser sözleşmesi gibi bir sonuç sözleşmesi olduğu kabul edilebilir.

¹³⁷ **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.52; **Meeser**, s.33-34; **Lettl**, Nr.31, s.130-131; **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 87, Nr.11-13, s.1164-1165; **Bülow**, Nr.561, s.171; **Steinbeck**, Nr.9, s.158; **Brox**, Nr.213, s.110; **Canaris**, Nr.52, s.261; **Meeser**, s.33-34; **Schmidt**, Handelsrecht, s.736; **Franko**, s.165; **Ungeheuer**, s.1497; **Stötter//Lindner/Karrer**, s.54; **Altmeyen**, s.49; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 87, Nr.17, s.635.

¹³⁸ **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 87, Nr.68 vd, s.1176; **Bülow**, Nr.562, s.172; **Lettl**, Nr.34, s.132; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 87, Nr.7, s.283; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 87, Nr.30, s.101-102; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 87, Nr.11, s.235; **Meeser**, s.34-35; **Wörten**, Nr.117, s.74; **Franko**, s.165; **Schmidt**, Handelsrecht, s.736; **Roemer**, s.14-15; **Stötter//Lindner/Karrer**, s.59; **Altmeyen**, s.49-50; **Alışkan/Gençtürk**, s.22.

¹³⁹ Alman Ticaret Kanunu acenteye sadece acentelik sözleşmesi süresi içinde akdedilen ticari ilişkiler için değil, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentenin etkisiyle akdedilen ticari

ilişkiler için de belli koşulların oluşması durumunda ücret talep etme hakkı tanımıştır. Alman Ticaret Kanunu 87/3 maddesinde, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra akdedilen ticari ilişkilerden acentenin ücret hakkı şu şartlarla tanınmıştır. Acentenin aracılık ettiği, ön çalışmalarını yaptığı ticari ilişkiler, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra uygun bir süre içinde ve acentenin bu faaliyetlerini yoğun etkisiyle akdedilmişse, acente ücrete hak kazanır (87/3.1). Acentenin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra ücret talep edebileceği ikinci durum ise, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce acentenin müşterilerinden veya acentenin tek el bölgesinde bulunan bir müşteriden müvekkile bir icabın yapılması ve acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra bu müşteri ile ticari ilişki kurulmuş, sözleşme akdedilmiş ise acente uygun bir ücrete hak kazanır. Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra müvekkil yeni bir acente ile acentelik ilişkisine girmişse ve somut olayın özelliklerine göre hakkaniyet yeni acenteye de bu işlem nedeniyle ücret ödenmesini gerektiriyorsa, ayrılan acente tüm ücreti talep edemez, yeni acente ile orantılı bir ücret almaya hak kazanır (87/3.2) (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 87, Nr.102-115, s.1184-1187; **Sellhorst**, BB 1997 s.2019; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 13, Nr.3-8, s.298-300; **Bülow**, Nr.565, s.172; **Canaris**, Nr.57, s.262; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 87, Nr.13, s.236; **Steinbeck**, Nr.9, s.159; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 87, Nr.9, s.283; **Roemer**, s.29; **Stötter/Lindner/Karrer**, s.62; **Altmeppen**, s.105; **Martinek/ Wimmer-Leonhardt**, s.75).

Benzer düzenleme İsviçre Borçlar Kanununun 418t maddesinin 3. fıkrasında yer almaktadır (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418t, Nr.52b, s.323; Art. 418g/h/i/k, Nr.9a, s.283; **Bühler**, Nr.15, s.182; **Maier/Marsilius-Meyer**, s.71).

Avrupa Birliğinin 86/653 sayılı Direktifinin 8b maddesinde, acentelik sözleşmenin sona ermesinden sonra acentenin ücrete hak kazanabileceği düzenlemiştir. Buna göre müşterinin teklifinin veya siparişinin acenteye veya müvekkile acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce ulaşması gerekir. Böylece müşterinin, acentenin çabasının etkisi ile siparişte bulunduğu yönünde bir karine kabul edilmiştir. Fakat bunun yanında müşterinin teklifinden sonra uygun bir süre içinde sözleşmenin kurulması da gerekir. Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için, bu teklif müşteriden gelmelidir. Müvekkilin teklifte bulunması durumunda acentenin ücret talep etme hakkı doğmaz. Çünkü bu durumda acentenin çabası ile kurulan bir ticari işlem söz konusu olmaz. Avrupa Birliği direktifinde geçen “*müşterinin teklifi*” ifadesinden, müşterinin sözleşme yapma isteğini iradesini açıklaması ve daha sonra karşılıklı uygun irade beyanları ile sözleşmenin kurulması anlaşılmalıdır (Ayrıntılı bilgi için bk. **Martinek/Semler/Habermeier**, § 16, Nr.5, s.362 vd).

¹⁴⁰ Tasarının 113. maddesinin 3. fıkrasına göre: “*Acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra kurulan işlemler için acente;*

a) İşleme aracılık etmişse veya işlemin yapılmasının kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırlamış ve işlem de acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra uygun bir süre içinde kurulmuşsa;

b) Birinci veya ikinci fıkraların birinci cümleleri uyarınca ücret istenebilecek bir işleme ilişkin olarak üçüncü kişinin icabı, acentelik ilişkisinin sona ermesinden önce acenteye veya müvekkile ulaşmışsa ücret isteyebilir. Bu ücretin, hâl ve şartlara göre paylaşılması hakkaniyet gereği ise, sonraki acente de uygun bir pay alır.”

Tasarının kanunlaşması durumunda acenteler, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra akdedilen bazı ticari ilişkiler için de ücret talebinde bulunabileceklerdir. Acentenin sözleşme sona erdikten sonra akdedilen tüm sözleşmeler için ücret talep etmesi mümkün değildir. Ücretin doğması için, acentenin çabası ile acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra akdedilen sözleşme arasında sıkı bir nedensellik bağı bulunmalıdır. Bu nedensellik bağı kurulamıyorsa, acente ücrete hak kazanamaz.

Acentenin acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra akdedilen sözleşmelerden ücret elde edebilmesini diğer bir koşulu, bu sözleşmelerin uygun bir süre içinde gerçekleşmesidir. Uygun sürenin ne kadar olacağı somut olayın özelliklerine göre belirlenir. Acentenin sözleşme akdedilmesi için çaba sarfettiği süre ne kadar uzunsa, uygun süre o kadar uzar. Uygun süre, acentelik sözleşmesini sona erdiği tarihten itibaren hesaplanır. (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 16, Nr.3, s.361; **Meeser**, s.35-36; **Kınacı**, s.947; **Ahşkan/Gençtürk**, s.22; **Kayhan**, s.111-112).

Sonuç olarak, acentenin ücret elde etme hakkını doğuran işlem, acentelik sözleşmesi süresince, acentenin aracılık faaliyetleri sonucunda müşteri ile müvekkil arasında geçerli olarak sözleşme kurulmasıdır. Bunun yanı sıra, acenteye tekel bölgesi tanınmışsa, tekel bölgesi içinde (acentenin çabası ile nedensellik bağı olsun olmasın), müvekkil ile üçüncü kişi (müşteri) arasında akdedilen sözleşmeler, ücret hakkını doğurur.

B. ÜCRETE HAK KAZANMA ZAMANI

Acentenin ücret hakkı ile ilgili tartışmalı diğer bir konu, acentenin ücret hakkının ne zaman doğduğu ve ücretin ne zaman talep edebileceğidir (muacceliyet).

Acentenin ücrete hak kazanma zamanı gerek Türk doktrininde gerekse yabancı doktrinde çokça tartışılan bir konudur. Bunun nedeni, ilgili yasal hükümlerin net ve açık şekilde düzenlenmemesidir.

Konuya ilişkin TTK 129 maddesine göre¹⁴¹ “*Acente, mukavele yapıldığı tarihte, mukavele mevzu bir malın satın alınması, imal edilmesi veya satılması ise, müvekkilin malı veya bedeli yahut onun yerine diğer bir karşılığı aldığı tarihte ücrete hak kazanır. Bu hallerde müvekkile isnat edilebilecek bir sebepten dolayı mukavele yerine getirilmemiş olsa bile acente ücretin ödenmesini isteyebilir.*

Mukavele kısım kısım yerine getirilecekse acente, yerine getirildiği veya getirilmesi gerektiği nispette ücrete hak kazanır”¹⁴².

---

¹⁴¹ Tasarı 114. maddesine göre: “(1) *Acente, kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır.*

Taraflar bu kuralı acentelik sözleşmesiyle değiştirebilir; ancak müvekkil işlemi yerine getirince, acente, izleyen ayın son günü istenebilecek uygun bir avansa hak kazanır. Her hâlde, acente, üçüncü kişi kurulan işlemi yerine getirdiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır.

(2) *Üçüncü kişinin işlemi yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acentenin ücret hakkı düşer; ödenmiş tutarlar geri verilir.*

(3) *Aracılık edilen sözleşmeyi müvekkilin kısmen veya tamamen yahut öngörüldüğü şekliyle yerine getirmeyeceği kesinleşse bile, acente ücret isteyebilir. Müvekkile yüklenemeyen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilemediği hâlde ve ölçüde acentenin ücret hakkı düşer.”* Söz konusu maddenin metni ile gerekçesinin birbirine uyumlu olmadığı görüşü için bk. **Arkan**, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, s.45.

¹⁴² Tasarının ücrete ilişkin madde metni ile gerekçesi birbirine uyumlu değildir (Aynı doğrultuda **Arkan**, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, s.45).

Bu düzenleme karşısında acentenin ücrete hak kazanma anına ilişkin olarak doktrinde birçok görüş ileri sürülmüştür.

Türk Hukukunda bazı yazarlar, acentenin ücret talebinin sözleşme dolayısıyla müvekkilin ekonomik yarar elde ettiği anda, yani üçüncü kişinin edimini müvekkile karşı yerine getirdiği tarihte doğacağını savunmaktadır¹⁴³. Buna göre, acente müvekkilin malı veya bedelini ya da onun yerine bir karşılığı aldığı tarihte ücret hakkı doğar.

Aksi görüş gereğince, acentenin ücret hakkı müvekkil ile müşteri arasındaki sözleşmesinin kurulduğu anda doğar¹⁴⁴. Ancak TTK 129/1de yer alan hüküm gereğince, kural olarak acentenin sözleşmenin kurulması ile ücrete hak kazanacağını; satış, istisna sözleşmeleri ile kısım kısım icra edilecek sözleşmelerin ise bu ana kuralın istisnasını olduğunu kabul ederler.

Bu görüşteki **Karayalçın**'a göre¹⁴⁵, acentenin ücret talep hakkı müvekkil ile müşteri arasındaki sözleşmesinin kurulması ile doğar. Yazara göre: “...TTK 129/1 ifade edilen prensip, mutlak değildir. Mevzu bir malın satın alınması, satılması veya imal edilmesi olan akidlerde, yani satış ve istisna akidlerinde ücret talep hakkı müvekkilin karşı edayı aldığı tarihte doğar. Akid müvekkile isnat edilebilecek bir sebepten dolayı (yani müvekkilin kusuruyla) yerine getirilmemiş olursa acente yine ücretin ödenmesini isteyebilir...”

Diğer bir görüşe göre ise, aracılık eden acentenin ücrete hak kazanma zamanı sözleşmenin yapıldığı tarih iken; akitçi acentenin ise müvekkilin söz konusu sözleşmeden doğan menfaati fiilen elde edildiği tarihtir¹⁴⁶.

---

¹⁴³ **Arkan**, Ticari İşletme, s.204-205; **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1322; **Poroy/Yasaman**, s.228; **Domanıç**, s.329-330; **Kender**, s.96-97, **Kınacıoğlu**, s.61-62; **Arslanlı**, s.186; **Baştuğ/Erdem**, s.172; **Özdemir/ Kınacıoğlu**, s.208.

¹⁴⁴ **Karayalçın**, Ticaret Hukuku, s.525; **Tekinalp, G**, s.31; **Başbuğoğlu**, s.226; **Eriş**, C. I, 2. Baskı, s.545; **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1324; **Mimaroglu**, s.520; **İmregün**, KTH, s.136, **Franko**, s.166; **Cihangiroğlu**, s.266; **Topçuoğlu**, s.19-20; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.647.

¹⁴⁵ **Karayalçın**, Ticaret Hukuku, s.525.

¹⁴⁶ **Alışkan/Gençtürk**, s.39-40; **Akkan**, s.221-222, s.236.

Bu konu İsviçre ve Alman hukuklarında da tartışmalıdır. Bir görüş göre, acente aracılık ettiği sözleşmenin akdedilmesiyle birlikte ücrete hak kazanamaz. Acentenin ücrete hak kazanması için aracılık ettiği sözleşmenin ifa edilmesi de gerekir¹⁴⁷. Diğer görüşe göre ise, taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa, ücret talebinin doğum anı, müşteri ile ticari ilişkisinin geçerli olarak kurulduğu tarihtir¹⁴⁸. Görüldüğü üzere, acentenin ücrete hak kazanma zamanı konusunda bir görüş birliği sağlamamıştır.

Kanaatimizce acentenin ücret hakkının doğmu, aracılık ettiği sözleşmelerin akdedildiği andır. Buna göre, acentenin ücret hakkı, aracılık ettiği sözleşmenin müvekkil ile üçüncü kişi arasında geçerli bir şekilde kurulmasıyla doğar. Ancak bu hak, bozucu şarta bağlı bir alacak hakkıdır¹⁴⁹. Bozucu şart, aracılık edilen sözleşmenin ifa edilmemesi¹⁵⁰, başka bir ifade ile müvekkilin menfaat elde edememesidir. Buna göre acente, ücret hakkı bakımından aracılık ettiği sözleşmenin ticari riskini taşır. Çünkü acente, çabasının karşılığı olarak değil, aracılık edilen ticari ilişkinin başarıya

¹⁴⁷ **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 87, Nr.1, s.89; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 13, Nr.1, s.297-298.

¹⁴⁸ **Dürr**, s.149; **Schmidt**, Handelsrecht, s.737; **Canaris**, Nr.52-70, s.263-265; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 87, Nr.1, s.281; **Roemer**, s.7-10. **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418g/h/i/k, Nr.6b, s.279; **Bühler**, Nr.2, s.106; **Arık**, s.528. Bu görüşteki yazarlardan **Canaris**'e göre acentenin ücret hakkının doğumunun koşulları şunlardır: İlk şart müşteri ile müvekkil arasında geçerli bir sözleşmenin akdedilmesidir. İkinci şart bu sözleşmenin kurulması ile acentenin çabası arasında nedensellik bağının bulunmasıdır. Yani acentenin çabasının etkisiyle, müvekkil ile müşteri arasında sözleşme kurulmalıdır. Son şart, kurulan ilişkinin icra edilmesidir. Sözleşmenin icra edilmesi üçüncü kişinin, müşterinin edimini kısmen veya tamamen yerine getirmesi anlamını taşır. Müşterinin edimini yerine getirip getirmemesinin riskini, alacağı ücret açısından acente taşır. Müvekkilin tesir alanından kaynaklanan sebeplerle sözleşmenin icra edilememesi durumunda acente yine ücrete hak kazanır (**Canaris**, Nr.52-70, s.263-265; aynı doğrultuda **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 87, Nr.1, s.281).

¹⁴⁹ Tasarının 114. maddesinde de acentenin ücretinin bozucu koşula bağlı olarak sözleşmenin kurulduğu anda doğacağı açıkça belirtilmiştir. Buna göre “(2) Üçüncü kişinin işlemi yerine getirmeyeceği kesinleşirse, acentenin **ücret hakkı düşer**; ödenmiş tutarlar geri verilir.” Bir hakkın düşmesi için, öncelikle bunun doğması gerekir. Bu nedenle Tasarı ile görüşümüzün paralel olduğunu düşünmekteyiz.

¹⁵⁰ Sözleşme kısmen ifa edilmişse, acente ifa edilen kısımla orantılı bir ücrete hak kazanır (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418g/h/i/k, Nr.13a, s.289, Nr.14b, s.292; **Arık**, s.528; **Kınacı**, s.946).

Sözleşmenin ifa edilmesi koşulunun gerçekleşmesi için, üçüncü kişinin edimini ifa etmesi gerekir. Eğer sözleşme icra edilmezse, üçüncü kişi edimini yerine getirmemezse, acente ücret talep edemez. 86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifi 10. maddesinde sözleşmenin icra edilmesi, “*üçüncü kişinin sözleşmede borçlandığı edimini, müvekkile karşı tam ve gereği gibi yerine getirmesi*” olarak açıklanmıştır. (**Lettl**, Nr.35, s.132).

ulaşmasının karşılığı olarak ücret elde eder¹⁵¹. Acentenin aracılık ettiği sözleşmesinin kurulmasıyla doğan ücret hakkı, menfaatin müvekkil tarafından elde edilememesi bozucu şartına bağlıdır. Bozucu şartın gerçekleşmesi ile, sözleşmenin yapılması ile doğan ücret hakkı düşer. Aracılık edilen sözleşme akdedilse dahi sözleşme müvekkilin kusuru dışında¹⁵², üçüncü kişinin edimini ifa etmemesi nedeniyle hükümsüz kalırsa, acente ücret talep edemez. Bu durumda müvekkil herhangi bir menfaat elde edemeyecektir ve acenteye ücret ödemesini gerektiren bir durum ortaya çıkmayacaktır. Ancak müvekkil kendi hakimiyet alanından kaynaklanan bir nedenle sözleşmedeki menfaatin elde edilememesi durumunda da bozucu şartın gerçekleşmediği, başka bir fade ile acentenin ücret talep edebileceği kabul edilmelidir (BK 154, OR 418m). Çünkü müvekkilin kusuruna acentenin katlanması beklenemez. Müvekkilin hakimiyet alanından doğan sebeplere, müvekkilin gönderdiği malların eksik veya ayıplı çıkması, müvekkilin ekonomik sıkıntıya düşmesi nedeniyle ödemeleri yapamaması gibi örnekler verilebilir¹⁵³.

Acentenin ücret hakkının sözleşmenin kurulduğu anda doğacağı görüşünü destekleyen bir başka nokta, sarkan ücretlerdir (überhangprovision). Sarkan ücretler acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce akdedilmiş, ancak acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra icra edilmiş, ifa edilmiş sözleşmelerden kaynaklanan ücretlerdir¹⁵⁴. Bu ücretler, acentelik sözleşmesinin devamı sırasındaki acentenin

---

¹⁵¹ Müvekkil aracı acentenin aracılık ettiği sözleşmeleri kabul etmek ve ifa etmek zorunda değildir. Bunun temeli Borçlar Kanununda düzenlenen sözleşme yapma özgürlüğüdür. Bu ilke gereğince müvekkil, sözleşme yapma veya yapmama hakkına sahiptir. Ancak müvekkilin sözleşme yapmaktan kaçınmasının mantıklı ve anlaşılabilir nedenleri bulunmalıdır. Sözleşme yapmaktan kaçınma, hakkın kötüye kullanılması boyutuna varmamalıdır. Örneğin müvekkilin ürün kalitesini değiştirmek istemesi, daha ucuz mal satacak tacirlerden teklif alması gibi ekonomik nedenler bu tutumu haklı gösterir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 87, Nr.12, s.1164; **Brox**, Nr.213, s.110; **Canaris**, Nr.52, s.261; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 87, Nr.5, s.233; **Kınacı**, s.946; **Lettl**, Nr.33, s.131; **Ungeheuer**, s.1499-1500; **Altmeyden**, s.13). Bu konuda Borçlar Kanununun 154. maddesinin “*şartın tahakkukuna iki taraftan biri hüsnü niyet kaidelerine muhalif bir hareketle mani olursa o şart tahakkuk etmiş addolunur*” biçimindeki hükmünden kıyasen yararlanılabilir.

¹⁵² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 87, Nr.22-36, s.1167-1169; **Steinbeck**, Nr.9, s.158; **Brox**, Nr.213, s.110; **Lettl**, Nr.32, s.131; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 87, Nr.6, s.234; **Ungeheuer**, s.1497.

¹⁵³ **Lettl**, Nr.37, s.132; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 13, Nr.12, s.302; **Ungeheuer**, s.1497-1498; **Bühler**, Nr.1, s.136

¹⁵⁴ Alman Hukukunda überhangprovision olarak adlandırılan ve sarkan ücret olarak Türkçe’ye çevrilebilecek bu terim üzerinde farklı görüşler bulunmaktadır.

faaliyeti neticesinde kazanılmıştır. Gelecekte ödenecek ücret, acentelik sözleşmesinin devamı sırasında akdedilen sözleşmeden kaynaklanmaktadır. Bu ücret, aksi kararlaştırılmadıkça, acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle ortadan kalkmaz¹⁵⁵ .

Örneğin acentenin faaliyeti sonucunda Nisan ayında müşteri ile müvekkil arasında sözleşme akdedilmiş, fakat müvekkilin bedel alacağına Haziran ayında elde edeceği kararlaştırılmış olabilir. Bu arada Mayıs ayında acentelik sözleşmesi herhangi bir sebeple sona ermesi halinde, kanaatimizce acente bozucu şart gerçekleşmediği sürece bu ücrete hak kazanır. Fakat bu olayda aracılık edilen sözleşme Mayıs ayından sonra akdedilirse, acente ücret talep edemez. Bu durumda acente, koşulları oluşmuşsa TTK 134/1 maddesi gereğince “*başlanmış işlerin tamamlanamaması yüzünden uğranılan zarar*” kapsamında tazminat talep edebilir. Dikkat edilirse bu tazminat, ücret değildir.

Sonuç olarak çalışmamızda, acentenin aracılık ettiği işlemlere ilişkin olarak, müvekkil ile müşteri arasındaki sözleşmenin akdedilmesiyle acentenin ücret hakkının doğacağını, ancak bu hakkın bozucu şarta bağlı olduğunu kabul etmekteyiz. Bu bozucu şart, müvekkilin akdedilen sözleşmeden menfaat elde edememesidir.

Bunun konumuz bakımından önemi şu noktadadır: Acente müvekkili adına bir sözleşme akdetmiş, ancak müvekkil akdedilen bu sözleşmedeki menfaati elde etmeden, acente ile müvekkil arasındaki acentelik sözleşmesi son bulmuşsa, böyle bir durumda acentenin aracılık ettiği bu sözleşmeden ücret talep etme hakkının bulunup bulunmadığı, acentenin talebinin tazminat olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, acentelik ilişkisinin ortadan kalkması nedeniyle acentenin

---

Bazı yazarlara göre, Alman Ticaret Kanununun 87.3 maddesinde düzenlenen, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra akdedilen sözleşmelerden kaynaklanan ücret, sarkan ücrettir (**Brüggemann**, Staub Großkomm, § 87, Nr.41-50, s.106-109).

Bazı yazarlara göre ise, bu maddeden kaynaklanan sözleşme sonrası ücret isteme talebi, sarkan ücret değildir. Sarkan ücret, sözleşmenin sona ermesinden önce akdedilmiş ancak sözleşmenin sona ermesinden sonra muaccel olmuş ücretlerdir. Sarkan ücretler ile sözleşmenin sona ermesinden sonra akdedilen sözleşmelerden kaynaklanan ücret talebi arasında fark vardır (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 16, Nr.1, s.360; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 87, Nr.15a, s.1165).

¹⁵⁵ **Nocker**, Nr.367, s.96; **Sellhorst**, BB 1997, s.2019; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 87, Nr.15a, s.1165; **Küstner/Thume**, Nr.682, s.251; **Lettl**, Nr.34, s.132. Aynı yönde **BGH**, 10.12.1997 (DB 1998, s.720).

ücret talep etme hakkını kaybedip kaybetmediği sorularının cevabı acentenin ücretinin oluşum anına göre tespit edilebilir.

Acenteye ödenecek ücret miktarı, genellikle acentelik sözleşmesinde ücret miktarı belirlenir. Örneğin sadece acentenin aracılık faaliyetinin başarısının karşılığı olarak değil, ayrıca tahsil karşılığında da acenteye ücret ödeneceği, sözleşme yapılıncaya belli oranda ek ücretler ödeneceği kararlaştırılabilir (OR 418g/2; 418k).

Sözleşmede ücret miktarına ilişkin bir hüküm bulunmuyorsa, acenteye ödenecek ücret, acentenin bulunduğu yerdeki teamüle ve böyle bir teamül yoksa, somut durumun özelliklerine göre mahkemece belirlenir (TTK 130, HGB 87/4, 97b)¹⁵⁶.

Tasarının “*Ücretin Miktarı*” kenar başlığı taşıyan 115. maddesine göre: “(1) *Sözleşmede hüküm yoksa ücretin miktarı, acentenin bulunduğu yerdeki ticarî teamüle, teamül de mevcut değilse hâlin gereğine göre o yerdeki asliye ticaret mahkemesince belirlenir.*” Kanaatimizce bu maddede yer alan “*Asliye Ticaret Mahkemesince belirlenir*” ifadesi “*mahkemece belirlenir*” şekline dönüştürülmelidir. Çünkü mevcut ifade acentenin ücret miktarının Asliye Ticaret Mahkemesi- Sulh Hukuk Mahkemesi arasındaki görev sınırının altında kaldığı hallerde dahi, Asliye Ticaret Mahkemesini görevli kılar.

C. ÜCRETİN MUACCELİYETİ

Yukarıda acentenin hak kazandığı ücretin, müvekkil ile müşteri arasında sözleşmenin akdedildiği anda doğduğu ancak bu hakkın bozucu şarta bağlı olduğu sonucuna varılmıştı. Bu başlık altında ise, acentenin ücretinin ne zaman muaccel olacağı incelenecektir.

¹⁵⁶ **Brox**, Nr.213, s.109; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418g/h/i/k, Nr.10a, s.284; Nr.11-12, s.286-287; **Bühler**, Nr.18, s.110; **Stötter//Lindner/Karrer**, s.27; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 87b, Nr.4, s.650; **Cihangiroğlu**, s.266-267; **Akkan**, s.228-229; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.647; **Alışkan/Gençtürk**, s.20-21.

Türk Ticaret Kanununun 131/2 maddesine göre¹⁵⁷ “Acenteye ait alacakların, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, her üç ayda bir defa her halde takvim yılının sonunda veya acentelik sözleşmesinin sona erdiği zaman, tesbit edilerek ödenmesi lazımdır”

Acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihte, acentenin hak ettiği tüm ücretler muaccel olur. Acente, ücretini talep etmek için, sözleşmede kararlaştırılan süreye, böyle bir anlaşma yoksa üç ay veya takvim yılı sonuna kadar beklemek zorunda kalmaz. Ücretlerin talep edilmesine ilişkin zamanaşımı acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihten itibaren işlemeye başlar¹⁵⁸.

II. ACENTENİN ELİNDEKİ BELGELERİN ve MALLARIN İADESİ

Acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihte, acentenin elinde müvekkile ait belgeler ve mallar bulunabilir. Özellikle mal acentelerinde müvekkile ait bazı malların acentenin zilyetliğinde bulunması son derece doğaldır. Çünkü genellikle müvekkilin malları, teşhir edilmesi, doğrudan müşterilere ulaştırılması, depolanması veya başkaca amaçlarla, acentenin hâkimiyetine bırakılır. Yine müvekkile ait formlar, poliçeler veya

¹⁵⁷ Tasarıda ücretin ödenme zamanı konusunda yapılan düzenleme şu şekildedir. “**Madde 116 - (1)** Acentenin hak kazandığı ücretin, doğumu tarihinden itibaren en çok üç ay içinde veya sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir...**(3)** Bu hükümlerin aksinin kararlaştırılması acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir.” şeklindedir. Tasarı ile bu kuralların emredici olduğu, sözleşme ile aksinin kararlaştırılamayacağı açıkça belirtilmiştir.

İsviçre Borçlar Kanununun 418i maddesine göre taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa veya bu yönde başka bir teamül bulunmuyorsa, acentenin ücreti, aracılık edilen ticari ilişkinin akdedildiği yılın 6. ayında muaccel olur. Sigorta sözleşmelerinde acentenin ücretinin muacceliyeti, ilk sigorta priminin ödendiği tarihtir (**Dürr**, s.163; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418g/h/i/k, Nr.8a, s.282; **Arik**, s.530-531; **Bühler**, Nr.2, s.124).

İsviçre Borçlar Kanununda da acentelik ilişkisinin sona ermesi ile birlikte acentenin ücretlerinin muaccel olacağı düzenlenmiştir. Sözleşmede kararlaştırılmamışsa, acentenin tahsil ücreti, delkerede ücreti gibi ücretleri de acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile muaccel olur (OR 418i, 418t) (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418g/h/i/k, Nr.5a-b, s.277-278; **Dürr**, s.206-208; **Bühler**, Nr.2, s.124).

Alman Ticaret Kanununun 87a maddesinin 4. fıkrasında benzer bir hüküm içermektedir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 87a, Nr.59-61, s.1203; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 87a, Nr.8, s.240; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 13, Nr.13, s.303; **Steinbeck**, Nr.9, s.159; **Brox**, Nr.213, s.110; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 87a, Nr.20, s.648; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 87a, Nr.11, s.287; **Roemer**, s.144; **Stötter/Lindner/Karrer**, s.64)

¹⁵⁸ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418g/h/i/k, Nr.9d, s.284; **Stötter//Lindner/Karrer**, s.64; **Franko**, s.172; **Karayalçın**, Ticaret Hukuku, s.522; **Ahşkan/Gençtürk**, s.33; **Akkan**, s.233-234; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.647-648. **YHGK, 17.3.1976 tarih ve E. 1976/11-298, K. 1976/1137 sayılı kararı** “...Acentelik sözleşmesi son bulduğuna göre, zamanaşımı bu tarihten itibaren başlar...” (Bu karar için bk. **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1325).

acentelerde görünüş birlikteliği sağlamak amacıyla dekorasyona yaracak malzemeler müvekkil tarafından acentenin kullanımına bırakılabilir.

Acentelik sözleşmesinin temelinde acente ile müvekkil arasında doğrudan temsil ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle acentenin müvekkil ad ve hesabına üçüncü kişilerden aldığı para, mal gibi karşılıklar, müvekkile aittir. Bunlar, vekâlet ilişkisi gereği fiilen acenteye teslim edilse dahi, acente bunları derhal müvekkile devretmek zorundadır (BK 392 ve 393/1)^{159, 160}.

Acentenin belge ve malları iade etme borcunun yanı sıra hapis hakkı da bulunmaktadır¹⁶¹. Türk Ticaret Kanununun 132. maddesine göre, acente acentelik

¹⁵⁹ **Ayli**, s.594; **Tandoğan**, Borçlar Hukuku, s.302 vd.; **Aral**, s.427-428; **Tandoğan**, Tek Satıcılık, s.35; **Kılıçoğlu**, s.157-158. **Yargıtay 13. HD, 7.2.2005 tarih ve E. 2004/13872, K. 2005/1646 sayılı kararı** "... Vekilin kendi adına ve müvekkili hesabına üçüncü kişilerden iktisap ettiği haklar müvekkile intikal eder..."; Aynı yönde **YHGK 21.9.1983 tarih ve E. 1980/ 13-2281, K. 1983/834 sayılı kararı** (Bu kararlar www.kazanci.com.tr).

¹⁶⁰ Borçlar Kanunu Tasarısının, işçinin geri verme yükümlülüğü kenar başlıklı 442. maddesine göre: "*Sözleşmenin sona ermesi durumunda, taraflardan her biri, diğerinden veya üçüncü bir kişiden diğerinin hesabına, hizmetle ilişkili olarak almış olduğu şeyleri geri vermekle yükümlüdür.*"

İşçi, özellikle motorlu taşıtları ve trafik izin belgelerini, alacaklarından fazla olduğu ölçüde ücret ve masraf avanslarını geri vermekle yükümlüdür. Tarafların hapis hakları saklıdır."

İsviçre Borçlar Kanununun 418v maddesine göre, acentelik sözleşmesi sona erdiğinde, tarafların iade ve teslim yükümlülükleri vardır (**Dürr**, s.223; **Bühler**, Nr.3, s.208; **Karayalçın**, Ticaret Hukuku, s.528-529)

Alman hukukunda ise, sözleşmenin sona ermesi durumunda acentenin elinde bulunan malları iade etme yükümlülüğüne ilişkin açık bir düzenleme yoktur. Ancak doktrinde acentenin müvekkile ait malları depolama veya başka bir amaçla elinde bulundurması durumunda, acentelik sözleşmesini sona ermesinde bunları geri vermesi gerektiği kabul edilmektedir. Bu sonuca tek satıcılık sözleşmesinde tek satıcının elinde bulunan malları, müvekkilin uygun bir ücretle geri alma yükümlülüğünün kıyasen uygulanması ile ulaşılır. Tek satıcılık sözleşmesinde taraflarca aksi kararlaştırılmamışsa, sözleşmenin devamı sırasında yapımçı tarafından tek satıcıya devredilen ve sürüm arttırıcı faaliyetlerde bulunmak amacına yarayan her türlü belge veya malzemelerin sözleşme sonrası geri verilmesi zorunludur (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 16, Nr.37, s.371; **İşgüzar**, s.169; **Gökyayla Demir**, s.256).

¹⁶¹ Alman Ticaret Kanununun 88a maddesine göre, acentenin hapis hakkı düzenlenmiştir. Bu hükme göre acente, hapis hakkından önceden feragat edemez.

İsviçre Borçlar Kanununun 418o maddesine göre ise acentenin, acentelik sözleşmesinden kaynaklanan muaccel alacakları için ve eğer müvekkil borçlarını ödemekten acze düşmüşse muaccel olmayan alacakları için dahi hapis hakkını kullanabilir.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 119. maddesi, mevcut kanunun hapis hakkını düzenleyen 132 maddesi ile içerik olarak aynıdır. Bu hükme göre "**(I) Acente, müvekkilindeki bütün alacakları ödeninceye kadar, acentelik sözleşmesi dolayısıyla alıp da gerek kendi elinde gerek özel bir sebebe dayanarak zilyet olmakta devam eden bir üçüncü kişinin elinde bulunan taşınurlar ve kıymetli evrak ile herhangi bir eşyayı temsil eden senet aracılığıyla kullanabildiği mallar üzerinde hapis hakkını haizdir.**"

sözleşmesinden kaynaklanan alacaklarına karşılık, bu sözleşme gereğince zilyedi olduğu¹⁶² menkul mallar ve kıymetli evrak üzerinde hapis hakkına sahiptir. Acente iade borcunu yerine getirirken, acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda varsa ücret ve masraf alacaklarına karşılık söz konusu haktan yararlanabilir. Müvekkil acenteye olan borcunu yerine getirinceye kadar, acente, alacaklarının teminatı olarak elindeki menkul mal ve kıymetli evrakları müvekkile iade etmekten kaçınabilir. Ancak mali değeri olmayan müşteri listeleri veya fiyat listeleri gibi belgeler üzerinde hapis hakkı kullanılamaz. Bu belgeler, sözleşmenin sona ermesi ile müvekkile iade edilmek zorundadır (TMK 951/1).

Acentenin hapis hakkını kullanabilmesi için, bu hakkını kullanmaktan feragat etmemiş olması gerekir. Türk Medeni Kanunu 951/2 hükmüne göre hapis hakkından önceden feragat mümkündür¹⁶³. Ancak müvekkil hapis hakkına konu malı veya kıymetli evrakı acenteye teslim ettikten sonra aceze (ödeme güçsüzlüğüne) düşmüşse veya acente müvekkilin aczini söz konusu mal kendisine teslim edildikten sonra öğrenmişse, artık acentenin önceden feragati bulursa dahi acente hapis hakkını kullanabilir (TMK 952/2).

III. ACENTENİN TEMSİL YETKİSİNİN SONA ERMESİ

Acenteler, aracılık yapan acenteler ve sözleşme yapma yetkisine sahip acenteler olarak ikiye ayrılır. Aracı acentelerin, müvekkili temsil yetkisi bulunmamaktadır (TTK 116). Temsil yetkisi, sadece akitçi acentelere aittir. Akitçi acenteler, müvekkil adına ve hesabına müşterilerle sözleşmeler akdedebilirler ve

---

(2) Müvekkile ait mallar acente tarafından sözleşme veya kanun gereği satıldığı takdirde, acente bu malların bedelini ödemekten kaçınabilir.

(3) Müvekkil aciz hâlinde bulunduğu takdirde, acentenin henüz muaccel olmamış alacakları hakkında da birinci ve ikinci fıkra hükümleri uygulanır.

(4) Türk Medenî Kanununun 950 nci maddesinin ikinci fıkrasıyla, 951 ilâ 953 üncü maddeleri hükümleri saklıdır.”

¹⁶² Acentenin bir mal üzerinde hapis hakkını kullanabilmesi için, o malın doğrudan zilyedi olmasına gerek yoktur. Acente dolayısıyla zilyet olduğu menkul mallar ve kıymetli evrak üzerinde de hapis hakkını kullanabilir (TMK 979) (Kayıhan, s.137; Alışkan/Gençtürk, s.37-38; Ertaş, s.562).

¹⁶³ Alman Ticaret Kanununun 88a ve İsviçre Borçlar Kanununun 418o maddesindeki özel hükme göre, acentelik sözleşmesinde acentenin hapis hakkından önceden feragati geçersizdir. Kanaatimizce ekonomik bakımdan güçsüz olan acentenin hapis hakkından önceden feragat edemeyeceği yönünde bir düzenlemenin Türk Ticaret Kanunu tasarisına eklenmesi yerinde olur.

akdedilen bu sözleşmeler müvekkil ile yapılmış gibi hüküm ve sonuç doğurur (BK 32/1). Akitçi acentenin temsil yetkisinin dayanağı, müvekkilin acenteye temsil yetkisi tanıdığına dair yazılı beyanıdır. Çünkü acenteye temsil yetkisinin verilmesi yazılı şekle tabidir (TTK 118). Bu bir, geçerlilik şartıdır (BK 11). Bu temsil yetkisinin, ayrıca ticaret siciline tescil ve ilan ettirilmesi de gerekir (TTK 121)¹⁶⁴ ¹⁶⁵.

Acentenin temsil yetkisi, kural olarak acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile ortadan kalkar. Ancak müvekkilin çıkarları ve işin niteliği temsil ilişkisinin bir süre daha devam etmesini gerektiriyorsa, sözleşme sona erse dahi, bu yetki bir süre daha devam edebilir (BK 397/2). Bunun tipik örneği acentelik sözleşmesinin müvekkilin ölümü veya kısıtlanması nedeniyle sona ermesidir.

Acentelik sözleşmesi sona ermesine rağmen, acentenin temsil yetkisinin ortadan kalktığı ticaret sicilinden terkin ettirilmemişse, TTK 122. maddesi uygulama alanı bulur¹⁶⁶. Bu hükme göre “*Acente, salahiyeti olmaksızın veya salahiyeti sınırlarını aşarak müvekkili namına bir mukavele yaparsa, müvekkili mukavelenin akdini haber alır almaz üçüncü şahsa, akde icazet etmediğini derhal bildirmediği takdirde, icazet etmiş sayılır.*” Buna göre acente, temsil yetkisinin ortadan kalkmasına rağmen, müvekkil adına bir sözleşme akdederse ve müvekkil bu sözleşme ile bağlı olmak istemiyorsa, üçüncü kişiye acentenin yetkisiz olduğunu ve kendisinin

---

¹⁶⁴ Bu tescilin etkisi açıklayıcıdır. Acente, temsil yetkisine sahip olmasına rağmen, bu yetki belgesini tescil ve ilan ettirmezse, müvekkil adına üçüncü kişilerle yaptığı sözleşmeler, müvekkili bağlar (**Kayhan**, s.41; **Kocayusufpaşaoğlu**, s.219-220; **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1311-1312; **Doğanay**, TTK Şerhi, s.604-605; **Poroy/Yasaman**, s.224; **Ayhan**, s.635-636; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.640-641). **YHGK, 17.12.1980 tarih ve E. 1979/11-37, K. 1980/2270 sayılı kararı** “...*Bir acentenin müvekkil adına sözleşme yapabilmesi için özel veya yazılı bir iznin verilmiş olması gerekir...*” (Bu karar için bk. **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1312).

¹⁶⁵ Tasarıda 107 maddesi de mevcut hükümlerle paraleldir. Alman Ticaret Kanununun 91 ve İsviçre Borçlar Kanununun 418e maddesinde, Türk hukukundan farklı olarak acentenin sözleşme yetkisinin tescil veya ilan zorunluluğu aranmamıştır (**Bülow**, Nr.578, s.176; **Lettl**, Nr.75, s.140; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 a-b, Nr.7a, s.204; **Canaris**, Nr.126, s.278; **Ebenroth/Boujong/Joost**, (Löwisch), Handelsgesetzbuch Komm, § 91, Nr.1, s.1107; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 91, Nr.5-9, s.1380-1381; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 91, Nr.1-3, s.314, § 91a, Nr.1-3, s.315; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 91, Nr.2, s.253; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 91, Nr.1-3, s.271-272; § 91a, Nr.1-5, s.272-273; **Bühler**, Nr.5, s.87; **Gerke**, s.15 vd.).

¹⁶⁶ Alman Ticaret Kanununun acentenin yetkisiz temsiline ilişkin 91a maddesi, Türk Ticaret Kanunu 122 maddesi ile aynıdır (**Baumbach/Hopt**, §91a, Nr.1, s.429; **Canaris**, Nr.128, s.278; **Ebenroth/Boujong/Joost**, (Löwisch), Handelsgesetzbuch Komm, § 91a, Nr.8, s.1112; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 91a, Nr.15-20, s.1386-1387; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 91a, Nr.16-17, s.260; **Tietz**, s.85).

sözleşmeyle bağlanmak istemediğini derhal bildirmesi gerekir¹⁶⁷. Sözleşmenin sona ermesi durumunda acente bu temsil yetkisinin sicilden terkin için girişimde bulunmuyorsa, müvekkilin söz konusu yetkinin kaldırıldığını Ticaret Sicil Müdürlüğüne bildirebileceği kabul edilmelidir. Ticaret Sicil Müdürlüğü, müvekkilin talebi doğrultusunda, acentenin sözleşme yapma yetkisinin bulunduğu ait kaydı sicilden terkin etmeli ve bu durum ilan edilmelidir.

Tasarının 108 maddesinde, mevcut Ticaret Kanunumuzun 122. maddesindeki yetkisiz temsil halinde derhal bildirimde bulunma külfeti kaldırılmaktadır. Buna göre, müvekkilin susması kabul anlamına gelmeyecek, müvekkilin yetkisiz acentenin yaptığı sözleşme ile bağlanması için açık onayı aranacaktır. Müvekkilin onay vermemesi durumunda, acentenin sözleşmeden şahsen sorumlu olacağı kabul edilmiştir¹⁶⁸.

IV. SÖZLEŞME SONRASI REKABET YASAĞI

Türk Ticaret Kanununun 118. maddesine göre¹⁶⁹: “*Aksi yazılı olarak kararlaştırılmadıkça, müvekkil, aynı zamanda ve aynı yer ve bölge içinde aynı ticaret dalı için birden fazla acente tayin edemeyeceği gibi; acente dahi aynı yer ve bölge içinde, birbiriyle rekabette bulunan müteaddit ticari işletmeler hesabına aracılık yapamaz.*” Buna göre, acentelik sözleşmesi süresince taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça, acentenin rekabet etmeme yükümlülüğü bulunmaktadır.

¹⁶⁷ **Poroy/Yasaman**, s.225; **Kocayusufpaşaoğlu**, s.224 vd. **YHGK 17.12.1980 tarih ve E. 1979/11-37, K. 1980/2770 sayılı kararı**: “...Acente, özel ve yazılı bir muvafakat olmadan iş sahibi adına sözleşme yapamaz. Yetkisiz ya da yetkisini aşarak sözleşme yapan acentenin iş sahibi, durumu öğrendiğinde sözleşmeye icazet vermediğini 3. kişiye derhal bildirmese sözleşmeyi kabul etmiş sayılır...”; **Yargıtay 11. HD, 04.11.1981 tarih ve E. 1981/ 4051, K. 1981/4437 sayılı kararı** “...Sigortacı, poliçeye itiraz etmediği gibi ödenmesi için acenteye talimat vermişse, bu sigortaya icazet vermiş sayılır...” (Bu karar için bk. **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1314). Aynı yönde, **Yargıtay 15. HD, 9.3.2006 tarih ve E. 2005/7437, K. 2006/1321 sayılı kararı; Yargıtay 13. HD, 27.10.2005 tarih ve E. 2005/9723, K. 2005/16030 sayılı kararı; Yargıtay 13. HD, 11.7.2005 tarih ve E. 2005/8399, K. 2005/11966 sayılı kararı** (www.kazanci.com.tr).

¹⁶⁸ **Ulaş**, bu düzenlemenin adaletsizliklere yol açacağı görüşündedir. Yazar’a göre, iç ilişkideki yetki tecavüzünün sorumluluğunun üçüncü kişilere yükletilmesi genel hukuk ilkeleri ile bağdaşmaz (**Ulaş**, s.193).

¹⁶⁹ Bu hüküm hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Gallus**, s.81-82; **Laber/Legerlotz**, s.1605-1605.

Ancak acentelik sözleşmesini sona ermesi durumunda, acentenin rekabet etme yasağının bulunup bulunmadığı, taraflarca böyle bir yasağın kararlaştırılıp kararlaştırılmayacağı incelenmelidir.

Türk Ticaret Kanunumuzda, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentenin rekabet yasağına ilişkin bir hüküm yoktur. Yukarıda anılan TTK 118. maddesi sadece acentelik ilişkisinin devamı sırasındaki rekabet yasağını düzenler. Bu nedenle söz konusu hükmün geniş yorumlanarak acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumuna da kıyasen uygulanması mümkün değildir.

Acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra acentenin rekabet etmemesi isteniyorsa, bu husus taraflarca ayrıca kararlaştırılmalıdır¹⁷⁰. Sözleşme sonrasında acentenin rekabet yasağını kararlaştırılması da belli koşullarda mümkündür.

Her şeyden önce sözleşme sonrası rekabet yasağı getirilen acentelik sözleşmesinin Rekabetin Korunması Hakkında Kanunun 4. maddesinin kapsamına girip girmediği tespit edilmelidir.

RKHK 4. maddesi dikey ve yatay anlaşmalara uygulanabileceğinden, acentelik sözleşmelerine sınırlı hallerde uygulanabilir¹⁷¹. Bu hükmün kapsamına giren bir

¹⁷⁰ Gallus, s.86; Bülow, Nr.571, s.173; Kırca Ç, s.195; Soyer, s.8, s.58-59, s.99.

¹⁷¹ 2002/2 sayılı Dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyet Tebliğinin Açıklanmasına Dair Kılavuz'un acentelik sözleşmelerine ilişkin açıklamaları şu şekildedir: "...**Acentelik Sözleşmeleri**, Teşebbüsler mal veya hizmetlerin alım veya satımında bağımsız teşebbüsleri kullanmak yerine zaman zaman acentelik sistemini de tercih edebilmektedirler. Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK) 116 ncı maddesinde acente, "Ticari mümessil, ticari vekil, satış memuru veya müstahdem gibi tabi bir sıfatı olmaksızın bir mukaveleye dayanarak muayyen bir yer veya bölge içinde daimi bir surette ticari bir işletmeyi ilgilendiren akitlere aracılık etmeyi veya bunları o işletme adına yapmayı meslek edinen kimse" olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, uçak bileti satışı yapan bir teşebbüs ile havayolu şirketi arasındaki ilişki genellikle acentelik ilişkisidir.

Müvekkil hesabına aracılık ettiği ya da akdettiği sözleşmelere ilişkin olarak acenteye getirilen sınırlamalar genellikle Kanun'un 4 üncü maddesi kapsamında olmadıkları için, prensip olarak muafiyet rejiminin de konusu değildir. Akdedilen anlaşmanın adının acentelik anlaşması olması, bu anlaşmanın kendiliğinden Kanun'un 4 üncü maddesi kapsamında olmadığı anlamına gelmemektedir. Burada, teşebbüsler arasındaki ilişkinin Kanun'un 4 üncü maddesi kapsamında olup olmadığını belirleyen faktör, acentenin, müvekkili tarafından atandığı faaliyetlerle ilgili olarak ticari veya mali bir risk alıp almadığıdır. Şayet, acente müvekkili adına yapmış olduğu ya da aracılık ettiği sözleşmeden dolayı herhangi bir mali veya ticari risk almamışsa, acente ile müvekkil arasındaki ilişki Kanun'un 4 üncü maddesi kapsamı dışındadır. Böyle bir durumda, acentenin alış veya satış faaliyeti müvekkilin faaliyetlerinin bir parçası olarak değerlendirilir. Müvekkil teşebbüs, kendisine ilişkin acentelik hizmeti nedeniyle, mali ve ticari riskleri taşımasının karşılığında, acentenin bu alandaki ekonomik faaliyetlerini belirleyebilme hakkını elde edecektir. Aksi durumda ise, acente tüm bu risklere kendisi katlanmaktadır ve dolayısıyla yapmış olduğu

acentelik sözleşmesi söz konusu ise, bu acentelik sözleşmesinde yer alan rekabeti sınırlayıcı hükümlerin 2002/2 Dikey Anlaşmalara ilişkin Grup Muafiyet tebliğinde öngörülen muafiyetlerden yararlanıp yararlanamayacağına bakılmalıdır. Sözleşme sonrası rekabet etmeme yükümlülüğü 2002/2 sayılı dikey Anlaşmalara İlişkin Grup Muafiyet Tebliğinin 5. maddesinde düzenlenmiştir. Tebliğin 5. maddesine göre, dikey anlaşma kapsamına giren acentelik sözleşmelerinde, sözleşme sonrası rekabet etmeme yükümlülüğü kararlaştırılmaz.

---

yatırımların geri dönüşünü sağlayabilmesi için kendi pazarlama stratejisini özgürce belirleyebilmesi gerekmektedir. Böyle bir durumda, söz konusu sözleşme Kanun'un 4 üncü maddesi kapsamına girebilir ve Tebliğ kapsamında bir değerlendirmeye tabi tutulabilir.

Ticari faaliyette bulunan her teşebbüs sınırlı da olsa bir risk altındadır. Örneğin, acentenin kazancı kendi performansına bağlıdır. Benzer şekilde, faaliyetini sürdürdüğü iş yerine ve personele yatırım yapan bir acente de risk altındadır. Ancak, acentenin, acentelik faaliyetlerinin sürdürülmesi ile ilgili bu tür riskleri taşıyor olması, teşebbüsler arasındaki ilişkinin Kanun'un 4 üncü maddesi kapsamında olduğu anlamına gelmemektedir.

Kanun'un 4 üncü maddesinin uygulanıp uygulanmayacağına belirleyici faktör olan risk, her bir olayın kendi özellikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilecektir. Başka bir ifadeyle, riskin kimde olduğunun tespitinde, teşebbüsler arasındaki hukuki ilişkinin değerlendirilmesiyle yetinilmeyecek, aynı zamanda pazarın ekonomik durumu da dikkate alınacaktır. Aşağıda örnek olarak sayılan hallerden bir ya da daha fazlası söz konusu olduğunda, taraflar arasındaki ilişki Kanun'un 4 üncü maddesi kapsamında ele alınacaktır:

- *Taşıma masrafları da dahil olmak üzere mal veya hizmetlerin alım veya satımına ilişkin masraflara acentenin katkıda bulunması.*
- *Acentenin satış arttırma faaliyetlerine doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunmaya zorunlu tutulması.*
- *Stokta tutulan sözleşme konusu malların finansmanı ya da kayıp malların maliyeti gibi riskleri acentenin taşıması ve satılmayan ürünleri acentenin müvekkile iade edememesi.*
- *Acentenin satış sonrası hizmet, tamir veya garanti hizmeti vermekle yükümlü tutulması.*
- *Acentenin, söz konusu pazarda faaliyet gösterebilmek bakımından gerekli olabilecek ve sadece bu pazarda kullanılacak yatırımlar yapmak zorunda bırakılması.*
- *Satılan ürünün sebep olduğu zararlardan dolayı üçüncü kişilere karşı acentenin sorumlu olması.*
- *Müşterilerin sözleşmenin şartlarını yerine getirmemesinden dolayı, acentenin, komisyonunu alamamasının dışında başka bir sorumluluk taşıması.*

Müvekkil ile acente arasındaki ilişkiye Kanun'un 4 üncü maddesinin uygulanmaması için acentenin yukarıda sayılan risk veya maliyetleri yüklenmemesi gerekmektedir. Burada sayılan risk ve maliyetler örnek niteliğindedir ve bu listeye yenilerini ilave etmek mümkündür.

*Ancak, yukarıda sayılanlar ve benzeri mali veya ticari risklere müvekkil katlansa dahi, acentelik anlaşması rekabeti sınırlayıcı işbirliği yapılmasına yardımcı oluyorsa Kanun'un 4 üncü maddesi kapsamına girebilir. Bu durum, özellikle, birkaç müvekkilin aynı acenteyi kullandığı ve acente aracılığı ile önemli bilgileri birbirlerine aktardıkları zaman ortaya çıkabilir.”(RG 9 Ağustos 2003 tarih, S.25194). Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. **Topçuoğlu**, s.144 vd.*

Acentelik sözleşmesi, RKHK 4. maddesi kapsamına girmiyorsa, sözleşme sonrası rekabet etmeme yükümlülüğü kararlaştırılabilir. Sözleşme sonrası rekabet yasağına ilişkin bu anlaşma, BK 348-352 maddeleri kıyasen ancak yazılı olması¹⁷², böyle bir yasağın kabulünde müvekkilin korunmaya değer haklı bir menfaatinin bulunması, acentenin ekonomik özgürlüğünü aşırı derecede sınırlamaması, süresiz rekabet yasağı getirmemesi, rekabet yasağının konu, yer ve kişi bakımından sınırlarının açıkça belirtilmesi kaydıyla geçerlidir.

Taraflar arasında böyle bir yasak kararlaştırılmış olmasına rağmen, acente öngörülen süre ve bölge içinde kendi adına ve müvekkille aynı konuda ticari işlemler yapar veya başka bir müvekkil ad ve hesabına aynı konuda aracılık faaliyetinde bulunursa, rekabet yasağını ihlal etmiş sayılır¹⁷³ (BK 349/1). Acentelik sözleşmesi müvekkilin kusuru nedeniyle acente tarafından haklı nedenle feshedilmişse veya müvekkil acentenin kusuru dışında bir nedenle acentelik sözleşmesini derhal feshetmişse rekabet yasağı ortadan kalkar (BK 352/2).

Tasarının acentelik sözleşmesine ilişkin getirdiği önemli yeniliklerden biri de acentenin sözleşme sonrası rekabet yasağına ilişkin 123. maddedir¹⁷⁴.

---

¹⁷² Borçlar Kanunu Tasarısında Rekabet Yasağı 443-446 maddeler arasında düzenlenmiştir. Borçlar Kanunu Tasarısı bu düzenlemede, kaynak İsviçre Borçlar Kanununun 340. maddesini esas almıştır. Borçlar Kanunu Tasarısının Rekabet Yasağına ilişkin maddeleri, mevcut borçlar Kanunun ilgili maddelerinden içerik bakımından farklılık taşımamaktadır. Bu maddelerde sadece Türkçeleştirme çalışması yapılmıştır.

¹⁷³ Borçlar Kanunu Tasarısının 444. maddesi, rekabet yasağının sınırlandırılmasına ilişkindir. Bu madde “*Rekabet yasağı, işçinin ekonomik geleceğini hakkaniyete aykırı olarak tehlikeye düşürecek biçimde yer, zaman ve işlerin türü bakımından uygun olmayan sınırlamalar içeremez ve süresi, özel durum ve koşullar dışında iki yılı aşamaz.*”

Hâkim, aşırı nitelikteki rekabet yasağını, bütün durum ve koşulları serbestçe değerlendirmek ve işverenin üstlenmiş olabileceği karşı edimi de hakkaniyete uygun biçimde göz önünde tutmak suretiyle, kapsamı veya süresi bakımından sınırlayabilir.” şeklinde düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere Tasarı ile, mevcut Borçlar Kanununun 349. maddesinden farklı olarak, rekabet yasağının özel durum ve koşullar dışında iki yılı aşamayacağı hükmü düzenlenmiştir.

¹⁷⁴ Bu hükme göre: “**(1)** Acentenin, işletmesine ilişkin faaliyetlerini, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonrası için sınırlandıran anlaşmanın yazılı şekilde yapılması ve anlaşma hükümlerini içeren ve müvekkil tarafından imzalanmış bulunan bir belgenin acenteye verilmesi gerekir. Anlaşma en çok, ilişkinin bitiminden itibaren iki yıllık süre için yapılabilir ve yalnızca acenteye bırakılmış olan bölgeye veya müşteri çevresine ve kurulmasına aracılık ettiği sözleşmelerin taalluk ettiği konulara ilişkin olabilir. Müvekkilin, rekabet sınırlaması dolayısıyla, acenteye uygun bir tazminat ödemesi şarttır.

Tasarıya göre kural olarak, acentenin sözleşme sonrası rekabet yasağı yoktur. Sözleşme sonrası rekabet yasağı, kanunda belirlenen koşullarda, ancak sözleşmeyle kararlaştırılabilir. Rekabet yasağı sözleşmesi acentelik sözleşmesini devamında veya sözleşmenin sona ermesinden sonra akdedilebilir¹⁷⁵. Sözleşme sonrası rekabet yasağı sözleşmesi, en fazla iki yıl için geçerlidir¹⁷⁶. Rekabet yasağı, yalnızca acenteye bırakılmış olan bölgeye veya müşteri çevresine ve kurulmasına aracılık ettiği sözleşmelere ilişkin olabilir. Acenteye müvekkil tarafından mahrumiyet bedeli olarak uygun bir tazminat ödenmelidir. Acenteye ödenecek uygun tazminatın miktarı, somut olayın koşullarına göre belirlenmelidir. Acenteye tazminat ödenmesi, mutlaka para ödenmesi anlamında değildir, bunun yerine acentenin mağduriyetini giderecek başka bir karşılık verilebilir¹⁷⁷.

---

(2) Müvekkil, sözleşme ilişkisinin sona ermesine kadar, rekabet sınırlamasının uygulanmasından yazılı olarak vazgeçebilir. Bu hâlde müvekkil, vazgeçme beyanından itibaren altı ayın geçmesiyle tazminat ödeme borcundan kurtulur.

(3) Taraflardan biri, diğer tarafın kusurlu davranışı nedeniyle haklı sebeplerle sözleşme ilişkisini feshederse, fesihden itibaren bir ay içinde rekabet sözleşmesiyle bağlı olmadığını diğer tarafa yazılı olarak bildirebilir.

(4) Bu maddeye aykırı şartlar, acentenin aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir.”

Alman Ticaret Kanununun 90a maddesiyle ve İsviçre Borçlar Kanununun 418d/2 maddesi de bu yöndedir (Dürr, s.120; Bühler, Nr.27, s.77).

¹⁷⁵ Martinek/Semler/Habermeier, § 16, Nr.17-19, s.366; Bülow, Nr.571, s.173; Schmidt, Handelsrecht, s.734; Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch), Handelsgesetzbuch Komm, § 90a, Nr.16, s.1096; Hoyningen- Huene, MünchKomm, § 90a, Nr.41, s.1371; Ruß, Handelsgesetzbuch, § 90, Nr.2, s.312; Brüggemann, Staub Großkomm, § 90a, Nr.3, s.244; Schmidt, NJW 1998, Heft 30, s.2169; Laber/Legerlotz, s.1609; Eckert, s.386; Kuther, NJW 1990, Heft 5, s.306-307; Gallus, s.104-107; Brox, Nr.225, s.116.

¹⁷⁶ Martinek/Semler/Habermeier, § 16, Nr.17-19, s.366; Bülow, Nr.571, s.173; Schmidt, Handelsrecht, s.734; Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch), Handelsgesetzbuch Komm, § 90a, Nr.16, s.1096; Hoyningen- Huene, MünchKomm, § 90a, Nr.41, s.1371; Ruß, Handelsgesetzbuch, § 90, Nr.2, s.312; Brüggemann, Staub Großkomm, § 90a, Nr.3, s.244; Laber/Legerlotz, s.1610; Mölling, s.94.

¹⁷⁷ Martinek/Semler/Habermeier, § 16, Nr.21, s.367; Gallus, s.1/7-109; Bülow, Nr.571, s.173; Brox, Nr.225, s.116; Lettl, Nr.19, s.128; Schmidt, Handelsrecht, s.734; Canaris, Nr.123, s.277; Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch), Handelsgesetzbuch Komm, § 90a, Nr.17, s.1096; Hoyningen- Huene, MünchKomm, § 90a, Nr.25-27, s.1367-1368; Ruß, Handelsgesetzbuch, § 90a, Nr.2, s.312; Brüggemann, Staub Großkomm, § 90a, Nr.8, s.245; Laber/Legerlotz, s.1610-1611; Atamer, s.355.

Acente kusurlu davranışlarıyla rekabet yasağına aykırı davranırsa, rekabet yasağı süresince elde edeceği tazminatı kaybedeceği gibi, müvekkilin bu sebepten doğan zararını gidermekle de yükümlü olur¹⁷⁸.

Müvekkil, acenteye rekabet yasağının karşılığı olan tazminatı ödemezse, acente öncelikle bunun ifasını talep edebilir. Müvekkil ödeme yapmadıkça, acentenin rekabet yasağı doğmaz¹⁷⁹.

V. MÜVEKKİLİN VERDİĞİ GÜVEN SONUCUNDA GİRİŞİLEN YATIRIMLARIN MALİYETLERİNİN KARŞILANAMAMASINDAN DOĞAN ZARARIN TAZMİNİ

Acentelik sözleşmesi, sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşmedir. Sürekli borç ilişkilerinde taraflar, sözleşmenin devam edeceğine güvenerek, genellikle bazı yatırımlarda girişirler. Acentelik sözleşmesinde de acente, aracılık faaliyetini daha iyi yerine getirmek için çeşitli yatırımlarda bulunur. Örneğin acente, müvekkilin mallarını sergilemek için yeni bir bina yapımına başlayabilir, müşterilerle daha kolay iletişim kurmak için yüksek maliyetli yeni haberleşme cihazları alabilir, yeni ve pahalı bir bilgisayar ağı kurabilir, işletmesinde önemli ve maliyetli dekorasyon çalışmaları yaptırabilir.

Acentenin işletmesi için yaptığı bu masrafları, işletme giderlerini, personel giderlerini kendisinin karşılaması kuraldır. Bu nedenle acente, bina inşaatı, teknoloji ağı kurulması, pahalı iç dekorasyonlar yapılması gibi masrafları kendisi öder. Acente, sadece olağanüstü masraflarını müvekkilden isteyebilir (TTK 127/1, TTK Tasarısı 117, OR 418 n, HGB 87d)¹⁸⁰. Olağanüstü masraflar, aracılık faaliyetini yerine getirirken acentenin yapmış olduğu, normal masrafları aşan kalemlerdir. Bunlara örnek uzak bir yerdeki müşteriye sözleşme yapmak amacıyla defalarca gidilmesi ve bu müşterinin lüks otellerde ağırlanması gibi oldukça yüksek meblağdaki

¹⁷⁸ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 16, Nr.24, s.368; **Gallus**, s.123; **Brox**, Nr.225, s.116; **Laber/Legerlotz**, s.1611; **Atamer**, s.35.

¹⁷⁹ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 16, Nr.25-26, s.368; **Laber/Legerlotz**, s.1612; **Ebenroth/Boujong/ Joost, (Löwisch)**, Handlungsgesetzbuch Komm, § 90a, Nr.27, s.1100.

¹⁸⁰ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418n, Nr.1a-b, s.302; **Domanic**, s.326-327; **Bühler**, Nr.1, s.42.

masraflardır¹⁸¹. Fakat ekleyelim ki, bu sözleşmenin sona ermesinin bir sonucu değildir.

Olağanüstü masraflara ilişkin düzenleme, acentenin yatırımları için yaptığı ancak amorti edemediği masrafları kapsamaz ve kıyasen uygulanmaz. Çünkü kanunda düzenlenen olağanüstü masrafların istenmesine ilişkin düzenlemenin getiriliş amacı farklıdır. Olağanüstü masraflar, belli bir aracılık faaliyetinin yerine getirilebilmesi sebebiyle yapılan masraflardır, oysa maliyetleri karşılanamayan yatırımlar genel olarak acentelik ilişkisinin daha sağlıklı yürütülmesi için yapılan ve işletme giderleri kapsamındaki masraflardır.

Acentenin, müvekkilin yarattığı güvene, acentelik sözleşmesini devam edeceğine dair inancı sonucunda, müvekkilin isteği ve teşviki ile giriştiği yüksek bedelli bu yatırımların masraflarının, sözleşmenin feshi nedeniyle çıkarılamaması durumunda, bunun tazminat olarak talebine ilişkin bir hüküm Türk Ticaret Kanununda, Alman Ticaret Kanununda, İsviçre Borçlar Kanununda ve Tasarıda yoktur. Bu nedenle, amorti edilemeyen yatırımlar için, tazminat talep edilip edilemeyeceği tartışmalıdır.

Bir görüşe göre, acentenin böyle bir talep hakkı yoktur¹⁸². Aksi görüşe göre ise, belli koşullar altında amorti edilemeyen yatırımlar için tazminat talebinde bulunabilir¹⁸³. Buna göre acente, sözleşmenin devamı sırasında müvekkile yapılan anlaşma gereğince veya müvekkilin teşviki ve sebebiyet verdiği güvenden dolayı bazı yatırımlara girişmişse ve sözleşmenin sona ermesi durumunda acentenin yaptığı bu yatırımlar ekonomik değerini kısmen veya tamamen yitiriyorsa, acentenin bu tazminatı talep edebilmelidir.

---

¹⁸¹ Alman Ticaret Kanunu 87d ve İsviçre Borçlar Kanunu 418n maddesi aynı doğrultudadır (**Creutzig**, s.49-50; **Brox**, Nr.214, s.111; **Schmidt**, Handelsrecht, s.737; **İmregün**, KTH, s.136; **Maier/Marsilius-Meyer**, s.83).

¹⁸² **Ulmer**, s.458-459; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 84, Nr.21, s.190; **Karayalçın**, Tek Satıcılık, s.19-20.

¹⁸³ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 13, Nr.25, s.307, § 14, Nr.36, s.333; **Steinbeck**, Nr.12, s.161; **Günther-Gräff**, s.35-36; **Canaris**, Nr.87, s.268; **Stumpf/Jaletzke/Schultze, (Jaletzke)**, Nr.713-716, s.218-219; **Lettl**, Nr.67, s.138; **Foth**, BB 1987, Heft 19, s.1272; **Haiber**, s.42; **Gökyayla, Demir**, s.233.

Alman Federal Mahkemesine göre, benzer bir ilişki olan tek satıcılık sözleşmesinde sözleşmenin devamına güvenerek yaptığı, fakat sözleşmenin sona ermesi nedeniyle amorti edemediği yatırım masrafları bazı koşullarda talep edilebilir¹⁸⁴. Ancak bu kararda genel bir tazmin yükümlülüğünden bahsedilmemiştir. Çünkü tazmin yükümlülüğü sadece, müvekkilin sözleşmenin devam edeceği yönünde acentenin nezdinde yarattığı güvene dayanan yatırımlara girişilmesi ve bu yatırımların masraflarının amorti edilememesi durumunda söz konusu olabilir¹⁸⁵.

Kanaatimizce, müvekkil bu yükümlülüğü, ancak davranışının MK 2'ye aykırı olduğu hallerde bulunur. Buna göre, acentenin, sözleşmenin sona erdiği her durumda tazminat talep etmesi ve yatırımlarının tüm maliyetini müvekkilden geri alması mümkün değildir.

Öncelikle belirtelim ki, bu talep, belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinin müvekkil tarafından olağan fesih ile sona erdirilmesi durumunda ortaya çıkar. Uzun süre devam edeceği düşünülen ilişkinin daha verimli bir şekilde yerine getirilmesi için yapılan yatırımlar henüz amorti edilmeden, sözleşme müvekkil tarafından feshedilirse, acentenin böyle bir tazminat talebi gündeme gelebilir. Ayrıca, yapılan yatırımların da makul ve iyi niyetle yapılmış olması gerekir.

Bu tazminat acentelik sözleşmesinin belirli süreli olması durumunda, sözleşmenin sona ermesine kısa bir süre kala, müvekkilin sözleşmenin yenileneceği yönünde yarattığı güvene dayanılarak acente tarafından yatırım yapılması durumunda da istenebilir.

---

¹⁸⁴ Alman mahkemesinin söz konusu kararı için bk. **BGHZ** 54, s.338, BB 1970, s.1458; aynı doğrultuda **OLG** München 21.1.1993 tarihli kararı ve eleştirisi (**Haiber**, s.87-92). Tek satıcılık sözleşmesindeki bu durum hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Gökyayla Demir**, s.226-228.

Karayalçın, tek satıcılık sözleşmesine ilişkin olarak verdiği bir hukuki mütalaasında, sağlayıcı yararına yapılan ancak masraf sözleşme süresince karşılanamayan reklam giderlerinin, sağlayıcıdan talep edilemeyeceği sonucuna varılmıştır (**Karayalçın**, Tek Satıcılık, s.19-20).

¹⁸⁵ Alman mahkemesinin söz konusu kararı için bk. **BGHZ** 54, s.338, BB 1970, s.1458; ayrıca **Foth**, BB 1987, Heft 19, s.1271 aynı doğrultuda **OLG** München 21.1.1993 tarihli kararı ve eleştirisi (**Haiber**, s.87-92). Sözleşmenin üretici tarafından olağan feshi durumunda, tek satıcının maliyetini karşılamadığı yatırımlar için tazminat talep edebileceği yönünde Fransız mahkeme kararları bulunmaktadır. Bu kararlar ve ayrıntılı bilgi için bk. **Gökyayla Demir**, s.226-228.

Karayalçın, tek satıcılık sözleşmesine ilişkin olarak verdiği bir hukuki mütalaasında, sağlayıcı yararına yapılan ancak gideri sözleşme süresince karşılanamayan reklam giderlerinin, sağlayıcıdan talep edilemeyeceğini belirtmektedir (**Karayalçın**, Tek Satıcılık, s.19-20).

Müvekkil acentenin bazı yatırımlar yapmasını sözleşmede öngörmüşse, acente müvekkilin sözleşme ilişkisinin uzun yıllar devam edeceği yönünde yarattığı bu güven nedeniyle girdiği bu yatırımların masraflarının tazminini talep edebilmelidir¹⁸⁶.

Bu tazminat, dürüstlük kuralından kaynaklanır (MK 2). Müvekkilin acenteyi yanıltıcı davranışları sonucunda onu ekonomik bakımdan zor duruma sokacak yatırımlara teşvik etmesi ve yarattığı güvene aykırı davranması hukuka aykırı, kusurlu davranışını oluşturur¹⁸⁷. Buna göre, müvekkilin bu zarardan sorumluluğu, acente üzerinde, sözleşmenin devam edeceği yönünde bir güven oluşturmasından sonra, haklı bir neden olmaksızın sözleşmeyi sona erdirmesidir. MK 2'ye göre aykırı olarak değerlendirilebilecek bu davranış kanun korumayacağından, müvekkilin, acentenin bu yatırım maliyetlerini karşılama yükümlülüğü doğabilir.

Tazminatın temel koşulu zarardır. Bu nedenle zarar miktarının belirlenmesine ilişkin BK 42-44 uygulanır. Müvekkilin ödeyeceği tazminat belirlenirken, üst sınır acentenin yatırım bedeli olmalıdır. Ancak acenteye yatırım bedelinin tamamının ödenmesi çoğu durumda adaletsiz bir sonuç doğurur. Çünkü acentenin yatırımı kendisinde kalacak ve acentenin kullanımında olacaktır. Bu nedenle acentenin söz konusu yatırımdan elde edeceği menfaatler, bu yatırımları başkaca işlerde kullanabilme olanakları da dikkate alınarak tazminat miktarını belirlemek doğru olur¹⁸⁸. Acentenin daha sonra başka bir müvekkil ile anlaşığında kullanabileceği, yararlanabileceği yatırımlar için tazminat ödenmesine gerek yoktur. Başka bir müvekkil bulup bulamama riskini acentenin kendisi taşır. Acente bağımsız bir tacir olarak riski üstlenmelidir. Ancak müvekkilin sistemine uyum sağlamak için yapılan,

---

¹⁸⁶ **Teoman**, Şişeleiyici Sözleşmesi, s.23.

¹⁸⁷ **Fock**, Saenger/Schulze, s.71-73. **Karayalçın**, amorti edilmeyen masrafların müvekkilce ödenmesinin hukuki dayanaklarını şu şekilde açıklamıştır: Maliyetin karşılanmadığı, müvekkil lehine yapılan yatırımların müvekkile bırakılması veya müvekkilin bundan daha sonra yararlanması mümkün ise bu sebepsiz zenginleşme yaratır. Ayrıca zorunlu ve faydalı masraflar nedeniyle tacirin haksız zenginleşmesi ve masraf yapanın hukuki durumu BK 61, BK 413 ve TTK 22 maddelerinde düzenlenmiştir. Vekâleti olmadan başkasının menfaati için yapılmış giderlerin 413 göre ödenmesi, ticari işletmesiyle ilgili bir iş veya hizmet görmüş tacirini yaptığı masraflar için ödeme gününden itibaren faiz yürütülmesi (TTK 22) haksız zenginleşme ve haksız fakirleşme dengesini sağlar (**Karayalçın**, Tek Satıcılık, s.20-21).

¹⁸⁸ **Fock**, Saenger/Schulze, s.71-73.

daha sonra başka bir işte ve şekilde kullanılması mümkün olmayan yatırımlar için, müvekkilin ödeme yapması kabul edilmelidir¹⁸⁹.

VI. MADDİ TAZMİNAT

Acentelik sözleşmesini sona ermesi, genellikle tarafların ve özellikle de acentenin ekonomik durumunu olumsuz şekilde etkiler. Sözleşmenin sona ermesiyle, acente ile müvekkil arasındaki hukuki bağ çözülür. Artık acente, müvekkil ad ve hesabına işlemler yapamaz. Acentenin temsil yetkisi ortadan kalkar ve acente, ücret elde edemez. Ayrıca, acentenin faaliyetlerini geliştirmek amacıyla yaptığı yatırımlar, sözleşmenin sona ermesi ile değersiz, kullanılamaz hale gelebilir. Bu nedenle kanun koyucu acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda, taraflara tazminat ödenmesi gibi bazı yükümlülükler yüklemiştir¹⁹⁰.

Maddi tazminatın talep edilebilmesi için, belli koşulların gerçekleşmesi gerekir. Türk Ticaret Kanununun 134/1 ve 134/2 maddelerinde acentelik sözleşmesinin sona ermesinde tarafların maddi tazminat talebine ilişkin özel düzenlemeler yer almaktadır. Türk Ticaret Kanununda yer alan bu düzenlemelerin dışında, tarafların genel hükümlerden kaynaklanan başkaca tazminat talepleri de bulunmaktadır.

A. TİCARET KANUNUNUN ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN SONA ERMESİNDE MADDİ TAZMİNAT TALEBİNE İLİŞKİN HÜKÜMLERİ

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda tarafların maddi tazminat taleplerine ilişkin hüküm, “*Acentelik Mukavelesinin Sona Ermesi*” başlığı altında, “*Tazminat borcu*” kenar başlıklı Türk Ticaret Kanununun 134. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre: “*Muhik bir sebep olmadan ve üç aylık ihbar süresine riayet etmeksizin akdi fesheden taraf, başlanmış işlerin tamamlanmaması yüzünden diğer tarafın uğradığı zararı tazmine mecburdur*”

---

¹⁸⁹ **Stumpf/Jaletzke/Schultze, (Jaletzke)**, Nr.713-716, s.218-129. Burada acentenin denkleştirme talep etme hakkı, acentenin söz konusu zararının giderilmesine yardımcı olamaz. Acentenin denkleştirme talebi, acentenin yarattığı yeni müşteri çevresinin karşılığıdır. Acentenin maddi yatırımlardan kaynaklanan kaybı burada giderilmez. Denkleştirme talebinde, acentenin yaptığı yatırımlardan kaynaklanan kaybı değil, çabası ile edindiği müşteri çevresini kullanamamasından kaynaklanan kaybı giderilme çalışılır (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 13, Nr.25-26, s.307).

¹⁹⁰ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 14, Nr.34, s.332.

Müvekkilin veya acentenin iflas veya ölümü veya hacir altına alınması sebebiyle acentelik mukavelesi sona ererse, işlerin tamamen görülmesi halinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına nispetle tayin olunacak münasip bir tazminat acenteye yahut yukarıdaki hallere göre onun yerine geçenlere verilir.”

Görüldüğü gibi her iki fıkroda düzenlenen tazminatlar farklı özellikler taşırlar. Bu fıkralarda yer alan tazminatların kapsamı, tarafları ve getiriliş amaçları birbirinden farklıdır. Bu nedenle, her iki tazminatı ayrı başlıklar altında incelemesi gerekir.

1. TİCARET KANUNUNUN 134. MADDESİNİN 1. FIKRASI BAKIMINDAN

a. KOŞULLARI

aa. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN FESİH YOLUYLA SONA ERMESİ

Türk Ticaret Kanununun 134/1. maddesindeki tazminatın istenebilmesinin ilk koşulu, acentelik sözleşmesinin taraflardan birince fesih yoluyla sona erdirilmesidir. Bu hüküm sadece belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde uygulanabilir.

TTK 134/1 maddesindeki tazminatın istenebilmesi için, acentelik sözleşmesinin haklı bir neden olmaksızın ve üç aylık ihbar süresine riayet edilmeksizin derhal feshedilmesi gerekir. Bu hükümde üç aylık bildirim süresine uyulmamasının yaptırımını düzenlenmiştir¹⁹¹. Üç aylık ihbar süresinin getirilmesiyle kanun koyucu, sözleşmenin sona ermesinin sonuçlarına karşı tarafların bir hazırlık sürecine sahip olmasını sağlamak istemiştir. Ancak haklı bir sebep olmamasına rağmen, fesih bildiriminde bulunmaksızın sözleşmeye derhal son verilmesi tarafların çıkarlarına zarar verir. Çünkü uzun süredir hazırlık çalışmaları yapılmakta olan, gerçekleşmesi için önemli masraflar yapılan ve tamamlanma aşamasında bulunan işler, bu nedenle artık tamamlanamaz. Bu işler daha sonra müvekkil ile müşteri arasında tamamlansa, sözleşme kurulsu dahi, acente bundan menfaat sağlayamaz. Bilindiği üzere, acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra müvekkil ile müşteri

---

¹⁹¹ **Karayalçın**, Ticaret Hukuku, s.532; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.654; **Kayıhan**, s.212.

arasında imzalanan bir sözleşmeden acentenin ücret talep etmesi kural olarak¹⁹² mümkün değildir.

Doktrinde bazı yazarlar, TTK 134/1 maddesinde düzenlenen tazminatın belirli süreli acentelik sözleşmelerinin haklı neden olmaksızın derhal feshedilmesi durumunda da talep edilebileceğini savunmaktadırlar¹⁹³. Buna göre, TTK 134/1 maddesinde yer alan “*Muhik bir sebep olmadan ve üç aylık ihbar süresine riayet etmeksizin akdi fesheden taraf,...*” ifadesi “*Muhik bir sebep olmadan veya üç aylık ihbar süresine riayet etmeksizin*” şeklinde anlaşılmalıdır. Sonuç olarak, bu görüşe göre, acentelik sözleşmesi ister belirli süreli, ister belirsiz süreli olsun, sözleşmenin haklı sebep olmaksızın derhal sona erdirilmesi durumunda taraflar TTK 134/1 maddesindeki tazminatı talep edebilirler.

Kanaatimizce bu görüş, haklı sebep olmaksızın yapılan fesih bildirimimin geçersiz olmadığını, bu feshin belirli süreli acentelik sözleşmesini derhal sona erdireceğini kabul etmektedir. Çalışmamızda da haklı sebebe dayanmayan feshin belirli süreli acentelik sözleşmesini derhal sona erdireceği savunulmaktadır. Ancak bu feshin maddi sonucu olarak BK 96 maddesinin uygulanması¹⁹⁴ gerektiği kanaatindeyiz¹⁹⁵. Bu nedenle TTK 134/1 maddesinde yer alan “*ve*” bağlacının bilinçli

---

¹⁹² Acentelik sözleşmesinin sonra ermesinden sonra akdedilen sözleşmelerden acentenin ücret talep edebilmesinin koşulları için bk. yuk. § 3, I, A.

¹⁹³ **Arkan**, Ticari İşletme, s.214, dn.1; **Sopacı**, s.448.

¹⁹⁴ Belirli süreli acentelik sözleşmesinin haklı bir sebep olmaksızın derhal feshinin durumunda ortaya çıkan maddi zararın genel hükümlere göre giderilmesi hakkında bk. şa. § 3, VI, B, a, bb.

¹⁹⁵ Yargıtay’ın istikrar kazanan kararlarında da TTK 134/1 maddesinin sadece belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde uygulanabileceği kabul edilmektedir. **Yargıtay Ticaret Dairesinin 15.9.1966 tarih ve E. 1966/358, K. 1966/3600 tarihli kararı** “...Acentelik sözleşmesi süreli olmasına göre, belirsiz süreli zamana ilişkin acentelik sözleşmesinin haklı nedenlerden dolayı feshini ve sonuçlarını düzenleyen aynı Yasanın 133 ve 134 üncü maddelerinin uygulanması olanaksızdır...” (Bu karar için bk. **Eriş**, C. I, 2. Baskı, s.550; **Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1329); **Yargıtay 11. HD, 22.10.2001 tarih ve E. 2001/5020, K. 2001/8116 sayılı kararı** “...Davacı vekili, müvekkili ile davalı arasında davalının Çaycuma ve Perşembe acenteliği sözleşmesi yapıldığını sözleşmenin 22.11.1996 tarihine kadar geçerli olmasına karşın 14.6.1995 tarihinden itibaren davalının müvekkili ile irtibatını kestiğini, bu iş için müvekkilinin yaptığı masraflar toplamının (277.000.000) TL olup, (30.000.000.) TL.de kâr mahrumiyeti bulunduğunu belirterek fazlaya ilişkin hakları saklı kalmak kaydıyla (300.000.000.-) TL maddi tazminatın faiziyle birlikte davadan tahsiline karar verilmesini talep ve dava etmiştir.

Davalı vekili davaya cevabında, davacının daha önceden A... Turizm'in acenteliğini yapmakta iken müvekkili E... firmasına acentelik yapmaya başladığını, E... firmasının iş yapmaması nedeniyle Ö... firmasına devredildiğini, bunun üzerine davacının Ö... firması ile anlaşarak, Ö... firmasının acenteliği satın alma teklifini de geri çevirerek acenteliğini Osman isimli kişiye devrettiğini, ortada

olarak kullanıldığını düşünmekteyiz¹⁹⁶. Kanun koyucu bu tazminatı, belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinin haksız ve olağan fesih prosedürüne aykırı olarak sona erdirilmesinin yaptırımını olarak getirmiştir.

Tasarının 121. maddesinin 4. fıkrasına göre: “*Haklı bir sebep olmadan ve üç aylık ihbar süresine uymaksızın sözleşmeyi fesheden taraf, başlanmış işlerin tamamlanmaması sebebiyle diğer tarafın uğradığı zararı tazmin etmek zorundadır.*” Görüldüğü üzere Tasarının bu maddesinde de “*ve*” bağlacı yer almaktadır. Böylece kanun koyucunun iradesinin, bu hükmün sadece belirsiz süreli acentelik sözleşmesine uygulanabileceği yönünde olduğu anlaşılmaktadır. Kaldı ki, böyle bir sonucu kabul etmek belirli süreli acentelik sözleşmelerinin haksız feshedilmesi durumunda tarafların durumunu zorlaştırmamaktadır. Çünkü, belirli süreli acentelik sözleşmesinin haklı neden olmaksızın feshedilmesi durumunda, haksız feshe maruz kalan tarafın, diğer taraftan uğramış olduğu zararların tamamını BK 96 maddesi gereğince talep etmesi mümkündür.

---

kâr olamadığı için kâr mahrumiyetinin de söz konusu olmayacağını belirterek, davanın reddini istemiştir.

Mahkemece, iddia, savunma, dosyadaki kanıtlar ve bilirkişi raporuna nazaran, TTK.nun 134. maddesi uyarınca geçerli bir sebep olmadan ve 3 aylık ihbar müddetine uyulmaksızın akdi fesheden tarafın başlanmış işlerin tamamlanamaması yüzünden diğer tarafın uğradığı zararı tazmine mecbur olduğu, davacının dosya kapsamına ve 25.1.2001 tarihli oturumdaki beyanına göre, haksız fesih nedeniyle başlayıp bitirmediği işinin bulunmadığı, böyle bir zararını iddia ve ispat edilmediği, davacının 30.7.1995 tarihinde işyerini kapattığı ve vergi kaydını sildirdiği, bu durumda uğradığı ya da mahrum kaldığı herhangi bir zararın söz konusu olmayacağı gerekçesiyle, davanın reddine karar verilmiştir.

Karar, davacı vekilince temyiz edilmiştir. ...

2- Dava belirli süreli acentelik sözleşmesinden doğan alacağın tahsili istemine ilişkindir.

Mahkemece, uyuşmazlığın çözümünde TTK.nun 134. maddesinin tatbiki suretiyle sonuca ulaşılmaya çalışılmışsa da, belirsiz süreli zamana ilişkin acentelik sözleşmesinin haklı nedenlerden dolayı feshini ve sonuçlarını düzenleyen anılan yasa hükmünün somut olayda tatbik kabiliyeti bulunmamaktadır. Acentenin TTK.nun 118. maddesi uyarınca acente olarak tayin edildiği bölgede tekel hakkı bulunduğundan, TTK.nun 127. maddesi uyarınca isteyebileceği bir masraf kaleminin var olup, olmadığına saptanması ve yine aynı Yasa'nın 128-131. maddeleri uyarınca varsa mahrum kaldığı kârın gerektiğinde davalı kooperatif kayıtları da incelenmek suretiyle belirlenmesi gerekirken, noksan inceleme sonucu ve yanlış gerekçelerle, yazılı olduğu şekilde hüküm tesisi doğru olmamıştır.

... Kararın davacı yararına (BOZULMASINA)...” (www.kazanci.com.tr).

¹⁹⁶ Kanunda geçen “*ve*” bağlacının yerinde olduğu görüşü için bk. **Kayhan**, s.213-214; **İmregün**, KTH, s.137; **Karayalçın**, Ticaret Hukuku, s.533-534; **Topçuoğlu**, s.46, dn.144.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, TTK 134/1 deki tazminatın istenebilmesi için, kanun koyucu acentelik sözleşmesinin haklı bir neden olmaksızın ve üç aylık ihbar süresine riayet edilmeksizin sona erdirilmesi koşullarını aramıştır. Öyleyse belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin haklı nedenle sona erdirilmesi veya olağan fesih prosedürüne uyularak sona erdirilmesi durumlarında bu tazminatın istenmesi mümkün değildir. Yine acentelik sözleşmesinin taraflardan birinin ölümü, kısıtlanması, iflası gibi nedenleriyle kendiliğinden sona erdiği durumlarda, TTK 134/1 maddesi değil aynı maddenin ikinci fıkrası uygulanır. Acentelik sözleşmesinin anlaşma yolu ile sona erdirilmesinde de bu tazminat söz konusu olmaz.

bb. BAŞLANMIŞ İŞLERİN TAMAMLANMAMASI

Türk Ticaret Kanununun 134/1. maddesi kapsamında tazminat talep edilebilmesinin ikinci koşulu, sözleşmenin sona erdiği anda başlanmış ancak tamamlanamamış işlerin bulunmasıdır. Çünkü hükümde tazmini gereken zararın “başlanmış işlerin tamamlanmaması yüzünden diğer tarafın uğradığı zarar” olduğu ifade edilmiştir.

Çeker'e göre, “başlanmış işler” ifadesinden teklifi alınan işler anlaşılmalıdır¹⁹⁷. **Kayıhan** ise, TTK 134/1'deki tazminatın başlayıp da sona ermeyen işlemler nedeniyle ödenmesi gereken acentelik ücreti veya müvekkilin sözleşmenin yapılmaması nedeniyle yoksun kaldığı kazanç vb. masraflardan oluştuğunu ifade etmektedir¹⁹⁸. Yazar'a göre, acentenin faaliyeti sonucunda bulunan bir müşteri ile sözleşme akdedileceği sırada, müvekkilin sözleşmeyi haklı neden olmaksızın ve üç aylık fesih süresine uymaksızın derhal feshetmesi durumunda acente ücrete hak kazanamaz. Fakat acenteye yoksun kaldığı bu ücreti TTK 134/1 hükmü gereğince tazminat olarak talep edebilir. Müvekkilin uğradığı zarar ise, acentenin yapacağı işlemleri (taksit tahsili gibi) başka kişilere yaptırmak zorunda kalması nedeniyle bu kişilere ödemek zorunda kalacağı fazladan ücretler olarak ortaya çıkabilir.

Başlanmış ancak tamamlanamamış işlerin kapsamının belirlenmesi için, öncelikle acentenin aracılık ettiği işin hangi aşamada tamamlanmış sayılması gerektiği

---

¹⁹⁷ **Çeker**, s.25.

¹⁹⁸ **Kayıhan**, s.214.

tespit edilmelidir. Diğer bir ifadeyle, acentenin ücrete hak kazandığı anın belirlenmesi gerekir. Yukarıda belirtildiği üzere¹⁹⁹ acente, müvekkili ad ve hesabına aracılık işlemlerinde bulunur. Müvekkil ile müşteri arasında sözleşme ilişkisi kurulduğu anda, acentenin ücret hakkı doğar. Ancak bu ücret hakkı, bozucu şarta bağlıdır. Bozucu şart, müşteri ile müvekkil arasındaki sözleşmenin ifa edilmeyeceğinin, diğer bir ifade ile müvekkilin bu sözleşmeden menfaat elde edemeyeceğinin kesin olarak ortaya çıkmasıdır. Kısaca acente müvekkil ad ve hesabına üçüncü kişi ile sözleşme akdedince ücrete hak kazanır. Bu ücret, sözleşme icra edilmesinden belli bir süre sonra muaccel olur²⁰⁰.

Sonuç olarak, acentenin çabası ile kurulan ticari ilişkiler “başlanmış ancak tamamlanmamış işler” tanımına girmemektedir. Acentenin aracılık ettiği sözleşme müşteri ile akdedildiği anda, acentenin ücret talebi tam olarak doğmuştur. Fakat bu ücret bozucu şartın gerçekleşmemesi kaydıyla, müvekkilin menfaati elde etmesiyle muaccel olur. Acentenin doğmuş olan bu ücretini talep etmesinde, acentelik sözleşmesinin daha sonra feshedilmiş olup olmasının veya bu sona ermede acentenin kusurlu olup olmamasının bir önemi yoktur. Müvekkil menfaat elde ettiğinde acenteye ücreti ödemelidir. Bu para bir tazminat değildir. Öyleyse, acentenin sözleşme ilişkisinin sona ermeden önce müvekkil ad ve hesabına akdettiği sözleşmeler, başlamış ancak tamamlanmamış iş kapsamına girmez. Bu işler, tamamlanmış, acente lehine ücret hakkı doğurmuş işlerdir. Acente bu işlerden kaynaklanan ücretini elde edebilmek için, müvekkilin menfaat elde etmesini beklemek zorundadır. Bu işler nedeniyle acenteye uygun bir tazminat ödenmesi düşünülemez. Bozucu şartın gerçekleşmemesi kaydıyla acenteye tam ücreti ödenmelidir.

Başlanmış ancak tamamlanmamış iş, müvekkil ile üçüncü kişi arasında henüz akdedilmemiş ticari ilişkileri ifade eder. Örneğin, acentenin teklifler sunduğu, müşteri tarafından bu tekliflerin değerlendirildiği, karşı tekliflerin gündeme geldiği, henüz icaba davet veya icap aşamasında bulunan işler, başlamış ancak tamamlanamamış iş olarak kabul edilmelidir. Acentenin müşteriye ikna çabaları, ziyaretleri, tanıtımları neticesinde, müşteriye sözleşme yapma iradesinin oluşmaya başladığı ve sözleşme

---

¹⁹⁹ Bu konuda bk. yuk. § 3, I, A.

²⁰⁰ Acentenin ücret hakkının muacceliyeti hakkında bk. yuk. § 3, I, C.

yapma amacıyla karşılıklı görüşme ve taslakların hazırlandığı ancak sözleşmenin henüz gerçekleşmediği işlerdir. Bu işler haksız veya usulsüz fesih nedeniyle tamamlanamazsa, acentenin çabalarının karşılıksız bırakılmaması amacıyla belli bir tazminat ödenmesi kabul edilmiştir.

b. TALEP EDEBİLECEK KİŞİLER

Ticaret Kanununun 134/1. maddesindeki bu tazminat, koşullar oluşmuşsa müvekkil veya acente tarafından talep edilebilir²⁰¹. Hükümün bu özelliği, onu ikinci fıkradan ayırır. İleride inceleyeceğimiz üzere 2. fıkradaki tazminat sadece acente tarafından talep edilebilir.

Acente bakımından TTK 134/1 deki tazminat, başlanıp da tamamlanmayan işler için, bu işler tamamlansaydı elde edilebilecek olan ücretin ödenmemesi nedeniyle doğan zararı ifade eder²⁰². Acente lehine hükmedilecek tazminatın üst sınırı ise başlanmış iş tamamlansaydı acentenin elde edeceği ücret miktarıdır. Bu ücretten, fesih nedeniyle acentenin yapmaktan tasarruf ettiği masraflar indirilmelidir.

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin usulsüz ve haksız feshedilmesi nedeniyle, acentenin veya müvekkilin bu durumda uğradığı tüm zararların, Ticaret Kanununun 134/1 hükmüyle karşılanması mümkün değildir. Bu hüküm sadece fesih nedeniyle başlanmış ancak tamamlanmamış işlerden kaynaklanan zararların giderilmesini sağlar. Taraflar, bunun dışındaki zararlarını Borçlar Kanunu 96 maddesi ile talep edebilirler. Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin haksız ve fesih süresine uyulmaksızın feshi durumunda, acentenin hak ettiği ücretlerin ödenmesini ve şartları gerçekleşmişse denkleştirme taleplerini ileri sürmesi de mümkündür

Müvekkilin, başlanmış işlerin tamamlanmamasından doğan zararı ise, acente aracılık faaliyetini gerçekleştirseydi, kendi ad ve hesabına akdedilen bu sözleşmeden müvekkilin elde edeceği kazançtır. Ancak bu bir tazminat olduğu için, hükmedilecek tazminat belirlenirken başlanmış ancak tamamlanmamış işin gerçekleşme olasılığı ve

---

²⁰¹ **Doğanay**, s.619, **Cihangiroğlu**, s.273; **Sopacı**, TTK 134/1 maddesinde düzenlenen tazminatı mirasçıların talep edemeyeceği görüşündedir (**Sopacı**, s.449). Aksi görüşteki **Ayhan**, TTK 134/1 maddesindeki tazminatı sadece acentenin talep edebileceğini belirtmektedir (**Ayhan**, s.669).

²⁰² **Doğanay**, s.620.

tamamlanmamış iş gerçekleşseydi acenteye ödenecek ücret ve varsa diğer indirim sebepleri dikkate alınmalıdır. Ayrıca hükmedilecek tazminatın üst sınırı, başlanmış işin tamamlanması durumunda müvekkilin elde edeceği kazanç olmalıdır. Müvekkil, acentenin başladığı işi tamamlamaması nedeniyle, müşterilerden alacaklarını tahsil edemez hale düşerse veya bu tahsilât için başka kişiler çalıştırırsa bu masraflarının tazminini TTK 134/1 çerçevesinde isteyebilir²⁰³.

2. TİCARET KANUNUNUN 134. MADDESİNİN 2. FIKRASI BAKIMINDAN

A. GETİRİLİŞ AMACI ve HUKUKİ NİTELİĞİ

Türk Ticaret Kanununun 134/2 maddesine göre²⁰⁴: “*Müvekkilin veya acentenin iflas veya ölümü veya hacir altına alınması sebebiyle acentelik mukavelesi sona ererse, işlerin tamamen görülmesi halinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına nispetle tayin olunacak münasip bir tazminat acenteye yahut yukarıdaki hallere göre onun yerine geçenlere verilir*”.

Acentenin söz konusu madde kapsamında talepte bulunabilmesi için, acentelik sözleşmesinin müvekkilin veya acentenin ölümü, kısıtlanması ve iflas etmesi nedeniyle sona ermesi gerekir. İflas, ölüm ve kısıtlanma gibi sona erme halleri, tarafların önceden tahmin edemeyecekleri, aniden ortaya çıkan ve sözleşme ilişkisini derhal ortadan kaldıran nedenlerdir. Bu halleri acentenin önceden tahmin etmesi ve buna karşı önlemler alması mümkün değildir. Bu hükümle acenteyi korumak, acentelik sözleşmesinin beklenmedik bir şekilde aniden sona ermesi durumunda, acentenin uğrayacağı zararını kısımla olsa hafifletmek amaçlanmıştır. Bu madde kapsamında acenteye ödenecek miktar, başlanmış ancak sözleşme ilişkisinin aniden ve beklenmedik şekilde ortadan kalkması nedeniyle tamamlanamamış işlerden elde edeceği ücret esas alınarak, bu ücret oranlanacak bir bedeldir.

²⁰³ Doğanay, s.620; Karayalçın, Ticaret Hukuku, s.533.

²⁰⁴ Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 121/5 fıkrasında, mevcut düzenlemede değişiklik yapılmaksızın 134/2 hükmü aynen benimsenmiştir.

Bu maddenin kenar başlığı “*tazminat borcu*” dur. Madde metninde “...*münasip bir tazminat... verilir*” ifadesi yer almaktadır. Ancak bu düzenlemelere rağmen, söz konusu hükümlerle acenteye ödenmesi öngörülen karşılık, teknik anlamda bir tazminat değildir. Sözleşme ilişkisinin sona ermesi nedeniyle tazminat borcunun doğması için, sözleşmeye aykırı ve kural olarak kusurlu bir davranışın bulunması, taraflardan birinin zarar görmesi, davranışla zarar arasında illiyet bağının bulunması gibi koşulların gerçekleşmesi gerekir. Ancak özellikle acentelik sözleşmesinin müvekkilin ölümü veya kısıtlanması ile sona ermesi durumunda, müvekkilin herhangi bir kusuru veya borca aykırı davranışı yoktur. Borca aykırı bir davranışın bulunmadığı bir durumda ödenen karşı bedel, teknik anlamda tazminat olarak adlandırılmaz. Burada bir tazminat değil de, kanunda öngörülen özel bir karşılık söz konusudur. Bu nedenle, Tasarının 121 maddesinin 5 fıkrasında da geçen “*uygun bir tazminat*” ifadesinin de, “*uygun bir karşılık*” şekline dönüştürülmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Hükümde belirtilen karşılığı sadece acente talep edebilir. Müvekkilin hiçbir durumda bu karşılığı talep etmesi mümkün değildir²⁰⁵.

b. UYGULANMA KOŞULU: ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN TARAFLARDAN BİRİNİN ÖLMESİ, KISITLANMASI VEYA İFLASI NEDENİYLE KENDİLİĞİNDEN SONA ERMESİ

Acentelik sözleşmesinin belirli süreli veya belirsiz süreli olması söz konusu karşılığın talep edilmesinde rol oynamaz. İster belirli süreli, ister belirsiz süreli olsun, acentelik sözleşmesi kanunda aranan koşullara uygun şekilde sona ererse, acentenin bu karşılığı talep hakkı doğar.

Söz konusu hükümde düzenlenen karşılığın talep edilebilmesi için, acentelik sözleşmesinin acente veya müvekkilin ölümü²⁰⁶, kısıtlanması veya iflası nedeniyle kendiliğinden sona ermesi gerekir²⁰⁷. Acentelik sözleşmesi sürenin dolması, anlaşma

---

²⁰⁵ Acentelik sözleşmesinin acentenin ölümü, hacir altına alınması veya iflası sonucunda sona ermesi durumunda, müvekkil acenteden, mirasçılardan veya temsilcilerinden bu maddeye dayanarak herhangi bir tazminat isteyemez (**Sopacı**, s.450).

²⁰⁶ Hükümde geçen “*ölüm*” ifadesi, tüzel kişiler için tüzel kişiliğinin sona ermesi şeklinde anlaşılmalıdır.

²⁰⁷ **Doğanay**, s.620; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.655.

veya fesih gibi diğer bir nedenle sona ererse, bu hükmün uygulanması mümkün değildir.

Acentenin, müvekkilin kusurundan ve kendi hâkimiyet alanından kaynaklanmayan bir haklı nedenle acentelik sözleşmesini derhal feshetmesi durumunda, müvekkilden TTK 134/2 maddesi gereğince talepte bulunup bulunamayacağı incelenmelidir. Bilindiği gibi, acentelik sözleşmesinin sona erdirilmesi için, mutlaka karşı tarafın kusurundan kaynaklanan bir haklı nedenin ortaya çıkmasına gerek yoktur. Acentelik sözleşmenin devamının beklenemeyeceği durumlar ortaya çıktığında, acente sözleşmeyi haklı nedenle feshedebilir. Böyle bir durumda müvekkilin kusurlu yoksa, acente, sözleşmenin feshi nedeniyle uğradığı zararın, TTK 134/1 veya BK 96 gereğince giderilmesini talep edemez²⁰⁸.

TTK 134/2 maddesinin uygulanarak, acentenin uygun bir tazminat talep edebilmesi için, sözleşmenin hükümde belirtilen nedenlerden biri ile sona ermesi gerekmektedir. Bu hükmün getiriliş amacı, acentelik sözleşmesinin beklenmedik şekilde sona ermesine karşı acentenin korunmasıdır. Bu amaç dikkate alındığında, acentenin karşı tarafın kusuru olmaksızın sözleşmeyi derhal feshetmesi halinde de bu hükmün uygulanabileceği kabul edilebilir. Mesela gerçek kişi olan acentenin, kusuru olmaksızın geçirdiği bir trafik kazası sonucu felç olması durumunda, acente, bu sebeple sözleşmeyi sona erdirirse, hükmün uygulanabileceğinin kabul edilmesi hakkaniyete aykırı olmaz. Fakat hemen ekleyelim ki, böyle bir sonucun kabulü için, hakkaniyetin böyle bir tazminatın ödenmesini gerektirmesi zorunludur. Yoksa her durumda hükmün uygulanması mümkün değildir.

c. HUKUKİ SONUCU: ACENTEYE UYGUN BİR KARŞILIK ÖDENMESİ

Hükümde yer alan karşılığın kapsamı “...işlerin tamamen görülmesi halinde acenteye verilmesi gereken ücret miktarına nispetli tavin olunacak bir münasip bir tazminat...” olarak belirtilmiştir²⁰⁹.

---

²⁰⁸ Arkan, Ticari İşletme, s.214.

²⁰⁹ Tasarımın konuyla ilgili 121/5 maddesi mevcut düzenleme ile paraleldir.

Acenteye belli bir karşılık ödenmesinin nedeni, başlanmış ancak sözleşmenin sona ermesi nedeniyle tamamlanamamış işlerdir. Bu nedenle ikinci fıkrada belirtilen tazminat konusu işler ile birinci fıkrada başlanmış ancak tamamlanmamış işler aynıdır²¹⁰.

Daha önce de açıkladığımız üzere, acentenin müvekkil adına, müşterilerle akdettiği ticari ilişkilerden kaynaklanan ücret hakkı, bu aracılık faaliyetinin gerçekleştiği, müvekkil ile müşteri arasında sözleşmesinin kurulduğu tarihte doğar. Bu tarihte doğmakla birlikte, bozucu şartın gerçekleşmemesi kaydıyla acente bu ücreti talep edebilir. Bu nedenle acentenin gerçekleştirdiği bu tip sözleşmeler varsa, acentenin bu işlerden tam ücret alma hakkı vardır. Bu işler, Türk Ticaret Kanununun 134/2. maddesi kapsamına girmez.

Başlanmış ancak tamamlanmamış işler nedeniyle acenteye ödenecek uygun karşılığın²¹¹ üst sınırı, bu işlerin tamamlanması durumunda acentenin elde edeceği ücret olmalıdır. Maddede bu miktar esas alınarak uygun bir karşılık ödenmesi öngörülmektedir. Bu nedenle hâkim, söz konusu işlerin gerçekleşmesi için acentenin yapacağı masrafları, acentenin faaliyetinin ölçüsü ve sona erme sebebinin hangi tarafın hâkimiyet alanından doğduğunu belirlemelidir. Başka bir ifade ile somut olayın tüm özellikleri dikkate alınarak, acenteye ödenecek karşılık hakkaniyete uygun bir biçimde belirlenmelidir.

---

²¹⁰ TTK 134/2 de karşılık ödenmesini gerektiren işler, acentenin sözleşme kurma çabasının yoğun olarak gerçekleştiği, acentenin tanıtıcı, bilgi verici ve ikna faaliyetleri neticesinde üçüncü kişi ile müvekkil adına sözleşme kurulma aşamasına yaklaşıldığı işlerdir. Acentenin müvekkil ad ve hesabına henüz sözleşme akdetmediği ancak tarafların sözleşme kurulması konusunda eğilimlerinin oluşturulduğu, hazırlık faaliyetlerinin gerçekleştiği durumlar başlanmış ancak tamamlanamamış işler olarak kabul edilmelidir. Tasarımın konuyla ilgili 121 maddesinin 4. ve 5. fıkralarına ilişkin gerekçesinde, söz konusu hükmün tamamlanmamış işler hakkında olduğu açıkça belirtilmiştir.

²¹¹ **Doğanay**, s.621; **Sopacı**, s.458.

B. GENEL HÜKÜMLERE GÖRE MADDİ TAZMİNAT TALEP EDİLMESİ

Görüldüğü üzere Türk Ticaret Kanununda “*Maddi Tazminat*” kenar başlığı ile 134. maddede yer alan düzenlemeler, acentelik sözleşmesinin sona erdiği her durumda uygulanabilecek ve tarafların ortaya çıkan zararlarının tümünü giderecek kapsamda düzenlemeler değildir. Bu hüküm, daha çok acentelik sözleşmesinin vekâlet unsurları da taşıyan özel yapısı dikkate alınarak ve acenteyi koruma amacıyla getirilmiştir. Acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda, tarafların giderilmesi gerekli bütün zararı bu hükümde düzenlenenler değildir. Bu hükmün kapsamı dışında kalan zararlar, Borçlar Kanununun genel hükümlerine göre tazmini talep edilebilir (TTK 1/2). Çünkü haklı bir sebep olmamasına rağmen sözleşmenin derhal sona erdirilmesi veya kendi kusuruyla haklı sebep yaratan taraf, bu kusurlu ve borca aykırı davranışından doğan bütün zararı tazmin etmekle yükümlüdür.

Acentelik sözleşmesinin sona ermesinde genel hükümler çerçevesinde zararın tazmini talebi genellikle acentelik sözleşmesinin derhal feshinde söz konusu olur. Derhal fesih, belirli veya belirsiz acentelik sözleşmesini, fesih beyanının muhataba ulaşması ile ileriye etkili olarak sona erdirir. Derhal feshe kendi kusuru ile sebebiyet veren veya haklı bir neden olmaksızın sözleşmeyi derhal fesheden taraf ise, karşı tarafın uğradığı bütün zararları tazmin etmelidir.

Acentelik sözleşmesinin sona ermesinde ortaya çıkan zararların tazmininde, bu sözleşmenin tam iki tarafa borç yükleyen sürekli borç ilişkisi doğuran bir sözleşme olduğu göz önünde tutulmalıdır. Acentelik sözleşmesinde taraflar, sözleşmeden kaynaklanan asli yükümlülüklerini sözleşme süresince yerine getirmeyi taahhüt etmişlerdir²¹². Sözleşmenin taraflardan birinin kusurlu davranışı ile bu borcu ihlal edilmesi durumunda, Borçlar Kanunu 96 vd. hükümleri uygulama alanı bulur. Borçlar Kanunu 96 maddesi “*Alacaklı hakkını kısmen veya tamamen istifade edemediği takdirde borçlu kendisine hiçbir kusurun isnat edilmeyeceğini ispat etmedikçe bundan mütevellit zararı tazmine mecburdur*” şeklinde düzenlenmiştir. Bu madde gereğince,

²¹² Karş. **Havutçu**, s.142-144; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.855 vd; **Tandoğan**, Mesuliyet, s.315; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.801-815.

acentelik sözleşmesinin taraflardan birinin kusuru ile sona erdiği durumlarda, diğer taraf uğradığı zararın giderilmesini talep edebilir²¹³.

Tazmini talep edilecek zarar, sözleşmenin sona ermesi nedeniyle bulunulan ekonomik durum ile sözleşme gereği gibi ifa edilseydi bulunacak olan ekonomik durum arasındaki farktır²¹⁴. Diğer bir ifadeyle acentelik sözleşmesinin taraflardan birinin kusuru nedeniyle sona ermesi durumunda, diğer taraf müspet zararın tazminini talep edebilir. Müspet zarar, alacaklının uğradığı fiili zarar ve yoksun kalınan kardan oluşur. Burada talep edilecek zarar, acentelik sözleşmesinin haksız feshi veya karşı tarafın kusurundan doğan haklı fesih dolayısıyla uğranılan, güvenin boşa çıkmasından kaynaklanan (sözleşmenin süresinden önce sona ermesinden kaynaklanan) zararlardır. Bu zararlar genellikle gerek acente, gerekse müvekkil için, yoksun kalınan kârdır²¹⁵.

²¹³ Karş. **Tandoğan**, Mesuliyet, s.399; **Arkan**, Ticari İşletme, s.213; **Cihangiroğlu**, s.272-273; **Reisoğlu**, s.304; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.802; **Oğuzman/Öz**, s.319; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.852; **Eren**, s. 1009 vd.; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.655-656. Alman Hukukunda, belirli süreli acentelik sözleşmesinin acente tarafından müvekkilin kusurlu davranışı nedeniyle feshedilmesi durumunda, Alman Medeni Kanununun 249 ve 254 hükümleri gereğince acentenin uğradığı zararların tazminini talep edebileceği kabul edilmektedir (HGB 89a/2) (**Meeser**, s.61; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.81, s.1281, Nr.90, s.1284; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.90, s.280; Nr.98, s.284; **Steinbeck**, Nr.12, s.161; **Bülow**, Nr.572, s.174; **Wörten**, Nr.121, s.76; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89a, Nr.23-26, s.169-170).

²¹⁴ **Reisoğlu**, s.306-307; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.812-813; **Tandoğan**, Mesuliyet, s.64, s.426; **Eren**, s.1024-1025; **Oğuzman/Öz**, s.323; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.857.

²¹⁵ **Tandoğan**, Mesuliyet, s.426; **Seliçi**, s.156; **Akkanat**, s.140-142; **Kırca Ç**, s.185; **Önen**, s.95-96; **Reisoğlu**, s.306-307; **Eren**, s.1024; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.806-807; **Oğuzman/Öz**, s.323; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.855 vd. **Yargıtay 11. HD, 29.6.2000 tarih ve E. 2000/5501, K. 2000/6116 sayılı kararı** "...Davacı vekili, taraflar arasında akdedilen acentalık sözleşmesini davalı aracı kurumun 30.06.1997 tarihinde haksız olarak feshettiğini, müvekkilinin sözleşmenin feshi nedeniyle zarara uğradığını ileri sürerek, bu zarar karşılığı 12.019.617.700.- liranın ve 5.000.000.000.- lira manevi tazminatın faizi ile birlikte davalıdan tahsiline karar verilmesini talep etmiştir.

Davalı vekili davacının, sözleşmenin 25/A maddesi hükümlerine uygun davranmadığını ve müvekkilinin ayrıca Sermaye Piyasası Kurulunun getirdiği özsermaye kurallarına uyum sağlamak zorunda kaldığından yasa hükümleri (TTK.nun 133.maddesi) gereğince sözleşmeyi haklı nedenlerle feshettiğini savunarak davanın reddini istemiştir.

Mahkemece, dosyadaki kanıtlar ve bilirkişi raporuna göre, davalının acentalık sözleşmesinin 25.maddesine göre fesih bildiriminde bulunmuş ise de bu maddenin hangi bendine aykırı davranıldığının bildirilmediği, yapılan kontrollörde davacının işlemlerinde eksiklik tespit edilmiş ise de bunların tamamlanması için uyarı yapılmadan sözleşmenin feshedildiği ve böylece feshin haksız olduğu, sözleşmenin 27.maddesinde davacının tazminat taleplerinden feragat ettiğine ilişkin hükmün bağlayıcı olmadığı, fesih tarihi olan 30.06.1997 ile sözleşmenin normal süresinin bitimi olan 26.02.1998 arasındaki süre için davacının kar mahrumiyetinin 6.851.350.000.- lira olduğu, davacının fazlaya ilişkin zararının ve manevi zararının kanıtlanamadığı gerekçesiyle

Zararın ve tazminatın belirlenmesinde, BK 42 vd. hükümleri uygulanır. Buna göre, hâkim takdir hakkını kullanarak, somut olayın koşullarını, tarafların kusur oranlarını, sözleşmenin kalan süresini, tarafların önceki kazançlarını, MK 2 gereğince yeni bir acentelik sözleşmesi kurulma olasılığı ve bunun için gereken süreyi, zarar görenin zararın artmasını engellemeye yönelik tedbirleri alıp almadığını (BK 44) gibi diğer etkenleri de dikkate alarak uygun bir tazminata hükmetmelidir (BK 42, 43)²¹⁶.

1. BELİRLİ SÜRELİ ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN DERHAL FESHİNDE

Belirli süreli acentelik sözleşmesinin, taraflardan birince, diğerinin kusurundan doğan bir haklı sebeple derhal feshedilmesi durumunda fesheden taraf ve hiçbir haklı sebep olmamasına rağmen sözleşmenin feshi halinde feshe maruz kalan taraf, sözleşmenin bu sebeple sona ermesinden doğan bütün zararının tazminini talep edebilir.

a. KARŞI TARAFIN KUSURUNDAN DOĞAN BİR HAKLI SEBEPLE SÖZLEŞMEYİ DERHAL FESHEDEN TARAFIN ZARARLARININ TAZMİNİ

Acentelik sözleşme ister belirli süreli, ister belirsiz süreli olsun haklı bir nedenin ortaya çıkması durumunda derhal feshedilebilir. Ancak maddi tazminat talep edilebilmesi için, haklı sebebin doğumuna neden olan tarafın davranışının kusurlu olması gerekir. Haklı sebep, taraflardan birinin hâkimiyet alanından doğmakla birlikte, bu sebebin doğmasında kusur yoksa maddi tazminat talep edilemez.

Belirli süreli acentelik sözleşmesinin müvekkilin kusurlu davranışı nedeniyle acente tarafından haklı nedenle feshedilmesi durumunda acente, sözleşmenin geri

---

6.851.350.000.- liranın dava tarihinden itibaren yasal faizi ile birlikte davalıdan tahsiline karar verilmiştir.

Kararı, davalı vekili temyiz etmiştir.

Dava dosyası içerisindeki bilgi ve belgelere, mahkeme kararının gerekçesinde dayanılan delillerin tartışılıp, değerlendirilmesinde usul ve yasaya aykırı bir yön bulunmamasına göre davalı vekilinin tüm temyiz itirazları yerinde değildir... hükmün ONANMASINA... oybirliğiyle karar verildi.” (www.kazanci.com.tr).

²¹⁶ **Havutçu**, s.146; **Reisoğlu**, s.311; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.812-813; **Oğuzman/Öz**, s.329; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.870-874; **Eren**, s.1024-1026.

kalan süresi içinde elde edilebileceği kardan yoksun kalacağından, bunun tazmini talep edilebilir²¹⁷. Buradaki muhtemel kazancın ispatı, sözleşme devam etseydi elde edilmesi beklenen kazancın tespitiyle mümkündür²¹⁸. Ölçü olarak acentenin sözleşme ilişkisi sona ermeden önceki ortalama aylık geliri dikkate alınabilir²¹⁹.

Belirli süreli acentelik sözleşmesinin erken feshi nedeniyle ödenecek tazminat, sözleşmenin geri kalan süresi dikkate alınarak hesaplanır. Başka bir ifade ile acenteye, belirli süreli sözleşmenin süresinin sona ereceği tarihe kadar uğrayacağı kazanç kaybı için tazminat ödenmelidir²²⁰. Örneğin 4 yıl süreli bir acentelik sözleşmesinin 3. yılında müvekkilden kaynaklanan kusurlu bir davranış nedeniyle acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda, acentenin geçen 3 yıldaki ortalama geliri hesaplanacak ve sözleşme ilişkisi 1 yıl daha devam etseydi elde edeceği gelir bu hesaba göre farazi olarak tespit edilecektir.

Yapılacak tazminat hesabında, acentenin fesih edenin sözleşmenin sona ermesi nedeniyle yapmaktan kurtulduğu masrafların ve yeni bir iş bulma fırsatının dikkate alınması gerekir²²¹. Sözleşmenin feshinde acentenin ortak kusuru varsa, yapılan hesaplamada bu kusur bir indirim nedeni olarak dikkate alınmalıdır. Ayrıca

---

²¹⁷ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.98, s.284; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.17, s.1020; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.82, s.1282; **Lettl**, Nr.72, s.139.

²¹⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.91, s.1284; **Arkan**, Ticari İşletme, s.214; **Reisoğlu**, s.311; **Tandoğan**, Mesuliyet, s.430-431; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.869; **Eren**, s.1024-1025. Aynı doğrultuda **BGH**, NJW 1993, s.1386, BB 1989, s.2428.

²¹⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.81, s.1281; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.90, s.280.

²²⁰ Alman doktrininde bazı yazarlar acentelik sözleşmesinin belirli süreli veya belirsiz süreli olmasına göre bir ayırım yapmaksızın, derhal fesih yerine olağan fesih yapılırdı sözleşme ilişkisinin sona ereceği tarihe kadar, acentenin elde etmesi muhtemel kazanç kaybının ödenmesi gerektiğini savunmaktadırlar (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.91, s.1284). Oysa, acentenin sözleşmeyi haklı nedenle feshi durumunda uğradığı zararın, olağan fesih süresinde elde edeceği gelir ile sınırlamak, ancak belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinde savunulabilecek bir görüştür. Belirli süreli acentelik sözleşmelerinin olağan fesih yoluyla sona erdirilebilmesi mümkün olmadığından, kanaatimce, belirli süreli acentelik sözleşmesinin haklı nedenle sona erdirilmesi durumunda uğranılan zarar hesaplanırken, geri kalan sözleşme süresinde elde edilecek gelir dikkate alınmalıdır.

²²¹ Ancak acente fesihten önce de bu işgücü kapasitesini başka bir müvekkil içinde kullanıyorsa, kural olarak ödenecek tazminattan bir indirim yapılamaz (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.92, s.1284; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.823).

sözleşmeyi haklı nedenle fesheden acentenin, zararın artmasını önleme külfetinin bulunduğu da unutulmamalıdır²²².

Aynı şekilde acentenin kusurlu davranışı nedeniyle, müvekkil belirli süreli acentelik sözleşmesini derhal feshederse, sözleşmenin zamanından önce sona ermesi nedeniyle uğradığı kazanç kaybını acenteden isteyebilir. Müvekkilin zararı, acenteye tahsis edilen bölgede faaliyetin durması ve yerine göre yeni personel istihdam edilmesi zorunda kalınmasından kaynaklanan zararlarıdır²²³. Ayrıca müvekkilin sözleşmenin erken sona ermesi nedeniyle, akdedemediği sözleşmelerden kaynaklanan kazanç kaybı da olabilir²²⁴.

Maddi zararın miktarını kanıtlama yükü, sözleşmeyi haklı nedenle fesheden tarafa aittir. Fakat BK 96'daki kusur karinesi gereğince, karşı tarafın kusursuz olduğunu kanıtlama külfeti altında olduğu unutulmamalıdır²²⁵.

b. HAKLI BİR SEBEP OLMAKSIZIN SÖZLEŞMENİN DERHAL FESHİ HALİNDE FESHE MARUZ KALAN TARAFIN ZARARLARININ TAZMİNİ

Yukarıda belirttiğimiz üzere²²⁶, her ne kadar hâkim görüş aksi yönde de olsa, kanaatimizce fesih, ister haklı nedene dayansın ister dayanmasın, tek taraflı yenilik doğurucu irade beyanı olarak, karşı tarafa ulaşmasıyla etkisini doğurur. Haklı neden olmaksızın yapılan derhal fesih sonucunda da belirli süreli acentelik sözleşmesi derhal sona erer. Ancak sözleşmeyi haksız şekilde fesheden taraf, haksız feshin sonuçlarına katlanır. Buradaki haksız feshin sonuçlarına katlanma, geri kalan süredeki kar

---

²²² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.81, s.1281-1282; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.90, s.280; § 14, Nr.28, s.330; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.871; **Eren**, s.1026; **Oğuzman/Öz**, s.338-340; **Reisoğlu**, s.311; **Tandoğan**, Mesuliyet, s.430; **Reisoğlu**, s.311.

²²³ **Arkan**, Ticari İşletme, s.214.

²²⁴ Eğer müvekkilin cirosunda ve kazancında kötüleşme söz konusu ise, bu kötüleşmenin giderilmesini talep edebilir (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 14, Nr.28, s.330).

²²⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89a, Nr.92-94, s.1284; **Tandoğan**, Mesuliyet, s.423; **Oğuzman/Öz**, s.338-340; **Reisoğlu**, s.311.

²²⁶ Bk. yuk. § 2, III, B, 2, e.

yoksunluğunun giderilmesi anlamındadır²²⁷. Bu durumda tazmin edilebilecek zararın kapsamı ve miktarı, bir önceki başlıkta açıklandığı gibi belirlenir.

2. BELİRSİZ SÜRELİ ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN DERHAL FESHİNDE

a. KARŞI TARAFIN KUSURUNDAN DOĞAN BİR HAKLI SEBEPLE SÖZLEŞMEYİ DERHAL FESHEDEN TARAFIN ZARARLARININ TAZMİNİ

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin acente tarafından müvekkilin kusurlu davranışı nedeniyle derhal feshi durumunda, Türk Ticaret Kanununun 134. maddesinin 1. ve 2. fıkralarındaki tazminat gündeme gelmez. Çünkü bu hükümler sözleşmenin haksız feshi ile ilgilidir. Bu nedenle söz konusu durumda acente, ortaya çıkan zararının giderilmesi için genel hükümler çerçevesinde talepte bulunabilir.

Belirsiz süreli sözleşmenin haklı nedenle derhal feshedilmesi durumunda, müvekkil kusurlu davranışıyla feshe neden olmuşsa, acente sözleşmenin 3 aylık ihbar süresinden önce sonra ermesinden kaynaklanan zararlarının giderilmesini talep edebilir²²⁸ (BK 96, HGB 89a/2).

Burada ödenecek tazminat miktarının sınırı, acentelik sözleşmesinin olağan fesihle sona erdirilmesi tarihine kadar oluşacak zararlardır. Çünkü belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin, olağan fesih yoluyla feshedilmesi durumunda, sözleşme 3 aylık fesih süresinin sonunda ortadan kalkar. Olağan fesihle sona eren sözleşme nedeniyle, tarafların herhangi bir tazminat talebinde bulunmaları söz konusu değildir. Tazminatın amacı, zarara uğrayan tarafı, kusurlu davranış gerçekleşmeseydi bulunacağı ekonomik düzeye getirmektir. Bu nedenle tazminat miktarına esas alınacak süre, tanınmayan 3 aylık fesih süresindeki kazanç kaybı olacaktır²²⁹.

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin müvekkil tarafından acentenin kusurlu davranışı nedeniyle derhal sona erdirilmesi durumunda da, müvekkil genel hükümlere

²²⁷ Lettl, Nr.72, s.139; Bauer/Röder, s.221.

²²⁸ Martinek/Semler/Habermeier, § 14, Nr.28, s.330; Oğuzman/Öz, s.335; Reisoğlu, s.306.

²²⁹ Martinek/Semler/Habermeier, § 14, Nr.29, s.330-331.

göre tazminat talep edebilir. Aynı gerekçelerle, müvekkilin uğrayacağı kazanç kaybının üst sınırı 3 aylık kazanç miktarı olmalıdır. Müvekkilin olası kazancı hesaplanırken, sözleşmelerin gerçekleşmesi durumunda acenteye ödenecek ücretler ve sözleşmelerin kurulması ve devamı için yapılması gereken masraflar indirilmelidir.

b. HAKLI BİR SEBEP OLMAKSIZIN SÖZLEŞMENİN DERHAL FESHİ HALİNDE FESHE MARUZ KALAN TARAFIN ZARARLARININ TAZMİNİ

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin haklı bir sebep olmaksızın feshi, kural olarak sadece olağan fesih yoluyla yapılabilir. Ancak haklı sebep bulunmaksızın belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin derhal sona erdirilmesi, çalışmamızda kabul edildiği üzere mümkündür²³⁰. Diğer bir ifadeyle bu durumda da acentelik sözleşmesi derhal sona erer. Yapılan bu feshin haklı nedene dayanıp dayanmadığı ancak yapılacak yargılama sonucunda ortaya çıkar. Mahkeme feshin haksız olduğu sonucuna varırsa, artık haksız fesheden bunun sonuçlarına katlanmalıdır (TTK 134/1, BK 96).

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesi, ister acente tarafından, isterse müvekkil tarafından haklı neden olmaksızın derhal feshedilsin, haksız feshe maruz kalan taraf başlanmış işlerin tamamlanmaması nedeniyle uğradığı zararları, Türk Ticaret Kanununun 134/1. maddesi gereğince diğer taraftan talep edebilir²³¹. Fakat belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin haksız feshi durumunda ortaya çıkan tek zarar, söz konusu hükümde öngörülen, başlanmış işlerin tamamlanamaması yüzünden uğranılan zarar değildir. Bunun yanı sıra, acentelik sözleşmesinin fesih önellerine uyulmadan feshedilmesinden kaynaklanan diğer zararların da tazmini gerekir. Tarafların en azından fesih öneli süresi boyunca elde edebilecekleri, ancak haksız fesih nedeniyle yoksun kaldıkları kazançlar, zarar kalemi olarak ortaya çıkar.

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin haklı neden olmaksızın müvekkil tarafından derhal feshedilmesi durumunda, acente Türk Ticaret Kanununun 134/1. maddesi gereğince başlanmış işlerin tamamlanmaması nedeniyle uğradığı zararı ve

---

²³⁰ Bk. yuk. § 2, III, B, 2, e.

²³¹ Türk Ticaret Kanunu 134/1 maddesinde düzenlenen tazminatın koşulları için bk. yuk. § 3, VI, A, 1, a.

ayrıca Borçlar Kanununun 96. maddesi gereğince sözleşmenin 3 aylık fesih süresinden önce sona ermesi nedeniyle yoksun kaldığı kazancın tazminini talep edebilir. Bu tazminatla acente, fesih süresine uyulsaydı, bulunacağı ekonomik konuma getirilmeye çalışılır. Kısaca acente 3 aylık fesih önelinde elde edebileceği ücretleri tazminat olarak talep eder. Bu ücretler hesaplanırken tasarruf edilen harcamalar ve diğer gelir elde etme olanakları değerlendirilir. Feshedenin kusurunun ağırlığı ödenecek tazminat miktarında dikkate alınır²³².

Belirsiz süreli acentelik ilişkisinin haklı neden olmaksızın acente tarafından feshedilmesi durumunda, Türk Ticaret Kanunu 134/1 maddesi müvekkil açısından da uygulama alanı bulur. Bunun yanı sıra müvekkil Borçlar Kanunu 96 gereğince sözleşmenin 3 aylık ihbar süresinden önce sona ermesi nedeniyle yoksun kaldığı karı ve varsa diğer masraflarının tazminini isteyebilir.

Özellikle bu durum acentenin sözleşme ilişkisine haksız şekilde son vermesi nedeniyle müvekkilin elde edemediği kazancı kapsar. Müvekkil, sözleşmenin olağan fesih döneminde sona ereceği süreye kadar ortaya çıkan sözleşmelerden kaynaklanacak kazançların tazminini talep edilir²³³.

Acente ayrıca, müvekkilin zamanından önce işletme organizasyonunu değiştirmek zorunda kalmasından kaynaklanan zararlarını da gidermelidir. Tazminat talebi feshedenin kusurunun hafifliğine göre indirilebilir²³⁴.

VII. DENKLEŞTİRME TALEBİ

Acentenin denkleştirme talep etme hakkını, çalışmamızın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir.

---

²³² Martinek/Semler/Habermeier, § 14, Nr.33, s.331-332.

²³³ Martinek/Semler/Habermeier, § 14, Nr.33, s.331-332; Bauer/Röder, s.220-221.

²³⁴ Martinek/Semler/Habermeier, § 14, Nr.33, s.331-332; Bauer/Röder, s.220-221; Reisoğlu, s.306-307.

VIII. ZAMANAŞIMI SÜRESİNİN BAŞLAMASI

Borçlar Kanununun 126/b.4 maddesine göre, acentelik sözleşmesinden kaynaklanan taleplerin zamanaşımı süresi 5 yıldır. Bu zamanaşımı süresi emredicidir, sözleşme ile değiştirilmesi mümkün değildir (BK 127)²³⁵. Bu zamanaşımı süresi, acentenin sözleşmesinin sona ermesiyle başlar.

---

²³⁵ Alman Ticaret Kanununda acentelik sözleşmesinden kaynaklanan taleplerin tabi olduğu zamanaşımı süresi hakkında 1.1.2002 tarihli değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklik ile acentelik sözleşmesinden kaynaklanan taleplerin zamanaşımı süreleri 4 yıl olarak belirlenmiştir. Alman Hukukunda acentelik sözleşmesine ilişkin zamanaşımı süresinin sözleşme ile kısaltılabileceği kabul edilmektedir. Ancak sözleşmenin bir tarafı için daha kısa bir zamanaşımı süresinin kararlaştırılmasının mümkün olmadığı belirtilmektedir (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 16, Nr.34-36, s.370-371).

İKİNCİ BÖLÜM

ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEP HAKKININ TEMEL ÖZELLİKLERİ ve KOŞULLARI

§ 4. ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ

I. GENEL OLARAK

Acentenin denkleştirme talep hakkı, mevcut Ticaret Kanunumuzda düzenlenmemiştir. Ancak sigorta acentelerinin denkleştirme talep hakkı, 14.6.2007 tarihinde yürürlüğe giren 5684 sayılı Sigortacılık Kanunun²³⁶ 23. maddesinin 16. fıkrasında düzenlenmiştir. Bunun yanı sıra, söz konusu hak acentelik sözleşmesine ilişkin 86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifinin 17–18. maddelerinde ve Avrupa Birliği ülkelerinin büyük çoğunluğunun kanunlarında da yer almıştır. Ayrıca Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 122. maddesinde de acentenin denkleştirme talebi açıkça düzenlenmiştir.

Yabancı hukuklarda acenteye tanınan bu hakkın, mevcut Ticaret Kanunumuzda yer almaması, bir kanun boşluğu yaratmaktadır. Bu boşluğun TMK 1. maddesi gereğince doldurulması gerekir. Bu yapılırken, Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin 16. fıkrasındaki düzenlemenin işin niteliğine uygun olduğu ölçüde kıyasen uygulanması mümkündür. Ancak Sigortacılık Kanunundaki sigorta acentelerinin denkleştirme talebini düzenleyen hükmü ayrıntılı bir hüküm olmayıp, genel bir kural niteliği taşır. Bu nedenle söz konusu hükümde eksiklik bulunan hallerde ve bu hükmün sigorta acentesi dışındaki acentelerin talebine uygulanmasının işin niteliğine aykırı düştüğü hallerde, hâkim Medeni Kanununun 1. maddesi gereğince,

---

²³⁶ 14 Haziran 2007 tarih ve 26552 sayılı RG.

yabancı ülkelerdeki düzenlemeleri de göz önüne alarak bu boşluğu doldurulabilir²³⁷. Tasarının 122. maddesinin kanunlaşması ile bu konudaki eksiklik giderilecektir.

Çalışmamızda, Sigortacılık Kanununun 23 maddesinin 16. fıkrasını, acentenin denkleştirme talep etme hakkına ilişkin Avrupa Birliği Direktifini, yabancı ülke kanunlarındaki düzenlemeleri ve özellikle Tasarısının ilgili maddesinin kaynak ülkesi olan Alman Ticaret Kanunundaki düzenlemeleri karşılaştırmalı olarak incelemekteyiz. Böylece, Tasarının kanunlaşmaması durumunda bu konudaki boşluğunun nasıl doldurulabileceği konusundaki görüşlerimizi ortaya koymaya çalışacağız.

II. TERİM

Acentenin denkleştirme talebi hususunda doktrinde terim birliği sağlanmamıştır. Bazı yazarlar acentenin bu hakkını “*portföy tazminatı*”²³⁸ veya “*portföy hakkı*”²³⁹ olarak, bazı yazarlar “*komisyon akçesi talep etme hakkı*” olarak, bazı yazarlar “*portföy akçası*”²⁴⁰, bazı yazarlar ise “*müşteri tazminatı*”²⁴¹ olarak adlandırmaktadırlar²⁴².

Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinde “*denkleştirme talebi*” anlamına gelen “*Ausgleichsanspruch*” terimi, İsviçre Borçlar Kanununun 418u maddesinde “*müşteri tazminatı*” anlamına gelen “*Entschädigung für Kundschaft*” terimi kullanılmaktadır.

²³⁷ Zevkliler/Acabey/Gökyayla, Medeni Hukuk, s.97-100; Akipek/Akıntürk, s.134-136; Şener/Eroğlu, s.90; Doğanay, s.620; Arkan, Ticari İşletme, s.87-91; Kınacı, s.951; Sopacı, s.460; Erdem, s.97; Hakkaniyet ilkesi ve TTK 23 maddesinin kıyasen uygulanması ile denkleştirme ödenmesine karar verilebileceği görüşü için bk. İmregün, KTH, s.137.

²³⁸ Şener/Eroğlu, s.90; Teoman, Tek Satıcılık, s.51; Teoman, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.655.

²³⁹ İmregün, KTH, s.137; Kender, s.96; Topçuoğlu, s.24.

²⁴⁰ Tekinalp, s.1; Sopacı, “*Portföy Akçesi (Müşteri Tazminatı)*” terimini kullanmaktadır (Sopacı, s.439).

²⁴¹ Kayıhan, s.148; Kınacı, s.948; Karayalçın, Ticaret Hukuku, s.534; Alışkan/Gençtürk, s.19; Ayhan, s.659. Erdem, acenteye ödenen bedelin gerçek anlamda bir tazminat olmadığını, burada acentenin zararının giderilmesinin değil, sözleşme sonrasında acente aleyhine bozulan menfaatler dengesinin sağlanmasının amaçlandığını belirterek, “*denkleştirme talebi*” ifadesinin daha doğru olduğunu, ancak doktrindeki genel eğilime uyum sağlamak amacıyla “*müşteri tazminatı*” ifadesini kullandığını açıklamıştır (Erdem, s.93).

²⁴² Kubilay, müşteri tazminatı, sözleşme sonu akçası ve portföy hakkı terimlerini birlikte kullanmaktadır (Kubilay, Sigorta Hukuku, s.281-282; Kubilay, Sigorta Acenteleri, s.50).

Tasarıda ise Alman Ticaret Kanununa uygun olarak “*Denkleştirme İstemi*” terimi kullanılmıştır. Çalışmamızda, acenteye tanınan bu hakkının, bir tazminat niteliğinin bulunmaması, bu talebin, acentenin yarattığı müşteri çevresinin bir karşılığı olması nedeniyle “*tazminat*” terimini kullanmaktan özellikle kaçınmakta ve “*denkleştirme talep etme hakkı*”²⁴³ terimini kullanmayı tercih etmekteyiz.

III. ACENTEYE DENKLEŞTİRME HAKKI TANINMASININ HAKLI NEDENLERİ (AMACI)

Acenteye denkleştirme hakkı tanınmasının nedenleri ve bu hakkın tanınmasının yerinde olup olmadığı hususunda gerek Türk doktrininde, gerekse de yabancı doktrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Doktrinde baskın görüş, acenteye denkleştirme talep etme hakkı tanınmasının yerinde olduğu yönündedir²⁴⁴. Ancak acenteye bu hakkın tanınmasına şiddetle karşı çıkan yazarlar da bulunmaktadır²⁴⁵.

Öncelikle yazarların acenteye denkleştirme talep etme hakkı tanınması hususundaki görüşlerini inceleyip, daha sonra bu hakkın tanınmasının nedenlerini açıklamaya çalışacağız.

Baumbach/Hopt, acentelerin acentelik sözleşmesi süresince ücret elde etmek için çaba göstereceklerini, bu ücret elde etme çabasının sonucunda acentenin müşteri çevresi oluşturacağını ifade etmektedir. Yazar’a göre, acentenin sözleşme süresi içinde yarattığı bu müşteri çevresinin ekonomik bir değeri vardır. Yaratılan bu müşteri çevresi, acentelik sözleşmesi sona erince, müvekkilin menfaatine bir değer olarak

²⁴³ Aynı yönde **Gökyayla Demir**, s.236, dn.1148; **İşgüzar**, s.160.

²⁴⁴ Bu görüşte: **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.1, s.393; **Fezer**, Nr.366, s.187; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.1, s.1014-1015; **Stötter**, Handelsvertreter, s.179; **Küstner/Thume**, Nr.14, s.7; **Habscheid**, Festschrift zum 70. Geburtstag von Walter Schmidt-Rimpler, s.358; **Gallus**, s.96-97; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.2, s.1291; **Bülow**, Nr.573, s.174, Nr.575, s.175; **Ball**, s.19-20; **Canaris**, Nr.98, s.271; **Brox**, Nr.222, s.114; **Lettl**, Nr.44, s.133 .

Türk hukukunda acenteye bu hakkın tanınmasının gerekli olduğu yönünde görüş birliği bulunmaktadır (**Tekinalp**, s.4, **Poroy/Yasaman**, s.232-234; **Karayalçın**, Ticaret Hukuku, s.534; **Sopacı**, s.460; **İmregün**, KTH, s.136; **Arkan**, Ticari İşletme, s.215; **Aslanlı**, s.205; **Ayhan**, s.669-670; **Teoman**, Ülgen, Ticari İşletme Hukuku, s.655); Tek satıcılık sözleşmesinde de tek satıcıya denkleştirme talep etme hakkının tanınması gerektiği yönünde bk. **Gökyayla, Demir**, s.236 vd., **İşgüzar**, s.160

²⁴⁵ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1a, s.328

kalır. Acente bu müşteri çevresi için bir talepte bulunamaz. Acentelik sözleşmesinin fesih yolu ile sona ermesi durumunda, acente bağımsız bir tacir yardımcısı olduğu için, işçilik haklarından da yararlanamaz. Bu durum acentenin mağduriyetine yol açar. Bu nedenlerle yazar, acenteye denkleştirme talep etme hakkının tanınmasının doğru olduğu görüşündedir²⁴⁶.

Benzer görüşteki **Fezer ve Löwisch**, acenteye denkleştirme hakkı tanınmasını şu gerekçelerle yerinde bulmaktadır. Müvekkil acentenin yarattığı ticari ilişkilerden kaynaklanan kazançtan, acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra acenteye herhangi bir ücret ödemez. Müvekkil bu çevreden, herhangi bir ücret ödeme yükümlülüğü olmaksızın yararlanmaya devam eder. Oysa hakkaniyet gereğince, müvekillin bu kazanımlarının karşılığını acenteye ödemesi gerekir. Acenteye denkleştirme ödenmeli ve ödenecek denkleştirme miktarı, somut olayın özelliklerine ve hakkaniyete göre tespit edilmelidir²⁴⁷.

Stötter, acenteye denkleştirme talep hakkı tanınmasıyla, acentenin sözleşme ilişkisi içindeki başarılı çalışmalarının ve sözleşmeye sadakatının ödüllendiği görüşündedir. Yazar bu görüşünü, acentenin sözleşmeyi kusurlu olarak ihlali nedeniyle sözleşme ilişkisinin sona ermesi durumunda, denkleştirme talebini kaybetmesi ile destekler²⁴⁸.

Küstner, acenteye denkleştirme talep etme hakkının haklı nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır: Acente, fiilen aracılıkta bulunduğu veya tekel bölgesinde imzalanan sözleşmelerden ücrete hak kazanır. Kendi çabasının sonucunda veya kendi tekel bölgesinde akdedilen ticari ilişkilerden kaynaklanan sonraki siparişlerden ücret geliri elde edemeyebilir²⁴⁹.

Kural olarak acenteye, aracılık ettiği ticari sözleşmelerin takip eden siparişlerinden kaynaklanan ücret gelirleri, ancak acentelik ilişkisinin sona ermesine

---

²⁴⁶ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.1, s.393.

²⁴⁷ **Fezer**, Nr.366, s.187; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.1, s.1014-1015.

²⁴⁸ **Stötter**, Handelsvertreter, s.179.

²⁴⁹ **Küstner/Thume**, Nr.14, s.7; **Habscheid**, Festschrift zum 70. Geburtstag von Walter Schmidt-Rimpler, s.358.

kadar ödenir. Bunun nedeni şudur. Takip eden siparişlerin sözleşmenin sona ermesinden sonra öngörülemez bir süre boyunca acenteye ödenmesi, acentelik ilişkisinin tasfiye edilmesini imkânsız kılar. Bu istenmeyen durumun yumuşatılması için, acenteye bu ücretlerin doğrudan ödenmesi yerine acenteye belli koşullar altında denkleştirme ödenmesi öngörülmüştür. Böylece acentenin oluşturduğu ticari ilişkilerin takip eden siparişlerinden kaynaklanan ücret talebinin tamamen ortadan kalkması ile acentenin çalışmaksızın devamlı gelir elde etmesi arasında bir orta yol bulunmuştur. Sonuç olarak acentenin denkleştirme talebi, acentenin müşteri çevresi için yapılan bir ödeme anlamına gelir²⁵⁰.

Denkleştirme talebinin getirilme amacının anlaşılması için, acentenin ücrete hak kazanma şartlarının göz önünde bulundurulması gerekir. Acentenin ticari işletmesinin ana değeri, müvekkile kazandırdığı müşteri çevresidir. Acente acentelik ilişkisinin sona ermesiyle işletmesinin ana sermayesini, yani kendi çabaları ile oluşturduğu bu müşteri çevresinden yararlanma olanağını kaybeder. Fakat, müvekkil bu dönemden sonra da bu çevreden gelir elde edecektir. Sözleşme sonrası rekabet yasağı kabul edilmemişse, acente başka bir müvekkil ile ticari ilişkiler kurarak oluşturduğu müşteri çevresinden kısmen de olsa yararlanabilir. Bu nedenle böyle bir durum, denkleştirme miktarının belirlenmesinde dikkate alınır²⁵¹.

Yazar'a göre, acentelik sözleşmesinde acentenin oluşturduğu ticari ilişkilerden kaynaklanan takip eden sonraki siparişler için acenteye belli bir ödeme yapılacağı kararlaştırılmışsa, artık denkleştirme talebi doğmaz, denkleştirmeye gerek kalmaz²⁵².

Doktrinde çoğunlukla, acentelere denkleştirme talep hakkının tanınmasının temel nedeni olarak acentenin ücret hakkına ilişkin düzenlemeler gösterilir. Çünkü acente sadece aracılık ettiği sözleşmelerden dolayı ücrete hak kazanır. Bu aracılık faaliyetlerinin sonucunda, acente belli bir müşteri çevresi oluşturur. Başlangıçta acenteye aracılık ettiği münferit sözleşmeler için ücret ödenir. Bu münferit sözleşmeler, ticari ilişkiler, zamanla ticari bağlantılara dönüşür. Acentelik sözleşmesi

---

²⁵⁰ Küstner/Thume, Nr.17, s.8.

²⁵¹ Küstner/Thume, Nr.18, s.8-9; Gallus, s.96-97.

²⁵² Küstner/Thume, Nr.18, s.8-9.

sona erse dahi acentenin müvekkil adına ve hesabına kurduğu bu ticari ilişkiler, belli ölçüde devam eder. Ancak acente, acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle bu ticari ilişkilerden ücret elde edemez. Acentenin bu ücret kaybı, denkleştirme hakkının temelini oluşturur. Denkleştirme hakkı, bu boşluğun doldurulması amacıyla getirilmiştir. Böylece hakkaniyet düşüncesi de dikkate alınarak, sözleşmenin sona ermesi üzerine acentenin, bu müşteri çevresiyle yapılan sonraki sözleşmelere ilişkin ücret talebinden tamamen mahrum kalması önlenmek istenmiştir²⁵³.

Gautschi, acenteye denkleştirme talep etme hakkı tanınmasına karşıdır²⁵⁴. Yazar, sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra acenteye böyle bir hakkın tanınmasını şiddetle eleştirir. Buna göre, böyle bir hakkın tanınması hukuk doğmasına uymadığı gibi, kanun önünde eşitlik prensibinde zedeler ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurur. Acentelere böyle bir hak tanınması, acenteleri diğer bağımsız tacir yardımcılarına göre daha avantajlı bir konuma sokar. Oysa diğer tacir yardımcılarını da müvekkile oldukça bağımlı durumdadırlar. Diğer tacir yardımcılarının da en az acente kadar korunmaya ihtiyaçları vardır. Kanun koyucu acenteye, sözleşme süresi sonunda ortaya çıkan ve emredici nitelikte olan bu talep hakkını tanımakla acenteyi kayırmıştır. İsviçre Borçlar Kanununun 418u maddesi, acentenin denkleştirme hakkı emredici olarak düzenlenmiştir. Acentelere tanınan bu hak bir imtiyazdır ve aynı imtiyazın diğer tacir yardımcılarında tanınmaması haksızlığa yol açar. Acente, çalışmasının karşılığını ücret ve diğer ek ödemelerle alır. Acentelik sözleşmesinin sonunda müvekkilin menfaat elde etmesi ise, ekonomik ve ticari özgürlüğün, sözleşme yapma özgürlüğünün doğal sonucudur. Acenteye yönelik yapay imtiyaz tanınması iş hukuku ilişkileri ve diğer tacir yardımcılarında olan bakışı değiştirir ve onlara karşı haksızlığa neden olur²⁵⁵.

---

²⁵³ **Küstner/Thume**, Nr.23, s.10-11; **Habscheid**, s.356; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.2, s.1291; **Bülow**, Nr.222, s.114, Nr.573, s.174, Nr.575, s.175; **Ball**, s.19-20; **Canaris**, Nr.98, s.271; **Lettl**, Nr.44, s.133; **Stötter**, Handelsvertreter, s.179.

Acentelere denkleştirme hakkı tanınmasının temel düşüncesine ilişkin Alman Federal Mahkemesi kararları için bk. **BGH**, 9.4.1964 (NJW 1964, s.1622); **BGH**, 16.2.1961 (BB 1961, s.265); **BGH**, 5.2.1959 (NJW 1959, s.878); **BGH**, 11.12.1958 (NJW 1959, s.144).

²⁵⁴ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1a, s.328.

²⁵⁵ Bu bakış açısına göre acenteye denkleştirme hakkının tanınması savunulursa, olması gereken hukuk açısından, tüm iş görme edimlerinde bu hak kabul edilmelidir. Böyle bir durumda önemli bir dava kazandığında avukata veya müdahalesi ile hastanın hayatını kurtaran doktora,

Gautschi'ye göre, sözleşme sonrası ortaya çıkan bu zorunlu ek ödeme (karşılık), sözleşme özgürlüğü prensibini zedeler. Sözleşme ilişkisi boyunca zaten acenteye ücretler ödenmiştir. Taraflar sözleşmenin koşullarını özgürce belirlemişlerdir. Tarafların özerkliklerini bir tarafa bırakarak, sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra müvekkili zorunlu olarak bir karşılık ödemek zorunda bırakmak mantık dışıdır²⁵⁶.

Gautschi'nin eleştirilerine cevap **Canaris ve Stötter**'ten gelir. **Canaris**²⁵⁷, acentelere denkleştirme talep hakkının tanınmasının hakkaniyet ilkesinin bir sonucu olduğunu, acentenin hak edeceği denkleştirme miktarını, faaliyet ve başarılarının belirleyeceğini ileri sürer. Çünkü acentenin görevi, müvekkil için müşteri toplamaktır. Acenteye başarısı için bedel ödenir. Acente rizikoyu, çabalarının sonucunu ve faaliyeti için gerekli yatırımı kendisi üstlenir. Bu nedenle kendi çabası sonunda meydana gelen ekonomik değerden (müşteri çevresinden) sözleşme sona erse de yararlanması gerekir.

Stötter'e göre, acenteye sağlanan bu hak, diğer bağımlı tacir yardımcılara ve komisyoncuya tanınmaz²⁵⁸. Çünkü bağımlı tacir yardımcılarını başarı esasına göre değil, çalışmaların karşılığı olarak ücrete hak kazanırlar. Bağımlı tacir yardımcılara ödenen ücret, bu kişilerin çalışması sonucunda müvekkilin elde ettiği tüm menfaatin

---

kararlaştırıldan daha yüksek bir bedel ödenmesi gerekir. Bu örnekle **Gautschi**, acenteye bu imtiyaz tanınmasının kanun koyucunun temel düşüncesine aykırılık taşıdığı sonucuna varır (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr. 1a, s.328-329).

Semler'e göre ise denkleştirme talebi, sözleşme sonrası kazanç olarak hukuk yaşamında özel, istisnai bir düzenlemedir. Yazar, bu durumu açıklamak için şu örnekleri verir. Mali müşavir, bir firmayı yeni bir organizasyonun içine sokan kişidir. Bu kişi danışma ücretini alır, ancak bünyeye katılan firmanın gelecekteki kazancı üzerinden ek bir ücret talep edemez. Avukat, ticaret şirketi kurma işlemi yapınca bu hizmetten kaynaklanan ücretini alır. Ancak kurulan şirkette ortakların elde edecekleri gelir ve karlı ticari ilişkiler nedeniyle ek bir ücret hakkı yoktur. Bu nedenle denkleştirme talebi ve denkleştirme talebinin kıyasen uygulanacağı diğer hukuki ilişkilerde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır (**Semler**, s.46).

²⁵⁶ **Gautschi** ayrıca, acenteye denkleştirme hakkı tanıyan İsviçre Borçlar Kanununun 418u maddesinin Anayasaya uygun olmadığını, bu hükmün Alman Ticaret Kanununun 89 b maddesine paralel bir düzenleme olmasının, bu hakkın hukuk dogmatğine uygun olduğu sonucunu doğurmayacağını (kabul edilemeyeceğini) ifade etmektedir (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr. 1a, s.328-329).

²⁵⁷ **Canaris**, Nr.103, s.272.

²⁵⁸ **Stötter**, Handelsvertreter, s.179.

karşılığdır. Ayrıca, bağımlı tacir yardımcıları tacir değildir ve oluşturdukları müşterileri çevresinin korunmasına gerek yoktur.

Komisyoncu ise, başarı esasına göre ücrete hak kazanır. Ancak komisyoncunun faaliyetleri süreklilik arz etmez. Komisyoncunun müvekkil için sürekli faaliyet göstermesi ve bu faaliyetleri sonucunda müşteri çevresi yaratması söz konusu değildir. Müvekkilin, komisyoncunun yarattığı bu çevreden yararlanarak ekonomik menfaat elde edeceğinin iddia edilmesi, komisyonculuk sözleşmesinin yapısına aykırı bir sonuçtur. Komisyoncunun çabasının sonradan etki göstermesi durumunda müvekkil bir menfaat elde ederse, bu, sözleşmede yüklenilen görevin sonucu sayılmaz²⁵⁹.

Görüldüğü üzere doktrindeki baskın görüş²⁶⁰, acenteye denkleştirme hakkı tanınmasının yerinde olduğu yönündedir. **Kanaatimizce** de acenteye denkleştirme talep etme hakkı tanınması gerekir. Bunun başlıca nedeni, acentenin ücret hakkına ilişkin düzenlemelerdir. Acentenin ücret alacağına ilişkin temel ilke, acentelik sözleşmesi süresince acentenin aracılık ettiği ve/veya müvekkil adına akdettiği sözleşmelerinin başarıya ulaşması durumunda acenteye ücret ödenmesidir. Acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra akdedilen sözleşmelerden acentenin ücret hakkı çok sınırlı durumlarda söz konusu olur. Bunun sonucunda acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra tekrarlanan siparişlerden ve devam eden ticari ilişkilerden müvekkilin elde edeceği kazançlar için acenteye ücret ödenmesi gerekmez. Ücret talebine ilişkin bu kural, oldukça serttir ve adil olmayan sonuçlara yol açabilir. Bu adil olmayan sertliği yumuşatmak için, sözleşmenin sona ermesi ile oluşumu engellenen ücret talebinin yerine geçmek üzere acentenin denkleştirme talebini kabul edilebilir. Denkleştirme hakkı tanınarak, acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle, acentenin elde etmekten mahrum kalacağı bedel alacağının kısmen de olsa karşılanması sağlanabilir. Böylece, acentenin hizmetlerinin karşılığını kendisine ödenmiş olur. Acentenin bu hizmeti, acentenin kendi çabasıyla oluşturduğu müşteri çevresinden, müvekkilin sonra da yararlanmaya devam etmesidir.

---

²⁵⁹ **Canaris**, Nr.103, s.272.

²⁶⁰ **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.3, s.1291; **Bülow**, Nr.573, s.174, Nr.575, s.175; **Canaris**, Nr.98, s.271; **Brox**, Nr.222, s.114; **Lettl**, Nr.44, s.133; **Stötter**, Handelsvertreter, s.179; **Oetker**, Nr.41, s.154; **Jung**, s.147; **Steinbeck**, Nr.10, s.158.

Acentenin yarattığı müşteri çevresinin müvekkil tarafından kullanılması nedeniyle, bu çevre için acenteye uygun bir karşılık ödenmesi hakkaniyet ilkesine uygundur. Çünkü acentenin faaliyeti ile müşteri çevresi genişler, müvekkile yeni pazarlar açılır. Acentenin kattığı müşteri çevresinden müvekkil gelecekte yararlanır ve bu katkısı nedeniyle acenteye bir ücret ödenmez. Bu nedenlerle, müvekkilin, acentenin çabaları sonucu oluşturulan bu müşteri çevresinden sağladığı kazanç, hakkaniyet ölçüsünde denkleştirmelidir. Müvekkil, acenteye hakkaniyete uygun bir karşılık ödemelidir.

IV. HUKUKİ NİTELİĞİ

Sürekli borç ilişkilerinin sona ermesi durumunda, tarafların hak ve yükümlülükleri sona erer. Sona ermenin etkisi, kural olarak ileriye doğrudur. Tarafların sözleşme süresince elde ettikleri edimler, ilişkinin sona ermesinden etkilenmezler. Sürekli borç ilişkisi sona erdiğinde, taraflardan biri sözleşmeden kaynaklanan bir menfaat elde etmişse, bu menfaat için sözleşmedeki bedel dışında ayrıca bir karşılık ödemez. Acentenin denkleştirme talebi, bu genel kuralın bir istisnasıdır. Acentenin denkleştirme talebinin özellikleri incelendiğinde, hakkaniyetin belirleyici etkisi, müvekkilin kazancı ve acentenin kaybı kriterleri, bu talebin hukuki niteliğinin belirlenmesini zorlaştırır. Bu nedenlerle, denkleştirme hakkının hukuki niteliği hususunda doktrinde birçok görüş ileri sürülmüştür.

A. DOKTRİNDEKİ GÖRÜŞLER

Acentenin denkleştirme talebinin hukuki niteliği, yabancı hukuklarda uzun yıllar tartışılmıştır. Bu hakkın niteliğinin, fesih²⁶¹, sosyal korumadan²⁶², hakkaniyetten kaynaklanan bir talep olduğu²⁶³, bir tazminat talebi²⁶⁴ ve bir karşılık talebi olduğu fikirleri ileri sürülmüştür.

---

²⁶¹ **Kuther**, Tod des Handelsvertreter, s.20.

²⁶² **Neuburger**, denkleştirmenin acente yararına getirilmiş bir sosyal koruma normu olduğunu savunur (Bu görüş ve eleştirileri için bk. **Kaumanns**, s.5-6).

²⁶³ **Gessel ve Hirsch**, denkleştirmenin hukuki niteliğinin hakkaniyet talebi olduğunu belirtmektedirler (Bu görüş ve eleştirisi için bk. **Abraham**, s.19; ayrıca **Kaumanns**, s.7-9).

Alman ve İsviçre doktrinindeki baskın görüş²⁶⁵ ve Alman ile İsviçre Federal Mahkemeleri²⁶⁶, acentenin denkleştirme talebinin hukuki niteliğinin, saf bir tazminat olmadığı, bu talebin karşılık niteliği taşıdığı noktasında birleşirler. Buna göre, denkleştirme talebi, acentenin yarattığı müşteri çevresi için öngörülen bir karşılıktır. Müvekkil acentelik ilişkisinin bitiminden sonra, acentenin çabasıyla oluşturulmuş bir müşteri çevresine sahip olur. Müşteri çevresi, pazarlanabilir ekonomik bir değer olarak dikkate alınmalıdır. Müvekkil, acentenin emeği ile oluşmuş bu müşteri çevresini, tek başına kullanabilir. Bu müşterilerle ticari faaliyetlerine devam ederek kolayca kazanç elde edebilir. Acentenin yarattığı bu parasal değer (müşteri çevresi) müvekkile ücretsiz (karşılıksız) olarak bırakılmamalıdır. Bunun karşılığı denkleştirme talebidir. Bu müvekkilin, acentenin oluşturduğu müşteri çevresini satın alması gibi algılanabilir. Denkleştirme talebi, bu sözleşmesel oluşumun parasal karşılığının talebi, yani acentenin emeğinden oluşmuş müşteri çevresinden kaynaklanan kazancın

²⁶⁴ **Habschied**, denkleştirmenin saf bir tazminat talebi olduğunu ileri sürmektedir (**Habschied**, s.338-339). **Merkel**, ise denkleştirmenin kendine özgü bir tazminat talebi olduğu görüşündedir (Bu görüşler ve eleştirisi için bk. **Abraham**, s.17-19; **Kaumanns**, s.14-15).

Moroğlu denkleştirme talebinin, sözleşmenin sona ermesi nedeniyle doğan tazminat niteliğinde olduğunu, mahsup işleminin değil, bir zararın giderilmesinin sözkonusu olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle Yazar, Türk Ticaret Kanunu Tasarısında yer alan “*Denkleştirme İstemi*” şeklindeki kenar başlığını eleştirmekte, madde kenar başlığının “*tazminat talebi*” olması gerektiğini ileri sürmektedir (**Moroğlu**, TTK Tasarısı, s.44).

Hoyningen- Huene ise, denkleştirme talebinin, acentenin oluşturduğu müşteri çevresini müvekkile temlik, devir etmesinden kaynaklanan bir çeşit tazminat talebi olduğunu belirtmektedir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.5, s.1292). Ancak **Hoyningen- Huene ve Baumbach- Hopt**, denkleştirmenin saf bir tazminat talebi olarak kabul edilemeyeceğini, kendine özgü bir niteliğinin olduğunu belirtirler. Yazarlar bu görüşlerini, talebin miktarının sadece ücret kayıplarına bağlı olmamasına, miktarının daima hakkaniyete göre belirlenmesine ve acentenin sözleşmeyi haklı sebep olmaksızın feshetmesi durumunda bu hakkın sona ermesine bağlarlar (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.7, s.1292; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.3, s.394).

²⁶⁵ **Semler**, s.45; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.2, s.394; **Schmidt**, Handelsrecht, s.740; **Steinbeck**, Nr.10, s.158; **Wörlén**, Nr.121, s.75-76; **Fezer**, Nr.366, s.187; **Timm/Schöne**, s.249; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.1, s.335; **Canaris**, Nr.98, s.271; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.2a, s.332; **Bülow**, Nr.573, s.174; **Brox**, Nr.222, s.114; **Küstner/Thume**, Nr.47-48, s.18-19; **Martinek**, für Lücke, s.432; **Ball**, s.17; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handlungsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.2-3, s.1015. **Kaumanns**, denkleştirmenin saf bir karşılık olduğu görüşündedir (**Kaumanns**, s.31).

²⁶⁶ Alman Federal Mahkemelerinin denkleştirmenin hukuki niteliğinin, özel bir karşılık olduğu yönündeki kararları için bk. **BGH**, 13.5.1957 (NJW 1957, s.1029); **BGH**, 2.10.1958 (NJW 1958, s.1966); **BGH**, 27.10.1960 (NJW 1961, s.121-122); **BGH**, 20.2.1981 (NJW 1981, s.1961); **BGH**, 3.3.1983 (NJW 1983, s.1789); **BGH**, 10.5.1984 (NJW 1985, S.58); **BGH**, 6.2.1985 (NJW 1985, s.3076-3077).

İsviçre Federal Mahkemelerinin denkleştirmenin özel bir ek karşılık olduğu yönünde kararları için bk. **BGE** 85 II 118; **BGE** 100 II 280; **BGE** 103 II 277-280; **BGE** 122 III 66, 21.12.1995 tarihli bu sonuncu kararın türkçe çevrisi için bak. **Kubilay/Göksoy/Ayan/Yıldırım**, s.374.

uygun bir karşılığdır²⁶⁷. Bu nedenle, denkleştirme, bir tazminat talebi değildir. Denkleştirme talebi, müvekkilin haksız fesihden kaynaklanan bir tazminat talebi veya sebepsiz zenginleşme talebi olarak nitelendirilemez. Sebepsiz zenginleşme talebi, müvekkilin acentenin yarattığı müşteri çevresinden hukuki bir sebep olmaksızın yararlanması, bu çevreden kazanç elde etmesi durumunda söz konusu olur. Hâlbuki burada hukuksal bir neden vardır. Bu neden, acentenin sözleşmesel çabasıdır. Başka bir ifadeyle müvekkilin zenginleşmesi, acentenin sözleşme ilişkisi nedeniyle çabasıyla yarattığı müşteri çevresinden kaynaklanmaktadır²⁶⁸.

Denkleştirme talebinin bir karşılık niteliği taşıdığı görüşünde birleşen yazarlar, bu talebin sosyal koruma fonksiyonunun bulunup bulunmadığı noktasında birbirinden ayrılırlar.

Bazı yazarlar, denkleştirme talebinin ekonomik bakımdan daha güçsüz durumdaki acenteyi korumak için öngörölmüş bir karşılık olduğunu iddia ederler²⁶⁹. Bazı yazarlar ise bu düzenlemenin, acentenin sosyo-ekonomik durumu ile bağlantısı olmadığını, talebin tamamen acentenin yarattığı değerlerin karşılığı olduğunu ileri sürerler²⁷⁰.

Birinci görüşteki yazarlardan biri olan **Lettl**, acentenin denkleştirme talep hakkının acentenin sosyal korunmasına hizmet ettiğini, bu maddenin sosyal politika

---

²⁶⁷ **Semler**, s.45; **Canaris**, Nr.98, s.271; **Brox**, Nr.222, s.114; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.2, s.394; **Steinbeck**, Nr.10, s.158; **Wörlen**, Nr.121, s.75-76; **Bülow**, Nr.573, s.174; **Fezer**, Nr.366, s.187; **Timm/Schöne**, s.249; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.1, s.335; **Kınacı**, s.948-949; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.2a, s.332; **Ball**, s.17.

Schmidt, acenteye ödenen denkleştirmenin, acentenin eksik kalan alacağının aktifleştirilmesi olduğunu ifade etmektedir (**Schmidt**, Handelsrecht, s.740).

²⁶⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.6, s.1292; **Brox**, Nr.222, s.114; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.2a, s.332; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.3, s.1015.

²⁶⁹ **Lettl**, Nr.44, s.133; **Canaris**, Nr.113, s.274-275; **Ball**, s.17-18; **Küstner/Thume**, Nr.47-48, s.18-19; **Habscheid**, Festschrift zum 70. Geburtstag von Walter Schmidt-Rimpler, s.356; **Martinek**, für Lücke, s.432; **Herbert**, s.1320.

²⁷⁰ **Schmidt**, Handelsrecht, s.740; **Ensthaler**, Nr.2, s.521; **Nocker**, Nr.14, s.4, Nr.267, s.69; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.7, s.178; **Stötter**, Handelsvertreter, s.182; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.3, s.1015; **Kuther**, Tod des Handelsvertreters, s.20; **Kınacı**, s.948-949; **Kubilay**, Sigorta Acenteleri, s.50.

odaklı bir nitelik taşıdığını ve hükmün emredici özelliğinin bu niteliğini ortaya çıkardığını ifade etmektedir²⁷¹.

Aynı doğrultuda **Canaris ve Ball** ise, acenteye tanınan denkleştirme talebinin bir iâşe, bakım karakteri olmadığını, daha çok özel bir gelir, bir karşılık karakteri taşıdığını ifade ederler²⁷². Yazarlara göre, acenteye bu hakkın tanınmasında acentelik sözleşmesinin iş sözleşmesine yakın olması ve sosyal düşünceler yer almaktadır. Bu nedenle sosyal düşünceler bu sisteme yabancı değildir. Bu hakkın acenteye tanınması ancak sosyal düşüncelerle birlikte ele alındığında anlaşılabilir olur.

Küstner, denkleştirmenin hukuki niteliğini karşılık olarak açıklar²⁷³. Ancak denkleştirme, saf bir parasal karşılık talebi değildir. Çünkü denkleştirme miktarı, sadece acentenin ücret kaybına bağlı değildir. Denkleştirme talebinin oluşumunda temel olarak hakkaniyet düşüncesi de etkilidir. Somut olayda hakkaniyet gerektiriyorsa acenteye ödenecek denkleştirme miktarı azaltılabilir veya tamamen ortadan kaldırılabilir. Acenteye denkleştirme ödenmesi hakkaniyetin yanı sıra, acentenin ücret kaybına ve müvekkilin menfaatinin miktarına da bağlıdır. Sonuç olarak, denkleştirme talep etme hakkının tanınmasında, acentenin ekonomik durumunun iyileştirilmesi ve acentenin sosyal olarak korunması düşünceleri de rol oynamıştır.

Aksi görüşteki Schmidt, acentenin denkleştirme talep hakkının tamamen hakkaniyet ve sosyal koruma kurallarından oluşmadığını, hatta denkleştirme talebinin küçük tek firma acentelerindense, daha büyük çapta iş yapan büyük girişimci acentelerin daha menfaatine bir düzenleme olduğunu ileri sürmektedir²⁷⁴.

Ensthaler, denkleştirme talep hakkının bir çeşit sosyal koruma düşüncesinden kaynaklandığını ileri sürülemediğini, böyle bir yorumun acentenin menfaatine aykırı

---

²⁷¹ **Lettl**, Nr.44, s.133.

²⁷² **Canaris**, Nr.113, s.274-275; **Ball**, s.17-18.

²⁷³ **Küstner/Thume**, Nr.47-48, s.18-19; Bu yönde: **Habscheid**, s.356; **Martinek**, für Lücke, s.432; **Herbert**, s.1320.

²⁷⁴ **Schmidt**, Handelsrecht, s.740.

düŖeceđi, çünkü aksi durumda acentenin bağımsız bir tacir olduğu itirazı ile karşılaşabileceğini ileri sürer²⁷⁵.

Stötter, denkleştirme talebinin sosyal koruma fonksiyonu olduğu görüşünü eleřtirmektedir²⁷⁶. Yazara göre, denkleştirme talebi, sosyal emeklilik veya sadakat primi değildir. Aksine acentenin hâlihazırda yerine getirdiği hizmeti için, müvekkilin karşılık ödemesinden ibarettir. Acentenin yeni müşteri çevresi edinme çabası, acentenin faaliyeti olarak nitelendirilir. Acentenin denkleştirme talep hakkının amacı, acenteye yıllar süren hizmetine karşılık sadakat primi ödenmesi değildir. Denkleştirme hakkı, müvekkilden kaynaklanan fesih karşısında, ekonomik zorlukları olan acenteyi korumak da değildir. Sonuç olarak, denkleştirme talebi acentenin hakkıdır. Acente bağımsız bir tüzel kişi olsa dahi, bu hakkını kullanabilir. Denkleştirmenin sosyal koruma fonksiyonunu yoktur.

Löwisch, acenteye ödenecek denkleştirme talebinin acenteyi koruma fonksiyonun olmadığı görüřündedir²⁷⁷. Yazar, denkleştirmenin sosyal koruma niteliğinin kabul edilmesi durumunda, acentelik sözleşmesinin sona erdiği her durumda, acenteye belli bir miktar denkleştirme ödenmesi gerekeceğini ifade eder.

Görüldüğu üzere denkleştirme talebinin hukuki niteliği üzerinde doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüştür. Özellikle talebin ortaya çıkmasına yol açan etkenler ve hakkaniyetin etkisi hukuki nitelendirmede etkili olmuştur.

---

²⁷⁵ Yazara göre ücretler acentenin kurduğu ticari ilişkilerin karşılığında ödenir. Müvekkil kendisini temsil eden acenteye başarısı için belli bir miktar ücret öder. Ücret akdedilen tek sözleşme için ödenir. Ancak bu ticari ilişkiden (bağlantıdan) kaynaklanan müvekkilin menfaatleri ticari ilişkinin devamı süresince devam eder. Acentelik sözleşmesi sona erdiğinde müşterilerle kurulan ticari ilişkilerden kaynaklanan menfaatler acente için son bulur, ortadan kalkar. Acente bu ilişkilerden kaynaklanan menfaatlerini daha fazla kullanamaz. Ancak müvekkil, sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra da acentenin çabasıyla kurulan ticari ilişkilerinden menfaat elde etmeye devam eder. Acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden kaynaklanan bu menfaatler için, acenteye herhangi bir karşılık (bedel, ücret) ödemek zorunda kalmaz. Denkleştirme talebi olarak adlandırılan bu ek ödeme sözleşme ilişkisi süresince oluşturulan müşteri çevresinin ve bu çevreden kaynaklanan menfaatlerin tam olarak ödenemeyen karşılığıdır (**Ensthaller**, Nr.2, s.521; **Nocker**, Nr.14, s.4, Nr.267, s.69; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.7, s.178; **Kınacı**, s.948-949).

²⁷⁶ **Stötter**, Handelsvertreter, s.182.

²⁷⁷ Yazara göre denkleştirmenin hukuki niteliği bir çeşit karşılıktır ve bunun miktarı hakkaniyete göre belirlenir (**Ebenroth/Boujong/Joost**, (**Löwisch**), Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.3, s.1015; aynı doğrultuda **Kuther**, Tod des Handelsvertreter, s.20).

Acentenin denkleştirme talebinin hukuki niteliği hususundaki bir başka tartışma da, **denkleştirmenin, saf bir karşılık talebi mi, kendine özgü bir karşılık talebi mi yoksa yaratılan değer talebi mi olduğudur.**

Doktrinde bazı yazarlar denkleştirme talebinin saf bir karşılık talebi olduğu görüşündedir²⁷⁸. Bu görüşteki yazarlara göre denkleştirme talebi, acentelik sözleşmesine dayanan, acentelik sözleşmesinden kaynaklanan saf bir karşılık talebidir. Acentenin ölümü durumunda dahi bu karşılık talebinde bulunması bunun kanıtıdır. Acentelik sözleşmesi karşılıklı edimleri içerir. Müvekkil acentenin edimlerinin, hizmetlerin karşılığını ödemelidir.

Fakat acentelik sözleşmesinde acentenin asli yükümü müşteri çevresi yaratmak değildir. Bu nedenle bunun karşılık içinde düşünülmesi bu görüşte eleştirilebilecek bir noktadır. Çünkü karşılıklı borç doğuran sözleşmelerde her zaman tarafların eşit edimler elde edip ve borçlar yüklenmesi beklenemez. Acente aracılık faaliyetini, ücret elde etmek için yerine getirir. Acente, bu aracılık faaliyetinde bulunurken amacı denkleştirme elde etme değildir. Acentenin diğer ek hizmetleri örneğin delkrede ve tahsil ücretleri burada ödenmez, hesaplanmaz²⁷⁹.

Diğer görüş, denkleştirmenin kendine özgü bir karşılık talebi olduğudur²⁸⁰. Bu görüşteki yazarlara göre, denkleştirme, kendine özgü bir para talebi olarak nitelenir. Bu, müvekkilin, acentenin yarattığı müşteri çevresi için ödemediği bir bedeldir. Müvekkil kendisine bırakılan müşteri çevresi sayesinde acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra da acenteye ücret ödemeksizin sözleşmeler akdedebilir, kazanç elde edebilir. Bu nedenle denkleştirme yoksun kalınan kar için bir tazminat niteliğindeki gibi düşünülebilir. Denkleştirmenin miktarı, müşteri çevresinden gelecekte yararlanılacak ticari ilişkiler dikkate alınarak hesaplanır. Bu hesaplama, acentenin geçmişteki müşteri yaratma çabası için değildir. Müşteri çevresinin müvekkile satılması görüşü, denkleştirme için ileri sürülemez. Denkleştirmenin hukuki niteliği,

---

²⁷⁸ **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.1, s.691.

²⁷⁹ **Abraham**, s.9.

²⁸⁰ **(Bruck-Möller)** naklen **Abraham**, s.13; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.30; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.1, s.298.

koşulları üzerinden bulunmaya çalışılabilir. Müvekkilin menfaati, acentenin kaybı ve hakkaniyet önemli rol oynar.

Bu konudaki diğer bir görüş, denkleştirmenin yaratılan değer talebi olduğudur²⁸¹. Bu görüşteki yazarlara göre değer karşılığı, müvekkilin ticari kazancının artırılmasından kaynaklanan bir karşılıktır. Acente kazandırdığı müşterilerle müvekkile artı değer kazandırır. Acenteye aracılık faaliyeti nedeniyle ödenen ücretler, acentenin kazandırdığı bu değeri tam olarak karşılamaz. Acentenin yarattığı müşteri çevresinin karşılığı ayrıca ödenmelidir. Bu görüşte acentenin çabaları değil, müvekkilin kazancı, müvekkilin malvarlığındaki değer artışı dikkate alınmaktadır. Müvekkilin malvarlığındaki artış good-will ile olur. Müşterilerin müvekkil hakkındaki olumlu düşüncelerinin oluşması müvekkil için bu anlamda bir kazanımdır. Böyle bir yorumda gerçek değer artışı tespit edilemez. Ayrıca acente müvekkilin oluşan good-will üzerinde bir hak sahibi değildir. Denkleştirme, acentelik sözleşmesinin sona erdiği anda gerçekleşmez. Aksine gelecekte akdedilecek ticari ilişkilerden elde edilecek gelire göre belirlenir. Ayrıca bu görüşte hakkaniyete yer yoktur²⁸².

B. GÖRÜŞÜMÜZ

Doktrindeki tüm bu görüşleri değerlendirdiğimizde, denkleştirmenin hukuki niteliğine ilişkin görüşümüzü şu şekilde açıklayabiliriz.

Acentenin denkleştirme talebinin hukuki niteliği, bir tazminat talebi değil, bir karşılık talebidir. Denkleştirme talep etme hakkı, sadece acenteye tanınmıştır. Bu hakkın acenteye tanınmasında, acenteyi koruma düşüncesi etkili olmuştur. Bu talebi, tazminat talebinden ayıran en önemli nokta, getiriliş amacıdır. Denkleştirme talebi acentenin, müvekkilin kusurlu davranışından kaynaklanan zararlarının giderilmesi için öngörülmemiştir. Denkleştirme ödenmesi fikrinin çıkış noktası müşteri çevresidir. Denkleştirmeye konu olan müşteri çevresi, acentenin kazandırdığı yeni ve sürekli müşterilerden oluşur. Acentenin çalışması sonucunda ortaya çıkan ve parasal değeri olan, kazanç getiren müşteri çevresinden müvekkil ile acente ortaklaşa yararlanırlar. Ancak bu ortak yararlanma ilişkisi, acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle ortadan

²⁸¹ (Würdinger) naklen Abraham, s.16.

²⁸² (Würdinger) naklen Abraham, s.16.

kalkar. Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra, söz konusu müşteri çevresi, müvekkilde kalır. Acente devam eden ticari ilişkilerden kaynaklanacak ücret elde etme olanağını kaybeder. İşte sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra acenteye denkleştirme ödenmesi kabul edilerek, müvekkilin bu kazanımından acentenin de yararlanması sağlanmak istenmiştir.

Acentenin denkleştirme talebinin doğması için aşağıda ayrıntılı olarak inceleyeceğimiz üzere, her zaman müvekkilin kusurlu davranışıyla acentelik sözleşmesini ihlal etmesi gerekmez. Örneğin belirli süreli acentelik sözleşmesi süresinin dolması nedeniyle sona erdiğinde, diğer koşullar da varsa, acente denkleştirme talep edebilir. Yine acentenin yaşlılığı veya hastalığı nedeniyle sözleşmeyi sona erdirmesinde, diğer koşullar oluşmuşsa denkleştirme talep edilebilir. Oysa borçlunun kusuru, sözleşmeden doğan sorumluluğun kurucu unsurudur²⁸³. Ayrıca acentenin denkleştirme talep etmesi için, her zaman zarara uğraması da gerekmez. Denkleştirme, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentenin kazandırdığı müşteri çevresiyle ticari ilişkilerini sürdürmemesi ve bu çevreyi müvekkile bırakması nedeniyle öngörülmüş bir karşılıktır. Ayrıca sözleşmenin sona ermesinden sonra, müvekkilin acentenin müşterileriyle ticari ilişkilerini sürdürmesi, borca aykırı bir davranış olarak da nitelendirilemez.

Yine acentenin denkleştirme talebinin koşullarından biri olan ve denkleştirmenin miktarını belirleyici rol oynayan hakkaniyet kriteri denkleştirme talebini maddi tazminattan uzaklaştırır. Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, müvekkilin acentenin sözleşme süresince yarattığı yeni müşteriler üzerinden menfaat elde etmesi veya bu müşteri bağlantılarını kullanma fırsatına sahip olması gerekir. Ancak bu tek başına yeterli değildir. Bu talebin doğması için ayrıca acentenin, bu müşterilerden yararlanamama nedeniyle ekonomik kayba uğraması ve hakkaniyetin denkleştirmeyi gerektirmesi gerekir. Acentenin denkleştirme talebi ile hakkaniyet arasındaki ilişki dikkate çekicidir. Acentenin denkleştirme talebinin oluşumu ve talebin yüksekliği büyük ölçüde hakkaniyet bakış açısına göre belirlenir. Diğer koşullar mevcut olsa dahi acenteye denkleştirme ödenmesi hakkaniyete aykırılık

---

²⁸³ Eren, s.1017; Tandoğan, Mesuliyet, s.417; Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Alttop, s.874; Oğuzman/Öz, s.338; Reisoğlu, s.308.

taşıyorsa, acentenin denkleştirme talebi reddedilebilir^{284,285}. Oysa hakkaniyet, maddi tazminatın koşullarından biri değildir.

Sonuç olarak hakkaniyet kriteri, sözleşmenin sona ermesinden sonra acentenin müşteri çevresinden müvekkilin menfaat elde etmesi ve acentenin kaybı kriterleri ile acenteye denkleştirme ödenmesi için her zaman müvekkilin borca aykırı ve kusurlu bir davranışının aranmaması nedeniyle denkleştirmenin tazminat niteliği taşıdığı ileri sürülemez.

Denkleştirme talebinin sebepsiz zenginleşme kuralları ile bağlantısı ayrıca düşünülmelidir. Çünkü müvekkil, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra, acentenin çabasıyla yarattığı müşterilerle ticari ilişkiler kurabilir. Sözleşmenin hukuksal olarak bitmesi nedeniyle, müvekkilin acenteye ücret ödeme yükümlülüğü yoktur²⁸⁶. Bu nedenle müvekkilin bu kazancının sebepsiz zenginleşme yaratabileceği düşünülebilir. Sebepsiz zenginleşmenin koşulları, haklı bir sebep olmaksızın, birinin diğeri aleyhine zenginleşmesidir²⁸⁷. Ancak denkleştirme talebi şu açıdan sebepsiz zenginleşme hukuku kurallarından ayrılır. Denkleştirme talebi, sözleşmeden kaynaklanan bir taleptir. Acentenin bu talebinin kaynağı, kazandırdığı müşteri

---

²⁸⁴ **Brox**, Nr.222, s.114; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.2a, s.332; **Ball**, s.17; **Küstner/Thume**, Nr.49, s.19; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.1-2, s.335-336; **Semler**, s.45; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.3, s.394.

Denkleştirme talebini konu alan Alman Federal Mahkemesi kararlarında da acenteye ödenmesine hükmedilecek denkleştirme talebini miktarı belirlenirken, acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle müvekkilce acenteye tam olarak ödenmeyen kazanç miktarı ve denkleştirme ödenmesinin hakkaniyete uygun olması kriterleri aranmıştır (Bu kararlar için bk. **BGH**, 20.2.1981, (NJW 1981, s.1961); **BGH**, 3.3.1983 (NJW 1983, s.1789); **BGH**, 14.4.1983 (NJW 1983, s.2877-2878); **BGH**, 7.1.1991, (BB 1992, s.596, NJW-RR 1992, s.421); **BGH**, 15.10.1992 (BB 1992, s.2385); **BGH**, 11.12.1996 (NJW 1997, s.655-656).

²⁸⁵ Denkleştirme talebi ve hakkaniyet arasındaki ilişki, 18.12.1986 tarihli Avrupa birliği direktifinde de ifade edilmiştir. Bu direktifte acenteye ödenecek denkleştirme koşullarının hakkaniyet denetimine tabi tutulması gerektiği ve hakkaniyet gerektiriyorsa ödeme yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Acenteye ödenecek denkleştirmede özellikle acentenin yarattığı sürekli müşteri çevresinden yararlanamaması nedeniyle kaybettiği gelirler, hakkaniyet noktasında dikkate alınır (**Küstner/Thume**, Nr.50, s.20).

²⁸⁶ **Canaris**, Nr.100, s.270-271.

²⁸⁷ Doktrinde sebepsiz zenginleşmenin koşulları hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı yazarlar, fakirleşmenin sebepsiz zenginleşmenin bir koşulu olduğu görüşündedirler (Bu görüşteki yazarlar için bk. **Reisoğlu**, s.230; **Oğuzman/Öz**, s.695-697; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.734). Aksi görüşteki yazarlar ise fakirleşmenin sebepsiz zenginleşmenin bir koşulu olmadığını, bunun başkası aleyhine zenginleşme olarak yorumlanması gerektiğini savunurlar (**Eren**, s.827; **Serozan**, İfa Engelleri, s.224).

çevresinin devredilmesidir. Bu hak en erken acentelik sözleşmenin sona ermesiyle ortaya çıkar ve muaccel olur. Aynen acentenin ücret talebi gibi acentelik sözleşmesinden kaynaklanır. Müvekkilin kazancı, sözleşme temeline dayanır. Hukuki temeli olmayan sebepsiz bir zenginleşme değildir²⁸⁸. Ayrıca denkleştirme miktarının tespit edilmesinde hakkaniyet kriteri rol oynar. Her somut olayda hakkaniyet denetimi yapılır²⁸⁹. Sözleşme temelli bir kazanç elde edilmesi ve miktarının belirlenmesinde hakkaniyetin rol oynaması, denkleştirmeyi, sebepsiz zenginleşme nedeniyle elde edilen gelirin iadesi kurallarından ayırır.

Denkleştirme talebi, acentenin fesihten korunması düşüncesiyle de ilişkilendirilemez²⁹⁰. Çünkü acentenin denkleştirme talep etme hakkının oluşmasının koşulu, her zaman müvekkilin sözleşmeyi feshetmesi değildir. Acentenin ölümü, sözleşme süresinin sona ermesi durumlarında da acentenin bu hakkı doğar.

Denkleştirme talebi, acentenin fesih sonrasında kendiliğinden, hiçbir şarta bağlı olmaksızın elde ettiği bir karşılık değildir. Bir bakım, iase fonksiyonu yoktur. Acentenin bu talepte bulunması için mağdur olması veya korunmaya muhtaç olması gerekmez. Bu talep, yoksun kalınan kazanç talebi değildir. Acente sözleşme ilişkisinin devamında gelirini elde etmiştir. Denkleştirme acentenin yoksun kaldığı kazancın tazminine yönelik değildir. Yine sebepsiz zenginleşme de olmaz. Çünkü, müvekkil acentelik sözleşmesi nedeniyle acentenin yarattığı müşteri çevresine kavuşmuş ve ticari ilişkilerde bulunmaktadır. Yani, müvekkilin kazancı sebepsiz değildir. Denkleştirme talebinin hukuksal nedeni, acentelik sözleşmesidir²⁹¹.

Tüm bu bilgiler ışığında denkleştirme talebinin hukuki niteliğinin, karşılık talebi olduğunu kabul etmekteyiz. Denkleştirme, acenteye yapılan karşılık ödeme olarak açıklanabilir. Bu ödeme, acentenin aracılık faaliyetleriyle yarattığı ve sözleşme

---

²⁸⁸ **Kuther**, Tod des Handelsvertreter, s.24; **Bülow**, Nr.573, s.174; **Kılıçoğlu**, s.365 vd.; **İnal**, S.23-24; **Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı**, s.187 vd.; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.610-621; **Reisoğlu**, s.233-239; **Eren**, s.819 vd.; **Oğuzman/Öz**, s.708-709; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altıp**, s.734-735; **Tekinalp**, s.15.

²⁸⁹ **Canaris**, Nr.100, s.271; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.4a, s.336.

²⁹⁰ **Canaris**, Nr.99, s.270; **Kuther**, Tod des Handelsvertreter, s.19-20.

²⁹¹ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.2a, s.332; **Kuther**, Tod des Handelsvertreter, s.19-34; **Eren**, s.835.

bitiminde müvekkile kalan müşteri çevresinin parasal karşılığını oluşturur. Müşteri çevresi, ekonomik bir değer olarak dikkate alınmalıdır. Müvekkilin, acentenin yarattığı ve parasal değeri olan müşteri çevresinden karşılıksız olarak yararlanması hakkaniyete uygun düşmez. Müvekkil acenteye, kendisine hazır olarak kalan müşteri çevresinin rakamsal karşılığını, sonradan tamamlayıcı bir ödemeye ifa etmelidir. Bu, müvekkilin, acentenin oluşturduğu müşteri çevresini devralması, satın alması gibi de algılanabilir. Böylece acenteye, sözleşme sona ermeseydi, yarattığı müşteri çevresinden kaynaklanan hukuki ilişkilerden hak edecek olduğu ücretlerin karşılığı kısmen ödenmiş olur²⁹².

Denkleştirme talebi, hukuk düzeni içinde kendine özgü nitelikleri bulunan bir karşılık talebidir. Ancak denkleştirme saf bir parasal karşılık talebi değildir. Çünkü denkleştirmenin miktarı, sadece acentenin ücret kaybına bağlı değildir. Acenteye ödenecek denkleştirmeyi ortadan kaldıran veya azaltan sebepler vardır. Denkleştirme talebinin oluşumunda temel olarak hakkaniyet düşüncesi etkilidir. Somut olayda hakkaniyet gerektiriyorsa acenteye ödenecek denkleştirme miktarı azaltılabilir veya tamamen ortadan kaldırılabilir. Acenteye denkleştirme ödenmesi hakkaniyetin yanı sıra acentenin ücret kaybına ve müvekkilin menfaatinin miktarına da bağlıdır²⁹³.

Denkleştirme talebi, sözleşmeden kaynaklanan bir alacak hakkıdır. En erken acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile ortaya çıkar ve muaccel olur. Denkleştirme talebi, bir alacak hakkı olarak devredilebilir (BK 162, BGB 398), rehnedilebilir (TMK 954, BGB 1204) veya haczedilebilir (İİK 85, ZPO 829)²⁹⁴.

Acentenin denkleştirme hakkı miras yoluyla intikale elverişli bir özel hukuk ilişkisidir (TMK 599)²⁹⁵.

---

²⁹² **Küstner/Thume**, Nr.47-48, s.18-19; **Habscheid**, s.356; **Martinek**, für Lücke, s.432; **Stötter**, Handelsvertreter, s.181; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.2a, s.332; **Oetker**, Nr.41, s.154.

²⁹³ **Küstner/Thume**, Nr.47-48, s.18-19; **Habscheid**, s.356; **Martinek**, für Lücke, s.432; **Ball**, s.19.

²⁹⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.9, s.1293; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.6, s.394; **Stötter**, Handelsvertreter, s.179; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.13, s.1019; **Küstner/Thume**, Nr.1664, s.559.

²⁹⁵ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.9, s.395; **Ensthaler**, Nr.2, s.521, Nr.8, s.522; **Stötter**, Handelsvertreter, s.182; **Nocker**, Nr.198, s.50; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.10, s.1293; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.2c, s.333; **Stötter**, Handelsvertreter, s.179; **Küstner/Thume**, Nr.91-92, s.40; **Kuther**, Tod des Handelsvertreters, s.50-54. Bu konuda bir

V. UYGULANMA ALANI

Acentenin denkleştirme talep etme hakkı konusunda, Türk Hukukunda bir kanun boşluğu bulunmaktadır. Sigorta acentesi dışındaki acentelerin denkleştirme talebi, hâkimin hukuk yaratma faaliyeti neticesinde kabul edilebilir. Ancak acentelik sözleşmesi dışında, benzer sözleşmelerin sona ermesi durumunda da bu talep söz konusu olabilir. Acentelik ilişkisine benzer hukuki ilişkilerde de, hâkim hukuk yaratma faaliyeti neticesinde, böyle bir denkleştirme talebinin varlığını kabul edebilir. Ancak, acentelik dışındaki sözleşmelerde denkleştirme hakkının tanınması konusunda dikkatli davranılmalıdır. Denkleştirme talebinin, istisnai niteliği ve dar yorumlanması gerektiği unutulmamalıdır.

A. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNDE

Acentenin denkleştirme talebi, acentelik ilişkisinin nitelendirilmesine bakılmaksızın tüm acentelik ilişkilerinde uygulama alanı bulur. Acentenin aracılık ettiği ilişkinin türünün ve acentelik faaliyetinin denkleştirme talep etme hakkı bakımından bir önemi yoktur. Acente ister mal acentesi, ister sigorta acentesi olsun bu talebi ileri sürebilir²⁹⁶. Denkleştirme talebinde acentenin aracı acente mi, yoksa akitçi acente mi olduğu; gerçek kişi mi, yoksa tüzel kişi mi olduğu veya tekel yetkisine sahip olup olmaması rol oynamaz. Sonuç olarak tüm acentelerin denkleştirme talep etme hakkı vardır^{297,298}.

Alman Mahkeme Kararları için bk. **BGH**, 13.5.1957 (BB 1957, s.527, NJW 1957, s.1029); **BGH**, 2.10.1958 (NJW 1958, s.1966, BB 1958, s.1108); **BGH**, 6.2.1964 (BB 1964, s.328, VersR 1964, s.378).

²⁹⁶ Sigorta acentelerinin denkleştirme talebi, Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin 16. fıkrasında düzenlenmiştir. Alman Hukukunda ise sigorta acentelerinin denkleştirme talebi Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinin 5. fıkrasında düzenlenmiştir (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.5a, s.338; **Ensthaler**, Nr.4, s.522; **Küstner/Thume**, Nr.75, s.35; **Küstner**, IWW 1995, Heft 1, s.13; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.3, s.336; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.15, s.1295; **Nocker**, Nr.17, s.5; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.1c, s.692; ArbG Köln, 22. 7. 1999, NZA-RR 2000 Heft 12, s.655).

²⁹⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.1-11, s.1290-1294; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.4, s.394; **Ensthaler**, Nr.4, s.522; **Küstner/Thume**, Nr.58-61, s.23-24; **Küstner**, VW 2002, s.1793; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.3, s.336; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.5a, s.338; **Nocker**, Nr.17, s.5, Nr.24-28, s.6; **Ebenroth/Boujong/Joost**, (**Löwisch**), Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.20, s.1021-1022; **Kaumanns**, s.33.

²⁹⁸ Alman Ticaret Kanununun 92. maddesinde, yan iş olarak acentelik yapanlar (Yan meslek acentesi) düzenlenmiştir. Bu kişilere örnek olarak tezgâhtarlar gösterilir. Bu kişiler, acente sayılmadıkları

Alt acentelerin de bazı koşulların gerçekleşmesi durumunda denkleştirme talep edebilecekleri kabul edilmelidir. Alt acentelik ilişkisi, gerçek alt acentelik ilişkisi ve gerçek olmayan alt acentelik ilişkisi olarak ikiye ayrılabilir.

Gerçek alt acentelik sözleşmesinde,

Müvekkil _____ Asıl acente

I

Alt acente

Gerçek alt acentelik sözleşmesinde, çok taraflı bir sözleşme ilişkisi bulunur. Müvekkil, asıl acentenin yanı sıra, alt acente ile de acentelik ilişkisi içine girer. Ancak alt acente, aracılık faaliyetini asıl acente için gerçekleştirir. Bunun sonucunda asıl acentenin acentesi gibi bir hukuki konum kazanır. Gerçek alt acentelik sözleşmesinde gerçek alt acentenin hakları ve yükümlülükleri öncelikle asıl acente ile yaptığı acentelik sözleşmesine göre şekillenir. Alt acente ücretini asıl acenteden alır.

Alt acente her ne kadar asıl acente için aracılık faaliyetinde bulunsa da, sonuç olarak müvekkil için aracılık faaliyeti gerçekleşmiş olur. Alt acentenin ücretinden müvekkil sorumlu değildir, bunu asıl acente öder²⁹⁹.

Alt acentelerin denkleştirme talebi, alt acentelik ilişkisinin sona ermesiyle ortaya çıkar. Gerçek alt acente, bu talebi sadece asıl acenteye karşı ileri sürebilir³⁰⁰.

---

için, denkleştirme talep etme hakları yoktur (Yan meslek acenteleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.14, s.1295; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.5b, s.338; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.5, s.394; **Ensthaler**, Nr.4, s.522; **Bülow**, Nr.577, s.175; **Küstner/Thume**, Nr.62-74, s.25-34; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.3, s.336; **Nocker**, Nr.20, s.5; **Abraham**, s.43; **Baums**, s.891). Represantların denkleştirme talep edemeyeceği yönünde **OLG Hamburg**, 28. 10. 2005, NJOZ 2006 Heft 17, s.1543; aynı yönde **BGH**, 01.12.1983, NJW 1984 Heft 47, s.2695.

²⁹⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.92, s.1113; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.1c, s.692-693.

³⁰⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.12, s.1294; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.4, s.394; **Küstner/Thume**, Nr.77, s.36; **Nocker**, Nr.23, s.5; **Schmidt**, Handelsrecht, s.748; **Ebenroth/Boujong/ Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.61, s.808; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 84, Nr.29, s.44.

Gerçek olmayan alt acentelik sözleşmesinde alt acentelik sözleşmesi, müvekkil ile alt acente arasında gerçekleşir. Bu ilişkide, alt acente ile müvekkil arasında normal bir acentelik sözleşmesi düzenlenmiştir.

Müvekkil ..... Asıl acente

Müvekkil .....Gerçek olmayan alt acente (1. ilişki)

Alt acente ile asıl acente arasında doğrudan hukuki bir ilişki yoktur. Asıl acentenin görevi, alt acenteyi yönlendirmek, yönetmek ve gözetmekten ibarettir. Gerçek olmayan alt acente, müvekkilin başka bir acentesinin (asıl acente ile) organizasyonuna, emrine girer³⁰¹.

Müvekkil alt acenteye ücret öder. Müvekkil ile asıl acente arasındaki sözleşme ilişkisinin bitmesinin gerçek olmayan alt acente üzerinde her hangi bir etkisi olmaz. Gerçek olmayan alt acentelik ilişkisinin bitmesiyle, alt acente, müvekkile karşı denkleştirme talep etme hakkını elde eder³⁰².

B. TEK SATICILIK SÖZLEŞMESİNDE

1. GENEL OLARAK

Tek satıcılık sözleşmesi sürekli borç ilişkisi doğuran, tam iki tarafa borç yükleyen, kendine özgü yapısı olan, isimsiz ve çerçeve bir sözleşmedir. Tek satıcılık sözleşmesinin tarafları, tek satıcı ve üreticidir. Tek satıcılık sözleşmelerinde, tek satıcı malları üreticiden satın alır ve daha sonra müşterilerine bu malları kendi ad ve hesabına satar. Tek satıcı bağımsız bir tacir olarak, sözleşmede belirlenen bölge içinde ticari faaliyetini sürdürür ve ticari rizikoları kendisi katlanır³⁰³.

³⁰¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 84, Nr.95, s.1114; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 84, Nr.30, s.45; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.62, s.808; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.7-8, s.221.

³⁰² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.166, s.1333; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.59, s.409; **Ensthaler**, Nr.51, s.531-532.

³⁰³ **Fezer**, Nr.362, s.186; **Küstner/Thume**, Nr.93, s.41; **Ulmer**, s.226; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.17, s.1295, Nr.21-22, s.1296-1297; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1f, s.331; **Ensthaler**, Nr.82, s.538; **Nocker**, Nr.58-62, s.15; **Abraham**, s.38; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.5; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 a-b, Nr.10a, s.207-208; **Günther-Gräff**, s.27; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.74, s.813;

Tek satıcılık sözleşmesinin özelliği gereğince tek satıcı, üreticinin satış organizasyonuna dâhil olur. Tek satıcı ile üretici arasındaki ilişki süreklilik gösterir. Tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesi durumunda, kural olarak, tek satıcının müşteri çevresini üreticiye devretme yükümlülüğü yoktur³⁰⁴.

Görüldüğü üzere, tek satıcılık sözleşmesi, acentelik sözleşmesinden bazı noktalarda ayrılır. Bu farklılıklar nedeniyle, tek satıcının, acenteye tanınan denkleştirme talep etme hakkından yararlanıp yararlanamayacağı tartışmalıdır³⁰⁵.

Tek satıcılık sözleşmesi, kanunda düzenlenmemiş, isimsiz kendine özgü bir sözleşmedir. Bu nedenle, tek satıcılık sözleşmesine uygulanacak hükümler, benzer hukuki ilişkilere uygulanan hükümlerin tek satıcılık sözleşmesinin niteliğine uygun düştüğü ölçüde kıyas edilmesi ile bulunur. Kanunda hüküm bulunmayan hallerde, hâkim tek satıcılık sözleşmesinin özelliklerini dikkate alarak hukuk yaratır. Tek satıcının denkleştirme talebi, hâkimin hukuk yaratmasını gerektiren bir taleptir. Tek satıcının denkleştirme talep etme hakkı konusunda, kıyas yapılması mümkün değildir. Çünkü mevcut kanunlarımızda, acentelerin denkleştirme hakkını düzenleyen bir madde bulunmamaktadır. Bu nedenle tek satıcının denkleştirme talebi karşısında, hâkim tek satıcılık sözleşmesinin özelliklerini dikkate alarak hukuk yaratma yolunu seçmelidir³⁰⁶.

Foth, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.65; **Stumpf/Jaletzke/Schultze, (Nagel)**, s.50; **Thume**, BB 1994, Heft 34, s.2359; **Hopt**, Vertrags- und Formularbuch zum Handelsrecht, s.40; **Poroy/Yasaman**, s.235 vd; **Teoman**, Tek Satıcılık, s.62; **İnan**, s.57; **Erdem**, s.93-96; **Tandoğan**, Tek Satıcılık, s.1 vd; **İşgüzar**, s.13 vd.; **İşgüzar**, s.32; **Gökyayla Demir**, s.41 vd.; **Yavuz**, s.28 vd.

³⁰⁴ **Fezer**, Nr.362, s.186; **Küstner/Thume**, Nr.93, s.41; **Ulmer**, s.226; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.17, s.1295, Nr.21-22, s.1296-1297; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1f, s.331; **Ensthaler**, Nr.82, s.538; **Nocker**, Nr.58-62, s.15; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.5; **Günther-Gräff**, s.27; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.74, s.813; **Arndt**, s.62; **İnan**, s.59; **Yavuz**, s.29; **Gökyayla Demir**, s.247-248.

³⁰⁵ Tek satıcıların acentenin denkleştirme talebinden yararlanıp yararlanamayacağı konusundaki tartışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Arndt**, s.21 vd; **Foth**, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.120 vd.; **Teoman**, Tek Satıcılık, s.82; **İşgüzar**, s.160; **Gökyayla Demir**, s.242 vd.

³⁰⁶ **Poroy/Yasaman**, s.245; **Tandoğan**, Tek Satıcılık, s.34. **Yargıtay'ın**, tek satıcının denkleştirme talebi üzerine verdiği karar için bk. **Yargıtay 19. HD, 4.5.2000 tarih ve E. 1999/7724, K. 2000/3470 sayılı kararı**: “ ...Taraflar arasındaki 5.3.1956 tarihindeki sözleşme ile kurulan tek satıcılık ilişkisi davalının 1.4.1997 tarihli feshi ihbarında öngörüldüğü 31.7.1997 tarihine kadar devam etmiştir. Bir kısım sözleşmelerde taraflardan birinin üç ay önceden ihbarda bulunarak anlaşmayı değiştirmek veya feshetmek istemedikçe sınırsız süre ile devam edeceği belirtilmiştir.

Alman Hukukunda da, tek satıcıların denkleştirme talep etme hakkını düzenleyen bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinde acentenin denkleştirme talep hakkı açıkça düzenlenmiştir. Bu nedenle, Alman doktrininde ve Alman mahkeme kararlarında, acenteye tanınan bu hakkın, tek satıcılık sözleşmesinin niteliğine uygun düştüğü ölçüde, tek satıcılara kıyasen uygulanabileceği kabul edilmiştir³⁰⁷.

İsviçre Hukukunda da tek satıcıların denkleştirme talebi düzenlenmemiştir. Buna gerekçe olarak, tek satıcıların sağlayıcılardan malları satın alan ve kendi adına müşteri çevresine tekrar satan bağımsız tacirler olduğu ve sözleşme ilişkisi sona erdiğinde tek satıcının müşteri çevresini devretmediği ileri sürülmüştür³⁰⁸. Ancak İsviçre Borçlar Kanununun 418u maddesinin belli koşullar altında tek satıcılara kıyasen uygulanabileceği de kabul edilmektedir. Şöyle ki, eğer üretici İsviçre’de bağımsız bir

---

Davalı da sözleşmenin bu hükmüne dayanarak 1.4.1997 tarihli ihbarında davacıya 31.7.1997 tarihine kadar süre tanıyarak feshi ihbarın bu tarihte yürürlüğe gireceğini bildirmiştir. Davalının sözleşmeye uygun olarak tanıdığı üç aylık sürenin sonunda sözleşme feshedildiğinden davacının fesihle öngörülen süreden dolayı tazminat isteminin reddinde bir isabetsizlik bulunmamaktadır.

2-Davacı kar kaybı haricinde 500.000 DMın müşteri tazminatı olarak davalıdan tahsiline karar verilmesini talep etmiştir. Tek satıcılık sözleşmesinin haklı nedenle feshi haricinde sözleşmede öngörülen veya makul bir sürede feshi halinde müşteri çevresini kaybeden ve ekonomik bakımdan güç durumda kalan tek satıcının bu nedenle tazminat isteyebileceğine dair yasal bir düzenleme mevcut değildir. Ancak, öğretisi (Tandoğan, Haluk; Borçlar Hukuku, Özel Borç ilişkileri C.I/1 İstanbul 1988, S.59,60; İşgüzar, Hasan; Tek satıcılık sözleşmesi Ankara 1989, S.177; Yavuz, Cevdet: Türk Borçlar Hukuku 1.Cilt İstanbul 1989 S.29; Tekinalp Ünal; Türk Hukukunda Acentanın Portföy Akçası Talebi, Prof. Dr.Ali Bozere Armagan, Ankara 1998, S:17) ve uygulamada (11.H.D, 25.12.1996, 6699/9192) bu konuda boşluk bulunduğu Portföy tazminatı istenebileceği kabul edilmektedir. Davacı ilk sözleşmenin yapıldığı 5.3.1956 tarihinden sözleşmenin feshedildiği 31.7.1997 tarihine kadar davalı firmanın ürettiği Drager marka tıp ürünlerini Türkiye pazarına tanıtarak bu markanın yayılmasına katkıda bulunmuştur. Bu şekilde müşteri çevresini tamamen veya önemli ölçüde genişleten tek satıcının sözleşmenin haklı bir neden haricinde sona erdirilmesi durumunda tek satıcıya münasip bir tazminat ödenmesi hakkaniyet gereğidir. Bu durumda mahkemece yapılacak iş, tek satıcı tarafından sağlanan müşteri çevresi gözönüne alınarak davacının talep edebileceği müşteri tazminatının miktarı yönünden konusunda uzman bilirkişi kurulundan rapor alınarak varılacak uygun sonuç dairesinde bir karar vermekten ibarettir... ” (www.kazanci.com.tr).

³⁰⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.18, s.1296; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.4, s.394; **Ensthaler**, Nr.5, s.522; **Niebling**, s.2389; **Fezer**, Nr.365, s.187; **Kirsch**, s.2779; **Emde**, VersR 2001, s.148, s.163; **Kümmel**, DB 1997, Heft 1, s.27; **Nocker**, Nr.63-64, s.15-16; **Intvenn**, s.1881; **Reufel/Lofenz**, s.1586; **Niebling**, s.2388; **Bechtold**, BB 1984, s.1267; **Bechtold**, NJW 1983, Heft 25, s.1393; **Veltnis**, s.2063; **Genzow**, s.144; **Foth**, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.121, s.153 vd; **Arndt**, s.35; **Stumpf/Jaletzke/Schultze**, (**Wauschkuhn**), Nr.728, s.222; **Ebenroth/Boujong/Joost**, (**Löwisch**), Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.21, s.1022; **Kaumanns**, s.68; **Ende**, s.2264; **Wauschkuhn**, s.1520; **Thume**, BB 1994, Heft 34, s.2360 vd.; **Siegert**, s.188; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.8, s.700; **Erdem**, s.98; **Tandoğan**, Tek Satıcılık, s.34-35.

³⁰⁸ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1f, s.331; **Erdem**, s.99.

satış organizasyonu kurmuş ve tek satıcı da malların tanıtımı için çalışmışsa denkleştirme talebi kıyasen uygulanabilir. İsviçre doktrinde tek satıcılara denkleştirme hakkı tanınmasının haklı nedeni olarak, tek satıcıların, acenteye göre daha büyük bir ticari risk altında olmaları gösterilir. Tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle, genellikle tek satıcının mali durumun kötüleşir. Sözleşmenin sona ermesi durumunda, tek satıcının markayı tanıttığı da göz önünde tutularak uygun bir bedel ödenmesi gerekir. Çünkü tek satıcının çabaları sonucunda, marka tanınır ve marka için bir müşteri kitlesi oluşur. Eğer üretici markanın sahibi ise, sözleşmenin sonunda markanın kazandığı değer nedeniyle menfaat elde eder. Sözleşme ilişki sona erdikten sonra mallarını bu marka altında satmaya devam eder. Tek satıcının üreticiden hiçbir karşılık almaması hakkaniyete aykırı olur. Bu durumda acentenin denkleştirme talebi kıyasen uygulanabilir.

Tasarının 122. maddesini 5. fıkrasına göre³⁰⁹: “*Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli borç ilişkilerinin sona ermesi halinde de uygulanır*”. Görüldüğü üzere Tasarı, kaynak Alman Hukukundan ve İsviçre Hukukundan bir adım daha ileriye giderek, tek satıcıların denkleştirme talebini açıkça düzenlemiştir³¹⁰.

2. KOŞULLARI

Mevcut hukukumuzda tek satıcıların denkleştirme talebine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Böyle bir talep karşısında hâkim, hukuk yaratma faaliyetinde bulunmalıdır. Hâkimin tek satıcıların denkleştirme taleplerinin kabul edebilmesi için belli koşulların gerçekleşmesi gerekir. Bu koşullar, yabancı ülke kanunlarında aranan koşullar, doktrindeki görüşler ve hakkaniyet ilkesi çerçevesinde şekillenmelidir.

---

³⁰⁹ Türk Ticaret Kanununun 122. maddesinin 5. fıkrasının gerekçesi şöyledir. “*Acente ile tek satıcı ve diğer müvekkile “yeni” müşteri kazandıran sürekli iş yapma ilişkileri sırasında denkleştirme talebi yönünden farklılık yaratmanın haklılık ve adalet temeli zayıf olduğu için beşinci fıkra öngörülmüştür. Tek satıcının işletmeye (müvekkile) bağlılığının acente düzeyinde olmadığı, tek satıcının daha bağımsız bir konumda bulunduğu itirazı, tek satıcının işletme ile “arizi” sınırını aşan iş yapılması olgusunun varlığı karşısında gücünü yitirir. Ayrıca “devamlılık” unsurunun rekabetin korunması hukukunda sempati ile karşılanmadığı unutulmamalıdır. “Devamlı” sayılmayan hizmetlerde “yeni” müşteri kazandırabilir.*”

³¹⁰ Gökyayla Demir, s.239.

Hakkaniyet gereğince denkleştirme ödenmesi için, tek satıcının, üreticinin satım organizasyonuna dâhil olması gerekir³¹¹. Bunun anlamı tek satıcı ile üretici arasındaki ilişkinin basit satış sözleşmesini aşan bir nitelik taşımasıdır. Müşterilerin gözünde, tek satıcı ile üretici bütünleşir. Bunun sonucu olarak, tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesinden sonra üretici, tek satıcının oluşturduğu müşteri çevresinden yararlanmaya devam edebilir³¹².

Tek satıcılara denkleştirme talep etme hakkının tanınmasının bir diğer koşulu, tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesi durumunda, tek satıcının oluşturduğu müşteri çevresini devretme yükümlülüğünün bulunmasıdır³¹³. Hakkaniyet incelemesinde, tek satıcının müşteri çevresini devretme yükümlülüğünün aranmasının nedeni şudur. Acente, ticareti müvekkil adına yapmaktadır. Böylece acentenin yarattığı müşteri çevresi sözleşmenin sona ermesi durumunda otomatik olarak müvekkile kalır. Tek satıcılık sözleşmesinde ise, tek satıcı, ticareti kendi adına yapmaktadır. Tek satıcının sözleşme akdettiği müşteriler, müvekkilin müşterileri değil, kendi müşterileridir. Bu nedenle denkleştirme talep edebilmesi için, müşteri çevresini devretmesi zorunludur³¹⁴.

³¹¹ Tek satıcının satım organizasyonuna dâhil olduğunun bazı göstergeleri vardır. Tek satıcının belli bir sözleşme bölgesinde çalışması (tekel hakkı), sözleşme sonrası rekabet yasağı, tek satıcının pazar sorumluluk bölgesinin oluşması, tek satıcının sürümün arttırması, üreticinin menfaatlerinin korunması ve gözetilmesi yükümlülüğünün bulunması, belli miktar stok mal hazır bulundurma yükümlülüğü, müşteri hizmetlerini belli bir görevli personel aracılığıyla üretici ile birlikte yürütmek, belli bir marka altında malların satılması, ciro ve satışların raporlanması gibi yükümlülükler ekonomik bütünleşmenin göstergeleridir (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.19, s.1296; **Fezer**, Nr.368, s.188; **Küstner/Thume**, Nr.96, s.43, Nr.107-110, s.48-49; **Ensthaler**, Nr.83, s.538; Nr.87, s.539; **Nocker**, Nr.65, s.16; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.149; **Foth**, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.153; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.24, s.1024; **Niebling**, s.2390; **Bechtold**, NJW 1983, Heft 25, s.1395; **Gökyayla Demir**, s.242-243.

³¹² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.19, s.1296; **Fezer**, Nr.368, s.188; **Küstner/Thume**, Nr.96, s.43, Nr.107-110, s.48-49; **Ensthaler**, Nr.83, s.538; Nr.87, s.539; **Nocker**, Nr.67, s.16; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.149; **Foth**, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.153-158; **Kaumanns**, s.70; **Gökyayla Demir**, s.253.

³¹³ **Fezer**, Nr.369, s.189; **Ensthaler**, Nr.84, s.538; **Küstner/Thume**, Nr.96, s.43, Nr.111-124, s.50-54; **Nocker**, Nr.68-69, s.17; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.160; **Kaumanns**, s.74; **Gökyayla Demir**, s.253.

³¹⁴ **Küstner/Thume**, Nr.111, s.50; **Nocker**, Nr.68-69, s.17; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.150; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.23, s.1023; **Niebling**, s.2390-2391; **Siegert**, s.188-189; **Fezer**, Nr.369, s.189-190; **Eberstein**, BB 1964, s.271; **Yavuz**, s.34. Bu yönde Alman Federal Mahkemesi kararları için bk. **BGH**, 1.6.1964 (BB 1964, s.823; NJW 1964, s.1952); **BGH**, 6.10.1993 (DB 1993, s.2526)

Müşteri çevresini devretmek şu anlama gelir. Kural olarak tek satıcılık sözleşmesinde üretici ile tek satıcının arasındaki ilişki malların alınıp satılması noktasındadır. Tek satıcı üreticiden aldığı malları kendi ad ve hesabına satar. Tek satıcının malları kime sattığı ve müşterilerinin kimler olduğu üretici tarafından bilinemez. Ancak sözleşmede, sözleşmenin sona ermesinden sonra tek satıcının müşterilerine ait bilgileri üreticiye vereceği kararlaştırılmış olabilir. Bu koşul, sözleşmede açıkça bir düzenleme olmamasına rağmen, tek satıcılık ilişkisi süresince tek satıcının müşteri bilgilerini üreticiye bildirdiği durumlarda da, gerçekleşmiş sayılır. Tek satıcının müşterileri hakkında ayrıntılı bilgi edinen, onların adreslerini ve satın alma miktarlarını öğrenen üreticinin, daha sonra bu müşterilerle ticari ilişkiler kurması kolaylaşacaktır³¹⁵.

Tek satıcının müşteri çevresini devretme yükümlülüğü yoksa, üretici bu müşteri çevresinden yararlanamaz. Bu nedenle üretici, kural olarak tek satıcının müşteri çevresinden hiçbir menfaat elde edemez³¹⁶.

---

³¹⁵ **Küstner/Thume**, Nr.114, s.51; **Fezer**, Nr.369, s.189-190; **Ensthaler**, Nr.85, s.538; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.150-151; **Hiekel**, s.104; **Schwytz**, s.7; **Semler**, s.76; **Foth**, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.161-164; **Schwytz**, BB 1997, Heft 47, s.2386; **Stumpf**, NJW 1998, Heft 1-2, s.14-15 **İşgüzar**, s.162-163; **Gökyayla Demir**, s.243.

Müşteriyi devretme yükümlülüğünün sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra mı, yoksa sözleşme süresince mi yapıldığı önem taşımaz (**Fezer**, Nr.369, s.189-190; **Schwytz**, Vertragshändlerverträge, s.8; **Schwytz**, BB 1997, Heft 47, s.2388).

³¹⁶ **Ensthaler**, Nr.84, s.538; **Küstner/Thume**, Nr.96, s.43, Nr.111-124, s.50-54; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.150-151; **Gökyayla Demir**, s.243-244.

Tek satıcının müşteri çevresini devretme yükümlülüğüne ilişkin olarak Alman Federal Mahkemesinin, Toyota kararı olarak bilinen, 17.4.1996 tarihli kararı bulunmaktadır. Söz konusu karara konu olayda, Toyota şirketi ile tek satıcı arasındaki sözleşme olağan fesih yoluyla sona erdirilmiştir. Olayda tek satıcının üreticinin satım ağına dâhil olduğu ve sistemle bütünleştiği tartışmasızdır. Kararda tartışmalı olan konu, tek satıcının müşteri çevresinin devredilmesi yükümlülüğünü yerine getirip getirmediğidir. Dava konusu sözleşmede tek satıcının, sözleşmenin sona ermesinden sonra müşteri çevresini devretme yükümlülüğünün bulunmadığı açıkça kararlaştırılmıştır. Ancak sözleşme ilişkisinin devamı sırasında, tek satıcı müşterilerine ait bilgilerini, üreticinin gösterdiği bir pazarlama şirketine bildirmektedir. Özellik gösteren nokta, üretici tarafından gösterilen bu şirketin, tek satıcıdan elde ettiği müşteri bilgileri üreticiye iletmesinin yasaklanmış olmasıydı. Pazarlama şirketi tek satıcıdan aldığı bu bilgileri kullanacak ve sözleşme sona erince tek satıcıya iade edecekti. Pazarlama şirketinin, sözleşmenin devamı sırasında ve sözleşmenin sona ermesinden sonra, tek satıcıya ait müşteri bilgilerini üreticiye iletmesi sözleşmeye aykırılık oluşturacaktı. Alman Federal Mahkemesi bu düzenlemeyi dikkate alarak, üreticinin müşteri bilgilerini bir şekilde elde etmesinin Verilerin Korunması Kanuna (Bundesdatenschutzgesetz Art 2. Abs.2, Art 1. Abs 1) aykırılık teşkil edeceği sonucuna varmıştır. Mahkemenin kararında, sözleşmede müşteri bilgilerinin devredilmesine ilişkin bir hüküm olmaması etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, somut olayda üreticinin sözleşmenin sona erdiği tarihte müşterilere ait bilgilere derhal ve kolayca ulaşması mümkün değildir. Kararda müşteri çevresini

Tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesi durumunda bu iki koşul gerçekleşmişse, kural olarak, tek satıcının denkleştirme talep etmesinin hakkaniyete uygun olduğu sonucuna varılır^{317,318}. Bu aşamadan sonra artık denkleştirmenin koşulları ve denkleştirme miktarı açısından inceleme yapılmalıdır.

Tek satıcının denkleştirme talep edebilmesi için, her şeyden önce tek satıcılık sözleşmesinin denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona ermesi gerekir. Tek satıcının ölmesi, sözleşmenin süresinin dolması, sözleşmedeki bozucu şartın gerçekleşmesi durumlarında da sözleşme ileriye etkili olarak ortadan kalkar ve diğer koşulların gerçekleşmesi durumunda denkleştirme talebi doğar³¹⁹. Tek satıcının

---

devretme yükümlülüğünün bulunmaması ve denkleştirme hakkının koşullarının oluşmaması nedenleriyle davanın reddine karar verilmiştir (Bu karar ve karar hakkında eleştiriler için bk. **Arndt**, s.76 vd.; **Kirsch**, s.2781-2782; **Stumpf**, NJW 1998, Heft 1-2, s.14). Aynı yönde **OLG** Saarbrücken, 23. 9. 1998, NJW-RR 1999 Heft 2, s.106

³¹⁷ Alman Mahkemeleri eski tarihli kararlarında, denkleştirmenin üçüncü koşulu olarak tek satıcının ekonomik bağımlı olmasını ve buna bağlı olarak tek satıcının özel bir korunma gereksinimini arıyorlardı. Yüksek sermaye gerektiren, (örneğin otomobil satışına ilişkin) tek satıcılık sözleşmelerinde tek satıcının korunma ihtiyacının olmadığı düşünülüyor ve acentenin denkleştirme talebinin kıyasen uygulanması kabul edilmiyordu. (Bu kararlar için bk. **BGH**, 11.12.1958 (BB 1959, s.7; NJW 1959, s.144); **BGH**, 16.2.1961 (BB 1961, s.265).

Alman mahkemeleri 11.2.1977 tarihinde bu görüşü değiştirmiştir. Alman Mahkemelerinin yeni tarihli kararlarında, artık tek satıcının ekonomik yönden korunmaya muhtaç olması koşulu aranmamaktadır (Bu kararlar için bk. **BGH** 11.2.1977 (BB 1977, s.11, DB 1977, s.860); **BGH** 26.11.1984 (BB 1985, s.218); **BGHZ** 11.12.1977 (BB 1977, s.511; NJW 1977, s.876)

Kanaatimizce Alman Mahkemelerinin yeni kararları daha isabetlidir. Tek satıcının ekonomik bağımlılığı, sağlayıcının mal organizasyonuna dâhil olması sonucunda ortaya çıkar. Bunun yanı sıra tek satıcının yüksek bir malvarlığı, sermaye ortaya koyması ve yüksek ekonomik riskler üstlenmesine yol açar. Zaten acenteye denkleştirme ödenmesinin ortaya çıkış nedeni, elde edilen kazancın karşılığının ödenmesi düşüncesidir. Karşılık ödenmesi talebi ile korunma ihtiyacı pek bağdaşmaz. Tek satıcının önemli miktarda kendi öz sermayesinin, malvarlığının olması son derece normaldir. Çünkü tek satıcılık sözleşmesinin niteliği gereği, satıcı ticari rizikolara katlanmaz, ticari rizikolara katlanan, bunları üstlenen taraf tek satıcıdır. Tek satıcının önemli miktarda sermayeye sahip olması, acenteden veya önemli miktarda sermayesi bulunmayan diğer tek satıcılardan daha az korumasını gerektirmez. Çünkü tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesi sadece tek satıcının oluşturduğu müşteri çevresini bir daha kullanamaması tehlikesi yaratmaz. Bunun yanı sıra, tek satıcının ticari işletmesine bağlı, sermayesini tamamen veya kısmen kaybetmesine de yol açabilir. Bu rizikoya da tek satıcı katlanır. (Benzer görüşte **Fezer**, Nr.367, s.188; **Küstner/Thume**, Nr.105-106, s.47; **Ulmer**, s.400; **Nocker**, Nr.73, s.18; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.144-145; **Foth**, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.18 vd.; **Arndt**, s.41; **Gökyayla Demir**, s.243, dn.1175).

³¹⁸ Tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesi durumunda denkleştirme ödenmesini sadece hakkaniyetin gerektirmesine bağlayan görüş için bk. **Teoman**, Tek Satıcılık, s.82-83.

³¹⁹ **Ensthaler**, Nr.61, s.534, Nr.88, s.538; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.152, s.156; **Arndt**, s.61; **Stumpf/Jaletzke/Schultze**, (**Wauschkuhn**), Nr.733-741, s.223-225; **Bamberger**, NJW 1985 Heft 1-2, s.33.

olağan feshi veya üreticinin haklı nedenle feshi durumlarında denkleştirme hakkı ortadan kalkar³²⁰.

Denkleştirme talebinin diğer koşulları, üreticinin menfaat elde etmesi, tek satıcının kayba uğraması ve hakkaniyetin denkleştirme ödenmesini gerektirmesidir. Üreticinin menfaati, tek satıcının önceden kazandırdığı müşterilerle kuracağı ticari ilişkilerden kaynaklanır. Tek satıcının kaybı ise, kazandırdığı müşterilerle gelecekte daha fazla ticari ilişki kuramamasıdır³²¹.

Bu koşulların yanı sıra, tek satıcıya denkleştirme ödenmesinin hakkaniyete uygun olması da gerekir. Hakkaniyet denetiminde, tarafların durumları, feshe (sona ermeye) yol açan olaylar, kısaca somut olayın özellikleri dikkate alınarak bir sonuca varılır³²².

Tek satıcılara denkleştirme ödenmesinin hakkaniyete uygunluğu konusundaki en önemli tartışma, üreticinin markasının çekim gücü noktasındadır. Çünkü bazı durumlarda, tüketicilerin satın alma kararları büyük ölçüde malın markasına göre şekillenir³²³. Bazı durumlarda ise tüketicinin satın alma kararında tek başına, ne tek satıcının satış çabası, ne de yapımıcının markasının tanınmışlığı etkilidir. Her iki faktör de birbirinden ayrılmayan ekonomik bağlantı içindedir. Hemen ekleyelim ki bu

---

³²⁰ Hayatın olağan akışı ve somut olayın koşulları değerlendirildiğinde, üreticinin davranışı karşında, tek satıcının sözleşmeye devam etmesi beklenmiyorsa, tek satıcı kendi olağan feshine rağmen denkleştirmeye hak kazanabilir. Burada değerlendirme yapılırken tek satıcının fesih hakkını kullanmasına yol açan neden dikkate alınmalıdır. Tek satıcının fesih kararında, üreticinin davranışının bir etkisi yoksa, denkleştirme talebi ortadan kalkar (**Ensthaler**, Nr.89, s.538-539; **Stumpf/Jaletzke/Schultze, (Wauschkuhn)**, Nr.832, s.245).

³²¹ **Ensthaler**, Nr.91, s.540; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.23, s.1297; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.171; **Stumpf/Jaletzke/Schultze, (Wauschkuhn)**, s.226-236; **Bamberger**, NJW 1985 Heft 1-2, s.33; **Stumpf**, NJW 1998, Heft 1-2, s.15-16; **Gökyayla Demir**, s.253-257.

³²² **Ensthaler**, Nr.99, s.542; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.173; **Stumpf/Jaletzke/Schultze, (Wauschkuhn)**, s.232-236; **Niebling**, s.2391; **Bamberger**, NJW 1985 Heft 1-2, s.34; **Gökyayla Demir**, s.260.

³²³ Bu durum özellikle otomobil piyasasında ortaya çıkar. Üreticinin motorlu araçların yeni siparişlerinden kaynaklanan kazancı, sadece tek satıcının tek başına yaptığı reklâm ve servis hizmetinden kaynaklanmaz. Aksine markanın çekim gücünden sağlar. Müşterilerin araba seçiminde, otomobilin markasına güven önem taşır. Tek satıcının ilgisi ve servis hizmetlerinin etkisi, üreticinin markasının etkisi yanında önemsizdir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.23, s.1297; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.174; **Foth**, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.164, s.188; **Bechtold**, NJW 1983, Heft 25, s.1399; **Kirsch**, s.2781; **Veltis**, s.2065; **Gökyayla Demir**, s.244 vd).

tartışma, günümüzde hararetini yitirmiştir. Çünkü bir malın markasının çekim gücü ne kadar yüksek olursa olsun, malın piyasada belli bir müşteri çevresi tarafından talep edilmesi için çaba gösterilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bu nedenle mahkemenin somut olayın özelliğine göre bir hesaplama yapması ve varsa sürekli müşterilerin ve markanın çekim etkisinin hesaba katılarak ödenecek denkleştirmeden belli bir miktar indirim yapması önerilir³²⁴.

C. FRANCHİSE SÖZLEŞMESİNDE

Franchise sözleşmesi, sürekli borç ilişkisi doğuran, tam iki tarafa borç yükleyen, isimsiz kendine özgü bir sözleşmedir. Sözleşmenin tarafları, franchise veren ve franchise alan olarak adlandırılan bağımsız iki ayrı tacirdir. Franchise veren, kendi üretim, işletme ve pazarlama sistemini oluşturan fikri ve sınaî unsurlar üzerinde franchise alana kullanma hakkı tanır. Franchise veren, franchise alanı sistemine dâhil etmek, bütünleştirmek ve sürekli biçimde desteklemek borcu altındadır. Franchise alan ise, belli bir ivaz karşılığında franchise sistemine dâhil olur. Bu ivaz karşılığında franchise alan, franchise verenin işletmesine ait unsurlarını, markasını, lisansını, üretim metodlarını ve know-howunu kullanma hakkı kazanır³²⁵.

Franchise sözleşmesi kanunda düzenlenmemiştir. Bu nedenle, sözleşmeden doğan uyuşmazlıklara, benzer hukuki ilişkileri düzenleyen hükümler, sözleşmenin niteliğine uygun düştüğü ölçüde kıyasen uygulanır. Böyle bir durumda, öncelikle hâsılat kirası, iş sözleşmesi, satış ve vekâlet sözleşmesini düzenleyen hükümlerden yararlanılır. Bazen, franchise sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlığa, benzer

³²⁴ Alman ve İsviçre Hukuklarında tek satıcıya ödenecek denkleştirme miktarı belirlenirken, acenteye ödenecek denkleştirme miktarının tespitine ilişkin maddeler kıyasen uygulanarak bir sonuca varılmaya çalışılır (Tek satıcıya ödenecek denkleştirme miktarının hesaplanması hususunda verilmiş yabancı mahkeme kararları ve ayrıntılı bilgi için bk. **BGH**, 22. 3. 2006, NJW-RR 2006 Heft 19, s.1328; **BGH**, 12.1.2000, NJW 2000 Heft 19, s.1413; **Emde**, VersR 1999, s.1464, s.1474; **Intveen**, s.1884; **Kümmel**, DB 1998, Heft 48, s.2407; **Genzow**, Vertragshändlervertrag, s.159 vd; **Foth**, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.187 vd; **Stumpf/Jaletzke/Schultze**, (**Wauschkuhn**), s.236-243; **Foth**, Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, s.188, **Hiekel**, s.145; **Niebling**, s.2389-2390; **Bamberger**, NJW 1985 Heft 1-2, s.35; **Küstner/Manteuffel**, BB 1988, Heft 29 s.1972 vd.; **Gökyayla Demir**, s.258-259, s.270-271).

³²⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.24, s.1297; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.4, s.394; **Ensthaler**, Nr.5, s.522; **Nocker**, Nr.75-79, s.18-19; **Günther**, **Gräff**, s.30; **Ebenroth/Boujong/Joost**, (**Löwisch**), Handelsgesetzbuch Komm, § 84, Nr.78, s.816; **Bodewig**, s.636; **Flohr**, s.546; **Köhler**, s.1689; **Tiemann**, s.14-32; **Höpfner**, s.23; **Rafsendjani**, s.44; **Hopt**, Vertrags- und Formularbuch zum Handelsrecht, s.49.

hukuki ilişkilerden yararlanılarak da çözüm bulunamayabilir. Böyle durumlarda hâkimin hukuk yaratma faaliyeti devreye girer. Franchise alanın denkleştirme talebinde de böyle bir durum söz konusudur. Çünkü Türk hukukunda franchise sözleşmesine benzerlik gösteren, diğer iş görme sözleşmelerinde de bu konuda bir hüküm bulunmamaktadır. Bu sorunun çözümü mevcut kanuni duruma göre, ancak hâkimin hukuk yaratma faaliyetiyle çözülebilir.

Yabancı Hukuklarda franchise sözleşmesine, franchise alanın belli koşulları gerçekleşmesi durumunda, acentenin denkleştirme talebine ilişkin maddenin kıyasen uygulanacağı kabul edilmektedir³²⁶ (HGB 89b, OR 418u). Franchise alanın bu haktan yararlanabilmesi için gerekli koşullar belirlenirken, tek satıcı için aranan koşullar dikkate alınır. Franchise sözleşmesinin bitiminde, franchise alanın müşteri çevresini franchise verene devredeceği kararlaştırılmışsa, franchise alanın denkleştirme talebinde bulunabileceği kabul edilmektedir.

Alman Federal Mahkemesinin 12.11.1986 tarihli bir kararında, franchise sözleşmesine acentenin denkleştirme talep etme hakkına ilişkin 89b maddesinin kıyasen uygulanacağı kabul edilmiştir³²⁷. Bu yorum, mahkemenin 17.7.2002 tarihli bir kararında da tekrarlanmıştır³²⁸. Mahkeme franchise sözleşmesine, acentenin denkleştirme talebinin kıyasen uygulanabilmesi için bazı koşullar aramaktadır. Bu koşullar franchise alanın, franchise verenin sürüm organizasyonu ile bütünleşmesi ve

---

³²⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.24, s.1297; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.4, s.394; **Ensthaler**, Nr.5, s.522; **Nocker**, Nr.80-81, s.19; **Liebscher**, s.105; **Köhler**, s.1689, özellikle s.1693 vd; **Martinek**, ZIP 1988, s.1367; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.27, s.1025; **Küstner/Thume**, Nr.148, s.62; **Bodewig**, s.638; **Thume**, BB 2004, Heft 46,s.2474; **Flohr**, s.549; **Haager**, NJW 2002 Heft 20, s.1471; **Tiemann**, s.188; **Höpfner**, s.101-103; **Rafsendjani**, s.113; **Martinek/ Wimmer- Leonhardt**, s.76.

³²⁷ **BGH**, 12.11.1986 (NJW-RR 1987, s.612); **OGH**, 10.4.1991 tarihli kararında tek satıcı ile franchise alanın yükümlülüklerindeki benzerlik dikkate alınmış ve franchise alanın, franchise verenin satış organizasyonuna dâhil olması yükümlülüğünün bulunması nedeniyle franchise alanın denkleştirme talep edebileceği sonucuna varılmıştır (WBI 1991, s.332).

³²⁸ **Ensthaler**, Nr.80, s.537; **Nocker**, Nr.80-81, s.19; **Liebscher**, s.105; **Bodewig**, s.638-639; **Haager**, NJW 2005 Heft 47, s.3400-3401; **Haager**, NJW 2002 Heft 20, s.1471; **Köhler**, s.1690; **Höpfner**, s.102-103; **Rafsendjani**, s.114. **BGH**, 17.7.2002 tarihli kararı için bk. NJW-RR 2002, Heft 22, s. 1554; BB 2002, 2036, aynı doğrultuda 28.5.2002 tarihli karar (yayınlanmamıştır naklen **Haager**, NJW 2005 Heft 47, s.3401, dn.115).

sözleşme sona erdiğinde müşteri çevresini temlik etme yükümlülüğünün bulunmasıdır³²⁹.

VI. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN, TTK 134 ve GENEL HÜKÜMLERE GÖRE TALEP EDİLEN MADDİ TAZMİNATLARDAN FARKI

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda ve belli koşulların oluşması ile TTK 134/1 ve TTK 134/2 maddeleri ve genel hükümler çerçevesinde tazminat talepleri doğabilir. Denkleştirme talebi de acentelik sözleşmesinin sona ermesinin sonuçlarından biridir. Ancak denkleştirme talebi, hukuki niteliği, koşulları ve miktarı bakımından diğer tazminat taleplerinden önemli farklıklar gösterir. Bu farklılıkları aşağıda ayrıntılı olarak açıklamaya çalışacağız.

A. TTK 134/1 HÜKMÜNDEN FARKI

TTK 134/1 hükmüne göre, belirsiz süreli acentelik sözleşmesi haklı sebep olmaksızın ve 3 aylık fesih süresine uyulmaksızın derhal feshedilirse, feshe maruz kalan taraf, başlanmış işlerin tamamlanmamasından doğan zararının tazminini talep edebilir³³⁰

Doktrinde **Tekinalp**, TTK 134/1 maddesinin geniş yorumlanması yoluyla, acentenin denkleştirme talebine yasal bir dayanak bulunabileceği görüşündedir³³¹. Yazara göre TTK 134/1 fıkrası genel hüküm niteliğindedir. Hüküm başlanmış ancak tamamlanmamış işlere ilişkindir. Geniş yorum yapılarak, müvekkilin sözleşmeyi haksız feshetmesi halinde tamamlanmamış işler için acenteye TTK 134/1 maddesi gereğince tazminat ödenmesi gerektiği sonucuna varılabilir. Acentenin işletmeye

---

³²⁹ **Kırca**, franchise alanın sözleşme ilişkisinin başında hazır bulduğu müşteri çevresini sözleşme ilişkisi boyunca sürdürdüğü etkinliklerle önemli ölçüde genişleteceğini belirtmektedir. Yazar, franchise verene kazandırılan bu değer karşılığında bir tazminat ödenmesinin hakkaniyet gereği olduğu görüşündedir. **Kırca**, franchise sisteminin imajının müşteri kazanılmasında rol oynadığını, müşteri tazminatına hükmedilirken “markanın çekim etkisi” veya “sürüm sisteminin çekim gücü”nün dikkate alınması gerektiğini ve hakkaniyet gerektirirse müşteri tazminatından indirim yapılabileceğini ifade etmektedir (**Kırca Ç**, s.197-199; aynı doğrultuda **Bodewig**, s.643-644; **Tiemann**, s.195 vd.).

³³⁰ Bu konuda bk. yuk. §3, VI, 1.

³³¹ **Tekinalp**, s.14.

bağladığı müşterilerden kaynaklanan ücretlerinden yoksun kaldığı gerekçesiyle, acenteye yoksun kaldığı bedelin ödenmesi sağlanabilir. Bu yorumla sözleşmenin süre nedeniyle, acentenin ölümü, iflası ve kısıtlanması nedenleriyle sona erdiği durumlarda da bu bedelin ödenmesine karar verilebilir.

Yazarın bu görüşüne katılmamız mümkün görülmemektedir. Çünkü TTK 134/1 maddesiyle acentenin denkleştirme talebinin korudukları hukuki menfaatler, uygulanma alanı, getiriliş amacı ve nitelikleri birbirinden oldukça farklıdır. TTK 134/1 maddesi haksız feshin ve üç aylık fesih süresine uymamanın yaptırımını olarak getirilmiştir³³². Bu madde de bir tazminat talebi düzenlenmiştir. Bu nedenle söz konusu madde kapsamında tazminat talebinde bulunmak için, karşı tarafın kusuru aranır. Kusurlu davranış, haksız veya usullüne uygun olmayan fesihtir. TTK 134/1 maddesindeki tazminat, koşulları oluşmuşsa, hem müvekkil, hem de acente tarafından istenebilir. Bu tazminatın kapsamı fesih nedeniyle başlanılmış ancak henüz tamamlanmamış işler nedeniyle uğranılan zarardır. Oysa acentenin denkleştirme talebi, bir tazminat değildir. Bu talep, acentenin yarattığı müşteri çevresinin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra müvekkil tarafından tek taraflı olarak karşılıksız kullanılmasından kaynaklanan, bu karşılıksız kullanım için ödenen bir bedeldir. Ayrıca denkleştirme talep etme hakkı, sadece acenteye aittir. Müvekkil, hiçbir şekilde denkleştirme talep edemez.

TTK 134/1 maddesinde getirilen tazminat her türlü fesihte ve sona erme durumunda değil, sadece “*muhtemelen bir sebep olmadan ve üç aylık feshi ihbar müddetine riayet etmeksizin*” yapılan fesihleri kapsar. Sınırlı bir uygulama alanı olan TTK 134/1 maddesi, sadece belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinin sona ermesi durumunda uygulanabilir. Kanaatimizce bu hükmün geniş yorumlanarak, belirli süreli acentelik sözleşmelerinin sona ermesine de uygulanması yerinde olmaz. Ayrıca TTK 134/1 maddesinin getirilme nedeni, tarafların fesih sürelerine uymamasını bir yaptırma bağlamaktır. Böyle bir amaçla getirilen hükmün, acentenin denkleştirme talebine de uygulanacağı görüşü, kanun koyucunun maddeyi getiriş amacıyla pek de uyum sağlamaz. Ayrıca acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, her zaman müvekkilin sözleşmeyi haksız şekilde sona erdirmesi de aranmaz. Sözleşmenin süresinin dolması,

---

³³² Doğanay, s.620.

acentenin kusuru dışında sağlık ve hastalık gibi nedenlerle sözleşmeyi sona erdirmesi veya sözleşmeye üçüncü kişi acentenin katılması nedeniyle acentelik sözleşmesinin son bulması durumlarında da diğer koşullar gerçekleştiğinde acente denkleştirme talep edebilmektedir.

Özellikle TTK 134/1 maddesinde yer alan “başlanmış işlerin tamamlanamaması” nedeniyle tazminat ödeneceği ibaresi, acentenin denkleştirme talebinin kapsamını karşılamaktan çok uzaktır. TTK 134/1’de öngörülen tazminat, uğranılan zararlar açısından sadece “başlanmış işlerin tamamlanamaması yüzünden diğer tarafın uğradığı zararları” kapsar. Acentenin denkleştirme talebine konu olan işler ise, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentenin yarattığı müşteri çevresiyle kurulacak işlerdir. Bu işlerin başlanmış ancak tamamlanamamış iş olarak kabul edilmesi güçtür³³³. Kaldı ki, TTK 134/1’e karşılık gelen Tasarı 121 maddesinin 4. fıkrasının gerekçesinde, bu düzenlemenin tamamlanamamış işler hakkında olduğu ve 122. madde düzenlenen denkleştirme talebiyle bir çelişme veya tekrarın söz konusu olmadığı açıkça belirtilmiştir.

B. TTK 134/2 HÜKMÜNDEN FARKI

Yukarıda TTK 134/2’e göre acentelik sözleşmesinin ölüm, kısıtlanma veya iflas nedeniyle sona ererse, acente başlanmış ama tamamlanamamış işler için uygun bir bedel talep edebilir. Bu hükmün acentenin denkleştirme talebinden taşıdığı farklılıklar, bu maddenin geniş yorumlanması ve kıyasen uygulanması yoluyla acentenin denkleştirme talebine uygulanıp uygulanamayacağı ayrıca incelenmelidir.

Bu konu, Türk Doktrininde ve mahkeme kararlarında çokça tartışılmıştır. Bu konuda iki görüş ortaya çıkmıştır. Birinci görüş, TTK 134/2 maddesinin acentenin denkleştirme talebini kapsayan bir madde olduğunu ve bu maddenin geniş yorumlanarak Türk hukukundaki acentenin denkleştirme talebi konusundaki boşluğun bu hükmün kıyasen uygulanmasıyla giderilebileceğini ileri sürmektedir³³⁴.

³³³ Erdem, s.106-107.

³³⁴ Arkan, Ticari İşletme, s.215; Kayhan, s.152-153, s.156-157; Karayalçın, Ticaret Hukuku, s.532-533; Kınacıoğlu, s.71-73; Ayhan, s.659-662; Cihangiroğlu, s.273; Topçuoğlu, s.25.

Bu görüşteki yazarlardan biri olan **Arkan**, TTK 134/2 hükmünde öngörülen bu tazminatın, acentenin denkleştirme talebine ilişkin bir madde olduğunu ve bu nedenle bu hükmün geniş yorumlanarak acentenin kusuru bulunmaksızın sözleşmenin sona erdiği her durumda bu tazminatın ödenmesi gerektiğini ileri sürülmektedir³³⁵. Yazar'a göre, söz konusu tazminat acentenin bir kusuru olmadan acentelik sözleşmesinin sona erdiği bütün hallerde ödenmelidir.

Arkan, TTK 134/2 maddesinde düzenlenen tazminat ile acentenin denkleştirme talebi arasında tam bir benzerlik kabul etmiş, acentenin denkleştirme talep hakkını düzenleyen İtalyan Medeni Kanununun 1751. maddesi, Alman Ticaret Kanunu 89b ve İsviçre Borçlar Kanunu 418u maddeleri ile bağlantı kurarak, bu konudaki açıklamalarını sürdürmüştür. Yazar'a göre TTK 134/2 maddesi yabancı kanunlardaki acentenin denkleştirme talebine ilişkin düzenlemeler ışığında yeniden düzenlenmelidir. Böyle bir düzenleme yapıncaya kadar, mahkemeler hakkaniyet ilkesi çerçevesinde TTK 134/2 maddesini geniş yorumlayarak karar vermelidirler.

Yargıtay'ın acentenin denkleştirme talep hakkını kabul eden bazı kararlarında, dayanak olarak TTK 134/2 hükmünü kullanmış ve hükmün geniş yorumlanması ve kıyasen uygulanması sonucunda acentenin denkleştirme talep edebileceği sonucuna varılmıştır³³⁶.

Aksi görüşteki yazarlar ise, TTK 134/2 maddesinde öngörülen karşılığın, acentenin denkleştirme talebinin dayanağı olamayacağını, çünkü TTK 134/2 maddesinde sadece başlanmış işlerin tamamlanmaması durumunun dikkate alındığını, acentelik sözleşmesi süresince oluşturulan müşteri çevresi, emek ve yaratılan iş potansiyelinin dikkate alınmadığını ifade ederler³³⁷. Bu görüşteki yazarlara göre, Türk Ticaret Kanununun 134/2 maddesinin geniş yorumlanarak, acentenin denkleştirme talebine kıyasen uygulanması güçtür.

---

³³⁵ **Arkan**, Ticari İşletme, s.216.

³³⁶ **Yargıtay 11. HD, 20.6.1996 tarih ve E. 2084, K. 4544 sayılı kararı; 11. HD, 10.5.1995 tarih ve E. 1995/2189, K. 1995/3335 sayılı kararları** (Bu kararların tam metni için bk. aşa. § 4. VII).

³³⁷ **Poroy/Yasaman**, s.232-234; **Sopacı**, s.450-451; **Erdem**, s.107; **Tekinalp, G**, s.35-36.

Bu görüşteki **Sopacı**, Eski Ticaret Kanununun 844 maddesinde de acentenin TTK 134/2 maddesindeki tazminat hakkına benzer bir düzenleme bulunduğunu, eski kanunda yer alan bu düzenlemenin geniş yoruma izin vermediğini ifade etmektedir. Yazar, TTK 134/2 maddesine göre, tazminat talebinin sadece taraflardan birini ölümü, iflası veya hacir altına alınması durumlarında söz konusu olacağını, bu hükmün geniş yorumlanmasının kanun hükmünün lafzına aykırılık taşıyacağını belirtmektedir. Yazar ayrıca, yabancı hukuklardaki denkleştirme talebine ilişkin düzenlemelerde denkleştirmenin üst sınırına ve ortadan kalkmasına ilişkin düzenlemelerin olduğunu, ancak TTK 134/2 maddesinin bu konulara açıklık getirmediğini belirtmektedir. Sonuç olarak yazar, TTK 134/2 maddesinin kıyasen veya geniş yorum yapmak suretiyle acentenin denkleştirme talebine uygulanamayacağını kabul eder³³⁸.

Kanaatimizce ikinci görüş daha isabetlidir. Çünkü acentenin denkleştirme talep etme hakkının özellikleri, kapsamı, Türk Ticaret Kanununun 134/2 maddesinde öngörülen karşılıktan oldukça farklıdır. Acentenin denkleştirme talebi acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden, müvekkilin sözleşmenin sona ermesinden sonra herhangi bir karşılık ödemediği yararlanması nedeniyle, acenteye ödenecek karşı bedel olarak özetlenebilir. Bu karşılığın elde edilme koşulları ve miktarı, Türk Ticaret Kanunu 134/2 maddesinde yer alan tazminatın koşullarından ve miktarından oldukça farklıdır.

Türk Ticaret Kanununun 134/2 maddesi acenteyi korumak amacıyla getirilmiş, acentelik sözleşmesinin beklenmedik bir şekilde aniden sona ermesi durumunda acentenin uğrayacağı zararı kısmen hafifletmeyi amaçlayan istisnai bir düzenlemedir. Acentenin söz konusu madde kapsamında talepte bulunabilmesi için, acentelik

---

³³⁸ **Sopacı**, s.450-451. Ayrıca Yazar, TTK 134/2 maddesinden kaynaklanan tazminat taleplerinin zamanaşımı süresinin 5 yıl olduğunu, yabancı hukuklarda, denkleştirme talebinin 1 yıllık zamanaşımı süresine tabi tutulduğunu, kıyasen uygulamanın müvekkil şirket için, talebe muhatap olma ihtimali nedeniyle belirsizlik yaratacağını ifade etmektedir (**Sopacı**, s.458). Kanaatimizce **Sopacı**'nın bu yöndeki endişesi yerinde değildir. Her şeyden önce denkleştirme hukukumuzda kanunen düzenlemediği için, tabi olduğu özel bir zamanaşımı süresi de bulunmamaktadır. Tasarı 122 maddesinde de denkleştirme talebinin 1 yıllık süre içinde ileri sürülmesi gerektiği düzenlenmektedir. Ancak Tasarı kanunlaşmadan, bu talebin 1 yıllık süreye bağlı olduğu söylenemez. Bu nedenle denkleştirme talebinin mevcut durumda, acentelik sözleşmesinden kaynaklanan diğer tüm talepler gibi 5 yıllık zamanaşımı süresine tabi kabul edilmelidir. Bu süre, müvekkil şirket haklarına zarar verici bir süre olarak kabul edilemez. Çünkü mevcut hukuki durumda acentelik sözleşmesinden kaynaklanan tüm taleplerin tabi olduğu zamanaşımı süresi 5 yıldır.

sözleşmesinin müvekkilin veya acentenin ölümü, kısıtlanması ve iflas etmesi nedeniyle sona ermesi gerekir. Bu madde kapsamında acenteye ödenecek miktar belirlenirken, başlanmış ancak sözleşme ilişkisinin ortadan kalkması nedeniyle tamamlanamamış işlerden elde edilmesi beklenen ücret esas alınır³³⁹.

Oysa denkleştirme talebi, acentenin yarattığı müşteri çevresiyle ileride yapılması muhtemel sözleşmeler, müşteri ve iş yapabilme kapasitesi dikkate alınarak tanınmış bir haktır.

C. GENEL HÜKÜMLERE GÖRE TALEP EDİLEBİLEN MADDİ TAZMİNATTAN FARKI

Acentelik sözleşmesinin, taraflardan birinin borca aykırı ve kusurlu bir davranışı nedeniyle sona ermesi durumunda, diğer taraf genel hükümler çerçevesinde, bu nedenden doğan bütün maddi zararın giderilmesini talep edebilir. Borca aykırılık nedeniyle borçlunun tazminat ödemesinin koşulları, borca aykırı ve kural olarak kusurlu davranış, zarar ve illiyet bağıdır.

Maddi tazminat ile denkleştirme arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların başında maddi tazminat talebinde bulunabilecek taraf gelmektedir. Acentelik sözleşmesi, acente veya müvekkil tarafından kusurlu bir şekilde ihlal edilmiş olabilir. Böyle bir durumda, karşı tarafın kusurlu davranışıyla zarar uğrayan taraf tazminat talebinde bulunabilir. Başka bir ifadeyle, koşulları oluştuğunda acente veya müvekkilin maddi tazminat talep etmesi mümkündür. Oysa denkleştirme sadece acentenin yararlanabileceği bir haktır. Hiçbir koşulda müvekkilin denkleştirme talep etmesi mümkün değildir.

Maddi tazminat ile denkleştirme talebi arasındaki bir diğer farklılık kusurdur. Maddi tazminat talep edilmesinin koşullarından biri, taraflardan birinin kural olarak kusurlu davranışıyla sözleşmeyi ihlal etmesidir³⁴⁰. Ancak acentenin denkleştirme talebinin doğması için, her zaman müvekkilin kusurlu davranışıyla acentelik

---

³³⁹ **Sopacı**, s.451.

³⁴⁰ **Eren**, s.1017; **Tandoğan**, Mesuliyet, s.417; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.874; **Oğuzman/Öz**, s.338; **Reisoğlu**, s.308.

sözleşmesini ihlal etmesi gerekmez. Örneğin belirli süreli acentelik sözleşmesi sürenin dolması nedeniyle kendiliğinden sona erdiğinde, diğer koşullar da varsa, acente denkleştirme talep edebilir. Yine acentenin yaşlılık veya hastalık nedeniyle sözleşmeyi sona erdirmesinde de, diğer koşullar oluşmuşsa denkleştirme talep edilebilir

Maddi tazminatın diğer bir koşulu olan zarar, acentenin denkleştirme talebinde bir koşul olarak kabul edilmez. Denkleştirme, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentenin kazandırdığı müşteri çevresiyle ticari ilişkilerini sürdürememesi ve bu çevreyi müvekkile bırakması nedeniyle öngörülmuş bir karşılıktır. Acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda acentenin müvekkil adına sözleşmelere aracılık edememesi doğaldır. Sözleşmenin sona ermesinden sonra müvekkilin, acentenin müşterileriyle ticari ilişkilerini sürdürmesi, acentenin zararına yol açan borca aykırı bir davranış olarak nitelendirilemez.

Yine acentenin denkleştirme talebinin koşullarından biri olan ve denkleştirmenin miktarını belirleyici rol oynayan hakkaniyet kriteri denkleştirme talebini maddi tazminattan farklılaştırır. Hakkaniyet maddi tazminatın koşullarından biri değildir. Maddi tazminat talebinde hakkaniyet etkisini, ancak tazminat miktarının belirlenmesi noktasında gösterir. BK 98/II ve 42 maddeleriyle hâkime, somut olayın özelliklerini dikkate alarak maddi tazminat miktarının belirlenmesi yetkisi tanınmıştır. Ancak denkleştirme talebinde hakkaniyet, talebin koşullarından biri olarak yer alır ve diğer koşullar mevcut olsa dahi acenteye denkleştirme ödenmesi hakkaniyete aykırılık taşıyorsa, acentenin denkleştirme talebi reddedilebilir.

Görüldüğü üzere, acentenin denkleştirme talebi, bir tazminat talebi değildir. Denkleştirme, kendine özgü bir karşılık olarak tanımlanabilir. Bu nedenle acente, koşulları oluşmuşsa, hem denkleştirme, hem de BK 96 veya TTK 134/1–2 maddeleri gereğince maddi tazminat talebinde bulunabilir.

VII. DENKLEŞTİRME TALEBİ HAKKINDA YARGITAY'IN TUTUMU

Türk Hukukunda 1996 yılı, acentenin denkleştirme talebi konusunda bir dönüm noktasıdır. 1996 yılından önce sadece doktrin tarafından benimsenen ve tanınması gerektiği belirtilen denkleştirme talebi, 1996 yılında ilk defa Türk Mahkemeleri tarafından tanınmıştır. Yargıtay doktrindeki görüşler ve yabancı ülke kanunlarını dikkate alarak, acentelerin denkleştirme talep edebileceklerini kabul etmiş ve bu konudaki boşluğun doldurulması için yol gösterici ilke kararları almıştır.

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi 1996 yılında acentenin denkleştirme talebi konusuyla oldukça ilgilenmiş ve bu konuda birçok karar vermiştir. Bu kararların büyük bir çoğunluğunda, TTK 134/2 hükmüne dayanan Yüksek Mahkeme, acentenin, acentelik sözleşmesinin feshinde kusurlu değilse, denkleştirme talebinde bulunabileceği kabul edilmiştir.

Söz konusu kararlardan ilki olan **Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin, 10.5.1996 tarih ve E. 1996/2189, K. 1996/3335 sayılı kararı**³⁴¹ şöyledir: *“Davacı vekili, müvekkilinin 31.7.1989 tarihinde yapılan sözleşme ile davalı sigorta şirketinin acentesi olduğunu, sözleşmenin tek taraflı olarak davalı tarafından haksız yere feshedildiğini ve müvekkili tarafından gerçekleştirilen hayat sigortası poliçesinden dolayı davalıyı tahsil ettiği primlerden dolayı fesihden sonra müvekkilinin hak ettiği komisyon ücretlerinin ödenmediğini ileri sürerek bundan doğan zarardan őimdilik (150.000.000) liralık komisyon alacağının reeskont faiziyle birlikte davalıdan tahsilini talep ve dava etmiştir.*

Davalı vekili, fesih isteminde müvekkilinin haklı bulunduğunu bu sebeple davacının komisyon ücreti adı altında hiçbir tazminat isteyemeyeceğini savunarak davanın reddini istemiştir.

Mahkemece; davalının fesihte haklı olduğu, ancak sigortanın bitimine kadar yapılacak prim tahsilâtlarından davacı acentenin komisyon alacağının devam edeceği gerekçesiyle davanın kısmen kabulü ile belirlenen (102.805.9337 liranın reeskont

---

³⁴¹ Bu karar için bak. www.kazanci.com.tr.

faiziyle birlikte davalıdan tahsiline dair verilen karar davalı vekilinin temyizi üzerine dairemizce onanmıştır.

Davalı vekili karar düzeltme isteminde bulunmuştur.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere davacı sigorta acentesi vekili, davalı sigortacının acentelik sözleşmesini haksız bir biçimde fesih ettiğini ileri sürerek, müvekkilince gerçekleştirilen hayat sigorta sözleşmeleri uyarınca davalı sigortacının sigorta ettirenlerden fesihden sonra tahsil ettiği primlerden dolayı müvekkiline ödenmesi gereken komisyon ücretlerinin ödenmediğini ileri sürerek bunun tahsilini talep etmiş bulunmaktadır.

Uygulama ile doktrinde "portföy tazminatı" olarak adlandırılan bu alacağın tahsil imkânı Türk Ticaret Kanunu'nun sigorta hükümlerinde düzenlenmediği gibi, Sigorta Murakabe Kanunu'nda bu konuda özel bir düzenleme mevcut değildir. Bu durum karşısında uyuşmazlığın davanın niteliği ve davacının sıfatına göre, Türk Ticaret Kanunu'nun acentelik hükümleri ile Borçlar Kanunu'nun sözleşmenin fesihine ilişkin hükümlerine göre çözümlenmesi zorunlu bulunmaktadır.

Türk Ticaret Kanunu'nun acentelik ücreti ile ilgili 129. maddesinde acentenin sözleşmenin devamı süresince ücrete nasıl hak kazanacağı açıklandıktan sonra yine aynı dönem içinde ücretin ödenme şekli ve zamanı da 131'inci maddede düzenlenmiş bulunmaktadır. Ancak, dava konusu alacak fesihden sonraki döneme ilişkin bulunduğundan sözleşme dönemine ilişkin bu hükümlerin dava konusu olayda uygulanması mümkün değildir. Fesihden sonraki komisyon alacağı (tazminat borcu) adı altında Türk Ticaret Kanunu'nun 134'üncü maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Anılan maddenin ilk fıkrasına göre acente ancak, sözleşmenin fesihinde, başlanmış işlerin tamamlanmamasından dolayı uğradığı zararın tazminini isteyebilmesi mümkündür. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise ancak, ölüm, iflas veya hacir altına alınma sebebiyle sözleşmenin sona ermesi hallerinde acentenin münasip bir tazminat isteyebileceği hüküm altına alınmıştır. Görüldüğü gibi Türk Ticaret Kanunu'nun da sözleşmenin fesihine kusurlu davranışlarıyla neden olan acentenin tazminat adı altında komisyon alacağını tahsil edebileceğine ilişkin bir düzenleme

mevcut değildir. Bu hak ancak fesihte kusuru bulunmayan acente veya haleflerine tanınmıştır.

Eski Ticaret Kanunumuzun 844'üncü maddesinin tekrarından ibaret olan 134'üncü maddesinin bu düzenleme şekli Türk doktrininde eleştiriliyor ise de bu eleştiri gerekçesi modern düzenlemelerin dikkate alınmadan eski hükmün tercih edilmesine ve acentenin kusuru bulunmayan diğer hallerin dikkate alınmadan düzenlemenin eksik yapıldığına ilişkin bulunmaktadır. Yoksa sözleşmenin fesihinde acentenin kusurlu olması halinde, acentenin tazminat talep edebileceğine ilişkin herhangi bir görüş ileri sürülmüş değildir (Bkz. Dr. Karayalçın, Ticaret Hukuku, Ank., 1968, sh. 534, vd.; Dr.S.Arkan, Ticari İşletme Hukuku, Ank., 1993, sh. 199, vd). Adı geçen yazarların eleştirilerine dayanak yaptıkları yabancı düzenlemelerden İsviçre Borçlar Kanununun 418'inci maddesinde dahi acentenin portföy tazminat hakkı geniş ve ayrıntılı bir şekilde düzenlenirken son cümlede, sözleşmenin acentenin kusuru sebebiyle fesih halinde hiçbir tazminatın ödenmeyeceği de açık bir şekilde hükme bağlanmış bulunmaktadır (Bkz. Dr. F.Tekil, Ticari İşletme Hukuku, İst. 1990, sh. 227).

Borçlar Kanunu'nun sözleşmenin fesih ile ilgili 108/2. maddesinde de sözleşmenin fesihinde kusurlu olan tarafın akdin hükümsüzlüğünden dolayı tazminat isteyemeyeceği düzenlenmiş bulunmasına göre de Borçlar Kanunu hükümlerine göre de tazminat istenemeyeceği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Yanlar arasında akdi ilişkiyi düzenleyen Acentelik Sözleşmesi'nde ise davacı acenteye bu yönde hak tanyan bir hüküm yer almayıp, aksine 16/B. maddesi hükmüne göre sigortacı tarafından haklı fesih halinde acentenin hiçbir tazminat hakkında sahip olamayacağı hükmüne de yer verilmiştir.

Dava dosyası kapsamı ile bilirkişi kurulu raporu mahkeme kabulüne göre, fesih işleminde davalı sigorta şirketinin haklı olduğu belirlenmiştir. Davacı acente ise bu kabul şeklini gerekçe yönünden temyiz de etmiş değildir. O halde yukarıdaki tüm açıklamalar karşısında akdin fesihinde kusurlu olduğu kabul edilen davacı acentenin ne Türk Ticaret Kanunu ne Borçlar Kanunu ve ne de sözleşme hükümlerine göre komisyon alacağı adı altında bir tazminat talep edemeyeceğinin kabulü gerekmektedir. Ne var ki bilirkişiler gerek asıl, gerekse ek raporlarında davacının

fesihden önce (1.341.954) lira komisyon alacağıının bulunduğunu saptamış olmalarına ve davalı tarafın bu rakama karşı açık bir itirazları bulunmadığına göre, davanın sadece bu miktar yönünden kabulüne karar verilmesi gerekirken aksi görüşü içeren bilirkişi raporuna dayanılarak tamamen kabulü doğru olmadığı gibi, bu şekilde tesis edilen kararın Dairemizce onanmış olması da isabetli görülmediğinden davalı vekilinin karar düzeltme isteminin kabulü gerekmiştir”

Birçok noktadan eleştirilebilecek olan bu karar, acentenin denkleştirme talep etme hakkını konu alan ilk karardır. Kararda, acentenin denkleştirme talebinin bazı koşulları tartışılmış, kararda Türk hukukunda bu konudaki boşluğa dikkat çekilmiştir. Acentenin denkleştirme talep etmesinin TTK 134 maddesi hükümlerinin geniş yorumu ve kıyasen uygulanması ile mümkün olabileceği belirtilmiştir. Bu hakkın tanınmasında, İsviçre Borçlar Kanunu 418u maddesinden yararlanılabileceği belirtilmiştir.

Kararda acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, acentelik sözleşmesinin sona ermesinde bir kusurunun bulunmaması gerektiği, dava konusu olayda kusuruyla acentelik sözleşmesinin sona ermesine yol açan acentenin böyle bir talepte bulunamayacağı kabul edilmiştir.

Karar çeşitli yönlerden eleştirilebilir. Özellikle ücret, tazminat ve denkleştirme arasındaki farklılığın dikkate alınmayışı, acentenin denkleştirme talebinin içeriğinin ve koşullarının tam olarak ortaya konamaması, talepte bulunabilmenin tek koşul olarak acentenin kusuru olmaksızın sözleşmenin sona erdirilmesinin gösterilmesi, denkleştirme talebinin “*portföy tazminatı*” olarak adlandırılması bunlardan bazılarıdır. Ancak karar, acentenin denkleştirme talebi üzerine verilmiş ilk karar olması yönünden önem taşır. Bu kararla Türk mahkemeleri ilk defa acentenin denkleştirme talebini tanımış ve kanuni dayanağını ortaya koymuştur. Böylece Yargıtay içtihat yaratmış ve kanundaki bu boşluğun doldurulması faaliyetinde yol gösterici bir rol üstlenmiştir.

Acentenin denkleştirme talebini konu alan benzer bir karar ise, **Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin 20.6.1996 tarih ve E. 1996/2084, K. 1996/4544 sayılı**

kararıdır³⁴². Bu karara göre: “*Davacı vekili, 3.4.1991 tarihli sözleşmeyle davalının (A) acenteliğini üstlenen müvekkilinin iyi bir performansla bazı büyük projelerin sigortalanmasına aracılık ettiğini, ancak, davalının sözleşmeyi 15.5.1995 tarihinde tek taraflı olarak feshetmesi nedeniyle (5) büyük projeden doğan acentelik komisyonlarının müvekkilince tahsilinin önlendiğini, davalı eyleminin acentelik ilkelerine uymadığını, müvekkilinin (5) poliçe zeyilnamelerinden (50.585.959) TL komisyona müstahak alacağını ileri sürerek bu miktarın zeyilname tarihlerinden itibaren reeskont faiz oranıyla tahsilini talep ve dava etmiştir.*

Davalı vekili, müvekkilinin sözleşmeyi haklı nedenlerle feshettiğini, fesihten sonraki dönemdeki taraflar arasındaki ilişkinin borçların tasfiyesi ilişkisine dönüştüğünü, zeyilnameler ile üretilen poliçelerden dolayı acentelik sıfatı sona eren davacının komisyona hak kazanamayacağını savunarak davanın reddini istemiştir.

Mahkemece, mübrez belgeler ile bilirkişiler raporuna istinaden, acentelik sözleşmesinin 2.4.1991 tarihinden itibaren belirsiz süreli olarak yapıldığı, sözleşmenin 25. maddesine uygun olarak davalının sözleşmeyi feshetmesinde bir usulsüzlük olmadığı, fesihten sonra düzenlenen zeyilnamelerin tanziminde ve prim tahsilinde katkısı olmayan davacının, acentelik komisyonu almasının sebepsiz zenginleşme teşkil edeceği, bu doğrultuda Yargıtay Kararları da bulunduğu gerekçeleri ile davanın reddine hükmedilmiştir.

Kararı davacı vekili temyiz etmiştir.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere taraflar arasındaki uyumsuzluk, acentelik sözleşmesinin fesihinden sonra acentenin kendi döneminde oluşturulan uzun süreli inşaat sigortası sözleşmesi nedeniyle sigortalı ettiren tarafından sigortacıya ödenen primlerden dolayı hak talep edip edemeyeceği noktasında toplanmaktadır.

Uygulama ile doktrinde "portföy tazminatı" olarak adlandırılan bu alacağın tahsil imkânı Türk Ticaret Kanununun sigorta hükümlerinde düzenlenmediği gibi, Sigorta Murakabe Kanunu'nda bu konuda özel bir düzenleme mevcut değildir. Bu

---

³⁴² Eriş, C.I, 3. Baskı, s.1330-1331.

durum karşısında uyuşmazlığın davanın niteliği ve davacının sıfatına göre, Türk Ticaret Kanunu.'nun acentelik hükümleri ile Borçlar Kanununun sözleşmenin fesihi ile ilgili hükümlerine göre çözümlenmesi zorunlu bulunmaktadır.

Türk Ticaret Kanununun acentelik ücreti ile ilgili 129'uncu maddesinde acentenin sözleşmenin devamı süresince ücrete nasıl hak kazanacağı açıklandıktan sonra yine aynı dönem içinde ücretin ödenme şekli ve zamanı da 131'inci maddede düzenlenmiş bulunmaktadır. Ancak, dava konusu alacak fesihden sonraki döneme ilişkin bulunduğundan sözleşme dönemine ilişkin bu hükümlerin dava konusu olayda uygulanması mümkün değildir. Fesihden sonraki komisyon alacağı ise (tazminat borcu) adı altında Türk Ticaret Kanunu.'nun 134'üncü maddesinde düzenlenmiş bulunmaktadır. Anılan maddenin ilk fıkrasına göre acente ancak, sözleşmenin haksız olarak feshedilmesi veya ihbar süresine uyulmadan sözleşmenin fesihi halinde, başlanmış işlerin tamamlanmamasından dolayı uğradığı zararın tazminini isteyebilmesi mümkündür. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise ancak, ölüm, iflas veya hacir altına alınma sebebiyle sözleşmenin sona ermesi hallerinde acentenin münasip bir tazminat isteyebileceği hüküm altına alınmıştır. Görüldüğü gibi Türk Ticaret Kanunu.'nun da sözleşmenin fesihine kusurlu davranışlarıyla neden olan acentenin tazminat adı altında komisyon alacağını tahsil edebileceğine ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Bu hak ancak fesihde kusurlu bulunmayan acente veya haleflerine tanınmıştır.

Eski Ticaret Kanun'umuzun 844'üncü maddesinin tekrarından ibaret olan 134'üncü maddesinin bu düzenleme şekil Türk doktrinince eleştiriliyor ise de bu eleştiri gerekçesi modern düzenlemelerin dikkate alınmadan eski hükmün tercih edilmesine ve acentenin kusuru bulunmayan diğer hallerin dikkate alınmadan düzenlemenin eksik yapıldığına ilişkin bulunmaktadır. Yoksa sözleşmenin fesihinde acentenin kusurlu olmaması halinde acentenin tazminat talep edemeyeceğine ilişkin doktrinde bir görüş ileri sürülmüş değildir. Aksine olarak bu gibi hallerde acentenin tazminat adı altında hak istemesinin mümkün olduğu benimsenmektedir (Bkz. Dr. Y.Karayalçın, Ticaret Hukuku, Ank. 1968, sh. 534 vd.; Dr.S.Arkan, Ticari İşletme Hukuku, Ank., 1943, sh. 199 vd.).

Mukayeseli hukukta ise, İsviçre BK'nun 418'nci maddesinde, bu gibi durumlarda acentenin kusuru sebebiyle akdin fesihinde acentenin tazminat adı altında mahrum kaldığı prim komisyon alacağını belli ölçüler içinde tazminat olarak talep edilebileceği hüküm altına alınmıştır.

Türk Borçlar Kanunu'nun 108'inci maddesinde ise, akdin fesihinde kusursuz olan tarafa akdin hükümsüzlüğünden dolayı oluşan zararın tazminini talep hakkı tanınmış bulunmaktadır.

O halde, tüm bu açıklamalar karşısında bir acentenin sözleşmenin fesihinde bir kusuru bulunmadığı takdirde kendi döneminde oluşturulan ve uzun süren sigorta sözleşmelerinden dolayı sigorta ettiren tarafından sigortacıya ödenen primler bakımından acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra mahrum kaldığı prim komisyon ücretlerinden dolayı muhik bir tazminat isteyebileceğinin kabulü gerekir. Buradaki kriter sözleşmeyi fesih eden sigortacının kusurlu olup olmaması değil, acentenin kusurlu olup olmaması halidir.

Dava konusu olayda da davacı sigorta acentesi kendi döneminde uzun süreli inşaat sözleşmeleri akdetmiş ve prim komisyon alacağına hak kazanmış bulunmaktadır. Sözleşmenin zeyilname ile uzatılması sigortacılık uygulamasında yeni birer sözleşme değil, sözleşme koşullarının günün şartlarına uydurularak devamını sağlamaya yönelik hukuki işlemlerdir. Bu nedenle yeni zeyilname dönemlerinde de önceki sözleşme ilişkisinin devam ettiğinin kabulü gerekir. Öte yandan davalı sigortacı sözleşmeyi fesihte sözleşmeden 25/2'nci maddesi uyarınca işlem yaptığına göre, davacı acentenin bir kusuruna da dayanmamış olduğu ortaya çıkmaktadır. Sözleşmenin 25/son fıkrasındaki tazminat talep edilemeyeceğine ilişkin şart ise Borçlar Kanunu. 99/2'nci maddesi hükmü gereğince mahkemece dikkate alınmaması gerekir.

Bu durum karşısında mahkemece, dava reddolunmayarak; olaya kıyasen uygulanması mümkün bulunan Türk Ticaret Kanununun 134/2'nci maddesi hükmü gereğince davacı acentenin talep edebileceği hakkaniyete uygun bir tazminat bu konudaki uzman bilirkişiler aracılığı ile saptanarak sonucuna göre karar verilmesi gerektiğinden kararın davacı yararına bozulması gerekmiştir...”

Bu kararla Yargıtay, yabancı hukuktaki düzenlemeleri ve doktrindeki görüşleri dikkate alarak acentenin denkleştirme talebini kabul etmiştir. Yargıtay acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, sözleşmenin acentenin kusuru olmaksızın sona ermesini aramıştır. Talebin kabulüne, BK 108 ve TTK 134/2 maddesinin geniş yorumu ile kıyasen uygulanması sonucunda karar verilmiştir³⁴³.

Bu karar da Türk doktrininde incelenmiş ve çeşitli yönlerden eleştirilmiştir. Karara yönelik eleştirilerin başında, BK 108 maddesinin bu kararda uygulanmasının mümkün olmadığı gelmektedir. BK 108 maddesi sözleşmeden dönme halinde, dönen tarafta, kusurlu olandan menfi zararının tazminini isteme hakkı vermektedir³⁴⁴.

Denkleştirme talebinde önemle üzerinde durulan husus, acentenin kusurlu olup olmadığıdır. Kanaatimizce Yargıtay'ın bu tutum da, İsviçre Borçlar Kanununun 418u maddesinin son fıkrasının etkisi büyüktür. İsviçre Borçlar Kanununun 418u maddesinin son fıkrasında, acenteden kaynaklanan bir sebeple sözleşmenin feshedilmesi durumunda, acentenin denkleştirme talep edemeyeceği açıkça belirtilmiştir. Bu düzenleme Yargıtay'ın yorumunda etkili olmuş ve Yargıtay acentenin denkleştirme talep edebilmesini, sözleşmenin sona ermesinde kusuru olmaması şartına bağlamıştır. Ancak denkleştirmenin tek koşulunun acentenin kusursuzluğu değildir³⁴⁵. Bunun yanı sıra sözleşmenin, denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona ermesi, müvekkilin kazancının ve acentenin kaybının gerçekleşmesi ve hakkaniyetin acenteye denkleştirme ödenmesini gerektirmesi de gerekir.

Bu karara karşı davalı vekili karar düzeltme talebinde bulunmuştur. Yargıtay karar düzeltme talebi üzerine yaptığı inceleme sonucunda şu sonuca varılmıştır (**Yargıtay 11. HD' nin 25.12.1996 tarih E.1996/6699 ve K. 1996/9192 sayılı kararı**) “... Dairemizin 20.4.1996 tarih ve 1996/2084–4544 K. sayılı kararı ile acentelik sözleşmesinin... feshinde kusurlu bulunmayan acentenin acentelik döneminde akdettiği uzun vadeli all risk sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan prim komisyonu alacağı üzerinde portföy tazminatına hak kazandığı... olaya kıyasen uygulanması

---

³⁴³ Poroy/Yasaman, s.234.

³⁴⁴ Tekinalp, s.6.

³⁴⁵ Benzer görüşte Sopacı, s.456-457.

mümkün bulunan TTK 134/2 maddesi uyarınca hakkaniyete uygun bur portföy tazminatına uzman bilirkişiler aracılığı ile saptanarak hükmedilmesi gerektiği gerekçesiyle bozulmuştur. Bozma üzerine davalı vekili karar düzeltme talebinde bulunmuştur... Dairece (resen inceleme) sebebine dayalı portföy tazminatı adı altında tazminat talep edebileceği hakkındaki ilke açısından aykırı bir düşünce ileri sürülmüş değildir. Diğer bir ifade ile bu ilke açısından Dairede görüş birliği mevcuttur. Dairede karar düzeltme açısından görüş birliği sağlanamayan hususu BK 99/2 maddesinin dava konusu uyuşmazlıkta uygulanmasının gerektiği görüşüne yöneliktir... Taraflar arasındaki acentenin sözleşmesinde... (Sözleşmenin gerek acente ve gerekse şirket tarafından feshi halinde acente portföy mülkiyeti ve diğer ne nam altında olursa olsun bir tazminat talep edemez) hükmüne yer verildiği görülmektedir. Bu hüküm BK'nın 99. maddesinde düzenlenmiş olan.. sorumsuzluk şartından ibarettir. ... BK'nin 99/2 maddesindeki hükümet tarafından imtiyaz suretiyle verilen bir sanatın icrasından tevellüt eden hallerde sözleşmeye konulan sorumluluktan kurtulma şartının geçerli... olmayacağı konusu olay bakımından tartışılmaktadır. Yasadaki... İmtiyaz suretiyle verilme hali gerek uygulamada, gerek doktrinde geniş bir biçimde yorumlanmaktadır. Yani, maddedeki imtiyaz hali sadece idare hukuku anlamında bir imtiyaz sözleşmesi olarak bir biçimde yorumlanmamaktadır. Bu görüşlere göre, icrası resmi bir ruhsat veya izne bağlı olan meslek faaliyeti yürütenlerin yararına yapılan sorumsuzluk anlaşmalarının da bu kapsamda kabul edilerek yargıcın takdiri ile batıl sayılması gerekir. Zira bu durumdaki meslek sahibi hükümetçe verilen bir imtiyaza sahip kişi kadar güçlü ve üstündür... Dava konusu olayda da sözleşmeye kendi yararına sorumsuzluk şartı koyun sigorta şirketinin 7379 sayılı Sigorta Murakabe Kanununun 539 sayılı KHK değişik 2. maddesine göre sigorta faaliyetlerine başlaması Bakanlığın iznine tabi olduğu gibi, aynı Yasanın 3. maddesinde de (şirket) faaliyetine geçebilmek için ayrıca ruhsata tabi tutulmuştur. Bu durumda... sigorta şirketlerinin de BK 99/2 maddesinde belirtilen imtiyazlı kuruluşlardan sayılması evleviyet ilkesi gereğidir. Sigorta acenteleri ise SMK 9. maddesinde düzenlenmiş olup bunların faaliyete başlamaları idarenin herhangi bir izin veya ruhsatına tabi kılınmamıştır. İlgili yönetmeliklerde de bu konuda bir düzenleme mevcut değildir. ... O halde... davalı sigorta vekilinin... karar düzeltme itirazlarının reddine karar verilmesi gerekmektedir..."

Not: Üyeler İhsan Demirkıran ve Erol Güvener'in birlikte karşı oy yazılarında "... TK'nın 134/I'e göre sigorta acenteliği sözleşmesi üç aylık ihbar suresine riayet edilmek suretiyle sigortacı tarafından feshedildiğine göre, fesihden sonra acente herhangi bir hakka sahip olamaz. Sözleşmenin 25/son maddesindeki hükmü (BK 99/2 maddesindeki göre) geçersiz saymak sorunu çözemeyiz; zira... Bu şart ile kaldırılan veya kaldırılmak istenen sorumluluk esasen mevcut değildir. TTK 134 emredici bir hükümdür. Buna uyulması halinde sorumluluktan söz edilemez. Bu durumda davalının karar düzeltme talebinin kabulü ile bozma kararı kaldırılarak mahkeme kararının onanması, aksinin kabulü halinde ise (fesih için) olayda haklı nedenlerin olup olmadığının araştırılması amacıyla ve sadece bu gerekçe ile mahkeme kararının bozulması gerekir... " (Yasa HD, C. 15, S. 184 (Mart 1997), s.431 vd.)³⁴⁶.

"Karşı oy (...Yargıtay karar düzeltme aşamasında istekle bağlı olmadan dahi kanunda sayılı karar düzeltme sebeplerinin olup olmadığını araştırır... Acentelere gelince 7397 sayılı Yasanını 539 sayılı KHK ile değişik 9, 26 ve 27 maddelerinin açık hükümlerine göre, sigorta acentelerine verilecek yetkilerin kapsamı ve sınırı sigorta şirketlerince usulü dairesinde tescil ve ilan olunacağı, tescil ve ilandan önce acentalık faaliyetlerinde bulunamayacakları açıklandığı gibi, acentaya verilecek komisyon hadlerinin Bakanlık tarafından tayin edileceği, sigorta acenteleri tarafından tahsil edilen primlerin süresinde sigorta şirketlerine iletilmemesi halinde sigorta şirketince acentalık yetkilerinin kaldırılacağı ve bu kaldırma hususunun sicile işlenmek üzere gerekli bilgi ve belgelerin birliğe bildirileceği açıklanmıştır. Bu hükümler karşısında sigorta şirketleri gibi acentaların de BK 99/II maddesinde yazılı icrası izine bağlı faaliyetleri yürüten bir işletme olduğu anlaşılmaktadır.

Bu durumda, sigorta şirketi ve acenta kuruluşları, BK 99/II maddesinde yazılı, icrası ruhsat ve izne bağlı birer tacir olan iki şirket arasında, tabiyet ilişkisi olmadan bağımlanan, sigorta acentalık sözleşmesinin feshi halinde sigorta şirketinin sorumlu olmayacağı şeklindeki sorumsuzluk sözleşmesinin geçerli olduğu kabul edilmelidir...

---

³⁴⁶ **Moroğlu/Kendigelen**, TTK, s.154-155.

...Özet olarak ve başka bir ifade ile, sigorta şirketi ile acenta arasında bir sigorta sözleşmesi vardır. Şirket ile acenta arasındaki hukuki ilişkiyi bu sözleşme şartları ve emredici kanun hükmü tanzim etmektedir. Emredici hükümlerin sözleşme ile değiştirilmesi mümkün değildir. Sözleşmenin 25/son maddesinin bir an için geçersiz olduğu kabul edilse dahi TTK 134/1 e göre sigorta acentalığı sözleşmesi üç aylık ihbar süresine riayet edilmek suretiyle sigortacı tarafından feshedildiğine göre, fesihden sonra acenta her hangi bir hakka sahip olamaz. Sözleşmenin 25/son maddesindeki hükmü geçersiz sayma sorunu çözümez.”³⁴⁷

Bu kararda Yargıtay artık denkleştirme talebi konusundaki yerleşmiş fikrini bir kez daha zikretmiştir. Karara karşı oy veren üyeler, sözleşmenin feshinde acentenin kusurunun etkisinin yeterince araştırılmadığını ileri sürmüşlerdir. Yargıtay kararlarında üyelerin farklı düşüncelere sahip olduğu nokta, somut olayda acentenin denkleştirme talep etme hakkını kazanıp kazanmadığı ve özellikle BK 99/2 maddesinin denkleştirme talebinden önceden vazgeçilmesine ilişkin hükümlerin geçerli olup olmadığı noktalarıdır.

Daire kararında, acentelik sözleşmesinde yer alan acentenin denkleştirme talep etme hakkını kullanmayacağına ilişkin hükmün, BK 99/2 karşısında geçersiz sayılması gerektiği kabul edilmiştir. Böylece ileri inceleyeceğimiz üzere acentenin denkleştirme talebinden önceden vazgeçip geçemeyeceği sorununa, sigorta acenteleri açısından bir cevap bulunmuştur. Kanaatimizce, Yargıtay’ın bu görüşü yerinde değildir. Çünkü sigorta şirketlerinin imtiyazlı kuruluşlar olduğu doğrudur. Ancak imtiyazlı kuruluşlar hakkında getirilen sorumsuzluk şartının geçersizliğine ilişkin bu kural, bir sorumsuzluk kayıdır. Denkleştirme ise sorumluluk değil, sözleşme sonrası kullanılan müşteri çevresi için ödenen bir karşılıktır. BK 99/2 maddesi sigorta şirketlerinin hafif kusurundan kaynaklanan sorumluluklarının sözleşmeyle kaldırılamayacağını düzenlemektedir. Bu madde acentelik sözleşmesinde acentenin maddi tazminat taleplerinden vazgeçmesine uygulanabilirse de, denkleştirmeye uygulanmaz. Ancak denkleştirme hakkından önceden vazgeçilmesi kanunda açıkça

---

³⁴⁷ Karşı oy yazısı için bk. **Tekinalp**, s.8-9.

yasaklanmadığı sürece, denkleştirme talebinden önceden feragat edilmesine ilişkin hükmün geçersizliği, ancak TMK 2 ve BK 19–20 kapsamında düşünülebilir³⁴⁸.

Kararın eleştirilebilecek diğer bir noktası da, BK 108 maddesinin, acentenin denkleştirme talep etme hakkının kanuni dayanağı olmayacağıdır. Bu hüküm sözleşmeden dönme durumunu düzenlemektedir. Bu maddeye göre borçlunun temerrüdü üzerine sözleşmeden dönme durumunda, borçlu kendisine kusur yüklenemeyeceğini ispat edemedikçe, alacaklı akdin hükümsüzlüğünden kaynaklanan menfi zararını talep edebilir. Bu hüküm ile acentenin denkleştirme talebi arasında bağlantı kurmak güçtür. BK 108’te dönme nedeniyle zarar gören alacaklının zararının giderilmesine yönelik bir tazminat düzenlenmiştir. Oysa denkleştirme de zararın tazmini değil, acentenin yarattığı ekonomik değer olan müşteri çevresinin karşılığının ödenmesi söz konusudur³⁴⁹.

Karara karşı diğer bir eleştiri noktası da, davacı sigorta acentesinin acentelik döneminde akdedilmiş uzun vadeli sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan prim komisyonu alacağının ”portföy tazminatı” olarak nitelenmesidir. Karara konu olan davalardaki talep acentenin acentelik dönemi sırasında akdedilmiş sigorta sözleşmelerinin daha sonra zeyilnameler ile uzatılmasından doğan komisyon alacağıdır. Bu nedenle ücret, tazminat ve denkleştirme kavramları karıştırılmıştır³⁵⁰.

Ancak incelediğimiz tüm kararlar, acentenin denkleştirme talep etme hakkının Türk mahkemelerince tanınması ve bu talep açısından boşluk doldurucu, yol gösterici bir rol oynaması bakımından önem taşır. Yargıtay, böylece denkleştirme talebi hakkında bir içtihat yaratmıştır³⁵¹. Bu içtihat doğrultusunda, Yargıtay tek satıcıların

---

³⁴⁸ Bu konuda bk. a.ş.a. § 7, I.

³⁴⁹ Aynı doğrultuda **Tekinalp**, s.13.

³⁵⁰ **Erdem**, s.106.

³⁵¹ Bu içtihatı uygun Yargıtay’ın **11. HD’nin, 21.2.2002 tarih ve E. 2002/8247, K. 2002/258 sayılı kararı** “Davacı acente vekili, müvekkilinin davalı sigorta şirketinin acentesi iken, acentelik sözleşmesinin haksız olarak feshedildiğini, müvekkilinin ticari itibarının zedelendiğini, işlemleri başlamış sigortalar yönünden prime hak kazandığını ileri sürerek, 3.300.000.000 TL tahsilini istemiş ve davalı da, sözleşmenin içeriğine göre haklı olarak bu sözleşmenin feshedildiğini, primleri tahsil olunmamış poliçeler için komisyon istenemeyeceğini savunmuştur. Mahkemece; iddia, savunma, toplanan kanıtlar doğrultusunda, sözleşmenin 9-6 madde hükmüne uygun olarak ihbar süresi tanınmak suretiyle davalı tarafından feshedildiği, davacı acentenin sözleşmeye aykırı bir davranışının bulunmadığı, davacı acentenin kusuru olmadığına göre, TTK’nun 134. maddesine

denkleştirme talep etme hakkını konu alan bir karar vermiş ve tek satıcılara, belli koşullar altında denkleştirme talep etme hakkı tanınabileceğini kabul edilmiştir³⁵².

VIII. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN TASARIDA DÜZENLENİŞİ

Türk Ticaret Kanunu Tasarısının “denkleştirme istemi” kenar başlıklı 122. maddesine göre: “(1) Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra;

a) Müvekkil, acentenin bulduğu yeni müşteriler sayesinde, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde ediyorsa,

b) Acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybediyorsa ve

c) Denkleştirmenin ödenmesi, hâlin bütün gereklerine göre hakkaniyete uygun düşüyorsa,

acente, müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir.

(2) Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır.

(3) Müvekkilin, fesihli haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz.

---

göre portföy tazminatına hak kazandığı, aksi sonuca varan bilirkişi raporlarına itibar edilmediği gerekçeleriyle, 750.000.000. TL üzerinden davanın kabulüne... karar vermiştir. Kararı davalı sigorta şirketi temyiz etmiştir. Dava dosyası içindeki bilgi ve belgelere, mahkeme kararının gerekçesinde dayanılan delillerin tartışılıp değerlendirilmesinde usulü ve yasaya aykırı bir yön bulunmamasına göre, davalı vekilinin itirazları yerinde görülmemiş ve kararın onanmasına karar verilmiştir...” (Bu karar için bk. Eriş, C.I, 3. Baskı, s.1334-1135).

³⁵² Yargıtay 19. Hukuk Dairesinin 4.5.2000 tarih ve E. 1999/7724, K. 2000/3470 sayılı kararı için bk. yuk. dn.308.

(4) *Denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemez. Denkleştirme istem hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerekir.*

(5) *Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır.”*

Tasarı acentenin denkleştirme talebini bir yenilik olarak açıkça düzenlemektedir. Tasarının kanunlaşması ile Türk doktrini ve Türk mahkemeleri tarafından fiilen tanınan bu hak, kanuni dayanak bulacaktır. Eleştirilebilecek bazı yönleri olsa da, tasarının acentenin denkleştirme talebine ilişkin getirdiği bu düzenleme, bu konudaki boşluğu doldurucu etkisi ve Avrupa birliği mevzuatına uyumun sağlanması açısından memnunluk vericidir.

Bu hüküm, Alman Ticaret Kanunu 89b maddesinden çeviri yoluyla alınmıştır. Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinin yanı sıra, İsviçre Borçlar Kanununun 418u maddesi ve Acentelik ilişkileri hakkındaki 86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifinin 17 ve 18 maddelerinde yer alan acentenin bu talebine ilişkin düzenlemelerden de yararlanılmıştır. Böylece Avrupa birliği ülkeleri ile paralel bir düzenleme yapılmıştır. Avrupa Birliğine üyelik sürecinde olan ülkemizin kanunlarında, Avrupa birliği müktesebatına uygun düzenlemeler yapılması bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik ve politik süreç dikkate alınarak getirilen bu düzenleme, Türk acentelerinin, Avrupa'daki acenteler ile eşit haklara sahip olması bakımından son derece yerindedir.

Ancak Tasarıdaki söz konusu düzenleme çeşitli yönlerden eleştirilebilir. Tasarıdaki düzenlemeye getirilebilecek eleştirilerden ilki, madde metnindeki “*tazminat ödenir*” şeklinde ifadedir. Çalışmamızda kabul edildiği üzere, acentenin bu talebi, bir tazminat değildir. Bu nedenle kanun metninde yer alan böyle bir ifade, talebin hukuki niteliği ile ters düşmektedir. Bu nedenle tasarıda yer alan “*tazminat ödenir*” ifadesinin “*karşılık ödenir*” şekline dönüştürülmesinin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Tasarıya ilişkin diğeri bir eleştirisi, 4. fıkrada yer alan ve acentenin bu talebinin 1 yıl içinde ileri sürmesine ilişkin hükümdür. Bu hükmün neyi düzenlediğinin anlaşılması zordur. Alman hukukunda bu hükümden şöyle bir sonuca varılmaktadır: Acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesi üzerine 1 yıl içinde denkleştirme talep ettiğini müvekkiline bildirmeli, fakat buna yönelik davasını 4 yıllık zamanaşımı süresi içinde açmalıdır. Alman hukukunda hakkın ileri sürülmesine ilişkin bu 1 yıllık sürenin hak düşürücü bir nitelik taşıdığı kabul edilmektedir^{353,354}. Tasarının gerekçesinde de bu yöndeki nitelemenin doktrine bırakıldığı açıkça belirtilmiştir. Acentenin denkleştirme talep edeceğinin müvekkile bildirilmesi için öngörülen 1 yıllık süre, hak düşürücü süre olarak kabul edilirse, acentenin bu talebinin yenik doğuran bir hak olmadığı, alacak hakkının hak düşürücü süreye bağlanmasının Türk hukuk sistemine aykırı olacağı eleştirisiyle karşılaşacaktır. Fakat bu süre, zamanaşımı süresi olarak kabul edilirse de, acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle ortaya çıkan taleplerin 5 yıllık zamanaşımı süresine tabi olduğu, bu hak için 1 yıllık kısa bir zamanaşımı süresinin genel sistemi bozduğu gerekçesiyle eleştirilebilecektir. Kanaatimizce Tasarının 122. maddesinin 4. fıkrasının son cümlesinde yer alan bu ifade, tasarıdan tamamen çıkarılmalıdır. Bu hak da, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra ortaya çıkan diğeri sonuçlar gibi 5 yıllık genel zamanaşımı süresine tabi tutulmalıdır.

Söz konusu hükmün yabancı kanunlardaki karşılıklarında, üçüncü kişinin, acentenin yerine sözleşmeye katılması durumunda denkleştirme talep edilemeyeceği açıkça düzenlenmişken, tasarıda bu yönde bir hüküm yoktur (HGB 89b/3.3, AvBD 17/c). Kanaatimizce, bu bir eksikliktir. Çünkü sözleşmenin üçüncü kişinin katılımıyla sona erdiği durumlarda, bu katılıma izin veren acentenin bir karşılık olması hayatın

³⁵³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.204, s.1343; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.65, s.410; Nr.77-80, s.413-414; **Stötter**, Handelsvertreter, s.214; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.60, s.359; **Abraham**, s.73; **Oetker**, Nr.58, s.160; **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.7, s.98-99; **Küstner/Thume**, Nr.439, s.165-166; **Brox**, Nr.222, s.114; **Nocker**, Nr.523, s.137; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.74, s.1042-1043; **Kaumanns**, s.280-281; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.108, s.225; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.20, s.265; **Behrend**, s.1567.

³⁵⁴ Alman doktrini, denkleştirme talebinin ileri sürülmesi konusunda bir adım daha ileri giderek, denkleştirme talebinin düşmesi durumunu kabul etmiştir. Acente denkleştirme talebini zamanında ileri sürmesine rağmen, daha sonra hiçbir işlem yapmamışsa, denkleştirme hakkı düşer. Düşmenin şartları, acentenin denkleştirme talebini bir kez ileri sürdükten sonra uzun süre hareketsiz kalmasıdır. Bu hareketsiz kalma ve acentenin diğeri davranışları, müvekkilde acentenin hakkını kullanmayacağı yönünde bir kanı oluşturmaktadır (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.209, s.1344).

olağan akışına ve tacirin ücretsiz bir iş yapmayacağı ilkesine uygundur. Sözleşmenin bu nedenle sona erdiği durumlarda, acenteye bir de denkleştirme talep hakkı tanımak, çifte kazanç elde etmesinin yolunu açar. Böyle bir yorum menfaatler dengesini müvekkil aleyhine bozar. Sonuç olarak, acentenin denkleştirme talebinin olumsuz koşullarını düzenleyen 3. fıkraya, üçüncü kişinin acente yerine sözleşmeye katılması nedeniyle sözleşmenin sona ermesi hali de eklenmelidir. Fakat bu eklenmese bile, kabul ettiğimiz sonucun hakkaniyete uygun olur.

Ayrıca acentenin yaşlılık ve hastalık nedeniyle sözleşmeyi sona erdirmesi durumunda da denkleştirme talep edebileceğinin açıkça kabulü yerinde olur.

Tasarının madde metnine ilişkin önerimiz şu şekildedir. “II - Denkleştirme talebi

Madde 122 - (1) Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra;

a) Müvekkil, acentenin kazandırdığı yeni müşteriler sayesinde, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde ediyorsa,

b) Acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını yitiriyorsa, ve

c) Denkleştirmenin ödenmesi, hâlin bütün gereklerine göre hakkaniyete uygun düşüyorsa,

acente, müvekkilden uygun bir karşılık isteyebilir.

(2) Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır.

(3) Acentenin aşağıdaki durumlarda denkleştirme talep edemez.

a-Acente, müvekkilin feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan ve hastalık, düşkünlük, yaşlılık gibi nedenlerden dolayı kendisinden sözleşmeye devam etmesinin beklenemeyeceği durumlar dışında bir nedenle, acente sözleşmeyi feshetmişse,

b- Müvekkil sözleşmeyi acentenin kusurundan kaynaklanan bir nedenle feshetmişse,

c- Tarafların, acente yerine üçüncü bir kişinin sözleşmeye katılması hususunda anlaşması nedeniyle sözleşme sona ermişse,

(4) Denkleştirme talebinden önceden vazgeçilemez.

(5) Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır.”

IX. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN SİGORTACILIK KANUNUNDA DÜZENLENİŞİ

5684 sayılı Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin 16. fıkrasına göre³⁵⁵:
“Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra sigorta şirketi sigorta acentesinin portföyü sayesinde önemli menfaatler elde ediyor ve hakkaniyet gerektiriyorsa, sigorta acentesi, sigorta şirketinden tazminat talep edebilir. Ancak, sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmesi ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olması halinde tazminat hakkı düşer.” Bu düzenlemeyle sigorta acentelerinin denkleştirme talebi kanuni bir dayanağa kavuşmuştur.

5684 sayılı Sigortacılık Kanunundaki bu düzenleme, acentenin denkleştirme talebi konusundaki boşluğu tam olarak giderememiştir. Her şeyden önce bu düzenleme, sigorta acentelerine ilişkindir. Bu hükümlerle sigorta acentelerinin denkleştirme talep edebilecekleri ve denkleştirme talebinin bazı koşulları düzenlenmiştir. Ancak sigorta acentesi dışındaki acentelerin denkleştirme talepleri konusundaki kanun boşluğu devam etmektedir. Sigorta acentesi dışındaki bir acentenin denkleştirme talep etmesi durumunda, Hâkim Ticaret Kanununun acentelere

---

³⁵⁵ RG 14.06.2007, S.26552.

ilişkin hükümleri başta olmak üzere, bu kanunda bir düzenleme olup olmadığını, diğer kanunlarda ve ticari örf adette bir uygulama olup olmadığını araştırmakla yükümlüdür. Bu konuda bir boşluk bulunduğu için hâkim boşluk doldurma faaliyeti yapmalı ve Sigortacılık Kanunundaki bu düzenlemelerden işin niteliğine uygun düştüğü ölçüde kıyasen yararlanmalıdır. Ancak Sigortacılık Kanunundaki sigorta acentelerinin denkleştirme talebi hakkında getirilen bu düzenleme kapsamlı değildir. Burada hüküm bulunmayan hallerde hâkim yine doktrindeki görüşler, yabancı ülke kanunlarındaki düzenlemeler ve mahkeme kararlarını inceleyerek hukuk yaratma faaliyetini gerçekleştirmek zorunda kalacaktır³⁵⁶.

Sigorta acentelerinin denkleştirme talebi karşısında, hâkim öncelikle Sigortacılık Kanununun 23/16 maddesindeki düzenlemeyi uygulamak ve buradaki koşulların gerçekleşip gerçekleşmediğini incelemekle yükümlüdür. Ancak bu kanununda acenteye ödenecek denkleştirme miktarının hesaplanması, denkleştirme talebinin ileri sürülme süresi, bu talebin vazgeçilmezliği hususlarında açıklık yoktur. Bu konularda kural içi boşluk bulunmaktadır. Sigorta acentesine ödenecek denkleştirme miktarının hesaplanmasında hâkim yine hukuk yaratma faaliyetinde bulunmalı ve doktrindeki görüşler, yabancı ülke kanunları ve mahkeme kararları doğrultusunda denkleştirme miktarını tespit etmelidir.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Kanunlaşması durumunda, gerek sigorta acenteleri, gerekse diğer acentelerin denkleştirme talebine ilişkin birçok sorun çözüme kavuşacaktır. Çünkü Türk Ticaret Kanunu Tasarısında acentenin denkleştirme talebine ilişkin düzenleme, oldukça ayrıntılıdır. Tasarısının kanunlaşması durumunda acentelere ödenecek denkleştirme miktarının hesaplanması, üst sınırı, ileri sürülme süresi gibi birçok husus kanuni düzenlemeye kavuşacaktır. Sigorta acentelerinin denkleştirme talebinde de, sigortacılık kanununda hüküm bulunmayan hallerde (yasalaşması durumunda) Türk Ticaret Kanununun ilgili hükümleri uygulanma alanı bulacaktır.

---

³⁵⁶ Boşluk doldurma konusunda bak. **Hatemi**, s.75 vd.

X. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTAKİ DURUM

A. 1986/653 SAYILI AVRUPA BİRLİĞİ DİREKTİFİ

18.12.1986 tarih ve 86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifi, Avrupa Birliğine üye ülkelerin kanunlarında acentelik hukukuyla ilgi hükümlerin uyumlaştırılması amacıyla düzenlenmiştir. Avrupa Birliğine üye ülkeler ve diğer Avrupa ülkeleri kanunlarını bu direktife uyumlu hale getirmeye çalışmışlardır³⁵⁷.

Bu direktifin 17. maddesinde acentenin denkleştirme talebi düzenlenmiştir. Buna göre, acente şu koşullar gerçekleşirse denkleştirme talep edebilir: Acente, müvekkil için yeni müşteriler kazandırmış olmalı veya müvekkilin mevcut müşterilerle ilişkilerini önemli ölçüde geliştirmelidir. Müvekkil, acentenin bu faaliyetinin etkisi ile sözleşmenin sona ermesinden sonra önemli menfaatler elde etmelidir. Sözleşmenin sona ermesi nedeniyle acente gelir kaybına uğramalıdır. Acenteye ödenecek denkleştirme miktarı somut olayın ve sözleşmenin özellikleri dikkate alınarak belirlenmelidir. Bu tespitite, acentenin bu müşterilerden elde ettiği ücretler ve hakkaniyet belirleyicidir. Denkleştirme miktarının üst sınır bulunmaktadır. Üst sınırı, acentenin 1 yıllık gelirinin karşılığıdır. Üst sınırın tespitinde, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önceki son 5 yıllık gelirlerin ortalaması dikkate alınır³⁵⁸.

Denkleştirme miktarının hesaplanmasında, sözleşme süresi içinde acentenin elde ettiği ücretlerden yola çıkılır. Henüz gerçekleşmemiş sonraki siparişlerden oluşacak değer tespit edilmeye çalışılır. Eğer müvekkil gelecekteki ticari ilişkilerden bir menfaat elde edemeyecekse denkleştirme ödenmez³⁵⁹.

---

³⁵⁷ Avrupa Birliği Direktifinin 22. maddesi tüm üye Devletlerin 1990 yılına kadar acenteliğe ilişkin iç hukuklarındaki düzenlemeleri Direktifle uyumlu hale getirmelerini zorunlu tutmuştur (**Ebenroth/Boujong/Joost, (Hakenberg)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84 Anh. I, Nr.1-3, s.754-755; **Saenger/Schulze**, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, s.9; **Erdem**, s.98; **Thume**, BB 2004, Heft 46,s.2473-2474; **Eckert**, s.384; **Fock**, Die europäische Handelsvertreter- Richtlinie, s.139; **Westphalen, (Friedrich Graf Von)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.1).

³⁵⁸ **Kiene**, s.6; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Hakenberg)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 84 Anh. I, s.760; **Fock**, Saenger/Schulze, s.62; **Fock**, Die europäische Handelsvertreter- Richtlinie, s.140.

³⁵⁹ **Kiene**, s.7; **Fock**, Saenger/Schulze, s.63; **Fock**, Die europäische Handelsvertreter- Richtlinie, s.140.

İç hukuklarda acentelerin uğradıkları diğer zararlar için ileri sürdükleri tazminat talepleri, denkleştirme talebinin kapsamında yer almaz³⁶⁰.

Direktifin 18. maddesine göre, acente aşağıdaki durumlarda denkleştirme talep edemez:

Müvekkil sözleşmeyi acentenin kusurlu davranışı nedeniyle sona erdirmişse (18/a),

Acente sözleşmeyi müvekkilin kusurlu davranışı dışında veya hastalık, düşkünlük ve yaşlılık gibi nedenlerden dolayı kendisinden sözleşmenin devamının beklenemeyeceği durumlar dışında bir nedenle sona erdirmişse (18/b),

Acente ile müvekkil, acentelik sözleşmesine acentenin yerine üçüncü bir kişinin katılması hususunda anlamışlarsa (18/c)

B. ALMAN HUKUKU

Acentenin denkleştirme talebi, Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinde yer almaktadır. Almanya'da 6.8.1953 tarihinde yapılan kanun değişikliği ile ilk defa acentenin hakları toplu halde bir arada düzenlenmiştir. Bu kanun değişikliği, 50 yıllık bir oluşum süreci sonunda gerçekleşmiştir. Kanun değişikliğinin getirdiği önemli yeniliklerden biri, acentenin denkleştirme talep etme hakkıdır. Böylece, Alman Ticaret Kanununda yapılan 6.8.1953 tarihli kanun değişikliğiyle³⁶¹ 89. maddedeki önemli bir değişiklik olarak, acentenin denkleştirme hakkı kanundaki yerini almıştır³⁶².

---

³⁶⁰ **Kiene**, s.8; **Fock**, Die europäische Handelsvertreter- Richtlinie, s.141.

³⁶¹ Gesetz vom 6.8.1953, BGBl, I, s.771.

³⁶² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.1, s.1290; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.1, s.393; **Schmidt**, Handelsrecht, s.740; **Ensthaler**, Nr.1, s.521; **Klunziger**, Handelsrecht, s.90; **Küstner/Thume**, Nr.1, s.1; **Nocker**, Nr.2, s.1; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.1, s.1014; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.1, s.174; **Brych**, s.8; **Thume**, BB 1999 Heft 45, s.2309-2310; **Retzer**, s.670; **Detzer/Zwernemann**, s.107; **Reithmann/Martiny**, Nr.1407, s.1138 vd.; **Westphalen, (Friedrich Graf Von)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.145; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.2, s.698.

Alman Hukukunda acentenin denkleştirme talep hakkı, büyük tartışmalar sonucunda kabul edilmiştir. Bu madde hem parlamentoda, hem mahkemelerde hem de doktrinde şiddetli tartışmalara neden olmuştur. Müşteri çevresinin, müvekkilin menfaatinin ekonomik değerinin belirlenmesindeki güçlükler ve hakkaniyetin etkisi bu tartışmaların temelini oluşturmaktadır³⁶³.

Alman Ticaret Kanununun 89 b maddesi, daha sonra iki kez değiştirilmiştir. Tacir olmanın özellikleri ve acentenin denkleştirme talebini konu alan 13.5.1976 tarihli kanunun³⁶⁴ etkisiyle, 89 b maddesine 3. bir fıkra eklenmiştir. Bu fıkrayla acenteye, sözleşmenin acentenin yaşlılık ve hastalığı nedeniyle sona ermesi durumlarında da denkleştirme talep etme hakkı tanınmıştır. Böylece acentenin, yaşlılığı veya hastalığı nedeniyle sözleşmeyi feshetmesi durumunda, denkleştirme hakkını kaybetmesi önlenmiştir³⁶⁵.

Alman Ticaret Kanununun 89b maddesine ilişkin son değişiklik 23.10.1989³⁶⁶ tarihinde, acentenin haklarının düzenlemesine ilişkin Avrupa Birliği Direktifinin etkisiyle gerçekleşmiştir. Buradaki önemli değişiklik, 89b maddesinin 3. fıkrasına eklenen 3. cümledir. Bu değişiklik, acentelik sözleşmesinin üçüncü bir kişinin katılması nedeniyle sona ermesi durumunda, acentenin denkleştirme talep etme hakkını kaybedeceği kabul edilmiştir. Yine 89 b maddesine yapı tasarruf sandığı acenteleri (A 5 fıkra 3. cümle olarak eklendi) ilave edilmiştir. Denkleştirme talebinin ileri sürülme süresi, 3 aydan 1 yıla uzatılmıştır (4. fıkra 2. cümledeki değişiklik). Bu değişiklikler, 1.1.1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir³⁶⁷.

---

³⁶³ **Klunziger**, Handelsrecht, s.90; **Stötter**, Handelsvertreter, s.179; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.1, s.335; **Detzer/Zwernemann**, s.108.

³⁶⁴ BGBI. I. S.1197

³⁶⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.1, s.1290; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.1, s.393; **Ensthaler**, Nr.1, s.521; **Sellhorst**, Ausschluß des Ausgleichs, s.44; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b , Nr.1, s.1014; **Brych**, s.8-9; **Retzer**, s.670; **Detzer/Zwernemann**, s.108-109.

³⁶⁶ BGBI, I, S. 1910.

³⁶⁷ **Küstner/Thume**, Nr.1, s.1; **Küstner/Manteuffel**, BB 1990, Heft 5 s.291; **Schmidt**, Handelsrecht, s.725-726; **Sellhorst**, Ausschluß des Ausgleichs, s.44; **Erdem**, s.99; **Retzer**, s.670; **Eckert**, s.384-385; **Detzer/Zwernemann**, s.109; **Westphalen, (Friedrich Graf Von)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.149 **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.1, s.1290-1291; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.1, s.393; **Oetker**, Nr.41, s.154; **Kiene**, s.9; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.1, s.1014; **Ruß**,

Tüm bu değişiklikler sonucunda, acentelerin hakları 18.12.1986 tarihli Avrupa Birliği direktifiyle uyumlu hale gelmiştir.

Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinin son şekli şöyledir “*Denkleştirme talebi*

1- Acente, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra aşağıdaki koşulların oluşması durumunda, müvekkilden uygun bir karşılık talep edebilir.

1. Müvekkil, acentenin kazandırdığı yeni müşterilerle acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra da önemli menfaat elde edecekse,

2. Acente, acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle, kendi oluşturduğu müşteri çevresiyle hâlihazırda yapılmış veya gelecekte yapılması beklenen sözleşmelerden kaynaklanan ücret hakkını kaybediyorsa,

3. Tüm koşullar göz önüne alındığında, hakkaniyet denkleştirme ödenmesini gerektiriyorsa,

Eğer acente çabasıyla bir müşteriyle iş bağlantısını genişletmişse ve bu genişletme yeni müşteri temini anlamında iktisadi bir değer taşıyorsa, yeni müşteri kazandırılmış sayılır.

2- Denkleştirme acentenin faaliyetlerinin son beş yıllık ortalamasına göre hesaplanacak yıllık komisyon veya diğer yıllık ödemeleri geçemez; sözleşme ilişkisinin daha kısa süreli olması durumunda faaliyet süresinin ortalaması esas alınır.

3- Denkleştirme talebi aşağıdaki koşullarda oluşmaz.

1. Acente, acentelik sözleşmesini, müvekkilin feshi haklı kılacak bir davranışı olmaksızın feshetmemişse veya acentenin faaliyetinin devamı yaşlılık, hastalık dolayısıyla acenteden beklenmesi mümkün olmadığı durumda feshedilmişse;

Handelsgesetzbuch, § 84, Nr.1, s.268; **Thume**, BB 1991, Heft 8, s.490; **Thume**, BB 2004, Heft 46,s.2474; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.1, s.1290-1291.

2. Müvekkil acentelik sözleşmeni, acentenin sorumluluk doğurucu davranışından dolayı haklı nedenle feshetmişse,

3. Müvekkil ve acente arasında, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce, üçüncü kişinin acentenin yerine sözleşmeye katılması hususunda anlaşma sağlanmışsa

4- Yukarıdaki hükümlerden doğan talep hakkından önceden vazgeçilemez. Acente sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde bu hakkını ileri sürmelidir.

5- 1, 3 ve 4. fıkralar, sigorta acenteleri için, acentenin sigorta sözleşmelerine aracılık ederek veya yeni müşteri kazandırılması ile aynı sonucu doğuran mevcut sigorta sözleşmelerini genişleterek sahip olduğu müşterilerle ticari ilişkiler kurduğu takdirde geçerli olur.

Sigorta acentesinin denkleştirme hakkı, 2. fıkradan farklı olarak azami 3 yıllık komisyon veya ödemelere göre belirlenir. 1. ve 2. hükümleri yapı tasarruf acenteleri (Bausparkassenvertreter) için niteliğine uygun düştüğü oranda geçerlidir”

C. İSVİÇRE HUKUKU

İsviçre Hukukunda acentenin denkleştirme talep etme hakkı, “müşteri tazminatı” başlığı altında İsviçre Borçlar Kanununun 418 u maddesinde düzenlenmiştir.

İsviçre hukukunda, acentelere denkleştirme hakkının tanınması ilk defa 4. Kanun Tasarısıyla 24.4.1944 tarihinde önerilmiş, 5. ve 6. Tasarımlarda da yer verilen bu hakkın acentelere tanınması, oldukça uzun ve şiddetli tartışmalardan sonra gerçekleşmiştir. Kanun görüşmeleri sırasında, hem yerel meclisten, hem de federal meclisten bu konuda farklı sesler yükselmiştir³⁶⁸. Doktrindeki bazı yazarlar tarafından da, acenteye denkleştirme hakkı tanınması şiddetle eleştirilmiştir³⁶⁹.

³⁶⁸ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1d, s.330-331; **Dürr**, s.211-212; **Koller**, Saenger/Schulze, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, s.112, s.115-116; **Thouvenin**, s.128.

³⁶⁹ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1a-1d, s.328 vd.

Ancak Alman Ticaret Kanununun etkisiyle söz konusu hak kabul edilmiştir. Bu hakkın tanınmasında Almanya, Avusturya ve İtalya'daki acentelerle eşit sosyal politikalar uygulamak ve bu ülkelerle rekabet şansını korumak düşünceleri etkili olmuştur³⁷⁰. İsviçre Borçlar Kanununa, acentenin denkleştirme talep hakkının yanı sıra, acenteyi koruyan çok sayıda düzenlemeler de getirilmiştir. Acenteyi koruyucu bu düzenlemelerin sadece yazılı anlaşmayla değiştirilebileceği açıkça belirtilmiştir.

Sonuç olarak İsviçre Borçlar Kanununun 418 u maddesine göre³⁷¹: “*Eğer acente faaliyeti ile müvekkilin müşteri sayısını hissedilir (önemli) ölçüde arttırmış ise ve müvekkil veya halefleri, iş bu müşterilerle olan iş ilişkilerinden acentelik sözleşmesinin bitmesinde sonra da önemli bir menfaat elde ediyorsa, acente veya mirasçuları hakkaniyete aykırı olmamak koşuluyla sözleşme ile bertaraf edilemeyecek uygun bir tazminata hak kazanırlar.*

Tazminat son 5 yıllık ortalamaya göre veya eğer sözleşme daha kısa süreli ise, sözleşme süresinin tamamına göre hesaplanacak ve her durumda acentenin 1 yıllık net kazancının toplam miktarını geçemeyecektir.

Acenteden kaynaklanan bir sebeple sözleşmenin feshedilmesi halinde, acente hiçbir tazminat talep edemez.”

Madde şöyle özetlenebilir: “*Hâkim, hakkaniyet gerektiriyorsa, acentelik sözleşmesinin acentenin kusuru olmaksızın sona erdiği durumlarda, acentenin bir yıllık faaliyeti karşılığında elde ettiği ücret miktarını aşmayan uygun bir tazminata hükmedebilir*”³⁷².

İsviçre ve Almanya hukukları arasında acentenin denkleştirme talebi hakkındaki düzenlemelerde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar şöyle

---

³⁷⁰ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1c, s.330; **Koller**, Saenger/Schulze, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, s.114; **Westphalen, (Umbricht/Grether)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.1015.

³⁷¹ **Detzer/Zwernemann**, s.387; **Reithmann/Martiny**, Nr.1408, s.1138; **Sopacı**, s.445.

³⁷² **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1d, s.330-331; **Dürr**, s.211; **Detzer/Zwernemann**, s.388.

özetlenebilir: Alman Ticaret Kanunu, İsviçre Borçlar Kanununa göre daha kazuistik bir hüküm getirmiştir³⁷³.

Alman Ticaret Kanununda acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, acentenin kayba uğraması şartı aranmaktadır. İsviçre Borçlar Kanununda böyle bir koşul yer almaz. Ancak doktrinde, maddenin niteliği gereği böyle bir koşulu ihtiva ettiği haklı olarak kabul edilmektedir³⁷⁴.

İsviçre Borçlar Kanununun 418 u maddesinde, acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, acentenin çabasıyla müvekkilin müşteri çevresini genişletmesini aranırken, Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinde ise, acentenin çabasıyla **yeni müşteri** kazandırması aranmıştır. İsviçre hukukunda bazı yazarlar, iki ifade arasındaki farklılığın bazı sonuçları olduğu ileri sürülmüştür³⁷⁵. Buna göre, İsviçre hukukunda, acentenin yarattığı müşteri çevresinde, genişleyen müşteri çevresi esas alınırken, Alman hukuku açısından ise çaba sonucunda yeni müşteri katılımı ve genişlemesi belirleyicidir.

Diğer bir farklılık denkleştirme talebinin miktarının miktarı ile ilgilidir³⁷⁶. İsviçre Borçlar Kanunu 418u maddesine göre, acente bir yıllık net kazancı oranında denkleştirme talep edebilir. Alman Ticaret Kanununun 89 b maddesine göre ise, denkleştirme miktarı acentenin yıllık ücret ve diğer yıllık gelirleri dikkate alınarak belirlenir. Bu ifadeden, acentenin 1 yıllık tüm gelirlerinin, masraflar ve işletme giderleri indirilmeksizin denkleştirme miktarının belirlenmesinde dikkate alınacağı anlaşılır. Bu farklılık sonucunda, İsviçre hukukuna göre talep edilecek miktar, Alman hukukuna göre talep edilecek miktarın çok altındadır. Çünkü çoğu zaman acentenin masrafları oldukça yüksektir.

İki kanun arasındaki diğer bir farklılık hesaplamaya temel alınan ölçütlerdedir. İsviçre hukukunda hesaplamaya temel alınan ölçüt, müvekkilin menfaatidir.

---

³⁷³ Demisch, s.72, s.81; Detzer/Zwernemann, s.388-390.

³⁷⁴ Demisch, s.82; Detzer/Zwernemann, s.390-392.

³⁷⁵ Demisch, s.69-72; Koller, Saenger/Schulze, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, s.121-124; Detzer/Zwernemann, s.392.

³⁷⁶ Demisch, s.82-83; Koller, Saenger/Schulze, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, s.125.

Denkleştirmenin miktarı, acentenin çabası sonucunda ortaya çıkan ve müvekkile kalan değere göre hesaplanır. Alman hukukunda ise, acentenin kazanç kaybı dikkate alınır³⁷⁷.

Alman hukukunda denkleştirme talebinin ileri sürülmesi, 1 yıllık hak düşürücü süreye tabidir. İsviçre Borçlar Kanunda böyle bir hüküm yer almamaktadır. İsviçre hukukuna göre acentenin talebi 10 yıllık genel zamanaşımı süresine tabidir³⁷⁸.

İki kanun arasındaki son farklılık sigorta acentelerinin denkleştirme talebine ilişkindir. Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinin son fıkrası, sigorta acentelerinin denkleştirme talep etmesine ilişkin özel bur hüküm içerir. Buna göre, sigorta acenteleri en çok 3 yıllık gelirlerinin ortalamasına göre denkleştirme talep edebilirler. Sigorta acentelerinin denkleştirme talep edebilmesi, yeni sigorta sözleşmesi akdetmiş olmaları koşuluna bağlıdır. İsviçre hukukunda sigorta acentelerinin denkleştirme talep etmesine ilişkin herhangi bir özel düzenleme yoktur. İsviçre hukukuna göre sigorta acenteleri de diğer acentelerle aynı koşullarda denkleştirme talep edebilir³⁷⁹.

D. FRANSIZ HUKUKU

Fransız hukukunda, acentenin denkleştirme talep hakkı, 25.6.1991 tarih ve 91-593 sayılı kanunun 12. ve 13. maddelerinde düzenlenmiştir.

Fransız hukukunda acentenin hak ve yükümlülükleri, daha önce 58–1345 sayılı 23.12.1958 tarihli (dekret) kanun hükmünde kararnameyle düzenlenmekteydi. Ancak Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlamak amacıyla, acentelerin haklarına ilişkin temel kanun olarak 25.6.1991 tarih ve 91–593 sayılı kanun kabul edilmiştir. Bu Kanunun kabul edilmesiyle 58–1345 sayılı kararnameyle (dekret) ortadan kaldırılmıştır. Daha sonra, 92.506 sayılı 10.6.1992 tarihli Kanun Hükmünde kararnameyle 91–593 sayılı Kanuna bazı eklemeler yapılmıştır. Böylece Fransız

---

³⁷⁷ Demisch, s.83-84.

³⁷⁸ Demisch, s.84-85.

³⁷⁹ Demisch, s.85.

acentelik hukuku, Avrupa Birliğinin acentelik hukukuna ilişkin direktifiyle büyük ölçüde uyumlu hale getirilmiřtir³⁸⁰.

91–593 sayılı Kanunun 12. maddesi acentenin denkleştirme talep etmesinin koşullarını, 13. maddesi ise denkleştirme talebini ortadan kaldıran nedenleri düzenlemektedir³⁸¹. Söz konusu Kanunun 12. maddesine göre, acentelik sözleşmesinin müvekkilden kaynaklanan bir nedenle sona ermesi durumunda, acentenin, uğradığı kaybın giderilmesini, denkleştirilmesini talep hakkı doğar. Acentenin bu talebinin acentelik sözleşmesinin sona ermesinden itibaren 1 yıl içinde ileri sürmesi gerektiği, aksi halde talep hakkı düşer. 12. maddenin 3. fıkrasında, acentelik sözleşmesinin acentenin ölümü nedeniyle sona ermesi durumunda da, denkleştirme talep edebileceği açıkça belirtilmiřtir³⁸².

Fransız hukukunda acentenin denkleştirme talep edebilmesi, müvekkilin menfaatinin oluşması koşuluna, başka bir ifade ile, müvekkilin acentenin yarattığı müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra yararlanabilecek olması koşuluna bağlanmamıştır. Buna göre, acenteye denkleştirme ödenmesi için sözleşmenin müvekkilden kaynaklanan bir sebeple sona ermesi ve acentenin kayba uğraması yeterli sayılmıřtır³⁸³.

Acentenin denkleştirme talebine bir üst sınır getirilmemiştir. Fransız mahkemeleri acenteye ödenecek denkleştirme miktarının tespitinde daha özgür bırakılmıřtır³⁸⁴.

---

³⁸⁰ **Klein**, s.103; **Kiene**, s.122; **Reithmann/Martiny**, Nr.1407, s.1138; **Westphalen, (Klima)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.425.

Fransız hukukundaki 1991 ve 1992 tarihli değişiklikler öncesindeki hukuki durum için bk. **Detzer/Zwernemann**, s.141; **Sopaci**, s.446-447,

³⁸¹ **Klein**, s.103; **Kiene**, s.122-123; **Detzer/Zwernemann**, s.141-142; **Westphalen, (Klima)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.426.

³⁸² **Klein**, s.104; **Kiene**, s.122-123; **Detzer/Zwernemann**, s.143; **Westphalen, (Klima)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.426-427.

³⁸³ **Klein**, s.105; **Kiene**, s.124; **Detzer/Zwernemann**, s.143; **Westphalen, (Klima)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.428.

³⁸⁴ **Klein**, s.106; **Kiene**, s.124-125; **Detzer/Zwernemann**, s.144; **Westphalen, (Klima)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.428.

Acentenin denkleştirme talebini ortadan kaldıran nedenlerin düzenlendiği 13. madde, Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinin 3. fıkrasıyla büyük benzerlik taşımaktadır. Fransız Kanunun bu konudaki farklılığı şudur: Fransız hukukunda, acentenin denkleştirme talebinin ortadan kalkması için, müvekkilin sözleşmeyi acentenin ağır kusurlu davranışıyla sona erdirmesi gerekir. Acentenin ağır kusurlu davranışı aranarak, acentenin denkleştirme talebini yitirmesi bir derece zorlaştırılmıştır³⁸⁵.

E. AVUSTURYA HUKUKU

Acentelere denkleştirme talep hakkı, ilk olarak Avusturya Hukukunda tanınmıştır. Acentenin denkleştirme talep hakkı 24.6.1921 tarihinden itibaren bulunmaktadır.

Avusturya, acentelik hukukunu, 1993 yılında Avrupa Birliği Direktifine büyük oranda uygun hale getirmiştir. Avusturya, Avrupa Birliği mevzuatına uyum çabaları çerçevesinde, 1.7.2006 tarihli³⁸⁶ yasayla acentelik kanununda bir kez daha değişiklik yapmıştır. Şu anda acentenin denkleştirme talebine ilişkin düzenleme Avusturya Acentelik Kanununun 24. maddesinde düzenlenmektedir. Bu düzenleme 86/653 Avrupa Birliği Direktifinin 17–19 maddeleriyle paraleldir³⁸⁷.

F. İTALYAN HUKUKU

İtalyan hukukunda denkleştirme talep hakkı, 15.10.1971 tarih ve 911 sayılı kanunla kabul edilmiştir. Acentenin denkleştirme talebi Medeni Kanunun 1751. maddesinde düzenlenmiştir³⁸⁸.

---

³⁸⁵ Klein, s.107; Kiene, s.125; Detzer/Zwernemann, s.144-145; Westphalen, (Klima), Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.429.

³⁸⁶ BGBl 103/2006.

³⁸⁷ Gautschi, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1c, s.330; Küstner/Thume, Nr.1, s.1; Nocker, Nr.1, s.1; Kuther, Tod des Handelsvertreter, s.40; Bühler, Nr.14, s.189; Detzer/Zwernemann, s.46 vd.; Reithmann/Martiny, Nr.1410, s.1140; Westphalen, (Bacousky), Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.889 vd.

³⁸⁸ Lauser, s.143; Detzer/Zwernemann, s.199; Kindler, Italienisches Handels- und Wirtschaftsrecht, Nr.73, s.172; Reithmann/Martiny, Nr.1411, s.1141; Westphalen, (Baldi), Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.717.

Avrupa Birliğinin 86/653 sayılı acentelerin haklarına ilişkin direktifinin etkisiyle 303/91 sayılı kararnameyle, 10.9.1991 tarihinde, acentenin denkleştirme talebinin dzenlendiği Medeni Kanunun 1751. maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikle denkleştirme talebinin koşulları dzenlenmiştir. Buna gcre, mvekkilin acenteye denkleştirme odemesi iain, acentenin sczleşme sırasında mvekkile yeni mşteriler kazandırması veya hali hazırdaki ticari ilişkileri onemli olcuide geliştirmiş olması gerekir. Mvekkil, acentenin kazandırdığı mşterilerle sczleşmenin sona ermesinden sonra ticari ilişkiler kurup, onemli menfaatler elde edebilecek olmalıdır (Code Civil 1751/2). Bunların yanı sıra acente bu ticari ilişkilerin devam etmemesi nedeniyle ucret kaybına uğramalı ve somut olayın tum koşulları dikkate alındığında denkleştirme odemesi hakkaniyete uygun olmalıdır (Code Civil 1751/3)³⁸⁹.

Scz konu su kanunun 1751. maddesinin 4–7 fıkralarında 10.9.1991 tarihli değişiklikle acentenin denkleştirme talep edemeyeceği durumlarda dzenlenmiştir. Buna gcre sczleşme acentenin kusurlu davranışı nedeniyle mvekkil tarafından sona erdirilmişse acenteye denkleştirme odemez (Code Civil 1751/5). Yine acente, sczleşmeyi haklı bir neden olmaksızın feshetmişse denkleştirme talep edemez. Acentenin sczleşmeyi feshetmesinin haklı nedenleri, acentenin yaşlılık, duşkynluk ve hastalığı nedeniyle kendisinden sczleşmeye devam etmesinin beklenemeyeceği hallerdir (Code Civil 1751/6). Yine acente ile mvekkil arasında acentenin yerine uaincu bir kişinin sczleşmeye katılması konusunda anlaşması yapılması nedeniyle acentelik sczleşmesini sona ermesi durumunda da denkleştirme odemeyeceği dzenlenmiştir (Code Civil 1751/7)³⁹⁰.

Denkleştirme miktarının ust sınırı sczleşmenin son 5 yılının ortalaması alınarak bulunan acentenin 1 yıllık geliri olarak belirlenmiştir. Acentelik

---

³⁸⁹ **Lauser**, s.147; **Detzer/Zwernemann**, s.200; **Kindler**, İtaliensches Handels- und Wirtschaftsrecht, Nr.74, s.172; **Westphalen, (Baldi)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.718; 1991 tarihli kanuni değişiklikten onceki hukuki durum iain bk. **Sopaci**, s.447.

³⁹⁰ **Lauser**, s.148; **Detzer/Zwernemann**, s.200-201; **Kindler**, İtaliensches Handels- und Wirtschaftsrecht, Nr.75, s.173; **Westphalen, (Baldi)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.720.

sözleşmesinin 5 yıldan az sürmesi durumunda sözleşme süresinin ortalaması alınarak 1 yıllık kazancın hesaplanması gerektiği açıkça belirtilmiştir (Code Civil 1751/8)³⁹¹.

Yine acenteye denkleştirme ödenmesinin, acentenin başkaca tazminat taleplerini ortadan kaldırmayacağı ifade edilmiştir (Code Civil 1751/9)³⁹².

Acentenin denkleştirme talebinin 1 yıl içinde ileri sürmesi gerektiği (Code Civil 1751/10) ve acentenin denkleştirme talep etme hakkını düzenleyen bu maddede öngörülen şartların acente aleyhine değiştirilemeyeceği kabul edilmiştir (Code Civil 1751/11)³⁹³.

G. İNGİLİZ HUKUKU

İngiliz hukukunda acentenin denkleştirme talep etme hakkı tanınmamıştır³⁹⁴.

---

³⁹¹ **Lauser**, s.148; **Detzer/Zwernemann**, s.200-201; **Kindler**, İtaliensches Handels- und Wirtschaftsrecht, Nr.75-76, s.174-175; **Westphalen, (Baldi)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.721.

³⁹² **Lauser**, s.149; **Detzer/Zwernemann**, s.202; **Kindler**, İtaliensches Handels- und Wirtschaftsrecht, Nr.776-77, s.174-175; **Westphalen, (Baldi)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.722.

³⁹³ **Lauser**, s.149; **Detzer/Zwernemann**, s.203; **Kindler**, İtaliensches Handels- und Wirtschaftsrecht, Nr.78, s.175.

³⁹⁴ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1c, s.330; **Kaufmann**, s.187; **Detzer/Zwernemann**, s.482 vd.; **Westphalen, (Wade/Meyer-Witting)**, Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten, s.325.

§ 5. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN KOŞULLARI

Sigorta acentelerinin acentelerin denkleştirme talep etme hakkının koşulları, Sigortacılık Kanununun 23/16 maddesinde düzenlenmiştir. Ancak sigorta acentesi dışındaki acentelerin denkleştirme talebine ilişkin kanuni bir düzenleme yoktur. Sigortacılık Kanununun 23/16 maddesi de, denkleştirme talebinin koşullarında bazı eksiklikler içermektedir. Bu nedenle, sigorta acentesi dışındaki bir acentenin denkleştirme talebi ile karşılaşan hâkim, bu boşluğu gidermeli ve boşluk doldurma faaliyetinde sigortacılık kanunundaki düzenlemelerden kıyasen yararlanmalı, bunun yanı sıra doktrin, tasarı ve yabancı ülke kanunlarındaki düzenlemeleri de dikkate almalıdır.

Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, olumlu ve olumsuz bazı koşulların bir arada gerçekleşmesi gereklidir. Olumlu koşullar sözleşmenin sona ermesi, müvekkilin müşteri çevresinden önemli menfaatler elde etmesi, acentenin ücret kaybına uğraması ve denkleştirme ödenmesinin hakkaniyete uygun olmasıdır. Olumsuz koşullar ise, acentenin sözleşme ilişkisini haksız olarak feshetmemesi ve müvekkilin sözleşme ilişkisini acentenin kusurlu davranışı nedeniyle feshetmemesidir (SK 23/16, Tasarısı 122)³⁹⁵.

Doktrinde acentenin denkleştirme talebi incelenirken, çoğunlukla öncelikle olumlu koşulların oluşup oluşmadığı tespit edilir. Acentenin denkleştirme talebinin doğduğu tespit edildikten sonra, bu talebi sona erdiren nedenlerin olup olmadığının incelenir³⁹⁶.

---

³⁹⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.26, s.1298; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.3a, s.333-334; **Ensthaler**, Nr.6, s.522; **Klunziger**, Handelsrecht, s.90; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.4, s.336; **Lettl**, Nr.45, s.133; **Stötter**, Handelsvertreter, s.192; **Dürr**, s.211; **Nocker**, Nr.127, s.32; **Küstner/Thume**, Nr.244-249, s.97-99; **Thume**, BB 1991, Heft 8, s.491; **Eberstein**, Handelsvertretervertrag, s.90; **Kımacı**, s.950; **Bleutge**, s.51. Bu doğrultuda bk. **BGH**, 15. 6. 1959, NJW 1959 Heft 38, s.1677.

³⁹⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.26, s.1298; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.3a, s.333-334; **Ensthaler**, Nr.6, s.522; **Klunziger**, Handelsrecht, s.90; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.4, s.336; **Lettl**, Nr.45, s.133; **Stötter**, Handelsvertreter, s.192; **Dürr**, s.211; **Steinbeck**, Nr.10, s.158; **Jung**, s.147; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.30; **Kaumanns**, s.228 vd.; **Küstner/Thume**, s.104 vd.; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, s.180 vd.; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.15-19, s.262-264; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, s.746 vd.

Doktrindeki bazı yazarlar ise, acentenin denkleştirme talebinin koşullarının oluşup oluşmadığının tespit edilmesi için, öncelikle bu hakkı sona erdiren nedenlerin varlığının araştırılması gerektiğini ifade ederler³⁹⁷. Bu görüşteki yazarlara göre, denkleştirme talep etme hakkını ortadan kaldıran nedenlerden biri mevcutsa, artık denkleştirme miktarının hesaplanması gereksiz ve anlamsız olur.

Kanaatimizce olumlu koşulların bulunması durumunda denkleştirmenin talep edilebileceği, fakat olumsuz koşulların ise, hakkı düşüreceğine ilişkin bu görüş yerine, denkleştirme talebinin olumlu ve olumsuz koşullarının bir arada değerlendirilmesi gerekir. Bu nedenle denkleştirme talebinin koşulları şöyle sıralanabilir:

- 1- Acentelik sözleşmesinin denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona ermesi
- 2- Müvekkilin, acente tarafından kazandırılan müşterilerden sözleşmenin sona ermesinden sonra da menfaat sağlayacak olması
- 3- Acentenin kayba uğraması
- 4- Acenteye denkleştirme ödenmesinin hakkaniyete uygun olması.

Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için bütün bu koşulların birlikte gerçekleşmesi gerekir.

I. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİ DOĞURACAK ŞEKİLDE SONA ERMESİ

Acentenin denkleştirme talep edebilmesinin birinci koşulu, sözleşmenin sona ermesidir³⁹⁸. Ancak, acentelik sözleşmesinin sona erdiği her durumda, acentenin denkleştirme talebi doğmaz. Bu nedenle acentenin denkleştirme talep edebilmesi için,

---

³⁹⁷ Stötter, Handelsvertreter, s.182; Nocker, Nr.127, s.32; Troppman, s.4-9.

³⁹⁸ Hoyningen- Huene, MünchKomm, § 89b, Nr.28, s.1298; Baumbach/Hopt, §89b, Nr.7, s.395; Steinbeck, Nr.10, s.158; Ensthaler, Nr.8, s.522; Nocker, Nr.128-130, s.32; Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch), Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.39, s.1029; Thouvenin, s.130; Kaumanns, s.103-104; Küstner/Thume, Nr.266-268, s.104-106; Brüggemann, Staub Großkomm, § 89b, Nr.12-13, s.181-182; Koller/Roth/Morck, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.3, s.255; Bühler, Nr.22, s.191; Schlegelberger/Schröder, § 89b, Nr.3, s.696; Sonnenschein/Weitemeyer, Heymann Komm, § 89b, Nr.15, s.702.

acentelik sözleşmesinin denkleştirme talebini doğuracak bir şekilde sona ermesi gerekir³⁹⁹.

Acentelik sözleşmesinin sona erme şekilleri ve bunun denkleştirme talebine etkisi aşağıda incelenmiştir.

A. SÖZLEŞMENİN SÜRENİN DOLMASIYLA SONA ERMESİ

Acentelik sözleşmesi, belirli veya belirsiz süreli olarak düzenlenebilirler. Belirli süreli acentelik sözleşmesi kural olarak, sözleşme süresinin bitiminde kendiliğinden sona erer. Sürenin dolması nedeniyle acentelik sözleşmesinin sona erdiği durumlarda, diğer koşulların da gerçekleşmesiyle acentenin, denkleştirme talep hakkını kazanacağı kabul edilmelidir⁴⁰⁰. Çünkü acenteye bu hakkın tanınmasının nedeni, acentenin yarattığı müşteri çevresinin sözleşmenin sona ermesinden sonra müvekkil tarafından karşılıksız olarak kullanılmasıdır. Acentelik sözleşmesinin süresi dolunca, bu durum ortaya çıkar. Sözleşme sona erdikten sonra acente, artık yarattığı müşteri çevresiyle ticari ilişkilerde bulunamaz. Bu müşteri çevresi müvekkile kalır. Acentelik sözleşmesinin belirli veya belirsiz süre için akdedilmesi ile acentenin denkleştirme talep etme hakkı arasında doğrudan bir bağlantı yoktur. Daha açık bir ifadeye sözleşmenin, sürenin dolmasıyla sona ermesi ile belirsiz süreli sözleşmenin fesih yoluyla sona erdirilmesi arasında, acentenin söz konusu hakkını kullanması noktasında bir farklılık oluşmamaktadır. Her iki durumda da sözleşmenin sona ermesi ile müvekkil hazır bir müşteri çevresinden karşılıksız olarak yararlanma imkânına kavuşacaktır.

---

³⁹⁹ 1475 sayılı İş Kanununun 14. maddesi gereğince kıdem tazminatının koşulları incelenirken de benzer biçimde, bu koşul iş sözleşmesinin kıdem tazminatını talep edebilecek bir biçimde sona ermesi şeklinde incelenmektedir Bk. **Narmanlıoğlu**, İş hukuku, s.426 vd; **Troppman**, s.4-5; **Ball**, s.20. Aksi görüşteki yazarlar, acentelik sözleşmesinin sona ermesinin, acentenin denkleştirme talep etme koşulu için yeterli olduğunu, acentelik sözleşmesinin sona erme nedeni, bu koşulun oluşmasında önem taşımadığını belirtirler. Bu görüşteki yazarlara göre, sözleşmenin sona erme nedeni, hakkaniyet kriterleri çerçevesinde ödenecek denkleştirme miktarının belirlenmesi veya denkleştirme talep etme hakkının kaybedilmesi noktalarında dikkate alınmalıdır (**Hoyningen-Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.28, s.1298; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.7, s.395; **Jung**, s.147; **Ensthaler**, Nr.8, s.522).

⁴⁰⁰ **Hoyningen-Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.30, s.1298; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.7, s.395; **Steinbeck**, Nr.10, s.158; **Ensthaler**, Nr.8, s.522; **Jung**, s.147; **Nocker**, Nr.131, s.33; **Ball**, s.20; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.31; **Kaumanns**, s.125; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.4, s.299.

Aynı sonuç, zincirleme olarak yapılan acentelik sözleşmelerinin sona ermesi durumunda da ortaya çıkar. Zincirleme sözleşmeler, belirli bir zaman süreci için akdedilen, ancak aynı veya benzer içerikle yenilenen sözleşmelerdir. Zincirleme sözleşmelerde, her ne kadar ilk sözleşme sona erse de, yeni bir sözleşme akdedilmiş olacağından, denkleştirme talep edilemez. Denkleştirme talebi, ancak sözleşme yenilenmezse ortaya çıkar⁴⁰¹.

Uzatma koşulu içeren (opsiyonlu) belirli süreli acentelik sözleşmesinin yapılması da mümkündür. Örneğin, sözleşme sürenin dolmasından 3 ay önce, taraflardan biri devam etmeyeceğine ilişkin beyanda bulunmazsa, sözleşmenin kendiliğinden uzayacağı kararlaştırılabilir. Böyle bir durumda, sözleşme ilişkisine devam etmek istemeyen taraf, sürenin bitiminden önce öngörülen süre içinde bu iradesini açıklayarak sürenin sonunda sözleşmenin sona ermesini sağlayabilir. Böyle bir sözleşme, belirli süreli sözleşme niteliği taşır. Her ne kadar, bu sözleşme acentenin beyanıyla sona ermiş görülse de, gerçekte sürenin dolması ile sona ereceğinden, acente kural olarak⁴⁰² denkleştirme talep edebilir⁴⁰³.

Belirli süreli sözleşmenin sona ermesinden önce veya sonra, müvekkil sözleşmenin süresinin uzatılması teklifinde bulunabilir. Acente bu teklifi kabul edip etmemekte serbesttir. Acentenin sürenin uzatılması talebini reddi, mevcut sözleşmenin sona ermesine neden olmaz. Bu ret sadece yeni sözleşme yapılmasını önler. Acentenin davranışı, yeni sözleşme yapılması icabının reddidir. Acentenin süre uzatma teklifini reddetmesi, denkleştirme talep etme hakkına zarar vermez.

---

⁴⁰¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.30, s.1298; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.39, s.1029; **Küstner/Thume**, Nr.350, s.133; **BGH**, 13.12.1995, NJW 1996 Heft 13, s.848.

⁴⁰² **Baumbach/Hopt**, acentenden kaynaklanan davranışlar nedeniyle sözleşmeyi uzatılabilecek olan müvekkilin, sözleşmeyi uzatmaması halinde acentenin denkleştirme hakkını kaybedeceğini iddia etmektedir (**Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.64, s.410). Bu durum aşağıda hakkaniyet koşulu içinde incelenecektir.

⁴⁰³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.157, s.1330; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.54, s.408; **Ensthaler**, Nr.45, s.530

B. SÖZLEŞMENİN GEÇERSİZLİĞİ

Acentelik sözleşmesi, sürekli borç ilişkisi kuran diğer özel hukuk sözleşmeleri gibi, butlan ve iptal nedeniyle geçersiz olabilir. Geçersiz bir acentelik sözleşmesinin, icrasına başlandıktan sonra sona ermesinin, acentenin denkleştirme talebine etkisi ayrıca incelenmelidir.

Öncelikle yoklukla malûl veya butlan nedeniyle geçersiz bir sözleşmesinin sona ermesinin, denkleştirme talebine etkisini inceleyelim.

Doktrinde bazı yazarlar, geçerli bir şekilde kurulmayan ancak belli bir süre icra edilen acentelik sözleşmesinin yokluk veya butlan nedeniyle geçersiz olması durumunda, acentenin denkleştirme talebinin doğabileceğini savunmaktadırlar⁴⁰⁴. Bu görüşteki yazarlara göre, acentelik sözleşmesi geçerli bir şekilde kurulmasa dahi, taraflarca icra edilebilir. Bu tip sözleşmelerin geçersizliği ancak ileriye etkili olarak hüküm doğurur. Çünkü acente yokluk veya butlanla malul bir acentelik sözleşmesine göre aracılık faaliyetini yerine getirmiş ve müvekkile katkı sağlamıştır. Sonuç olarak bu tip sözleşmelerde dahi, acente denkleştirme talep edebilir. Müvekkilin, acentenin kazandırdığı müşterilerle gelecekte ticari ilişki kurma şansı bu görüşün gerekçesidir.

Aksi görüşte yazarlara göre, kanun önünde yok olan bir sözleşmeden denkleştirme talep etme hakkı doğmaz. Çünkü hiç oluşmamış, hukuk düzeninde kabul edilmeyen bir sözleşmeden, acente lehine bir hak doğması mümkün değildir⁴⁰⁵. Sonuç olarak sözleşmenin yokluğu veya geçersizliği durumunda, acenteye denkleştirme talep etme hakkı tanınmaz. Yokluk bir yaptırım değil, olumsuz bir durumun tespitidir. Yokluk ancak kurucu unsurların bulunmaması durumunda söz konusu olabilir. Bir sözleşme olan acentelik ilişkisinde kurucu unsurlar karşılıklı ve birbirine uygun irade

---

⁴⁰⁴ **Schmidt**, Handelsrecht, s.741; **Steinbeck**, Nr.10, s.159; **Lettl**, Nr.46, s.133-134; **Bülow**, Nr.573, s.174; **Brox**, Nr.224, s.115; **Scherer**, s.1709; **Ball**, s.20; **Küstner/Thume**, Nr.418-419, s.156-158; **Nocker**, Nr.258, s.66; **Thume**, BB 1999 Heft 45, s.2315; **Evers**, BB 1992, Heft 20, s.1371; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.15, s.702; aynı doğrultuda **BGH**, 11.12.1996, NJW 1997 Heft 10, s.655.

⁴⁰⁵ **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.3a, s.696; **Canaris**, Nr.24, s.254, Nr.120-122, s.276-277; **Hoyningen-Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.34, s.1299. Bu görüşteki yazarlardan **Canaris**, acentelik sözleşmesini yoklukla malul olduğu durumlarda, sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümlerin niteliğine uygun düştüğü oranda uygulanabileceğini ileri sürmektedir (**Canaris**, Nr.120, s.276).

beyanlarıdır. Bu unsurlar bulunmamasına rağmen, ilişkinin icra edilmesi ise fiilen mümkün değildir. Örneğin, müvekkil acentenin sözleşme yapılmasına yönelik icabını reddetmişse, sözleşme kurulmaz. Ancak buna rağmen acente sıfatı takınan taraf, müvekkil için bazı aracılık faaliyetlerinde bulunur ve müvekkil bunları kabul ederse, artık acentelik sözleşmesinin kurulduğu kabul edilebilir. Aksi halde ise olsa olsa, vekâletsiz iş görme hükümleri uygulanabilir. Bu nedenle acente sıfatını takınan tarafın denkleştirme talep etmesi mümkün değildir.

Kanaatimizce sözleşmenin butlan nedeniyle geçersiz olmasının acentenin denkleştirme talebine etkisi hususunda, butlanın nedenine bakılmalıdır. Eğer acentelik sözleşmesi, acentenin kusurlu davranışları nedeniyle butlan yaptırımıyla karşılaşmışsa, acentenin denkleştirme talebi oluşamaz. Ancak butlanın nedeni, acentenin kusurlu davranışı dışındaki bir neden ise, acente denkleştirme talebinde bulunabilir.

Acentelik sözleşmesi hata, hile, tehdit ve gabin sebepleriyle iptal edilebilir. Sözleşmenin iptalinin acentenin denkleştirme talebine etkisi konusunda da benzer tartışma yaşanmaktadır. Bazı yazarlar sözleşmenin iptal nedeniyle geçersiz sayılması durumunda, acentenin denkleştirme talep edemeyeceğini ileri sürerler⁴⁰⁶. Bazı yazarlar ise, bu durumda denkleştirmenin mümkün olduğu görüşündedirler⁴⁰⁷.

Kanaatimizce, bu konuda bir sonuca varmak için iptal nedeni ve buna kimin davranışının yol açtığı tespit edilmelidir. Eğer sözleşme acenteden kaynaklanan bir nedenle hata, hile veya tehdit nedeniyle iptal edilmişse, artık acenteye denkleştirme ödenmez⁴⁰⁸. Ancak sözleşmenin iptaline müvekkilin davranışı yol açmışsa, artık acenteye uygun bir denkleştirme ödenmesi gerektiği sonucuna varılmalıdır. Böyle bir yorum hakkaniyet temelli denkleştirme talebinin ruhuna daha uygundur. Aynı sonucun, gabin nedeniyle iptal de kabul edilmesi gerekir.

---

⁴⁰⁶ **Canaris**, Nr.30, s.256; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.8, s.395; Nr.64, s.410.

⁴⁰⁷ Aynı doğrultuda **Herbert**, s.1317; **Evers**, BB 1992, Heft 20, s.1371. Alman Federal mahkemesi, müvekkilin hilesi neticesinde akdedilen bir acentelik sözleşmesinin acente tarafından iptal edilmesi durumunda acentenin denkleştirme talep etme hakkının doğacağını kabul etmiştir (**BGH**, 03.05.1995, NJW 1995 Heft 30, s.1958).

⁴⁰⁸ **Hoyningen-Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.33, s.1299, Nr.158, s.1330-1331; **Ensthaller**, Nr.45, s.530; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.10b, s.299; **Herbert**, s.1322.

C. SÖZLEŞMENİN ÖLÜM, KISITLANMA VE İFLAS NEDENİYLE SONA ERMESİ

Acentelik sözleşmesinin taraflardan birinin ölümü, kısıtlanması ve iflası durumunda kendiliğinden sona ereceği kabul edilmektedir (TTK 133/2). Sözleşmenin kendiliğinden sona ermesi durumunda, acentenin denkleştirme talebinin doğru olup olmadığını incelemektedir.

Acentelik sözleşmesinin kendiliğinden sona erdiği durumlarda denkleştirme talebinin akıbeti hakkında bir karara varmak için öncelikle denkleştirme talebinin hukuki niteliği göz önünde tutulmalıdır. Denkleştirme, bir tazminat değil, bir karşılıktır. Denkleştirmenin öngörülmesinin nedeni, acentenin yarattığı müşteri çevresinden müvekkilin sözleşme sonrasında da kazanç elde etmesidir. Denkleştirmenin, hukuki niteliği ve getirilme amacı dikkate alındığında, sözleşmenin kendiliğinden sona erdiği durumlarda da talep edilebileceği sonucuna varmak gerekir.

Acentenin ölmesi nedeniyle sözleşme ilişkin sona ermesi durumunda, kural olarak acente mirasçıları denkleştirme talep etme hakkını kazanır⁴⁰⁹. Acentenin tüzel kişi olması durumunda, tüzel kişiliğin tasfiye neticesinde son bulması da ölümle aynı sonuçları doğurur⁴¹⁰.

Acentenin intiharı durumunda denkleştirme talep etme hakkının bulunup bulunmadığı tartışmalıdır⁴¹¹.

Genel olarak kabul edildiği gibi, acentenin intiharı veya kendi kusurundan kaynaklanan bir nedenle ölmesi durumunda denkleştirme talep edilebilir. Ancak, hakkaniyet denetimi gereğince denkleştirme miktarı eksiltilebilir⁴¹². Örneğin acente, uzun yıllar boyunca müvekkilinin paralarını zimmetine geçirmiş ve bunun ortaya

⁴⁰⁹ **Lettl**, Nr.62, s.137; **Nocker**, Nr.199, s.50; **Kaumanns**, s.110; **Westphalen**, DStR 1995 Heft 40, s.1554. Bu yönde Alman Federal Mahkeme kararları için bk. **BGH**, 13.5.1957, (BB 1957, s.1020, NJW 1957, s.1029); **OLG** Frankfurt 12.7.1960 (NJW 1961, Heft 11, s.514); **BGH**, 15.12.1978 (BB 1979, s.288).

⁴¹⁰ **Nocker**, Nr.268, s.69; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.41, s.1030.

⁴¹¹ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.9, s.395.

⁴¹² **Schmidt**, Handelsrecht, s.745; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.160, s.1331; **Nocker**, Nr.202, s.51.

çıkması üzerine, müvekkilin sözleşmeyi fesih etmeden önce intihar etmiş olabilir. Böyle bir durumda sözleşmenin sona ermesi her ne kadar acentenin ölümünden kaynaklansa da, hakkaniyet denetimi yapılırken, bu durum dikkate alınmalıdır. Başka bir ifadeyle bu durumda kural olarak denkleştirme talep edilebilir. Ancak ölüm öncesi borca aykırılıklar, denkleştirme miktarının indirilmesine veya tamamen kaldırılmasına neden olabilir⁴¹³.

Türk hukukunda müvekkilin ölümü, acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdirir (TTK 133/2)⁴¹⁴. Müvekkilin ölmesi durumunda kural olarak, acentenin denkleştirme talep etme hakkının doğacağı kabul edilmelidir. Çünkü acenteye denkleştirme hakkı tanınmasının nedenlerinden biri hakkaniyet kriteridir. Burada denkleştirme talebinin diğer koşulu olan, müvekkilin kazancının oluşmayacağı düşünülebilir. Müvekkil ölmüştür. Bu nedenle acentenin kazandırdığı müşteri çevresinden yararlanıp gelecekte kazanç elde etmesi mümkün değildir. Başka bir açıdan bakıldığında ise, müvekkilin mirasçılarının, acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden yararlanabileceği de kabul edilebilir. Mirasçıların bu çevreden yararlanma imkânlarının olması dahi, bu koşulun gerçekleştiğinin kabulü için yeterli sayılmalıdır. Kanaatimizce, burada geniş yorum yapılmalı ve kural olarak acentenin denkleştirme talep edebileceği kabul edilmedi. Fakat müvekkilin mirasçıların müşteri çevresinden fiilen yararlanamayacak olmaları, somut olayın özelliği gereğince bir indirim veya tamamen red nedeni de sayılabilir.

Çok istisnai bir durum olarak, müvekkilin ölümünde acentenin etkisi olmuşsa, acentenin denkleştirme talep edemeyeceği kabul edilmelidir. Örneğin müvekkil acente tarafından öldürülmüşse, artık hakkaniyet acenteye denkleştirme ödenmesini engeller⁴¹⁵.

Acentenin veya müvekkilin iflas etmesi acentelik sözleşmesini kendiliğinden sona erdirir. Acentenin iflası durumunda, acente kusuru olmaksızın iflas etmişse,

---

⁴¹³ Schmidt, Handelsrecht, s.745; Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch), Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.40, s.1030; Küstner/Thume, Nr.284, s.111.

⁴¹⁴ Yabancı hukuklarda müvekkilin ölmesi acentelik sözleşmesini sona erdirmez. Bk. yuk. § 2, II. B.

⁴¹⁵ Kaumanns, s.114.

denkleştirme talep edebilir. Elde edeceği denkleştirme talebi, iflas masasına ödenir⁴¹⁶. Müvekkilin iflası da, sözleşme ilişkisini sona erdirir. Müvekkilin iflası durumunda genelde işletmenin tasfiyesi gerçekleşir ve kural olarak, acentenin denkleştirme talep edebilmesinin koşulları oluşmaz. Ancak bazı istisnai durumlarda acente denkleştirme hakkı elde edebilir. Çünkü iflas masası acentenin yarattığı müşteri çevresiyle kazanç elde edebilir. Örneğin iflas idaresi, müvekkilin işletmesini tasfiye amacıyla sınırlı olarak belli bir süre çalıştırmaya devam edebilir veya işletmeyi devredebilir (İİK 223/II). Bu durumda acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden müvekkilin kendisinin doğrudan bir kazancı olmaz. Çünkü müvekkil iflas nedeniyle müşterilerle ticari ilişkiler kuramaz, sözleşmeler imzalayamaz (İİK 191/I). Ancak müvekkil yaratılan bu müşteri çevresinden dolaylı bir kazanç elde eder. Şöyle ki, müşteri çevresi sayesinde ticari işletmenin satışından elde edilen para yükselir veya iflas idaresi müşterilerle ticari ilişkiler kurar ve böylece iflas masasının değeri yükselir. Sonuç olarak da, müvekkil borçlarından bu değer oranında kurtulur. İşte bu sonuç denkleştirme talebinin haklı nedenini oluşturur⁴¹⁷.

D. SÖZLEŞMENİN İKALEYLE SONA ERMESİ

Acente ve müvekkil anlaşarak, acentelik sözleşmesini sona erdirebilirler. Acentelik sözleşmesinin belirli süreli veya belirsiz süreli olması, tarafların anlaşarak sözleşmeyi ortadan kaldırmalarına etki etmez. Acentelik ilişkisini anlaşma yoluyla sona erdiren tarafların, birbirlerinden herhangi bir maddi tazminat talepleri söz konusu olmaz. Ayrıca acentelik sözleşmesinin anlaşmayla sona ermesi durumunda acentenin denkleştirme talep etme hakkı da doğmaz⁴¹⁸. Ancak kanaatimizce taraflar açıkça denkleştirme hakkını saklı tutmuşlarsa, denkleştirme talep edilmesi mümkündür.

⁴¹⁶ **Stötter**, Handelsvertreter, s.184.

⁴¹⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.40, s.1300; **Kaumanns**, s.130; **Küstner/Thume**, Nr.360-367, s.137-139; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.7, s.395; **Steinbeck**, Nr.10, s.158; **Ensthaler**, Nr.8, s.522; **Stötter**, Handelsvertreter, s.183-184.

⁴¹⁸ Benzer görüşte **Stötter**, Handelsvertreter, s.183; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.156, s.1330; **Baumbach/Hopt**, §89b,Nr.53, s.408; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.38, s.349; **Tunçomağ**, Genel Hükümler, s.1156-1158. Aksi görüş, Alman doktrininde baskındır. Bu görüşteki yazarlara göre, sözleşme ilişkisinin anlaşma yolu ile sona ermesi, acentenin denkleştirme talep etme hakkını her zaman ortadan kaldırmaz. Acentenin denkleştirme talebi hakkında karara varabilmek için, tarafları acentelik sözleşmesini anlaşma yoluyla ortadan kaldırmaya sevk eden nedenlere bakılmalıdır. Eğer taraflar, acentenin, haklı nedenle feshe yol açacak kusurlu bir

Martinek/Semler/Habermeier'e, göre, acentelik sözleşmesinin anlaşmayla sona erdirilmesi durumunda, taraflar daha sonra birbirlerine karşı herhangi bir talepte bulunamazlar. Anlaşmayla tarafların birbirlerine karşı olan taleplerinden karşılıklı olarak vazgeçtikleri, ilişkiyi tasfiye ettikleri kabul edilir. Ancak yazar bu sonucun kabulü için, denkleştirme talebinden vazgeçildiğinin açıkça belirtilmesi gerektiğini ifade eder. Diğer bir ifadeyle, ancak açıkça denkleştirme talep edilmeyeceği belirtilirse, bu sonuca varılabilir⁴¹⁹.

F. SÖZLEŞMENİN OLAĞAN FESİH YOLUYLA SONA ERMESİ

Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, her şeyden önce acentelik sözleşmesinin sona ermesi gerekir. Belirsiz süreli acentelik sözleşmesi olağan fesih yoluyla sona erdirilebilir. Fesih bildirimini sözleşmeyi sona erdirmesi için, tarafların herhangi bir neden göstermelerine gerek yoktur. Taraflardan birinin, sebep göstermeksizin yaptığı fesih beyanı, fesih öneli süresinin dolması ile sözleşmenin sona ermesini sağlar⁴²⁰.

Olağan fesih yoluyla sona eren acentelik sözleşmesinde acentenin denkleştirme talebinin tespiti için, fesih nedenlerinin incelenmesi gerekir. Bu durumda feshin yol açan nedenler ve feshin haklılığı incelenir.

Olağan fesih bildirimini acente tarafından yapılmışsa, acentenin denkleştirme talep edebilmesi için bu feshin haklı sebebe dayanması gerekir. Müvekkilin hâkimiyet alanından doğan sebeplerle veya acentenin yaşlılığı veya hastalığı gibi ilişkiyi devam ettirmesinin kendisinden beklenemeyeceği hallerde acente sözleşmeyi olağan fesih yoluyla sona erdirebilir. Bu nedenlerin ortaya çıkması durumunda, acente derhal fesih yoluna başvurmak zorunda değildir. Haklı nedenlerin oluşmasına rağmen, sözleşme

---

davranişı nedeniyle sözleşmeyi derhal fesh etmeyip, anlaşma yolunu tercih etmişlerse, acente denkleştirme talep edemez. Böyle bir durum yoksa, somut olayın özellikleri incelenerek ve hakkaniyet gerektiriyorsa denkleştirme ödenmesine karar verilebilir (Bu görüş için bk. **Oetker**, Nr.50, s.157; **Nocker**, Nr.146-151, s.35-37; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.31; **Kaumanns**, s.124-125; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.14, s.182; aynı doğrultuda **LAG Frankfurt/M**,25.02.1992, NZA 1992 Heft 22, s.1034).

⁴¹⁹ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.79-80, s.277; § 14, Nr.28, s.330.

⁴²⁰ Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin olağan fesih yoluyla sona erdirilmesi hakkında bk. yuk. § 2, III, B, 1.

ilişkinin sonlandırmak için olağan fesih yolunu seçebilir. Diğer bir ifadeyle, derhal fesih hakkı olan acentenin, süreli fesih hakkını kullanması durumunda da, acente denkleştirme talep edebilir. Fakat Tasarıda ise, sadece müvekkilin hâkimiyet alanından doğan sebeplerle fesih durumunda acentenin denkleştirme talep edebileceği belirtilmiştir. Bu hükümden, acentenin kusuru olmaksızın ortaya çıkan sebeplerle, örneğin acentenin hastalık veya yaşlılığı, sözleşmeyi bildirimli olarak feshetmesi durumunda denkleştirme talep edemeyeceği anlamı çıkmaktadır. Bu ise kanaatimce hakkaniyete uygun olmayan bir sonuca neden olur. Bu nedenle Tasarıya, acentenin kusurundan doğmayan sebeplerle yapılan bildirimli fesihte de denkleştirme talep edilebileceğinin eklenmesinde yarar vardır.

Olağan fesih bildirimini acente tarafından yapılmış, ancak bu fesih haklı sebebe dayanmıyorsa, acente denkleştirme talep edemez.

Benzer ayırım, müvekkil tarafından yapılan fesih bildiriminde de söz konusudur. Müvekkil, acentenin kusurlu davranışlarına rağmen, derhal fesih yolunu tercih etmeyebilir. Böyle bir durumda, müvekkilin olağan fesih bildirimini neticesinde acentelik sözleşmesi sona erdiğinde, acentenin denkleştirme talebi doğmaz. Ancak müvekkilin acentenin kusurundan kaynaklanan bir haklı nedene dayanmayan bildirimli feshi, sözleşmeyi acentenin denkleştirme talep hakkı doğuracak şekilde sona erdirir.

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesi fesih süresi içindeyse ve bu süre içinde taraflardan biri ölürse, artık sözleşmenin ölüm ile sona erdiği kabul edilmeli ve sözleşmenin ölümle sona ermesine ilişkin hükümler uygulanmalıdır. Bu durumda acente denkleştirme talep edebilmelidir⁴²¹.

---

⁴²¹ **Küstner/Thume**, Nr.360-367, s.137-139. Bu yönde Frankfurt İstinaf Mahkemesinin 12.7.1960 tarihli kararı için bk. NJW 1961, s.514; aynı yönde **OLG München**, 22.9.1993 (BB 1993, s.2403). Aksi görüşte **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.156, s.1330; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.7b, s.343; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.38, s.349.

F. SÖZLEŞMENİN OLAĞANÜSTÜ FESİH YOLUYLA SONA ERMESİ

Acentelik sözleşmesinin sona ermesi, acentenin denkleştirme talebinin doğması için öncelikli koşuldur. Olağanüstü fesih, acentelik sözleşmesini derhal sona erdirir. Ancak acentelik sözleşmesini sona erdiği her durumda acentenin denkleştirme talep etme hakkı doğmaz. Acentenin denkleştirme talebinin varlığının tespiti için, acentelik sözleşmesinin kim tarafından ve hangi gerekçeyle feshedildiği incelenmelidir.

Acentelik sözleşmesinin müvekkil veya acente tarafından derhal feshedilmesinin, denkleştirme talebine doğrudan bir etkisi yoktur. Denkleştirme talebinin doğmasına etki eden nokta, derhal feshin acentenin kusurlu davranışından kaynaklanıp kaynaklanmadığıdır. Buna göre, acentelik sözleşmesi acente tarafından haklı nedenlerle feshedilmişse veya acentelik sözleşmesi müvekkil tarafından haklı neden olmaksızın feshedilmişse acente denkleştirme talep edebilir.

Türk Hukukunda acentenin denkleştirme hakkını konusunda bir hukuk boşluğu bulunduğunu daha önce belirtmiştik. Bu boşluk TMK 1 gereğince doldurulmalıdır. Bu aşamada Sigortacılık Kanunundaki hükümden kıyas yoluyla yararlanılabilir. Sigortacılık Kanununun 23/16 maddesinin son cümlesine göre: “*Ancak, sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmesi ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olması halinde tazminat hakkı düşer.*” Tasarının 122 maddesinin 3. fıkrasına göre ise “*Müvekkilin, fesihini haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz.*” Bu düzenlemelere göre acente, sözleşme ilişkisini haklı sebep olmaksızın derhal feshetmiş veya müvekkil sözleşme ilişkisini acentenin kusurlu davranışı nedeniyle derhal feshetmişse, artık acente denkleştirme talep edemeyecektir⁴²². Bu durumlar ortaya çıktığında acenteye denkleştirme ödenmesi haksız görülür. Bu yorumda hakkaniyet beklentileri önemli rol oynar. Acentenin denkleştirme talebini

---

⁴²² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.151, s.1329; **Canaris**, Nr.116, s.275; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.52, s.407-408; **Oetker**, Nr.48, s.157; **Bülow**, Nr.577, s.175; **Stötter**, Handelsvertreter, s.184; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.37, s.349; **Küstner/Thume**, Nr.1305, s.471; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.12, s.300.

sona erdiren haller, tasarıda emredici olarak düzenlenmemiştir. Bu nedenle örneğin acentenin haksız feshinde bile denkleştirme talep edilebileceği kararlaştırılabilir. Taraflarca acentelik sözleşmesinin denkleştirme talebini ortadan kaldıracak şekilde sona ermesi halinde dahi, acentenin denkleştirme talep edebileceği kararlaştırılabilir. Bu hakkın acenteyi koruma amacıyla getirildiği dikkate alınmalıdır. Sonuç olarak, acentenin denkleştirme hakkını ortadan kaldıran haller mümkün olduğunca dar yorumlanmalıdır.

1. ACENTENİN SÖZLEŞMEYİ HAKLI SEBEPLERLE DERHAL FESHETMESİ

Acentenin sözleşmeyi derhal feshi haklı nedenlere dayanıyorsa, acente denkleştirme talep edebilir. Haklı nedenler, müvekkilin hâkimiyet alanından doğabilir. Yine acentenin kusuru bulunmayan, ancak kendi hâkimiyet alanından doğan haklı sebeplerle de sözleşme acente tarafından derhal feshedilebilir.

a. MÜVEKKİLİN HÂKİMİYET ALANINDAN DOĞAN HAKLI SEBEPLERLE

Acentenin, acentelik sözleşmesini derhal feshi, müvekkilin davranışı veya hâkimiyet alanındaki olaylar sebebiyet vermişse, acentenin denkleştirme talep edebileceği kabul edilmelidir⁴²³.

Buna göre dürüstlük kuralları gereğince acentenin, müvekkilin davranışı karşısında sözleşme ilişkisine devam etmesi beklenemiyorsa, acente sözleşmeyi derhal sona erdirebilir⁴²⁴. Müvekkilin davranışı mantık, hakkaniyet ve hukuk düşüncesine göre, somut olayın tüm koşulları altında sözleşmenin feshine sebebiyet verecek nitelikteyse, acente sözleşmeyi müvekkilin bu davranışı nedeniyle feshedebilir. Çünkü müvekkilin bu tip davranışından sonra, acentelik ilişkisinin devamı beklenemez. Müvekkilin davranışı nedeniyle acentenin güven ve inancı sarsılmışsa ve bu davranış

⁴²³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.162, s.1331; **Brox**, Nr.224, s.115; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.56, s.408; **Lettl**, Nr.53, s.135; **Ensthaller**, Nr.49, s.531; **Saenger**, DB 2000, Heft 3, s.129; **Troppman**, s.6; **Sellhorst**, Ausschluß des Ausgleichs, s.45; **Kaumanns**, s.240-242.

⁴²⁴ **Ensthaller**, Nr.49, s.531; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.162a, s.1331; aynı yönde **BGH**, 21. 2. 2006, NJW-RR 2006 Heft 11, s.755; **BGH**, 28. 11. 1975, NJW 1976 Heft 15, s.671; **OLG Bamberg**, 17. 3. 1999; NJW-RR 1999 Heft 17, s.1195.

karşısında acentenin sözleşme ilişkisine devam etmesi beklenmiyorsa⁴²⁵, sözleşme derhal feshedilebilir⁴²⁶.

Sözleşmenin devamının beklenemez olup olmadığının denetiminde, acentenin davranışları da dikkate alınır. Eğer acente, sözleşmenin yapıldığı sırada ve devamında müvekkilin feshi haklı gösterecek davranışlarına ses çıkarmamış, müvekkilin bu davranışlarını önemsememişse, sözleşmenin devamının imkânsız olmadığı kabul edilebilir. Müvekkilin söz konusu davranışlarına tepki vermeyen acentenin, denkleştirme elde etmek için dava açıp, bu davranışları feshin haklı nedeni olarak göstermesi dürüstlük kuralıyla bağdaşmaz. Böyle bir durumda acente lehine denkleştirmeye hükmedilmemeli, acente denkleştirme hakkını yitirmelidir⁴²⁷.

b. ACENTENİN HÂKİMİYET ALANINDAN DOĞAN, FAKAT DOĞUMUNDA ACENTENİN KUSURU BULUNMAYAN HAKLI SEBEPLERLE

Acente, yaşlılığı, düşkünlüğü veya hastalığı nedeniyle müvekkil adına aracılık faaliyetlerini sürdüremeyebilir. Böyle bir durum, kural olarak, acente açısından acentelik sözleşmesinin derhal feshi için haklı neden oluşturabilir. Hemen ekleyelim ki, bu sebeplerle derhal fesih her zaman uygun değildir. Bunun tipik örneği yaşlılıktır.

⁴²⁵ Acentenin sözleşmeye devamının beklenilemeyeceği durumlara, müvekkilin doğrudan ticari faaliyetinin acentenin ticari işlerine büyük ölçüde zarar vermesi, müvekkilin ürün veya bölge kısıtlaması veya işi durdurması, müvekkilin yaşadığı büyük ekonomik zorluklar, bildirimiz ücret indirimi, ücretlerin ödenmemesi örnek verilebilir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.164, s.1332; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.58, s.409; **Lettl**, Nr.53, s.135; **Schmidt**, Handelsrecht, s.745; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.39, s.350; **Sellhorst**, Ausschluss des Ausgleichs, s.46-53).

⁴²⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.163, s.1332; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.57, s.408; **Stötter**, Handelsvertreter, s.185; **Saenger**, DB 2000, Heft 3, s.129; **Ebeling**, iş sözleşmesi bakımından şüphenin olağanüstü feshe yol açabileceği görüşündedir. **Ebeling**'e göre şüphe, davranışın sözleşmeye aykırılık taşıdığı veya cezalandırılabilir nitelikte olduğu yönünde olmalıdır. Tek başına soyut bir şüphe yetersizdir. Başkaca somut olaylarla da şüphenin desteklenmesi gerekir. Güven ilişkisine dayalı olan sözleşmelerde güvenin zedelenmesi sözleşmenin devamını beklenemez hale getirir (**Ebeling**, s.109 vd.; aynı doğrultuda **Bauer/Röder**, s.117-119).

Aksi görüşteki yazarlara göre ise müvekkilin, acentenin feshini haklı gösterecek davranışı somut olarak gerçekleşmelidir. Sözleşmenin derhal feshi için, şüpheye dayanan, varsayılan davranışlar yeterli değildir. Müvekkilin haklı sebep yaratan davranışı olmaksızın, acentenin sözleşmeyi feshetmesi durumunda acentenin denkleştirme elde etmesi söz konusu olamaz (**Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.57, s.409).

⁴²⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.164, s.1332; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.58, s.408-409; **Stötter**, Handelsvertreter, s.185.

Çünkü yaşlılık derhal fesih sebebi sayılamaz. Bu olsa olsa süreli fesih için bir haklı neden olarak değerlendirilebilir. Bu nedenlerle, derhal fesih sebebinin dayanaklarının titize incelenmesi gerekir. Ayrıca yaşlılık sadece belirsiz süreli acentelik sözleşmesi için bir haklı sebep sayılabilir. Çünkü belirli süreli acentelik sözleşmesinde, sözleşmesinin süresi içinde acentenin yaşlılığını bahane etmesi, dürüstlük kuralına aykırıdır. Acentenin çalışmasına faaliyetine devam etmesi yaşlılığı veya hastalığı nedeniyle kendisinden beklenemiyorsa ve acente bu nedenle sözleşmeyi feshetmişse, kural olarak denkleştirmeye hak kazanır⁴²⁸.

Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, dayanılan sebeplerin sözleşme ilişkisinin devamını beklenemez kılması gerekmektedir⁴²⁹.

Tüzel kişi acentenin, şirket ortaklarının veya yöneticilerinin yaşlılığı veya hastalığının bahane edilerek sözleşmeyi feshetmesi durumunda, acente denkleştirme talep edemez. Çünkü bu durum, tüzel kişi için haklı sebep olarak nitelendirilemez⁴³⁰.

Derhal feshe dayanak yapılan sebebin, sözleşme ilişkisinin devamını çekilmez hale getirip getirmediği somut olayın özelliklerine bağlıdır⁴³¹. Mesela acentenin hastalığının, bu ilişkiyi sürdürmesine engel olup olmayacağı özel olarak değerlendirilmelidir.

Acentenin hastalığı, acentelik sözleşmesinin haklı nedenle derhal fasihine yol açabilir. Acentelik ilişkisinin devamı, acentenin hastalığı nedeniyle beklenemiyorsa, acentenin derhal feshi kural olarak, denkleştirme talebini ortadan kaldırmamalıdır⁴³².

---

⁴²⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.167, s.1333; **Brox**, Nr.224, s.115; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.60, s.409; **Ensthaler**, Nr.52, s.532; **Stötter**, Handelsvertreter, s.187; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.41, s.351; **Küstner**, BB 1976, s.630; **Sellhorst**, Ausschluß des Ausgleichs, s.49; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.55, s.1036; **Kaumanns**, s.116; **Küstner/Thume**, Nr.398, s.149-150; **Brych**, s.8-9; **Thume**, BB 1994, Heft 34, s.2362. Aynı yönde **BGH**, 07.06.1984, NJW 1984 Heft 44, s.2529.

⁴²⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.168, s.1333-1334.

⁴³⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.169, s.1334; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.60, s.409; **Ensthaler**, Nr.52, s.532; **Westphal**, BB 1999, Heft 49, s.2518; **Küstner**, BB 1976, s.630. Aynı yönde **OLG München**, 4. 12. 2002, NJW-RR 2003 Heft 8, s.541.

⁴³¹ **Stötter**, Handelsvertreter, s.187.

⁴³² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.171, s.1334; **Brox**, Nr.224, s.115; **Canaris**, Nr.116, s.275; **Stötter**, Handelsvertreter, s.187-188; **Küstner/Thume**, Nr.1452, s.521-522; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.62, s.409; **Herbert**, s.1323.

Fakat hastalık feshi için bir haklı neden olarak görülmele birlikte, somut olayın koşulları koşulları gereğince, acentenin bildirimli fesihle bulunması gerekiyorsa, diğeri bir ifadeyle acente derhal fesihle haklı görülüyorsa, acentenin denkleştirme talep edemeyeceği sonucuna varılabilir.

Hastalık, sağlık durumunun önemli ölçüde bozulması ve düzelmenin gerçekleşeceği tarihin öngörülememesidir. Sağlık durumundaki bozulmanın, öngörülemeyen bir süre boyunca acentenin faaliyetlerine devam etmesini engellemesi gerekir. Hastalığın ne kadar süreceğinin bilinmemesi ve bu nedenle acentelik faaliyetlerine devam etmenin mümkün olmaması durumunda, hastalık koşulunun gerçekleştiği söylenebilir⁴³³.

Hastalık ayrıca düşkünlükten kaynaklanabilir. Avrupa Birliği Direktifi 18. maddesinde acentenin sözleşmeye devam etmesinin beklenemeyeceği hüllere “*düşkünlük*” eklenmiştir. Acentenin kaza nedeniyle çalışma yeteneğini kaybetmesi, felç olması⁴³⁴ ve artık kendisinden sözleşme ilişkisinin devamının beklenmemesi durumunda acente denkleştirme talebini yitirmez⁴³⁵.

Bunun yanı sıra hastalığın veya sakatlığın acentenin kusuruyla mı, yoksa kusuru olmaksızın mı gerçekleştiği önemli değildir⁴³⁶.

Acente sözleşmeyi, sözleşmenin devamı kendisinden beklenemez bir hastalık nedeniyle feshetmiş, ancak acente fesihle sonra başka bir işte çalışmaya başlamışsa, denkleştirme bakımından ikinci işin niteliği dikkate alınmalıdır. Mesela bu iş hafif ve sürekli oturularak yapılan bir işse, denkleştirmenin istenebileceği kabul edilebilir.

---

⁴³³ **Ensthaler**, Nr.52, s.532; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.171, s.1334; **Lepke**, s.122, s.145vd.; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.60, s.1037.

⁴³⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.171, s.1334; **Lepke**, s.147, s.463vd.

⁴³⁵ **Ensthaler**, Nr.52, s.532; **Stötter**, Handelsvertreter, s.188; **Sellhorst**, Ausschluß des Ausgleichs, s.49; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.62, s.409; **Lepke**, s.159.

⁴³⁶ **Stötter**, Handelsvertreter, s.188; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.171, s.1334; **Sellhorst**, Ausschluß des Ausgleichs, s.53; **Ensthaler**, acentenin sakatlığını acentenin kusurundan kaynaklanması durumunda, bunun denkleştirme talebinin yüksekliği belirlenirken hakkaniyet denetiminde dikkate alınması gerektiğini savunur (**Ensthaler**, Nr.52, s.532).

Ancak bu iş acentelikle anı ağırlıkta ise, artık bu hastalığın ilişkinin devamını beklenemez hale getirmedeği, bu nedenle feshin haksız olduğu kabul edilebilir⁴³⁷.

Sonuç olarak, acentelik sözleşmesinin acente tarafından derhal feshinde, feshe yol açan sebeplerin doğumunda acentenin bir kusuru yoksa acente denkleştirme talep edebilecektir⁴³⁸.

2. MÜVEKKİLİN, ACENTENİN KUSURU OLMAKSIZIN ORTAYA ÇIKAN HAKLI SEBEPLERLE veya HİÇBİR HAKLI SEBEP OLMAKSIZIN ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİ DERHAL FESHETMESİ

Acentelik sözleşmesi, ister belirli süreli ister belirsiz süreli olsun, müvekkil tarafından haklı bir neden olmaksızın, olağanüstü fesih yoluyla her zaman sona erdirilebilir. Müvekkilin feshi haklı nedene dayanmasa bile, fesih sonuç doğurur. Sözleşme derhal sona erer⁴³⁹. Fakat haksız fesih yapan müvekkil, bunun sonuçlarına katlanır. Bu davranışı neticesinde TTK 134/1 ve BK 96 maddeleri gereğince tazminat ödemek zorunda kalır. Bunun yanı sıra, müvekkilin haksız feshi, acentenin denkleştirme talebinin doğmasına yol açar. Denkleştirme talebinin diğer koşullarının da gerçekleşmesi durumunda, sözleşmeyi haklı sebep olmaksızın fesheden müvekkil, acenteye denkleştirme ödemek zorunda kalır⁴⁴⁰.

⁴³⁷ Alman Hukukundaki eğilim ise, bu durumda, denkleştirme miktarından bir indirim yapılmasının yeterli olacağı yönündedir. Bk. **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.171, s.1334-1335; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.62, s.409; **Küstner/Thume**, Nr.1458, s.523-524; **Herbert**, s.1323-1324. Acente iki şirketin acenteliğini bir arada götürüyorsa, hastalık nedeniyle her iki acenteliğinde bırakılmasına gerek yoktur. Böyle bir durumda, acentenin denkleştirme talep etme hakkı ortadan kalkmaz. Ancak bu durum hakkaniyet denetiminde miktarın belirlenmesinde dikkate alınır (**Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.62, s.409). Kanaatimizce bu durumlarda somut olayın özellikleri gereğince, hastalığın niteliği ve 2. işin türü dikkate alındığında, bu görüş her zaman kabul edilemez.

⁴³⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.154, s.1330, Nr.161, s.1331; **Canaris**, Nr.116-118, s.275; **Oetker**, Nr.49, s.157; **Steinbeck**, Nr.10, s.161; **Lettl**, Nr.53, s.135; **Timm/Schöne**, s.251; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.38-39, s.349-350; **Brox**, Nr.224, s.115; **Nocker**, Nr.216, s.54; **Troppman**, s.5-6; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.48, s.1032; **Küstner/Thume**, Nr.1308, s.471-472; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.55, s.408; **Stötter**, Handelsvertreter, s.185; **Scherer**, s.1709; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.94, s.218; **Haas**, s.1442-1443.

⁴³⁹ Bk. yuk. § 2, III, B, 2, e.

⁴⁴⁰ **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.63, s.1038.

Ancak bu ifadelerden, müvekkilin acentelik sözleşmesini haklı sebeple feshetmesi durumunda acentenin hiçbir zaman denkleştirme talep edemeyeceği gibi bir sonuca varılmamalıdır. Müvekkil sözleşmeyi haklı nedenle feshetmekle birlikte bu sebebin doğumunda acentenin kusuru yoksa, hastalık gibi, acente denkleştirme talep edebilmelidir. Diğer bir ifadeyle, acente müvekkilin feshi durumunda, sadece kendisi kusurluysa denkleştirme talep edemez⁴⁴¹.

Bu kural Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinin 3. fıkrasının 2. bendinde, İsviçre Borçlar Kanununun 418u maddesinde ve Avrupa Birliği Direktifinin 18. maddesinin a fıkrasında da açıkça kabul edilmiştir. Türk hukuku bakımından da hiç kimsenin kendi kusurlu davranışından hak elde edemeyeceği ilkesi gereğince, sözleşmenin feshine kendi kusurlu davranışıyla yol açan acentenin denkleştirme talep edemeyeceği sonucuna varılmalıdır. Buna göre, müvekkil, acentelik sözleşmesini acentenin kusurlu davranışı nedeniyle feshederse, acente denkleştirme talep edemez⁴⁴². Müvekkilin hangi fesih yolunu tercih ettiği denkleştirme talebi açısından önem taşımaz. Müvekkil sözleşmeyi olağan veya olağanüstü fesih yoluyla sona erdirebilir. Denkleştirme açısından önemli olan, müvekkilinin acentelik sözleşmesini acentenin kusurlu davranışı nedeniyle feshetmesidir⁴⁴³.

---

⁴⁴¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.162a, s.1331; Nr.172, s.1335; **Canaris**, Nr.117, s.275; **Brox**, Nr.224, s.115; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.63, s.410; **Steinbeck**, Nr.10, s.161; **Lettl**, Nr.55, s.136; **Bülow**, Nr.577, s.175; **Ensthaler**, Nr.53, s.532; **Klunziger**, Handelsrecht, s.91; **Timm/Schöne**, s.251; **Stötter**, Handelsvertreter, s.188; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.42, s.351; **Nocker**, Nr.217, s.54; **Scherer**, s.1711; **Troppman**, s.6-7; **Sellhorst**, Ausschluß des Ausgleichs, s.53; **Kaumanns**, s.252; **Küstner/Thume**, Nr.1321, s.476-477; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.15, s.301; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.98, s.220; **Thume**, BB 2004, Heft 46,s.2476; **Thume**, BB 1994, Heft 34, s.2362; **İmregün**, Bilirkişi Raporları, s.164-165.

⁴⁴² **Canaris**, Nr.117, s.275; **Oetker**, Nr.53, s.158; **Lettl**, Nr.55, s.136; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.45, s.352; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.66, s.410; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.30, s.756. Acentenin kusurlu davranışlarına, acentenin haber verme, müvekkili gözetme yükümlülüklerinin ihlali, acentenin müvekkile hakaret etmesi, acentenin ticari sırları ifşa etmesi, haksız rekabet etmesi gibi davranışları örnek verilebilir (**Sellhorst**, Ausschluß des Ausgleichs, s.55-59).

⁴⁴³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.173, s.1335; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.64, s.410; **Stötter**, Handelsvertreter, s.188; **Brox**, Nr.224, s.115; **Oetker**, Nr.52, s.158. Aksi görüşteki **Ensthaler**'e göre, eğer müvekkil acentenin kusurundan kaynaklanan haklı sebep olmasına rağmen derhal fesih değil de, olağan fesih yoluna gitmiş ve fesihte acentenin davranışından söz etmemişse, acentenin denkleştirme talep edebilir (**Ensthaler**, Nr.54, s.532).

Taraflardan birince bildirimli fesih yapılmış, fakat 3 aylık fesih süresi dolmadan önce, müvekkil acentenin kusurlu davranışı nedeniyle sözleşmeyi derhal feshederse, acente denkleştirme talep edemez. Ancak sözleşme başka bir nedenle acente tarafından feshedildikten sonra, müvekkil acentenin kusurlu davranışına dayanamaz. Fakat bu durumda, acentenin kusurlu davranışları, denkleştirmenin miktarının belirlenmesinde dikkate alınır⁴⁴⁴. Diğer bir ifadeyle, müvekkil, acentenin kusurlu borca aykırı davranışı hakkındaki bilgi eksikliği nedeniyle sözleşmeyi feshetmemişse, sözleşme başka bir nedenle sona ermiş olsa da bu durum hakkaniyet denetiminde hesaba katılır.

Ortak kusurun acentenin denkleştirme talebine etkisi incelenmelidir. Örneğin, tarafların her ikisinin de sözleşmenin fesihine neden olacak kusurlu davranışları bulunabilir. Buna rağmen, sadece müvekkil sözleşmeyi acentenin kusuru nedeniyle sona erdirebilir. Böyle bir durumda acente, denkleştirme talep edememelidir.

Müvekkil sözleşmeyi acentenin kusurlu davranışıyla sona erdirebilecek durumda olsa dahi, sözleşmeyi feshetmeden acente ölürse, acentenin mirasçıları denkleştirme talep edebilirler. Çünkü bu durumda sözleşme, haklı nedenle fesih yoluyla değil, acentenin ölümüyle sona ermektedir. Ancak bu durum önemli bir indirim nedeni olarak göz önünde tutulmalıdır⁴⁴⁵.

Müvekkilin olağan feshinden sonra fesih süresi içinde acentenin ölümü, hastalanması veya müvekkilin davranışı nedeniyle acentenin sözleşme ilişkisine devam etmesinin beklenmemesi durumu ortaya çıkabilir. Bu durumda sözleşme acente tarafından derhal sona erdirilir veya kendiliğinden sona ererse (ölüm) acente kural olarak, denkleştirme talep edebilir⁴⁴⁶. Ancak olağan fesih nedenlerinin de ayrıca incelenmesi gerekir.

---

⁴⁴⁴ **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.174, s.1335; **Oetker**, Nr.53, s.158; **Lettl**, Nr.56, s.135.

⁴⁴⁵ **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.177, s.1336; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.64, s.410.

⁴⁴⁶ **Stötter**, Handelsvertreter, s.189; Aksi görüşte **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.177, s.1336.

Sözleşmenin acentenin kusurlu davranışı nedeniyle feshedildiğini kanıtlama yükü müvekkildedir. Acentelik sözleşmesinde müvekkile bazı kanıtlama kolaylıkları tanınabilir⁴⁴⁷.

G. ACENTELİK İLİŞKİSİNİN SÖZLEŞMENİN DEVRİ NEDENİYLE SONA ERMESİ

Sözleşmenin devri, sözleşmeyi devralan ile devreden ve sözleşmede kalan taraf arasında yapılan ve devreden bu sözleşmeden doğan taraf olma sıfatı ile birlikte bütün hak ve borçlarını devralana geçiren bir sözleşmedir⁴⁴⁸. Bu sözleşmeyle, devir konusu sözleşmeden doğan bütün haklar ve borçlar taraf olma sıfatıyla birlikte bir üçüncü kişiye devredilmektedir. Sözleşmeyi devralan ile devreden arasında yapılan ve sözleşmede kalan diğer tarafça önceden verilen izne dayanan veya sonradan onaylanan anlaşma ile de sözleşmenin devrinin gerçekleşebilir⁴⁴⁹.

Acentelik sözleşmesinin devri mümkündür. Acentelik sözleşmesine, acentenin yerine üçüncü kişinin geçeceği taraflarca kararlaştırılması durumunda, acentelik sözleşmesinin devri gerçekleştirilmiş olur. Bu anlaşma ile üçüncü kişi, acentenin yerine sözleşme ilişkisine dâhil olur ve acente ile müvekkil arasındaki sözleşme ilişkisi ortadan kalkar⁴⁵⁰. Üçüncü kişinin acentelik sözleşmesine katılmasıyla, katılan acente, acentelik sözleşmesinden kaynaklanan tüm hak ve borçlara sahip olur. Bu

⁴⁴⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.179, s.1336-1337; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.65, s.410; **Ensthaler**, Nr.55, s.532.

⁴⁴⁸ Türk Hukukunda sözleşmesinin devri doktrin ve uygulamada kabul edilmektedir. Ancak mevcut Borçlar Kanunumuzda bu konuda bir hüküm yoktur. Borçlar Kanunu Tasarısının 204. maddesinde ise sözleşmenin devri açık olarak düzenlenmiştir. Buna göre: “Sözleşmenin devri, sözleşmeyi devralan ile devreden ve sözleşmede kalan taraf arasında yapılan ve devreden bu sözleşmeden doğan taraf olma sıfatı ile birlikte bütün hak ve borçlarını devralana geçiren bir anlaşmadır.

Sözleşmeyi devralan ile devreden arasında yapılan ve sözleşmede kalan diğer tarafça önceden verilen izne dayanan veya sonradan onaylanan anlaşma da, sözleşmenin devri hükümlerine tâbidir.

Sözleşmenin devrinin geçerliliği, devredilen sözleşmenin şekline bağlıdır.

Kanundan doğan halefiyet hâlleri ile diğer özel hükümler saklıdır.”

⁴⁴⁹ **Kiene**, s.11-12; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.69, s.1040; **Thume**, BB 1991, Heft 8, s.492.

⁴⁵⁰ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.68, s.411; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.46, s.1302, Nr.183, s.1337; **Ensthaler**, Nr.57, s.532.

işlemlerde müvekkil tarafında bir değişiklik olmaz, müvekkil için bu değişiklik, sadece sözleşme tarafının değişmesinden ibarettir⁴⁵¹.

Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinin 3. fıkrasının 3. bendine göre, acentenin değişmesi (sözleşmenin devri) durumunda denkleştirme talep edemez^{452,453}.

---

⁴⁵¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.183, s.1337; **Ensthaler**, Nr.57, s.532; **Kiene**, s.11-12; **Oetker**, Nr.56, s.159; **Sellhorst**, Ausschuß des Ausgleichs, s.59; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.69, s.1041; **Küstner/Thume**, s.83-84, Nr.1499, s.538-539.

⁴⁵² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.181, s.1337; **Brox**, Nr.224, s.115-116; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.66, s.410; **Oetker**, Nr.55, s.159; **Steinbeck**, Nr.10, s.161; **Lettl**, Nr.57, s.136; **Schmidt**, Handelsrecht, s.744; **Ensthaler**, Nr.56, s.532; **Timm/Schöne**, s.251; **Stötter**, Handelsvertreter, s.185, s.189; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.46, s.353; **Kiene**, s.9-10; **Nocker**, Nr.260, s.67; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.68, s.1040; **Küstner/Thume**, s.78 vd; **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.23 vd.; **Thume**, BB 1991, Heft 8, s.493; **Kiene**, NJW 2006 Heft 28, s.2007. Aynı doğrultuda **FG Rheinland-Pfalz**, 15. 11. 2004, DStRE 2005 Heft 18, s.1063; **BGH**, 10.12.1997, BB 1998 Heft 8, s.390.

⁴⁵³ Alman Kanununda denkleştirme talebinden acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce vazgeçilemeyeceği düzenlenmiştir. Bu nedenle Alman Doktrininde müvekkil, ayrılan acente ve onun halefi arasındaki anlaşmaların, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce yapılamayacağı kabul edilmektedir. Bu tip sözleşmeler en erken sözleşmenin bitimi tarihinde veya daha sonra yapılabilir (**Brox**, Nr.224, s.116; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.68, s.411; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.184, s.1338; **Ensthaler**, Nr.58, s.533 **Steinbeck**, Nr.10, s.161; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.47, s.353; **Thume**, BB 1991, Heft 8, s.493; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.71, s.1041; **Kiene**, NJW 2006 Heft 28, s.2009). Üçüncü kişinin acentenin yerine sözleşmeye katılması nedeniyle denkleştirme talebinin sona ermesi, Alman Hukuku bakımından sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra ortaya çıkan bir durum olarak acentenin denkleştirme talebinin ortadan kaldırılmasını sağlar (**Schmidt**, Handelsrecht, s.744; **Kiene**, s.13-14; **Sellhorst**, Ausschuß des Ausgleichs, s.59). **Martinek/Semler/Habermeier**, bu konuda önemli bir noktaya işaret etmektedir. Şöyle ki, Alman Doktrininde, kural olarak acentelik sözleşmesi sona ermeden önce acentelik sözleşmesinin devri anlaşması yapılamayacağı kabul edilmektedir. Ancak acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra, artık ortada devredilecek bir sözleşme kalmayacaktır. Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra böyle bir devir sözleşmesinin yapılması artık mümkün değildir. Bu nedenle üçüncü kişinin acentenin yerine acentelik sözleşmesine katılmasına ilişkin sözleşme, acentelik sözleşmesi hukuki anlamda kesin olarak sona ermeden önce yapılmaz. Kanun koyucunun denkleştirmeden feragat ilişkili acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce yapılmasını istememesi, acenteyi korumak içindir. Sözleşme sona erdikten sonra, acente artık özgürdür ve müvekkilin baskısı olmaksızın sözleşme akdedebilir. **Martinek/Semler/Habermeier**'e göre, acentelik sözleşmesinin devri, acentelik sözleşmesinin devamı sırasında uygun bir zamanda akdedilmişse, buna geçerlilik tanınmalıdır. Ancak bu anlaşma, ticari teamüllere göre acentenin müvekkile bağlılığının devam ettiği bir zamanda yapılmışsa, devir anlaşması ile acentelik sözleşmesinin sona ermesi arasında uzunca bir süre varsa geçersiz sayılmalıdır (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.48, s.353-354). Benzer görüşte **Kiene**'ye göre, sözleşmenin devri sözleşmesi, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce yapılabilir. Ancak sözleşmenin devri anlaşmasının, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra geçerli ve etkili olacağı kararlaştırılmalıdır. Böyle bir durumda devir sözleşmesi, acentenin denkleştirme talebinden önceden vazgeçilemeyeceği ilkesine zarar vermez (**Kiene**, s.56; **Kiene**, NJW 2006 Heft 28, s.2009; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.70, s.1041).

Bu madde, acente haklarının Avrupa Birliği yasalarına uyumu çerçevesinde düzenlenmiştir. 1.1.1990 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir⁴⁵⁴.

Sigortacılık Kanununda ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısının acentenin denkleştirme talebine ilişkin maddesinde, acentenin denkleştirme hakkını ortadan kaldıran nedenler acentenin haksız feshi ve müvekkilin acentenin kusurlu davranışından kaynaklanan haklı nedenle feshi olarak belirtilmiştir. Sigortacılık Kanununda ve Tasarıda, acentelik sözleşmesinin devri nedeniyle sona ermesi durumu, acentenin denkleştirme talebini ortadan kaldıran bir neden olarak kabul edilmemiştir.

Her ne kadar Sigortacılık Kanunu ile Tasarıda bu yönde açık bir hüküm bulunmasa bile, aynen ikale de olduğu gibi, burada da acente denkleştirme talep edememelidir. Çünkü bu kuralın amacı, acentenin sözleşme ilişkisinden ayrılması sonucunda, çifte menfaat elde etmesini önlemektir. Ayrılan acente, sözleşmenin devriyle bir ücret elde eder ve bir de ek olarak denkleştirme talebi elde etmemelidir. Genellikle acente, müvekkilden veya sözleşmeye katılan üçüncü kişiden hakkını tahsil eder, kısaca bu işlem için acenteye para ödenir⁴⁵⁵. Geçmiş dönem tasfiye edilir.

H. ÖZEL DURUMLAR

1. ÇALIŞMANIN DURDURULMASI

Acentelik sözleşmesi gereğince acente, müvekkil ad ve hesabına faaliyetlerde bulunur. Müvekkil ekonomik faaliyetine devam ettikçe, aracılık edilen sözleşmelerden menfaat sağladıkça acenteye ücret öder. Müvekkilin çalışmaya devam etmesi veya çalışmasını durdurması, ekonomik zorunluluklar ve işletme organizasyonu özgürlüğü içinde mümkündür⁴⁵⁶.

---

⁴⁵⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.151, s.1329; **Kiene**, s.9-10; **Sellhorst**, Ausschluss des Ausgleichs s.59; **Küstner/Thume**, Nr.1495, s.538; **Thume**, BB 1991, Heft 8, s.493.

⁴⁵⁵ Ayrılan acentenin sözleşmeye katılan üçüncü kişiden parasını alamaması veya bu paradan feragat etmesi, denkleştirme talep etme hakkını canlandırmaz (**Brox**, Nr.224, s.115-116; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.68, s.411; **Ensthaler**, Nr.56, s.532; **Kiene**, s.13-14).

⁴⁵⁶ Ancak çalışmanın durdurulması özgürlüğünün sınırı, dürüstlük kuralıdır. Müvekkilin çalışmayı durdurması keyfiyetten kaynaklanmamalı, gereklilik sonucu ortaya çıkmalıdır (**Stötter**, Handelsvertreter, s.184; **Bamberger**, s.2672).

Müvekkilin faaliyetini durdurması acentelik ilişkisini sona erdirmez. Acentelik ilişkisi geçerli bir şekilde devam eder. Ancak sözleşmenin devam etmesi için faaliyetin durdurulması iflas nedeniyle olmamalı, müvekkilin özgür iradesine dayanmalıdır. Acente müvekkilin faaliyetini durdurması nedeniyle, sözleşme ilişkisini feshedebilir ve kanunda aranan diğer şartların gerçekleşmesiyle denkleştirme talep hakkına kavuşur⁴⁵⁷.

Çalışmanın durdurulmasının acentenin denkleştirme talebine etkisinde dikkat edilmesi gereken nokta şudur. Çalışmanın durdurulması nedeniyle acentelik sözleşmesinin feshi durumunda kural olarak, müvekkilin müşteri çevresinden yararlanarak gelecekte kazanç elde etmesi koşulu gerçekleşmez. Müvekkilin menfaati koşulu gerçekleşmeyince, acente denkleştirme talep edemez. Ancak çalışmanın durdurulması ekonomik güçlüklerden değil de, işletme sisteminin değiştirilmesi ve satışların birlik içindeki kardeş şirket üzerinden yapılması şeklinde gerçekleşmişse, müvekkilin menfaati ortaya çıkacağından acente denkleştirme talep edebilir. Yine çalışmanın durdurulmasının objektif olarak haklı nedeni yoksa, acente müvekkil çalışmaya devam etseydi elde edebileceği kazanç oranında denkleştirme talep edebilir⁴⁵⁸.

Acente hakkaniyet ilkesine dayanan talebini elde edebilmek için talebinin haklılığını kanıtlamalıdır. Bunun için, acente müvekkilin işi durdurulmasının haklı bir sebepten veya ekonomik nedenlerden kaynaklanmadığını ispatlamalıdır. Eğer müvekkil işletme politikasının haklı sebepleri olmaksızın çalışmayı durdurursa, acentenin haklı sebeple sözleşmeyi feshetmesine zemin hazırlar. Bu durumda acente sözleşmeyi haklı nedenle feshedip, denkleştirme talep edebilmelidir⁴⁵⁹.

2. SÖZLEŞMENİN NİTELİĞİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ

Taraflar sözleşme özgürlüğü çerçevesinde sözleşmenin içeriğinde değişiklikler yapabilirler. Bu değişiklikler sözleşmenin esaslı noktalarında veya yan noktalarında

---

⁴⁵⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.43, s.1301; **Ensthaler**, Nr.8, s.522.

⁴⁵⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.43, s.1301; **Stötter**, Handelsvertreter, s.184; **Bamberger**, s.2672-2673.

⁴⁵⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.43, s.1301.

olabilir. Acentelik sözleşmesinde düzenlenen haklarda ve yükümlülüklerde esaslı değişiklikler yapılmışsa ve bu esaslı değişiklikler sözleşmeyi tamamen değiştirmişse, sözleşme sona erdirilmiş sayılabilir⁴⁶⁰. Örneğin, acente artık seyyar tüccar memur olabilir. Aynı şey acentenin müvekkilinin organizasyonunda ticari mümessil olarak atanması durumunda da ortaya çıkar. Buna karşılık eski acentelik sözleşmesinin niteliği değiştirilmeden yan noktalarının değiştirilmesiyle yeni bir acentelik sözleşmesi yapılması durumunda acentelik ilişkisi sona ermez⁴⁶¹.

Bazı yazarlar, acentelik niteliğinin değiştirilmesi nedeniyle sözleşme ilişkisini sona ermesi durumunda, acenteye denkleştirme ödenmesi gerektiği görüşündedirler⁴⁶². Bu görüşteki yazarlar, sözleşmenin niteliğinin değişmesi ile sözleşmenin süresinin dolması nedeniyle sona ermesi durumları arasında benzerlik kurarlar. Buna göre, her iki durumda da acente denkleştirme talep edebilir.

Kanaatimizce yerinde olan aksi görüşe göre, tarafların anlaşarak sözleşme ilişkisinin niteliğinin değiştirilmeleri durumunda, artık taraf iradeleri sözleşmenin sona ermesi yönünde birleşmiştir. Tıpkı ikalede olduğu gibi taraflar, bu sona ermenin sonuçları hususlarında uzlaşmıştır⁴⁶³. Böyle bir durumda acentenin denkleştirme talep etmesi mümkün değildir.

---

⁴⁶⁰ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.7, s.395; **Ensthaler**, Nr.9, s.522; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.45, s.1031; **Küstner/Thume**, Nr.392, s.147; **Zevkliler/ Havutçu**, s.35-36; **İnal**, s.130.

⁴⁶¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.48, s.1302; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.7, s.395; **Ensthaler**, Nr.9, s.522; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.45, s.1031; **Küstner/Thume**, Nr.391, s.146; **Hofmann**, Der Prokurist, s.53.

Acentenin, kendi isteği ile müvekkilin çalışanı veya bağımlı tacir yardımcısı olmayı kabul etmesi durumunda, artık işçilik haklarından yararlanacağı ve denkleştirme talebinden vazgeçmiş sayılacağı görüşü için bk. **Kaumanns**, s.137.

⁴⁶² **Küstner/Thume**, Nr.392, s.147; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.6f, s.713.

⁴⁶³ Acentenin, kendi isteği ile müvekkilin çalışanı veya bağımlı tacir yardımcısı olmayı kabul etmesi durumunda, artık işçilik haklarından yararlanacağı ve denkleştirme talebinden vazgeçmiş sayılacağı görüşü için bk. **Kaumanns**, s.137.

3. KISMİ SONA ERME

Fesih tüm hukuki ilişkiyi kapsar. Tek taraflı olarak, bazı hakların saklı tutularak kısmen fesih yapılması caiz değildir. Kısmi sona erme, ancak sözleşme özgürlüğü ilkesi gereğince tarafların anlaşmasıyla gerçekleştirilebilir⁴⁶⁴.

Kısmi sona erme durumunda acenteye denkleştirme ödenmesi için bazı koşulların oluşması gerekir. Kısmi sona erme sonucunda müvekkil belli bir müşteri çevresini devralıyorsa, acenteden devraldığı bu müşterilerden menfaat elde ediyor ve bu menfaatleri karşılığında acenteye ücret ödemiyorsa acentenin denkleştirme talep hakkı doğar⁴⁶⁵. Örneğin acentenin faaliyet bölgesinin değiştirilmesi, acentenin bölgesinin ikiye bölünmesi, müşteri çevresinin önemli ölçüde daraltılması, acentenin bölgesinin daraltılması gibi⁴⁶⁶. Özellikle bu tip sınırlamalar, sözleşme ile müvekkile verilen yetki gereğince müvekkilin tek taraflı iradesiyle yapılırsa, acente denkleştirme talep edebilir. Fakat sözleşmede müvekkile böyle bir yetki verilmemişse, acente müvekkilin bu yöndeki teklifini kabul etmek zorunda değildir. Eğer bunu kabul ederse, sona eren kısım için denkleştirme talep edememelidir.

II. MÜVEKKİLİN ACENTE TARAFINDAN KAZANDIRILAN MÜŞTERİLERDEN SÖZLEŞMENİN SONA ERMESİNDEN SONRA DA MENFAAT SAĞLAYACAK OLMASI

Acentenin denkleştirme talep hakkının koşullarından biri de, müvekkilin acente tarafından kazandırılan müşterilerden sözleşmenin sona ermesinden sonra da menfaat sağlayacak olmasıdır. Bu koşulunun gerçekleşmesi için, müvekkilin elde edeceği menfaatin acentenin çabasıyla kurulan ticari ilişkilerden doğmuş olması

---

⁴⁶⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.50, s.1303; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 12, Nr.85, s.278; **Nocker**, Nr.230, s.59; **Thouvenin**, s.130; **Küstner/Thume**, Nr.323, s.124; **Zevkliler/Havutçu**, s.35-36.

⁴⁶⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.51, s.1303; **Stötter**, Handelsvertreter, s.183; **Kaumanns**, s.121-124; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.23, s.187-188; **Schlegelberger/ Schröder**, § 89b, Nr.4c, s.702-703.

⁴⁶⁶ Ücretlerin sınırlanması veya ürün çeşitliliğinin azaltılması bu anlamda değerlendirilemez **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.10, s.395; **Stötter**, Handelsvertreter, s.183; **Nocker**, Nr.237-243, s.60-63; **Ensthaler**, Nr.9, s.522; **Küstner/Thume**, Nr.333-340, s.128-130; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.52, s.1303; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.4c, s.702-703).

gerekir. Kurulan ticari ilişki, oluşturulan muişteri çevresi “*yeni muişterilerle*” ve “*acentenin çabasının etkisiyle*” gerekleřmelidir⁴⁶⁷.

Sigortacılık Kanununa göre, sigorta acentelerinin denkleştirme talep edebilmesi, sigorta şirketinin sigorta acentesinin portföyü sayesinde kazanç elde etmesi gerekmektedir (SK 23/16). Ancak bu madde diğer acentelerin denkleştirme talebine doğrudan uygulanamaz. unk sigorta sektöründe, sigorta acentesinin portföyünü bütün sigorta sözleşmeleri oluşturur. Oysa sigorta acentesi dışındaki acentelerin denkleştirme talebinin dayanağını sadece yeni muişteriler oluşturur Bu nedenle hâkim, sigorta acenteleri ile diğer acenteler arasındaki bu farkı dikkate alarak, acentenin talebini değerlendirmelidir.

A. ACENTE TARAFINDAN YENİ MUIşTERİLER KAZANDIRILMASI

1. MUIşTERİ KAVRAMI

Muişteri, müvekkilin ticaret yaptığı sözleşme akdettiği kişilerdir. Muişteri sıfatının kazanılması için, müvekkille en az bir kez ticari ilişki kurulması gerekir. Fuar tanıtımlarında bilgi verilen, sözleşme yapılması için kendileriyle görüşülen kişiler, müvekkille ticari ilişki kurulmadıkça, yani sözleşme akdedilmedike muişteri sayılmazlar⁴⁶⁸.

⁴⁶⁷ **Hoyningen- Huene**, MnchKomm, § 89b, Nr.55, s.1304; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.3a-3b, s.333-334; **Brox**, Nr.223, s.114-115; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.11, s.394-395; **Oetker**, Nr.43, s.155; **Schmidt**, Handelsrecht, s.741; **Steinbeck**, Nr.10, s.158; **Lettl**, Nr.47, s.134; **Ensthaler**, Nr.11, s.523; **Klunziger**, Handelsrecht, s.91; **Stötter**, Handelsvertreter, s.192; **Martinek/Semler/ Habermeier**, § 15, Nr.5, s.336; **Canaris**, Nr.106, s.273; **Brox**, Nr.223, s.114-115; **Nocker**, Nr.278, s.71-72; **Abraham**, s.44; **Troppman**, s.9; **Kaumanns**, s.138; **Kstner/Thume**, Nr.450, s.171; **Thouvenin**, s.131; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.5, s.256; **Thume**, BB 1994, Heft 34, s.2361; **Bhler**, Nr.24, s.192; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.6, s.708; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.22, s.704; **Kınacı**, s.950-951.

⁴⁶⁸ **Hoyningen- Huene**, MnchKomm, § 89b, Nr.56, s.1304; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.14, s.397-398; **Ensthaler**, Nr.12, s.523; **Stötter**, Handelsvertreter, s.181; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.5, s.336; **Nocker**, Nr.279, s.72; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.78, s.1044; **Brüggemann**, Staub Groşkomm, § 89b, Nr.31, s.192.

Acentenin müşteri kazandırmış sayılması için, kural olarak malı satın alan kişinin malı kendi adına alması gerekir⁴⁶⁹. Bazı istisnai durumlarda malı başkası adına ve başkasının kullanımı için satın alan kişiler de müşteri olarak tanımlanabilir. Örneğin, belli bir malın alımı veya işletmeye alınacak tüm mallar, belli uzman bir kişi tarafından belirleniyorsa, bu kişinin bağımsız satın alma kararı olmamasına, malları kendi adına almamasına rağmen, müşteri olarak adlandırılır. Bu durum genellikle mimarlarda- mühendislerde olur. Bu kişiler sadece müteahhit adına mal sipariş eden kişiler değil, aynı zamanda özel kanunlar gereğince alınan mallardan sorumlulukları bulunan kişilerdir. Sonuç olarak mimar, mühendis gibi uzman kişiler de müşteri sayılırlar⁴⁷⁰.

2. YENİ MÜŞTERİ KAVRAMI

a. YENİ MÜŞTERİ KAZANDIRILMASI

Türk Ticaret Kanunu Tasarısında “*yeni müşteriler*” terimine yer verilmiştir. Ancak bu sözcük geniş yorumlanmalıdır. Acente tek bir müşteri kazandırsa dahi, denkleştirme talep edebileceği kabul edilmelidir. Çünkü acentenin kazandırdığı tek müşteri, müvekkile önemli ölçüde kazanç sağlayabilir. Örneğin bu müşteri, ülkenin belli bir bölgesinin tek satıcısı olabilir. Böyle bir durumda, acente bu müşteriyi kazandırması nedeniyle denkleştirme talep edebilir⁴⁷¹.

Yeni müşteriler, acentenin faaliyetine başlamadan önce müvekkilin ticari ilişkiye girmediği müşterilerdir. Müvekkilin geçmişte ticari ilişki kurmadığı, ilk defa

---

⁴⁶⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.56, s.1304; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.14, s.397-398; **Ensthaler**, Nr.12, s.523; **Stötter**, Handelsvertreter, s.181; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.6, s.337; **Abraham**, s.44; **Kaumanns**, s.139.

⁴⁷⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.57, s.1304; **Ensthaler**, Nr.12, s.523; **Kaumanns**, s.139; **Braumbach/Hopt**, müşteri kavramında mimar ve mühendis gibi uzman kişilerin konumunu şu şekilde belirlemektedir. Mimar veya mühendis, alım kararında belirleyici uzman kişi değil de, sadece öneride bulunan kişi sıfatını taşıyorsa, acentenin kazandırdığı müşteri sayılmaz. Ancak bu kişiler alım kararını ve işi belirleyici uzman sıfatına sahiplerse, acentenin kazandırdığı müşteri olarak kabul edilirler. Böyle bir durumda mimar- mühendis malı başkaları için sipariş etseler de alım kararını etkiledikleri için verdikleri siparişlerle yeni ve sürekli müşteri sayılırlar (**Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.14, s.398).

⁴⁷¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.57, s.1304.

acentenin aracılık faaliyeti nedeniyle ticari ilişki kurulan müşteriler, yeni müşteri sayılır^{472,473}.

Yeni müşteri kavramı, acentenin önceki temsilciliğinden beraberinde getirdiği müşterileri de kapsar. Acente önceki müvekkili için kazandırdığı müşterileri, yeni müvekkile aktarabilir. Örneğin önceki müvekkil iflas etmiş ve acente başka bir müvekkille acentelik ilişkisi kurmuş olabilir. Yeni müvekkil, kendisine aktarılan bu müşterileri yeni müşteri olarak hesaplamakla yükümlüdür. İflas dışındaki durumlarda da yeni müvekkile aktarılan müşterilerin yeni müşteri olarak hesaplanması gerekir⁴⁷⁴.

Müvekkilin tanıdığı ve müşteri listesinde adı bulunan müşterilerin, yeni müşteri olmadığını söylemek, her zaman çok kolay değildir. Bir müşterinin müvekkilin listesinde adının bulunması, o müşterinin kazanılmasında, acentenin çabasının bulunmadığını göstermez. Müvekkilin müşteri listesinde adı geçen bir müşteri ile acentenin çabası sayesinde ticari ilişki kurulmuşsa bu müşteri de yeni müşteri sayılır⁴⁷⁵.

Bundan başka acente tarafından kazandırılan yeni müşterilere, müvekkilin farklı ticaret kollarında mallar üretip, satması durumunda da rastlanır. Örneğin müvekkil hem tekstil hem de mobilya üretiyorsa ve acente müvekkilin şimdiye kadar

---

⁴⁷² Alman Ticaret Kanununun 89 b 1.2 maddesine göre: “...eğer acente bir müşteri ile iş bağlantısını genişletmiş ve bu genişletme yeni müşteri temini anlamında iktisadi değer taşıyorsa yeni müşteri temini sayılır.

1, 3, 4 fıkraları, sigorta acenteleri için, acentenin sigorta sözleşmelerine aracılık ederek veya yeni müşteri teminiyle eş değerde sayılan mevcut sigorta sözleşmelerini genişleterek sahip olduğu müşterilerle iş bağlantıları kurduğu takdirde geçerli olur ...”

⁴⁷³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.58, s.1304; **Oetker**, Nr.44, s.155; **Lettl**, Nr.49, s.134; **Ensthaler**, Nr.11, s.523; **Nocker**, Nr.280, s.72; **Abraham**, s.44-45; **Troppman**, s.9-10; **Ball**, s.21-22; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.80, s.1045; **Kaumanns**, s.140; **Küstner/Thume**, Nr.451-452, s.171-172; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.17, s.302; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.33, s.193; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.12, s.396; **Lettl**, Nr.49, s.134; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.5a, s.705; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.26, s.706.

⁴⁷⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.58, s.1304-1305.

⁴⁷⁵ **Ensthaler**, Nr.12, s.522.

tekstil ürünleri sattığı müşterisinin mobilya da satın almasını sağlıyorsa, bu müşteri acente tarafından kazandırılan yeni müşteri olarak kabul edilir⁴⁷⁶.

Acentenin kazandırdığı yeni müşteri kavramına girmeyen durumlar ise şunlardır⁴⁷⁷: Müvekkilin eski (mevcut) müşterileri, acentenin kazandırdığı müşteri sayılmazlar. Bunlar müvekkilin başka bir acenteden devraldığı müşteriler ve acentenin tanındığı bölgede hali hazırda bulunan müşterilerdir. Buna örnek olarak, acentenin önceki acenteden (selefinden) kendisine aktarılan müşteriler verilebilir. Bu müşteriler, yeni müşteri sayılmaz. Çünkü acente bu müşterileri hazır bulmuştur. Söz konusu müşterilerin kazandırılmasında bir çabası söz konusu değildir⁴⁷⁸.

Yine acente müvekkilin çalışanı iken kazandırdığı müşterilerle, acente sıfatını kazandıktan sonra acentelik ilişkisi kurabilir. Ancak bu yolla ticari ilişki kurulan kişiler, kural olarak yeni müşteri sayılmaz⁴⁷⁹. Çünkü burada acentenin çabasından çok, müvekkilin etkisiyle müşteri kazanılması söz konusudur.

Acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra müvekkil, yeni ticari organizasyonları ve çabaları ile müşteri çevresini geliştirmiş ve bu gelişmede acentenin bir etkisi yoksa, burada elde edilen müşteriler acentenin kazandırdığı müşteri sayılmazlar⁴⁸⁰.

b. ESKİ MÜŞTERİLERLE TİCARİ İLİŞKİLERİN PEKİŞTİRİLMESİ

Eski müşteriler, müvekkille ticari ilişkisi kopmuş müşterilerdir. Müvekkil tarafından önceden meydana gelmiş, ancak üzerinden uzun zaman geçmiş,

---

⁴⁷⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.60, s.1305; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.12, s.396; **Stötter**, Handelsvertreter, s.192.

⁴⁷⁷ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.14, s.398; **Bülow**, Nr.575, s.175; **Nocker**, Nr.280-285, s.72-73; **Troppman**, s.10

⁴⁷⁸ Aynı yönde **OLG München**, 20. 10. 2004, NJW-RR 2005 Heft 15, s.1062.

⁴⁷⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.59, s.1305; **Stötter**, Handelsvertreter, s.193; **Ball**, s.21; **Ensthaler**, acentelik sözleşmesinde hazır bulunan müşterilerin yeni müşteri sayılacağına ilişkin bir anlaşma yapılmasının mümkün olduğunu, bu durumda sözkonusu müşterilerin yeni müşteri sayılacağını belirtmektedir (**Ensthaler**, Nr.57, s.532).

⁴⁸⁰ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.14, s.398; **Schmidt**, Handelsrecht, s.741; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.60, s.1305.

tekrarlanmamış ticari bağlantıların acentenin çabasıyla tekrar canlandırılması yeni müşteri kazandırılması anlamına gelir⁴⁸¹.

Ticari ilişkiyi canlandırmış sayılmanın koşulları şunlardır. Önceden kurulmuş olan ticari ilişki, tamamen veya uzunca bir süre önce sona ermelidir. Ticari ilişkinin zayıflaması, örneğin müşterinin kendi ticari satışlarının azalması nedeniyle bir süre sipariş verememesi, ticari ilişkinin son bulması sayılmaz. İkinci koşul, eski müşterilerin acentenin çabasıyla geri kazanılmasıdır. Eski müşteri, başka bir müvekkille çalışmaya başlamışken, acentenin çabasıyla geri kazanılmışsa, ticari ilişki canlandırılmış sayılır. Yine acente, müşteri listesinde bulunan ancak 9- 10 yıldır ticari ilişki kurulmamış bir müşteriyle yeniden ticari ilişkiler kurarsa, artık acentenin yeni müşteri kazandırdığı kabul edilmelidir⁴⁸².

Acentenin çabasıyla eski müşterilerle olan mevcut ticari ilişkilerin önemli ölçüde geliştirilmesi, yeni müşteri kazandırılmasıyla aynı sonucu doğurur. Çünkü bu işlem ekonomik olarak yeni müşteri kazandırılmasıyla aynı değerdedir⁴⁸³. Ticari ilişkilerin önemli ölçüde gelişmesi, hali hazırda sürümü yapılmış ürünlerin cirosunda miktarca artış sağlanması şeklinde olabilir. Ancak cirodaki artış, acentenin sözleşme kurma çabalarından kaynaklanmalıdır. Ciro artışının fiyat artışından kaynaklanması veya acentenin etkisi olmaksızın ortaya çıkan girdilerden kaynaklanması durumunda müşteri ilişkilerinin pekiştirildiği sonucuna varılmaz. Bunun tersi yani fiyatların düşmesi cironun düşmesine yol açmış, ancak satılan parça sayısı artmışsa, acentenin ticari ilişkileri pekiştirdiği kabul edilmelidir. Ekonomideki genel canlanma sonucunda

---

⁴⁸¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.59, s.1305; **Brox**, Nr.223, s.114; **Schmidt**, Handelsrecht, s.741; **Steinbeck**, Nr.10, s.160; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.12, s.396; **Lettl**, Nr.49, s.134; **Oetker**, Nr.44, s.155; **Klunziger**, Handelsrecht, s.91; **Stötter**, Handelsvertreter, s.192; **Nocker**, Nr.281, s.72; **Müller**, NJW 1997, Heft 51, s.3423; **Abraham**, s.46; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.81, s.1046-1047; **Kaumanns**, s.144-145; **Küstner/Thume**, Nr.471-474, s.178-179; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.17a, s.303; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.36, s.194.

⁴⁸² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.59, s.1305; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.12, s.396; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.31; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.81, s.1046-1047; aynı yönde **LG Berlin**, 19. 3. 2001, NJOZ 2002 Heft 6, s.423.

⁴⁸³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.64, s.1306; **Canaris**, Nr.107, s.273; **Brox**, Nr.223, s.114; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.13, s.397; **Steinbeck**, Nr.10, s.160; **Ensthaller**, Nr.16, s.524; **Bülow**, Nr.575, s.175; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.22, s.342; **Nocker**, Nr.310, s.81; **Müller**, NJW 1997, Heft 51, s.3423; **Troppman**, s.10.

acente ticari ilişkilerde önemli ölçüde gelişme sağlamışsa, yine bu gelişmenin acentenin çabasıyla olduğu kabul edilmelidir⁴⁸⁴.

Acentenin denkleştirme talebine esas olacak müşteri ilişkilerinin genişletilmesi önemli ölçüde olmalıdır. Bu oran, sözleşmenin başlangıcı ile sonundaki ciroların karşılaştırılmasıyla bulunur. Her olayda, somut koşulların göz önünde tutulması gerekir⁴⁸⁵.

3. SÜREKLİ MÜŞTERİ KAVRAMI

Denkleştirme talebinin temeli olan müşteri çevresi, yeni ve sürekli müşterilerden oluşur. Sürekli müşteriler, belli bir süreç boyunca ticari ilişkilerde bulunan ve devam eden siparişler veren müşterilerdir. Sürekli müşteriler, devam eden siparişleri ve istikrarlı ticari ilişkileri ile diğer geçici müşterilerden ayrılırlar. Sürekli müşterilerin tespitinde istikrarlı ve devamlı surette alışveriş yapan müşteriler dikkate alınır⁴⁸⁶. Bu müşteriler, belli bir süre içinde normal koşullarda sipariş vermeye devam ederler. Bu nedenle bu müşterilerin normal koşullarda belli süre içinde tekrar sipariş verecekleri, ticari ilişkilerini devam ettirecekleri beklenir⁴⁸⁷.

Bir müşterinin sürekli müşteri olarak nitelendirilmesi için, kural olarak iki defa satın alma faaliyetini gerçekleştirilmesi yeterlidir. Ancak bu, kesin bir kural değildir. Devam eden siparişlerin tekrarlanma süreci ticari faaliyete göre, satılan malın cinsine

⁴⁸⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.64, s.1306; **Schmidt**, Handelsrecht, s.741; **Ensthaler**, Nr.16, s.524; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.22, s.342; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.13, s.397; **Müller**, NJW 1997, Heft 51, s.3423; **Nocker**, Nr.319, s.832.

⁴⁸⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.65, s.1306; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.2, s.341; **Nocker**, Nr.314, s.82; **Müller**, NJW 1997, Heft 51, s.3423-3424; **Kaumanns**, s.144-145; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.32.

⁴⁸⁶ **Stötter**, Handelsvertreter, s.192; **Nocker**, Nr.299, s.77-78; **Abraham**, s.44-45; **Ball**, s.23; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.82, s.1047; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.17b, s.303-304; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.37, s.194-195; **Thume**, BB 1999 Heft 45, s.2309-2310; **Hopt**, Vertrags- und Formularbuch zum Handelsrecht, s.33. Müşterinin aynı kaynaktan değil de, önceki alışverişini acenteden, sonraki alışverişini tek satıcıdan veya müvekkilden yapması bu kişinin sürekli müşteri sayılmasını engellemez (**Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.12, s.396; **Nocker**, Nr.300, s.78).

⁴⁸⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.66, s.1307; **Ensthaler**, Nr.15, s.524; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.6, s.337; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.12, s.396-397; **Nocker**, Nr.303, s.79; **Ball**, s.24; **Thume**, BB 1999 Heft 45, s.2309-2310; **Hopt**, Vertrags- und Formularbuch zum Handelsrecht, s.34. Bu doğrultuda **BGH, 28.3.1974** (NJW 1974, S.1242-1243); **BGH, 31.1.1991** (WM 1991, s.1513); **BGH, 26.2.1997** (NJW 1997, s.1503-1504).

göre farklılık gösterir. Bazı branşlarda (iş kollarında, ticaret sahalarında), geçici olarak nitelendirilebilecek müşteriler, başka branşlarda sürekli müşteri olarak kabul edilebilir. Örneğin araba satışında, bir müşterinin ikinci defa mal alması, sürekli müşteri sayılmasına yol açar. Ancak seyahat acentelerinin müşterilerinin sürekli müşteri olarak nitelendirilebilmesi için, çok defalar ticari ilişki gerçekleştirmeleri gerekir⁴⁸⁸. Yine benzer şekilde ayda bir defa aynı benzin istasyonunda alışveriş yapan müşteri, sürekli müşteri sayılmaz.

Bazı malların özelliği gereği sonraki devam eden sipariş büyük bir zaman aralığının geçmesinden sonra gerçekleşir. Ancak bu durum, geniş bir zaman aralığından sonra mal sipariş eden müşterilerin sürekli müşteri sayılmalarını engellemez. Örneğin dayanıklı tüketim malları uzun zaman aralıklarından sonra tekrar alınır⁴⁸⁹.

Denkleştirme talebinin temeli olan müşteri çevresi, sürekli müşterilerden oluşur. Müşteri çevresi kavramı, düzenli olarak müvekkille ticari ilişkilerde bulunan ve gelecekte de ticari ilişkilerini sürdürecekleri düşünülen müşterilerdir. Ticari ilişkilerin sürdürülmesi, devam eden siparişlerin verilmesiyle olur. Denkleştirme talebinin doğabilmesi için, acentenin bir müşteri çevresi yaratması gerekir. Acentenin çabasıyla kazandırılan yeni müşteri ile müvekkil arasındaki ilişki süreklilik gösterirse, acentenin müşteri çevresi yarattığı kabul edilir⁴⁹⁰.

---

⁴⁸⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.66, s.1307; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.12, s.396; **Stötter**, Handelsvertreter, s.192; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.7, s.337; Seyahat acentelerinde, belli bir müşterinin sürekli sayılabilmesi için, müşterinin sözleşme yapmasında uygun fiyat teklifinin tek başına etkisinin olmaması, müşterinin özellikle belli bir müvekkille sözleşme yapmayı arzulaması gerekir (**Stötter**, Handelsvertreter, s.193; **Behrend**, s.1566). Alman Federal Mahkemesi kararları gereğince, seyahat acentelerinin denkleştirme talebinin hesaplanmasında, sürekli müşterilerin tespitinde en az 3 kere yer ayırtmış, rezervasyon yaptırmış müşteriler karine olarak sürekli müşteri kabul edilmiştir. Bk. **BGH**, 23.3.1974 (NJW 1974, s.1242-1243); **BGH**, 6.8.1997 (NJW 1998, s.71-73); **BGH**, 20.11.2002 (NJW 2003, 1241; DB 2003, 142).

⁴⁸⁹ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.12, s.396; **Lettl**, Nr.47, s.134; **Ensthaler**, Nr.15, s.524.

⁴⁹⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.66, s.1307; **Canaris**, Nr.106, s.273; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.12, s.396-397; **Steinbeck**, Nr.10, s.160; **Lettl**, Nr.47, s.134; **Ensthaler**, Nr.15, s.524; **Kaumanns**, s.138.

4. HESAPLAMADA DİKKATE ALINACAK MÜŞTERİLER

a. ACENTENİN ÇABASI İLE MÜŞTERİ KAZANILMASI ARASINDAKİ NEDENSELLİK BAĞI

Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, acentenin kendi çabasıyla yeni müşteriler kazandırması ve bir müşteri çevresi yaratması gerekir. Bunun gerçekleştiğinin kabul edilebilmesi için acentenin çabası ile yeni müşterilerin müvekkille ticari ilişki kurmaları arasında nedensellik bağının bulunması yeterlidir⁴⁹¹. Müşteriyle kurulan ilişkinin sadece acentenin çabasından kaynaklanması, bu ilişkinin kurulmasının tek nedeninin acentenin çabası olmasını gerekmez. Müşterinin ticari ilişki kurmasına yol açan diğer etkenler yanında acentenin bu yönde bir çabasının varlığı, bu çaba ile müşteri kazanılması arasında nedensellik bağının oluştuğunun kabulü için yeterlidir. Müşteri; markanın etkisi, müvekkilin tekel olması veya müvekkilin kendi çabası gibi nedenlerin etkiyle sözleşme yapsa dahi, bu durum acentenin denkleştirme hakkını tamamen ortadan kaldırmaz. Acentenin çabası ile kazanılan müşteriler arasındaki nedensellik bağının zayıflığı, hakkaniyet denetiminde dikkate alınmalıdır⁴⁹².

Denkleştirme talebinin doğmasında, müşterilerin geniş bir coğrafi bölgede yer almaları, müvekkilin olağanüstü çaba ve reklâm faaliyetleri ile tüm müşterilerle ticari ilişki kurması gibi etkenlerin dikkate alınması gerekir⁴⁹³. Örneğin benzin istasyonları işleten acentelerin denkleştirme talebinde, böyle bir durum gündeme gelebilir. Çünkü benzin istasyonlarının müşterilerin sürekli müşteri sayılması zordur. Benzin alımında, şoförler en yakın ve en ucuz benzin veren istasyonu seçerler ve istasyonda verilen hizmetin müşterilerin seçiminde büyük bir etkisi yoktur⁴⁹⁴.

⁴⁹¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.62, s.1305; **Canaris**, Nr.107, s.273; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.14, s.397; **Schmidt**, Handelsrecht, s.741; **Nocker**, Nr.290, s.75; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.6c, s.341-342; **Westphalen**, DStR 1995 Heft 40, s.1555; **Bühler**, Nr.24, s.192; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.5-5a, s.704-705.

⁴⁹² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.62, s.1306; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.14, s.397; **Oetker**, Nr.44, s.155; **Schmidt**, Handelsrecht, s.741; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.11-12, s.338; **Lettl**, Nr.48, s.133-134; **Ball**, s.23; **Kaumanns**, s.142; **Westphalen**, DStR 1995 Heft 40, s.1555.

⁴⁹³ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.13, s.339.

⁴⁹⁴ **Canaris**, Nr.107, s.273.

Yine bölge acentelerinde, benzer bir sorun yaşanabilir. Eğer bölge acentesinin çabası olmaksızın onun bölgesinde sürekli müşteriler kazanılmışsa, bölge acentenin çabası ile söz konusu müşterilerin kazanılmasında nedensellik bağının zayıf olduğu veya hiç bulunmadığı kabul edilmelidir. Bu durumda, acente kendi etkisi olmaksızın acentelik sözleşmesi süresi içinde kurulan ticari ilişkiler dolayısıyla ücrete hak kazanır. Ancak acentenin bu müşteri çevresi için denkleştirme talebi doğmaz. Bölge acentesi, sadece kendi çabasıyla kazanılan müşteriler için denkleştirme talebinde bulunabilir⁴⁹⁵.

b. İSPAT YÜKÜ

Müvekkilin menfaatinin ortaya çıkmasının nedeni, acentenin yeni ve sürekli müşteriler kazandırmasıdır. Yoksa acentenin müvekkile sağladığı başkaca menfaatler, örneğin bilgisayar ağının karşılıksız olarak müvekkile bırakılması gibi denkleştirmeye etki etmez. Bu nedenle denkleştirme talep eden acente, yeni müşteriler kazandırdığını ve bu müşterilerin sürekli müşteriler olduklarını ispatlamalıdır. Diğer bir ifade ile ispat yükü, lehine haklar çıkaran acenteye aittir.

Acentelik sözleşmesi imzalandıktan sonra, acente aracılığıyla müvekkille ilk kez ticari ilişki kuran müşterilerin, yeni müşteri olduğu kabul edilebilir⁴⁹⁶.

Acentenin müşteri potansiyelinin bulunması, acentenin müvekkile müşteriler kazandırdığının kabulü için yeterli değildir. Müşteri çevresinin oluştuğunun kabulü için, sürekli müşterilerin bulunması gerekir. Başka bir ifade ile sadece sürekli müşteriler, acentenin denkleştirmeye esas müşteri çevresine dâhil olur. Çünkü yeni ve sürekli müşterilerden oluşan müşteri çevresi ile acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihten sonra da, müvekkilin ticari ilişki kurması beklenir⁴⁹⁷.

---

⁴⁹⁵ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.9, s.336-338; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.62, s.1306; **Stötter**, Handelsvertreter, s.193; **Nocker**, Nr.296, s.77.

⁴⁹⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.63, s.1306; **Schmidt**, Handelsrecht, s.746; **Ensthaler**, Nr.2, s.521; **Stötter**, Handelsvertreter, s.195; **Nocker**, Nr.309, s.81. Acente, acentelik sözleşmesine girmeden önce, acentelik sıfatı dışında bir sıfatla belli bir müşteri çevresi edinmiş ve önceden oluşturduğu bu müşterilerle müvekkilin ticari ilişki kurmasını sağlamışsa, acente ticari ilişki kurulan müşterilerin tümünün yeni müşteri olduğunu iddia edebilir (**Ensthaler**, Nr.14, s.523).

⁴⁹⁷ **Stötter**, Handelsvertreter, s.195.

Eğer müşteri çevresinin oluşumu çekişmeli ise, başka bir ifade ile acentenin müvekkile kaç müşteri kazandırdığı, kazandırılan bu müşterilerin yeni müşteri olup olmadığı uyumsuzluk konusu ise, mahkeme acentenin kazandırdığı müşteri çevresini tespit etmeye çalışır. Bu tespit müvekkilin cirosuna, acentelik sözleşmesinin başlangıcında var olan ve sözleşmenin sona erdiği tarihte acentenin müvekkile devrettiği müşteri sayısına bakılır⁴⁹⁸.

Cironun azalması veya eski müşterilerin kaybedilmesi acentenin denkleştirme talebini tamamen ortadan kaldırmaz. Ancak bu durum yapılacak denkleştirme hesaplanmasında hakkaniyet denetimi çerçevesinde bir indirim nedeni olarak kabul edilir. Çünkü ortaya çıkan bu olumsuz sonuca, müvekkilin davranışları (müvekkilin acentenin getirdiği müşterilerle sözleşme yapmaktan kaçınması gibi) veya başkaca sebepler (mücbir sebepler, ithalat yasağı, zorlu hava koşulları nedeniyle bir süre mal sevkiyatının aksaması gibi) yol açmış olabilir⁴⁹⁹.

İspat faaliyetinde, taraflar ticari defterlerindeki kayıtlardan, müşteri listelerinden, faturalarından, müşterilere ve alışveriş sıklıklarına ilişkin elektronik verilerden yararlanabilirler⁵⁰⁰.

B. MÜVEKKİLİN ÖNEMLİ MENFAATLER ELDE ETMESİ

1. MENFAAT KAVRAMI

Müvekkil, acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra acentenin oluşturduğu müşteri çevresi ile ticari ilişkilerini kullanmaya devam edebilir. Acentenin kazandırdığı müşterilere mal satabilir, hizmet sunabilir ve cirosunu artırabilir.

⁴⁹⁸ **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.63, s.1306; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.19, s.341; **Schmidt**, Handelsrecht, s.741.

⁴⁹⁹ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.18, s.340-341.

⁵⁰⁰ Benzin istasyonlarının müşterileri sıkça değişen, belli bir istikrarı olmayan müşterilerdir. Ancak buna rağmen acente veya tek satıcı olarak çalışan benzin istasyonlarına denkleştirme talep etme hakkı tanınmalıdır. Benzin istasyonlarının sürekli müşterileri, tahmini olarak belirlenebilir. Bununla birlikte benzin istasyonu işleticisi, ispat faaliyetini kolaylaştırmak için müşteri listesini sunabilir veya rakamsal dökümanlar düzenleyebilir. Gelişen elektronik kayıt araçları ile benzin satın alanların sayısı tespit edilebilir. Araç plakalarının kayıt edilmesi ile sürekli müşterilerin oranı tespit edilebilir (**Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.67, s.1307; **Hollenbach**, s.607; **Schreiber**, s.3737). Aynı yönde **BGH**, 10. 7. 2002, NJW-RR 2002 Heft 22, s.1548; **BGH**, 6. 8. 199, NJW 1998 Heft 1-2, s.71.

Müvekkil, tüm bunları yaparak, acenteye ücret ödeme yükümlülüğü olmaksızın kazanç elde edebilir. Bu durumun müvekkilin menfaatine yol açtığı kabul edilmelidir⁵⁰¹.

Müvekkilin elde ettiği menfaat meşrudur. Müvekkilin menfaati, müvekkil acentenin oluşturduğu ticari bağlantılardan kaynaklanan imkânları gerçekten kullandığında somutlaşır⁵⁰².

Müvekkilin menfaatleri, ticari ilişkilerin devamından kaynaklanan menfaatler ve diğer menfaatler olarak ikiye ayrılabilir. Müvekkilin menfaatine yol açan bu durumları daha yakından inceleyelim.

a. TİCARİ İLİŞKİLERİN DEVAMINDAN KAYNAKLANAN MENFAATLER

Müvekkil, acente tarafından oluşturulmuş müşteri çevresi ile ticari ilişkilerini devam ettirerek düzenli olarak menfaat elde edebilir. Acentenin kazandırdığı sürekli müşteriler, gelecekte ve belli aralıklarla sipariş vermeye yeni sözleşmeler akdetmeye devam ettikçe, müvekkilin kazanç elde edecektir⁵⁰³.

Müvekkilin menfaatinin oluştuğunu kabul etmek için, müvekkilin kişisel kazancı somut olarak gerçekleşmelidir. Müvekkilin menfaati, acentenin yarattığı müşteri çevresinden elde edebileceği gelire göre belirlenir. Denkleştirmenin sebebi sadece, acentenin müşteri çevresi yaratmak değildir. Önemli olan müvekkilin müşteri çevresinden gelecekte yararlanabilmesidir. Ürün değişikliği veya iş değişikliği durumunda denkleştirme ödenmemesinin nedeni de budur⁵⁰⁴.

---

⁵⁰¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.71, s.1308, Nr.76, s.1309-1310; **Canaris**, Nr.108, s.273; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.15, s.398; **Lettl**, Nr.50, s.134-135; **Ensthaler**, Nr.17, s.524; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.21, s.341; **Stötter**, Handelsvertreter, s.196; **Abraham**, s.47; **Thouvenin**, s.132; **Kaumanns**, s.147; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.42, s.197; **Thume**, BB 1994, Heft 34, s.2361; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.28, s.706.

⁵⁰² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.71, s.1308.

⁵⁰³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.72, s.1308; **Kaumanns**, s.150; **Bülow**, Nr.576, s.175; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.21, s.341.

⁵⁰⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.75, s.1309; **Brox**, Nr.223, s.114; **Ball**, s.23; **Westphal**, BB 1998, Heft 28, s. 1432; **Sturm**, s.1009.

Müvekkilin ticari işletme organizasyonu yapma, işini planlama özgürlüğü vardır. Müvekkil, isterse işletmesini kapatabilir. Böyle bir durum gerçekleşirse, acente denkleştirme hakkını kaybeder. Müvekkilin böylesi bir karar vermesine yönetim organizasyonu gereğince alınması gereken önlemler veya ekonomik gereklilikler yol açabilir. Müvekkilin bu önlemleri almasının bir zorunluluktan kaynaklanıp kaynaklanmadığı ve müvekkilin söz konusu önlemleri alma amacı denetlenmelidir. Alınan ticari karar, gereksiz ve keyfi ise, acenteye denkleştirme isteme hakkı tanınmalıdır. Müvekkil işini değiştirdiğinde, acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden yararlanmamaktadır. Ancak müvekkilin hakkını kötüye kullanmasının sonuçları acenteye yüklenemez. Bu sonuç hakkın kötüye kullanılması yasağının bir yansımasıdır⁵⁰⁵.

Müvekkilin işi bırakması haklı nedenlerden kaynaklanıyorsa, artık müvekkil acente tarafından oluşturulan müşteri çevresinden yararlanamaz ve müvekkilin menfaati gerçekleşmez. Örneğin iflas durumunda, müvekkil acentenin oluşturduğu müşteri çevresi ile ticari ilişkilerini devam ettiremez ve menfaat elde edemez⁵⁰⁶.

Aynı şekilde sözleşmenin sona ermesinde sonra müvekkilin ticari ilişkileri sürdürmesi yasal sebeplerle imkânsızlaşırsa, örneğin malın ticaretinin yasaklanması gibi, bu durumun dikkate alınması gerekir.

b. DİĞER MENFAATLER

Müvekkil, acente tarafından oluşturulan müşteri çevresini kullanmaya devam etmese dahi, istisnai olarak bazı menfaat elde edebilir⁵⁰⁷.

---

⁵⁰⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.72, s.1308; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.15, s.339; **Nocker**, Nr.323-327, s.84-85; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.20, s.400; **Ensthaler**, Nr.21, s.524-525; **Stötter**, Handelsvertreter, s.196; **Canaris**, Nr.108, s.273; **Lettl**, Nr.50, s.134-135; **Bülow**, Nr.576, s.175. **OLG Düsseldorf HVR Nr 130** “*Tasarruf önlemleri çerçevesinde müvekkil organizasyon şeklini değiştirirse, acentenin denkleştirmetalebi doğmaz*” (**Stötter**, Handelsvertreter, s.197).

⁵⁰⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.72-73, s.1308-1309; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.15, s.339.

⁵⁰⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.76, s.1309; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.13, s.339.

Müvekkilin bu menfaatleri, daha çok acentenin oluşturduğu müşteri çevresini başka bir tarzda kullanmasından kaynaklanır. Müvekkilin diğer menfaatlerine şu örnekler verilebilir. Acentenin oluşturduğu müşteri çevresi sayesinde işyerinin değeri artar ve müvekkil işletmenin satışından veya işyerinin devriden daha yüksek bir gelir elde edebilir. Müvekkilin ticari işletmesini satması durumunda, müşteri çevresinin hesaba katılması ve böylece işyerinin daha yüksek bir fiyata satılması hayatın olağan akışı gereğidir. İşyerinin satılmasında müşteri çevresinin satış fiyatını artırıcı etkisinin olduğu kabul edilir. Bu satışta bir anlamda müvekkil mevcut müşteri çevresini temlik etmekte ve bu nedenle gelir elde etmektedir⁵⁰⁸.

İş değişikliği yapan müvekkil, acentenin aracılık ettiğinden başka bir mal satmaya devam ederse, müvekkilin menfaatinin oluşup oluşmadığını tespitinde, acente tarafından yaratılan müşteri çevresine yeni malın satılıp satılmadığına bakılmalıdır⁵⁰⁹.

2. MÜVEKKİLİN MENFAATİNİN ÖNEMLİ OLMASI

Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için müvekkilin menfaatinin önemli olması gerekir. Ancak önemliliğin kesin bir ölçüsü yoktur. Müvekkilin menfaatinin önemli olup olmadığı, müvekkilin acentenin müşteri çevresi ile ne boyutta ticari ilişkiler kuracağı, ne kadar satış yapacağı, ne kadar kazanç elde edebileceği gibi kriterlere göre belirlenmeye çalışılır⁵¹⁰. Acentenin kazandırdığı müşteri çevresiyle kurulan ilişkiler sonucunda, müvekkilin toplam cirosu artmışsa, müvekkilin menfaatinin gerçekleştiği ve gelecekte müvekkilin önemli bir menfaat elde edeceği kabul edilir. Önemlilik kriterinde, acentenin kazandırdığı müşteri çevresi ile kurulacak ticari ilişkilerin devamlılığı da belirleyicidir.

Müvekkilin toplam ticari ilişkileriyle acente tarafından kazandırılan müşterilerin oranı önemlilik kriterini belirlemekte etkili değildir. Önemlilik kriterinde, acentenin devrettiği yeni müşteri sayısı ve bunlardan elde edilen gelirin boyutu önem

⁵⁰⁸ **Ensthaler**, Nr.19, s.525; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.13, s.339; **Sturm**, s.1012-1014.

⁵⁰⁹ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.15, s.339; **Nocker**, Nr.346, s.90; **Bamberger**, s.2670.

⁵¹⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.80, s.1310; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.15, s.398; **Abraham**, s.48; **Oetker**, Nr.43, dn. 81, s.155; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.21, s.341; **Nocker**, Nr.333, s.87; **Küstner/Thume**, Nr.561, s.208; **Bühler**, Nr.28, s.193; aynı yönde **BGH**, 15.11.1984, NJW 1985 Heft 15, s.860.

taşır. Eski müşterilerle yeni müşteriler karşılaştırılarak müvekkilin menfaat elde edip etmediği tespit edilir. Yoksa müvekkilin ticari ilişkilerinin toplamı, acentenin çabası sonucunda elde ettiği menfaati vermez⁵¹¹.

Müşteri çevresinin çok az büyümesi veya tekrar eden satışların miktarı, menfaatin tespitinde rol oynamaz. Toplam ciroda önemsiz, oldukça küçük bir değişiklik bile, müvekkilin menfaatini oluşturabilir. Hatta bazen cironun azalması durumunda dahi, müvekkilin menfaati oluşabilir. Çünkü toplam cirodaki değişiklikler, eski müşterilerin kaybedilmesinden kaynaklanabilir.

Müvekkilin önemli bir menfaatinin oluşup oluşmadığının tespitinde, eski müşteriler dikkate alınmaz. Sözleşme sırasında veya sonrasında eski müşterilerin ayrılması, ancak denkleştirme miktarı belirlenirken hakkaniyet denetiminde dikkate alınır⁵¹².

Acentenin kazandırdığı müşteriler, devam eden hizmetlerde objektif bir kötüleşme olmaksızın, sırf acente değişikliği nedeniyle başka bir yere gitmişlerse müvekkilin menfaati azalır veya ortadan kalkar. Acentenin müvekkili ile rekabet etmesi ve kazandırdığı müşterileri yanına çekmesi durumunda da müvekkilin menfaati oluşmaz. Bu durumda acente ya hiç denkleştirme talep edemez ya da daha az talep eder⁵¹³.

C. MÜVEKKİLİN MENFAATİNİN TESPİTİ

Müvekkilin menfaatinin tespitinde üç unsur aranır. Öncelikle acentelik sözleşmesinin sona erdiği anda var olan ve öngörülebilir şartlara göre, müvekkilin acentenin yarattığı müşteri çevresiyle ticari ilişkilerini devam ettirip menfaat elde edip etmeyeceği bulunmalıdır. Müvekkilin menfaatinin tespitinde, acentenin bıraktığı yeni

---

⁵¹¹ **Ensthaler**, Nr.17, s.524; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.21, s.341; **Kaumanns**, s.154; **Brox**, Nr.223, s.114; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.15, s.398; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.80, s.1310-1311.

⁵¹² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.80, s.1311; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.15, s.398; **Oetker**, Nr.43, s.155.

⁵¹³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.79, s.1310; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.19, s.399-400.

ve sürekli müşterilerden oluşan müşteri çevresi ve bu müşterilerle kurulan ticari ilişkinin boyutu önemlidir.

Müvekkilin menfaatinin tespitinde ikinci unsur, bu müşterilerin müvekkille ticari ilişkiye girecekleri tahmini süredir. Müşterilerin müvekkille ne kadar süre içinde ve ne kadar sıklıkla ticari ilişkilerini sürdürecekleri tahmin edilmeye çalışılır.

Son unsur, müşterilerin başka müvekkillere kayma oranının hesaplanmasıdır. Geçmişteki tecrübelerle bakılarak acentenin bıraktığı müşteri çevresinin, her yıl ne kadarlık kısmının azalacağı tespit edilmeye çalışılır. Bu işlemlerin sonunda, müvekkilin menfaati tahmini olarak tespit edilir⁵¹⁴.

1. MÜVEKKİLİN ACENTENİN KAZANDIRDIĞI MÜŞTERİ ÇEVRESİ İLE KURABİLECEĞİ TİCARİ İLİŞKİLERİN TESPİTİ

Müvekkilin menfaat elde etmesi için, acentenin kazandırdığı müşterilerle ticari ilişkilerini acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra da devam ettirmesi gerekir.

---

⁵¹⁴ İsviçre hukukuna göre, müvekkilin müşteri çevresinin genişletilip genişletilmediğinin hesaplanmasında somut olayın özelliklerine bakılır. 418 u 2 maddesinde belirtildiği gibi sözleşme süresi içinde acentenin yıllık net kazancı ortalama gelirini belirler. Eğer acentenin yıllık kazancı artmamışsa, acentenin çabasıyla müşteri çevresinin genişletilmediği sonucuna varılır ve bu durumda denkleştirme talebi düşer.

418 u'ya göre, acentenin müşteri çevresini genişletip genişletmediğinin tespitinde acentenin yıllık net kazancının hesaplanması net ve doğrudan denkleştirme koşuludur. Acenteler kendi müşterileri çevrelerini, delil olarak gösterirler. Müvekkilin menfaatini tahmin sürecinde, müşteri sayısındaki artışların yanı sıra, zaman içinde kazançtaki artışlar da dikkate alınmalıdır. Örneğin acentenin 17 aylık bir süre içinde, müşteri sayısını 85 müşteriden 120 müşteriye çıkarması önemli bir artış olarak kabul edilir. Artış en iyi, müşteri artışının yıllık yüzdesel oranı ile ortaya çıkar. Ortalama yıllık artış % 15 üstünde ise, artışın önemli olduğu kabul edilir. Müşteri çevresinin genişlemesinde sözleşme bitiminde mevcut müşterilerin sayısı esastır.

İsviçre Hukukuna göre, yıllık yüzdesel büyüme (artış oranı), müvekkilin önemli menfaat elde etmesi koşulunun gerçekleştiğini ortaya koyar. Bu varsayımsal bir tahmin sürecidir. Acenteye ödenmesi gereken denkleştirme miktarını kesin olarak ortaya koymaz (kanıtlamaz). Acenteye ödenmesi gereken miktarın belirlenmesinde, aynı zarar miktarının tespitinde olduğu gibi, olağan durumlar, her olayın somut özellikleri (acentelik ilişkisinin süresi gibi) dikkate alınır. Çünkü ödenecek miktarın belirlenmesinde, sözleşme ilişkisinin bitmesinden önceki son 5 yılda elde edilen ortalama yıllık kazanç dikkate alınır (baz alınır).

Eğer büyüme oranı azalıyorsa, müvekkilin önemli ölçüde menfaat elde etmeyeceği kabul edilebilir.

Mevcut müşterileri sayısının yıllık yüzdesel büyüme oranı, benzer sonuç ortaya çıkarır. Eğer büyüme eğrisi devamlı yükseliyorsa, müşteri çevresinin artmış ve artacak olduğu ve müvekkile ek borç yüklenmesinin haklı olduğunu ortaya çıkarır. Böyle bir durumda acentenin çabası sonucunda genişleyen müşteri çevresi çok büyüktür. Sadece sözleşmesel ücretlerin ödenmesi bu faaliyetin karşılığı olamaz (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.3c, s.334-335).

Acentenin yarattığı müşteri çevresinin tespitinde, acentenin kendi çabasıyla kazandırdığı yeni müşteriler önem taşır. Bu müşteriler, müvekkilin ilk defa acente sayesinde ticari ilişki kurduğu müşteriler veya acentenin çabasıyla eski ticari ilişkilerin canlandırılması, pekiştirilmesi sonucunda tekrar kazanılan müşterilerdir. Müvekkilin acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra bu müşterilerle ticari ilişkilerini devam ettirebilmesi için, söz konusu müşterilerin sürekli müşteri özelliği göstermesi gerekir. Kısaca özetlemek gerekirse müvekkilin menfaatinin tespitinde öncelikle acente tarafından kazandırılan ve süreklilik niteliği gösteren müşteri çevresinin boyutu önem taşır.

Ancak acentenin müvekkilin yararlanabileceği bir müşteri çevresi yaratması, denkleştirme ödenmesi için tek başına yeterli değildir. Çünkü denkleştirme tek başına acentenin yarattığı müşteri çevresi için ödenen bir karşılık değildir. Müşteri çevresi yaratılan birçok durumda, denkleştirme talebinin diğer koşullarının gerçekleşmediği gerekçesiyle acenteye bir karşılık ödenmeyebilir.

Müvekkilin menfaatinin doğduğunun kabulü için, acentenin kazandırdığı bu müşteri çevresiyle müvekkilin acentelik sözleşmesinin sonrasında da ticari ilişkiler kurma olasılığının bulunması gerekir. Müvekkilin menfaati, acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihte somut olarak gerçekleşmemiştir. Bu menfaat, gelecekte somutlaşacaktır. Acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihte var olan ve öngörülen koşullar dikkate alınarak, müvekkilin gelecekte bu müşterilerle ticari ilişki kurup, kazanç elde etme olasılığı müvekkilin menfaatinin gerçekleşeceğinin kabulü için yeterlidir.

Gelecekte kurulacak ticari ilişkilerden kaynaklanacak kazanç ancak tahmini olarak hesaplanabilir⁵¹⁵. Tahmin süreci acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihte başlar ve denkleştirme talebi bu noktaya göre oluşur. Fakat sözleşme ilişkisi sona

---

⁵¹⁵ **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.36, s.1311; **Ensthaler**, Nr.18, s.524; **Nocker**, Nr.337-339, s.88; **Abraham**, s.49-50; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.45, s.198-199; **Bühler**, Nr.30, s.194.

erdikten sonra ortaya çıkan oluşumlar veya önemli durumlar da bu aşamada dikkate alınmalıdır⁵¹⁶.

Müvekkilin gelecekteki kazancının belirlenebilmesi için, müvekkilin yeni müşterilerle ticari ilişkileri ne kadar süre için ve ne çapta yürüteceği tespit edilmelidir. Bu tespit yapılırken, her bir ticaret dalının özellikleri, pazarın durumu, rekabet koşulları, müşteri dalgalanmaları dikkate alınır. Menfaat miktarının tespit edilmesinde rol oynayan etkenler, en erken sözleşme ilişkisinin sona erdiği tarihte oluşur⁵¹⁷.

Sözleşme sırasında müvekkilin toplam cirosunun azalması, yeni müşterilerle kurulan ticari ilişkilerden menfaat elde edilmediğini/edilmeyeceğini göstermez. Eğer müvekkil, mal veya iş değişikliği nedeniyle müşterilere doğrudan değil de, bir toptancı üzerinden mal satıyorsa yine müvekkilin önemli menfaatinin doğduğu kabul edilir. Diğer bir ifadeyle, Müvekkil işletme sistemini değiştirmesine rağmen, doğrudan veya toptancı üzerinden (acente üzerinden son alıcıya ulaşmak yerine) satış yapmaya başlarsa, yine menfaat elde eder. Bu durumda da, müvekkil oluşturulan müşteri çevresi ile doğrudan temasa geçmese bile, satılan mallardan dolayı menfaat elde ettiği kabul edilir. Çünkü acentenin çabası ile müvekkilin kazancı arasında nedensellik bağı bulunmaktadır⁵¹⁸.

Müvekkil acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden her zaman yararlanamayabilir. Örneğin müvekkil, iflas eder veya ekonomik nedenlerle işini tasfiye ederse, artık oluşturulan müşterilerden yararlanamaz. Böyle bir durumda müvekkilden kaynaklanan rizikoyu, acente taşır⁵¹⁹.

Ticari işletmenin satılması durumunda, sürekli müşteriler işletmenin değerinin artırılmasında etki etmişse, bu etki oranında müvekkilin menfaatinin doğduğu kabul edilmelidir⁵²⁰.

---

⁵¹⁶ Öngörülemeyen değişikliklere şunlar örnek olarak gösterilebilir: Ekonomik kriz, yeni yasal değişiklikler...(**Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.15, s.398-399).

⁵¹⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.81, s.1311.

⁵¹⁸ **Ensthaller**, Nr.20, s.525; **Sturm**, s.1011.

⁵¹⁹ **Ensthaller**, Nr.21, s.524-525; **Nocker**, Nr.345, s.90.

⁵²⁰ **Stötter**, Handelsvertreter, s.196; **Ensthaller**, Nr.21, s.525; **Nocker**, Nr.346, s.90.

İşletmenin tasfiyesi, ana birliğin tasfiyesine bağlı ise denkleştirme talebi oluşmaz. Çünkü artık müvekkilin çalışması ve acentenin kazandırdığı müşteri çevresinden menfaat elde etmesi mümkün değildir. Ancak müvekkil, müşterileri çevresinden kardeş şirket üzerinden yaptığı mal sevkiyatı ile yararlanıyorsa, her ne kadar işletme tasfiye edilse veya işletmenin çalışma şekli değişse de müvekkilin doğrudan menfaat elde ettiği kabul edilmelidir⁵²¹.

2. MÜŞTERİLERİN MÜVEKKİLE TİCARİ İLİŞKİYE GİRECEKLERİ TAHMİNİ SÜRE

Müvekkil acentenin kazandırdığı müşteriler ile acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra menfaat elde edecektir. Müvekkilin menfaati, acentelik sözleşmesi sona erdiğinde derhal gerçekleşmez. Bu menfaat, acentenin kazandırdığı müşteriler ile ticari ilişkiler devam ettikçe doğacaktır. Bu müşteriler mal satın aldıkça, tekrar eden siparişlerde buldukça müvekkil bu müşterilerden kazanç elde edecek ve bunun karşılığında acenteye herhangi bir ücret ödemeyecektir.

Müvekkilin menfaatinin ne kadar olacağı, acentenin sağladığı müşteri çevresinin etkisinin ne zamana kadar devam edeceği, bu müşterilerin ne kadar süre boyunca ve ne kadar sıklıkla müvekkil ile ticari ilişki kuracaklarına bağlıdır. Normal hayat tecrübelerine göre, tüm koşullar dikkate alındığında yeni mal alma ihtiyacının doğacağı⁵²² ve ticari ilişkilerin devam edeceği süre, tahmini olarak belirlenir. Tahmin süresi belli bir zaman dilimini kapsar. Bu süre somut olayın özelliklerine göre değişir⁵²³. Bu süre Alman Mahkeme kararlarına göre ortalama 4 – 5 yıllık bir dönem olarak kabul edilmektedir⁵²⁴.

⁵²¹ **Stötter**, Handelsvertreter, s.196-197.

⁵²² Kural olarak 2–3 yıl olarak belirlenen bu (yeni mal alma ihtiyacı süresi) süre, dayanıklı tüketim mallarında 5 yıla kadar ve hatta bazı mallarda 10 yıla kadar çıkabilir. Örneğin forklift satışında malın kullanım süresinin 13 yılı bulabildiği belirtilmiştir. **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.82, s.1311; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.16, s.398; **Ensthaler**, Nr.38, s.528-529; **Ball**, s.25; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.34, s.1027; **Kaumanns**, s.158-159; **Stötter**, Handelsvertreter, s.196.

⁵²³ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.16, s.398.

⁵²⁴ **BGH HVR Nr.477** “Müvekkilin acentenin kazandırdığı müşteriler ile girdiği ticari ilişkilerden elde edeceği menfaat, tahmini bir zaman sürecine göre hesaplanır. Bu özellikle müvekkilin müşteri çevresi ile uzun süreli ilişkilerinde ortalama 4 yıl olarak hesaplanır”. **OLG Frankfurt HVR**

3. SÜREKLİ MÜŞTERİ ÇEVRESİNİN AZALMA ORANI

Acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihteki acentenin müşteri çevresi, ilerleyen zaman içinde sabit kalmaz. Yeni kazandırılmış müşterilerin bir kısmı, zaman içinde kaybedilir. Bu yüzden denkleştirme miktarının hesaplanmasında sürekli müşterilerin tümü toplam süre içinde sabit olarak hesaplanmaz. Acentenin kazandırdığı müşterilerin ne kadarlık kısmının müvekkile ticari ilişkilerine devam edeceği tahmini olarak hesaplanır. Bu oran her ticari ilişkinin özelliğine göre değişir. Alman uygulamasında bu oranın yıllık % 20 ile % 25 arasında belirlenmesinin, genel olarak hayatın olağan akışına ve ticari tecrübelere uygun olduğu kabul edilmektedir⁵²⁵. Bu hesaplamaların yapılabilmesi için, müşteri takip çizelgeleri ve diğer şematik hesaplamalardan yararlanır.

D. İSPAT YÜKÜ

Müvekkilin sözleşmenin sona ermesinden sonra da, acentenin kazandırdığı müşteri çevresinden menfaat elde edeceğini acente ispatlamalıdır. Başka bir ifadeyle, müvekkilin menfaatini ispat yükü, acentededir⁵²⁶.

Acentenin kazandırdığı müşterilerin müvekkile bağlı kalacaklarının, müvekkille ticari ilişkiler kurup, müvekkile menfaat sağlayacaklarının kesin olarak kanıtlanması mümkün değildir⁵²⁷. Acente bu ispat faaliyetinde, sözleşme süresince yaşanan olaylardan yararlanarak, hâkimde bir kanaat oluşturmaya çalışır. Acentenin kazandırdığı müşterilerin, sözleşme süresince müvekkille devam eden ve sıkça

---

Nr.428 “Müvekkilin acentenin kazandırdığı müşteri çevresi ile ne kadar süre boyunca ticari ilişkiye devam edeceği kanunda belirlenmemiştir. Çünkü müşteri dalgalanmaları her branşta farklılık gösterir. Müvekkilin elde edeceği menfaat, müşterilerin takip eden siparişleri ile gerçekleşir. Bu ticari ilişkinin devam edeceği süre ortalama 5 yıl olarak öngörülebilir” (Stötter, Handelsvertreter, s.196). **BGH**, 25.10.1984 (NJW 1985 Heft 15, s.859 Elektrikli ev aletleri hakkında); **BGH**, 31.1.1991 (WM 1991, s.1513-1617 Forklift hakkında); **BGH**, 26.2.1997 (NJW 1997, s.71 otomobiller hakkında).

⁵²⁵ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.12, s.396-397; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.133, s.1324; **Ensthaler**, Nr.39, s.529; **Hollenbach**, s.608.

⁵²⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.83, s.1311; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.22, s.400; **Ensthaler**, Nr.18, s.524; **Abraham**, s.51; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.35, s.1028; **Kaumanns**, s.162; **Saenger**, DB 2000, Heft 3, s.131; **Schaefer**, s.324; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.6b, s.710; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s.423-426.

⁵²⁷ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.3d, s.335-336; **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s.443.

tekrarlanan ticari ilişkileri, gelecekte de bu ilişkilerin devam edeceğinin bir göstergesidir⁵²⁸. Acente sözleşme süresince devam eden ticari ilişkilerini müvekkilin menfaatinin delili olarak ileri sürebilir. Acente ispat yükünü yerine getirirken usulüne uygun olarak tutulmuş ticari defterlerinden yararlanabilir. Acente vergi ödemelerini delil olarak kullanabilir⁵²⁹. Bunun yanı sıra acente müşteri listesini ibraz edebilir. Eğer acentenin müşteri listesi çok karmaşık ise, özellikle sigorta acenteliği ve benzin istasyonlarında ve seri halde satış yapan acentelerde müşteri listesi yoksa diğer hesaplama yöntemleri kullanılabilir. Örneğin istatistiksel verilere göre müvekkilin menfaati hesaplanabilir⁵³⁰.

Hâkim, müvekkilin menfaatinin oluşup oluşmadığını acentelik sözleşmesinin sona erme anında var olan ve öngörülebilir durumları dikkate alınarak tespit etmeye çalışır⁵³¹. Bu zor ve tahmine dayalı hesaplama sürecinde bazı pratik kurallara ulaşılmıştır. Bu kurallardan bir tanesi müvekkilin menfaatinin, acentenin ücret kaybından az olamayacağıdır⁵³².

Müvekkil, acenteye ödenmesi gereken denkleştirme talebinin müvekkilin elde edeceği tahmin edilen menfaatten az olması gerektiğini iddia ederse, bu iddiasını kanıtlamak zorundadır⁵³³.

İddia ve savunma tüm koşullara göre, olasılık hesaplarına göre ve makul ve beklenebilir verilere, bilgilere göre değerlendirilmelidir⁵³⁴.

---

⁵²⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.83, s.1311; **Ensthaler**, Nr.18, s.524; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.36, s.1028; **Kaumanns**, s.164.

⁵²⁹ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.3d, s.335-336; **Saenger**, DB 2000, Heft 3, s.131.

⁵³⁰ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.22, s.400-401; **Ensthaler**, Nr.38, s.528-529; **Stötter**, Handelsvertreter, s.195; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.18, s.340-341.

⁵³¹ **Ball**, s.25; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.195; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.30, s.1026; **Thume**, BB 2004, Heft 46,s.2478. Alman Federal Mahkemesi, 6.7.1998 tarihli bir kararında, denkleştirme talebinin hesaplanmasında acentelik sözleşmesinin sona ermesi anında mevcut olan ve öngörülebilir durumların dikkate alınacağını ifade etmektedir. Bu kararın gerekçesinde acentenin denkleştirme talep hakkının, acentelik sözleşmesini sona erdiği tarihte olduğu ve muaccel olduğu belirtilmektedir (**BGH, 6.7.1998**, DB 1997, s.2270). Aynı doğrultuda **BGH, 15.9.1999** (NJW-RR 2000, s.109).

⁵³² **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.22, s.400-401.

⁵³³ **Ensthaler**, Nr.18, s.524-525.

⁵³⁴ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.22, s.401.

III. ACENTENİN KAYBA UĞRAMASI

A. ACENTENİN ÜCRET KAYBI

1. GENEL OLARAK

Acentenin denkleştirme talebinin koşullarından biri, acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle acentenin kayba uğramasıdır. Acentenin kaybı, acentelik sözleşmesi devam etseydi, acentenin oluşturduğu müşteri çevresi ile gelecekte imzalanacak ticari ilişkilerden elde edeceği ücretten kaynaklanır. Sözleşmenin sona ermesi nedeniyle, acente artık bu müşteri çevresiyle aracılık faaliyetini sürdüremeyecek ve ücret elde edemeyecektir⁵³⁵.

Acentenin oluşturduğu müşteri çevresiyle gelecekte ortaya çıkacak ticari ilişkiler, hem müvekkilin kazancının hem de acentenin kaybının belirlenmesi için temel kriterdir. Çünkü müvekkil sözleşmenin sona ermesinden sonra, acentenin oluşturduğu müşteri çevresini kullanarak menfaat elde eder. Bu da acentenin müşteri çevresinin bedel ödenmeksizin kullanılmasına, başka bir ifade ile acentenin ücret kaybına yol açar. İstisnai durumlar bir tarafa bırakılırsa, müvekkilin kazancı ile acentenin kaybının birbirinin karşılığı olduğu ve her ikisi arasında sıkı bağlantı bulunduğu sonucuna varabiliriz⁵³⁶.

Alman Ticaret Kanununun 89b/1,2 maddesinde ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 122/1.b maddesinde acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, acentenin kayba uğraması şartı aranmaktadır. Ancak Sigortacılık Kanununda, Avrupa Birliği Direktifinde ve İsviçre Borçlar Kanununda acentenin denkleştirme talep

---

⁵³⁵ **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.84, s.1312; **Canaris**, Nr.109, s.273; **Brox**, Nr.223, s.114-115; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.23, s.401; **Oetker**, Nr.45, s.155; **Schmidt**, Handelsrecht, s.742; **Steinbeck**, Nr.10, s.160; **Lettl**, Nr.51, s.135; **Ensthaler**, Nr.22, s.525-526; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.23, s.342; **Nocker**, Nr.364, s.95; **Abraham**, s.52-54; **Troppman**, s.13; **Ball**, s.25; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.33; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.96, s.1054; **Kaumanns**, s.165; **Küstner/Thume**, Nr.631, s.233; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.20, s.305; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.46, s.199; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.8, s.258; **Westphalen**, DStR 1995 Heft 40, s.1555-1556.

⁵³⁶ **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.84, s.1312; **Bülow**, Nr.576, s.175; **Stötter**, Handelsvertreter, s.198.

edebilmesi için acentenin kayba uğraması açık olarak aranmaz⁵³⁷. Söz konusu düzenlemelerde acentenin denkleştirme talep hakkını kullanabilmesinin şartları sadece müvekkilin menfaati ve hakkaniyettir. Sigortacılık Kanununun, Direktifin ve İsviçre Borçlar Kanununun yorumunda bu noktaya dikkat etmek gerekir⁵³⁸. Acentenin kayba uğraması, hakkaniyet denetiminde dikkate alınır. Ancak bu durum uygulamada pratik bir etki doğurmaz. Çünkü acente, ücret kaybını kanıtlamak zorunda değildir. Müvekkilin menfaatinin bulunması, acentenin ücret kaybının karşılığı olarak kabul edilir. Buna göre, acentenin ücret kaybının en az müvekkilin menfaati kadar olduğu kabul edilmektedir⁵³⁹. Bu nedenlerle, Sigortacılık Kanununda her ne kadar bu konuda açık bir hüküm olmasa da, işin niteliği gereği, acentenin sözleşmenin sona ermesiyle müşteri çevresini kaybederek, olası kazancından yoksun kalması koşulu aranmalıdır.

2. ÜCRET KAYBININ HESAPLANMASINDA DİKKATE ALINAN ÜCRETLER

Acentelik sözleşmenin sona ermesi ile acentenin temsil yetkisi sona erer. Artık acente müvekkili ad ve hesabına aracılık faaliyetinde bulunamaz. Bunun doğal sonucu olarak da acente ücret kaybına uğrar. Acenteye ödenecek denkleştirme ile acentenin kaybı giderilmeye çalışılır. Ancak denkleştirme, acentenin acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle mahrum kaldığı tüm ücretlerinin kendisine ödenmesini sağlamaz. Acentenin ücret kaybında dikkate alınacak ücretler, acentenin sürekli müşteri çevresinden elde edebileceği ücretlerdir⁵⁴⁰.

---

⁵³⁷ İsviçre doktrinde maddenin niteliği gereği böyle bir koşulu ihtiva ettiği kabul edilmektedir (**Demisch**, Die Kundschaftenschädigung des Agenten, s.82).

⁵³⁸ **Oetker**, direktifte, acentenin sözleşme ilişkisinin sonunda ücret kaybına uğramasına dahi, denkleştirmeye hak kazanabileceğinin düzenlendiğini, bunun istenmeyen bir sonuç olduğunu, direktifin öyle bir sonuca yol açmayacak şekilde yorumlanması gerektiğini ifade etmektedir (**Oetker**, Nr.45, dn. 87, s.156; aynı doğrultuda **Küstner/Manteuffel**, BB 1990, Heft 5 s.297).

⁵³⁹ **Canaris**, Nr.110, s.273-274; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.32, s.404; **Oetker**, Nr.45, dn. 87, s.156; **Lettl**, Nr.51, s.135; **Küstner/Thume**, Nr.633, s.233; **Küstner/Manteuffel**, BB 1990, Heft 5 s.297.

⁵⁴⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.132a, s.1324; **Westphalen**, DStR 1995 Heft 40, s.1556.

Hesaplanacak ücretler, müvekkilin acentenin oluşturduğu müşteri çevresi ile acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra akdetmesi beklenen ve acentelik sözleşmesi devam etseydi acenteye ödenecek olan ücretlerdir⁵⁴¹.

Acentenin ücret kayıpları, gelecekte kurulacak ticari ilişkilerden kaynaklanır⁵⁴². Gelecekteki ticari ilişkilerin acentenin ücret kaybına yol açması için, bu ilişkilerin acentenin müşteri çevresi ile yapılması beklenir. Burada nedensellik bağının kabulü için, acentenin çabası yeterlidir. Ticari ilişkinin sadece acentenin çabasıyla gerçekleşecek olması önemli değildir. İlişkinin kurulmasına, acentenin çabasının yanı sıra başkaca etkenler de yol açabilir. Bu nedenle, acentenin ücret kaybına uğradığının kabulü için, acentenin çabasıyla oluşturulan müşteri çevresi ile ticari ilişkiler kurulacak olması yeterlidir⁵⁴³.

Aynen müvekkilin menfaatinin hesaplanmasında olduğu gibi, acentenin kaybının hesaplanma sürecinde de, müvekkilin, acentenin oluşturduğu müşteri çevresi ile gelecekte kuracağı ticari ilişkiler temel alınır. Hesaba esas alınan ücretler, aracılık faaliyetinden kaynaklanan brüt ücretlerdir. Aslında, brüt ve net ücret kavramları acentelik hukukuna yabancı kavramlardır. Çünkü acente kural olarak işletme masraflarını üstlenir. Acente aracılık faaliyetinin karşılığında müvekkilden tek bir ücret elde eder. Bu ücret, brüt ücrettir. Sözleşme gereğince, acentenin işletme giderlerinin bir kısmının müvekkilce kararlaştırılması durumunda da sonuç değişmez. Çünkü acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra artık müvekkil acentenin masraflarını ödemeyecektir. Bu nedenle her durumda acentenin kaybı brüt ücret üzerinden hesaplanır⁵⁴⁴.

---

⁵⁴¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.87, s.1313; **Canaris**, Nr.109, s.273; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.26, s.402; **Ensthaler**, Nr.23, s.526; **Stötter**, Handelsvertreter, s.199; **Martinek/Semler/ Habermeier**, § 15, Nr.25, s.343; **Nocker**, Nr.373, s.98; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.47, s.199.

⁵⁴² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.87, s.1313; **Kaumanns**, s.169; **Canaris**, Nr.109, s.273; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.25, s.343; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.97, s.1054.

⁵⁴³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.87, s.1313; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.26, s.402; **Canaris**, Nr.104, s.272.

⁵⁴⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.89, s.1313; **Oetker**, Nr.45, s.155; **Schmidt**, Handelsrecht, s.742; **Stötter**, Handelsvertreter, s.200; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.25,

Acentenin uğrayacağı kaybın miktarının tespiti, sözleşmenin devamında yapılacak sözleşmelerden kaynaklanan ücret gelirlerinin tahminine dayanır. Tahmini kayıp, gelecekte kurulacağı tahmin edilen ilişkilerin çapına ve sıklığına göre tespit edilir⁵⁴⁵.

Acentenin kaybının hesaplanması, yeni müşterilerin cirosundan doğar. Bu hesaplamada, acentenin son sözleşme yılındaki cirosu dikkate alınır. Tahmin sürecinde, ticari ilişkinin yeni ve sürekli müşteriler arasında olmasına dikkat edilir. Gelecekteki tahmin süreci, en azından sürekli müşterilerin cironun yüzde kaçını oluşturduğuna göre şekillenir⁵⁴⁶.

Denkleştirmenin anlamı ve amacına uygun olarak, tahmin sürecinde sadece aracılık etme ve sözleşme akdetme faaliyeti karşılığında elde edilmesi muhtemel ücretler dikkate alınır. Acentenin aracılık faaliyeti ile doğrudan bağlantısı olmayan aksine yönetim faaliyetinden kaynaklanan ücretler hesap dışı bırakılır. Hesap dışı bırakılan ücretler, yönetim faaliyeti nedeniyle, depo masrafları, malların ulaştırılması için ödenen masraflar veya tahsil nedeniyle ödenen ücretlerdir^{547,548}. Bu ücretler, müşteri çevresinin yaratılması için ödenen bir karşılık değildir. Bu nedenle, bu ücretler için denkleştirme yükümlülüğü doğmaz⁵⁴⁹.

---

s.343; **Nocker**, Nr.374, s.98; **Küstner/Thume**, Nr.779, s.285; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.53, s.201; **Bühler**, Nr.59, s.43 **Kaumanns**, s.175-176.

⁵⁴⁵ **Canaris**, Nr.109, s.273; **Steinbeck**, Nr.10, s.160; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.89, s.1313; **Stötter**, Handelsvertreter, s.200; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.26, s.344.

⁵⁴⁶ **Ensthaler**, Nr.25, s.526.

⁵⁴⁷ **Canaris**, Nr.109, s.273; **Schmidt**, Handelsrecht, s.742; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.23, s.342, Nr.27, s.344; **Lettl**, Nr.51, s.135; **Abraham**, s.55; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.132b, s.1324; **Kaumanns**, s.179-181; **Küstner/Thume**, Nr.779, s.285; **Westphalen**, NJW 2003 Heft 28, s.1988-1989.

⁵⁴⁸ Bu konuda benzin istasyonları için özel bir durum söz konusudur. Çünkü müşteri benzin istasyonundan sadece benzin satma faaliyetine aracılık etmesini beklemez, ayrıca benzinin depolanması, ulaşımı ve diğer hizmetler benzin istasyonunun faaliyet alanı içindedir. Bu hizmetler için ödenen ücretlerin büyük bir kısmı da acentenin ücret kaybı içinde değerlendirilmelidir. Böylece benzin istasyonu işleten acente daha yüksek bir denkleştirme talebini hak eder (**Ensthaler**, Nr.26, s.526; **Schreiber**, s.3738).

⁵⁴⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.91, s.1314; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.30, s.403; **Ensthaler**, Nr.26, s.526; **Nocker**, Nr.386-387, s.101-102; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.34; Acente ücretlerini toplu şekilde alıyorsa, yani acente müşteri kazandırma faaliyetlerinden ve yönetim faaliyetlerinden kaynaklanan ücretleri aynı anda elde ediyorsa, hâkim delilleri serbestçe

Bölge acentelerinin, kendi çabaları dışında akdedilen sözleşmelerden elde ettikleri ücretler, acentenin kaybını oluşturmaz. Bu ücretler denkleştirme talebi doğurmaz⁵⁵⁰.

Acentenin ileride aracılık faaliyetlerine devam edip etmeyeceği, gelecekte oluşacak ücret kaybının hesaplanmasında önem taşımaz. Acente çalışmasına hastalık veya yaşlılık nedeniyle son vermiş olsa dahi, denkleştirme talep edebilir⁵⁵¹. Eğer acente ölürse, denkleştirme talebi mirasında yer alabilir. Acentenin ölmesi nedeniyle devam eden ticari ilişkilerden ücret talep edebilme yeteneğinin ortadan kalkmış olması bu sonucu değiştirmez⁵⁵².

B. ACENTENİN ÜCRET KAYBININ TESPİTİ

Yukarıda açıkladığımız gibi acentenin kaybına esas olan ücretler, acentenin aracılık faaliyeti nedeniyle elde edeceği ücretlerdir. Bu ücretlerin acentenin kazandırdığı yeni müşterilerden elde edilecek kısmı acentenin kaybını oluşturur. Acentenin ücret kaybı, gelecekte gerçekleşecektir. Bunun tespiti varsayıma dayanır. Acentelik sözleşmesinde var olan ve öngörülebilir olaylar esas alınır. Hâkim geçmiş ve mevcut koşulları temel alarak gelecekte ortaya çıkacak ücret kaybını tespit etmeye çalışır.

Acentenin ücret kaybının tespitinde acentenin son sözleşme yılında elde ettiği ücretler esas alınır. Acentenin kazandırdığı müşteri çevresinin azalma oranı ve tahmini olarak ne kadar süre boyunca ve sıklıkta müvekkille ticari ilişkiye girecekleri tespit edilir. Acenteye yapılacak toptan ödeme nedeniyle faiz indirimi uygulanarak acentenin kaybı hesaplanır⁵⁵³.

---

takdir etme yetkisi çerçevesinde, hangi kısmın ücret kaybı hesabında dikkate alınacağını tespit eder (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.94, s.1315). Ücretlerin yönetim faaliyetinden kaynaklandığını ispat yükü müvekkildedir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.92-94, s.1314-1315).

⁵⁵⁰ **Nocker**, Nr.391, s.103; **Ball**, s.26-27; **Habscheid**, s.359. Aksi görüşte **Kaumanns**, s.172; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.20, s.305.

⁵⁵¹ **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.25, s.342-343.

⁵⁵² **Brox**, Nr.223, s.114-115; **Ball**, s.26-27.

⁵⁵³ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.29, s.403; **Hollenbach**, s.608.

1. TEMEL YIL (SON 12 AY)

Acentenin ücret kaybının hesaplamasının çıkış noktası, sözleşmenin sona ermesinden önceki yılda (son 12 ay içinde) acentenin müşteri çevresinden elde ettiği ücretlerdir⁵⁵⁴.

Son yıl içinde normal olmayan olağanüstü gelişmeler yaşanmışsa, acentenin ücret kaybının ortalama değerini tespit etmek için sözleşme süresi içindeki başka bir 12 aylık zaman diliminden yararlanır. Örneğin ciro son yıl, geçmiş yıllara nazaran olağanüstü ölçüde azalmışsa, istisnai olarak geçmiş yılların ücreti dikkate alınabilir. Böyle bir durumda, daha önce fikir verebilecek yıllar vasıtasıyla uzun süreli acentelik ilişkisinde acentenin yıllık kazancı bulunur⁵⁵⁵.

Sözleşme süresi 12 aydan kısa ise sözleşme süresi içinde ortaya çıkan ücretler dikkate alınır. Sözleşme süresi aya bölünür 12 ile çarpılır⁵⁵⁶.

Acentenin uğradığı ücret kaybı hesaplanırken, son yılın net kazancının dikkate alınması gerekir. Net kazanç, brüt ücretten, acentenin tasarruf ettiği masrafların, malların teslimi için kiralanan depo kiralama masrafları, vergi, işletme ve personel gideri gibi, düşülmesiyle bulunur⁵⁵⁷.

2. MÜŞTERİ ÇEVRESİNİN AZALMA ORANI

Zaman süreci içinde, acentenin kazandırdığı yeni müşterilerin başka kişilerle ticari ilişkiler kurmasıyla müşteri çevresi azalabilir. Acente tarafından kazandırılan

⁵⁵⁴ **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.29, s.403; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.27, s.344; **Küstner/Thume**, Nr.741, s.271; **Thume**, BB 1999 Heft 45, s.2310.

⁵⁵⁵ **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.29, s.403; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.27, s.344; **Nocker**, Nr.406, s.106; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.131, s.1323; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.6b, s.340. Bu ölçüm ilkeleri rotasyon sisteminde dahi geçerlidir. Acentenin bölgesinin değişmesinde ve rotasyona rağmen varsayımsal olarak son 12 ayda kazandırılan müşterilerle işlerin devam ettiği kabul edilmelidir. Hesaplama bu varsayım üzerinden yapılır. Ancak bölge değişikliği hakkaniyet denetiminde gözönünde tutulmalıdır. Rotasyon sistemine tabi acentelerin kayıplarının hesaplanabilmesi için acentenin faaliyet gösterdiği tüm bölgeler dikkate alınmalıdır (**Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.29, s.403; **Schaefer**, s.324-325; **Thume**, BB 1999 Heft 45, s.2313). Aynı yönde **BGH**, 28. 4. 1999, NJW 1999 Heft 36, s.2668; **BGH**, 10.05.1984, NJW 1985 Heft 1-2, s.58.

⁵⁵⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.131, s.1323-1324; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.6b, s.340; **Ensthaler**, Nr.39, s.529.

⁵⁵⁷ **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.29, s.403; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.27, s.344.

müşteriler, sonsuza kadar müvekkil ile ticari bağlarını devam ettirmezler. Ekonomik nedenlerle, marka etkisi, rekabet koşulları gibi nedenlerle, moda akımlarının etkisiyle veya başkaca nedenlerle başka yerlerden alışveriş yapabilirler. Acentenin uğradığı kayıp hesaplanırken, acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihte, müvekkile bıraktığı müşteri çevresinin uzun yıllar sabit kalacağı kabul edilirse, müvekkilin zararına sonuçlar ortaya çıkar. Çünkü her geçen yıl devredilen bu müşteri çevresinden azalmalar yaşanacak, müvekkilin bu müşteriler nedeniyle elde edeceği kazanç azalacaktır.

Bu azalma oranı hesaplanırken, geçmişteki deneyimlerden yararlanılır. Acentenin kazandırdığı müşterilerden elde edilen cirolar karşılaştırılır. Her yılın bitimindeki ciro rakamları karşılaştırılarak ortalama azalma oranı tespit edilir⁵⁵⁸. Bu hesaplama yapılırken, yeni kazandırılmış sürekli müşteri çevresinden elde edilen yılın başındaki ciro ile yılsonundaki ciro arasındaki farktan yararlanılır. Karar daha çok sözleşmenin bitiminden önceki yılın oranı dikkate alınarak verilmelidir⁵⁵⁹.

Bu oranın tespitinde, müşterileri sayısının azalmasına bakılmaz. Önemli olan ciro azalmasıdır. Müşterilerin sayısının azalması, ciroda, satılan mal sayısında bir etki yapmıyorsa bu azalma önemsizdir. Özellikle müşteri sayısının çok fazla olduğu ve müşterilerin değişik oranlarda mal aldığı ticari işletmelerde, müşteri sayısının azalması, ciroya etki etmez. Eğer az miktarda alışveriş yapan müşteriler başka müvekkillere kayar, ancak büyük oranda mal satın alan müşteriler sabit kalırlarsa, azalma oranı çok az olur veya hissedilmez. Ancak çok büyük oranlarda mal alan tek bir müşterinin başka bir müvekkille çalışmaya başlaması, ciroyu önemli derecede etkileyebilir ve yüksek bir azalma oranının ortaya çıkmasına neden olabilir⁵⁶⁰.

Müşterinin yüksek oranda başka yere kayması istisnai olarak başka bir sebebe dayanabilir. Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra yüksek oranda müşteri azalması yaşanacağını müvekkil kanıtlamalıdır. Örneğin acente, acentelik sözleşmesinin bitiminden önce, rakip bir müvekkil ile ilişki kurup, müşterilerini oraya

---

⁵⁵⁸ **Westphal**, Saenger/Schulze, s.33.

⁵⁵⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.133, s.1324; **Ensthaler**, Nr.39, s.529; **Nocker**, Nr.399, s.104-105; **Küstner/Thume**, Nr.748, s.272/-273; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.33.

⁵⁶⁰ **Westphal**, Saenger/Schulze, s.33; **Küstner/Thume**, Nr.748-749, s.272-273.

yönlendirebilir. Böyle bir durumda, sözleşme sona erdikten sonra yüksek oranda bir kayma (azalma) gerçekleşeceği öngörülebilir⁵⁶¹.

Yüzde hesabıyla elde edilen müşterinin başka yere taşınması durumunda, her tek tahmini yıl için önceki yıla bakılarak hesaplama yapılmalı ve kayıplar ortaya çıkarılmalıdır. Örneğin 100.000 YTL'lik bir ciroda müşteri azalma oranı % 10 ise, ilk yılın ücret kaybı 90.000 YTL, ikinci yıl 81.000 (90.000 YTL' nin % 10'u) ve üçüncü yıl 72.900 YTL üzerinden yapılmalıdır. Tüm yılların hesabının ilk yılki oran üzerinden yapılması uygun değildir. Çünkü böyle bir hesaplamada ilk yıl 90.000, ikinci yıl 80.000, üçüncü yıl 70.000 YTL ortaya çıkar. Bu da müşteri kayıp oranının geçen yıllarda daima yüksek çıkarır ve sonuç olarak acentenin ücret kayıpları caiz olmayan biçimde azalır⁵⁶².

3. TAHMİNİ ZAMAN SÜRECİ

Tahmini zaman süreci, acentenin kazandırdığı müşterilerin müvekkil ile kaç yıl içinde ve ne kadar sıklıkla ticari ilişki kuracaklarının tespitine ilişkin bir süredir. Bu tahmini sürede müvekkilin acentenin müşteri çevresinden ne kadar menfaat elde edeceği hesaplanmaya çalışılır. Aynı süre acentenin kaybının hesaplanmasında da esas alınır⁵⁶³.

Tahmin sürecinde sözleşmenin sona erdiği anda, öngörülebilir tüm koşullar dikkate alınır. Aracılık edilen malların cinsi, malın tüketim ve yeni siparişlerin verilmesi süreleri acentenin kaybının tespitinde önemli rol oynar⁵⁶⁴. Yine geçmişte yaşanan deneyimler, bu hesaplamada yardımcı olur. Geçmiş yıllarda müşterilerin ticari ilişkiye girme, tekrar eden sipariş verme oranı, tahmini sürenin tespitinde belirleyicidir⁵⁶⁵.

---

⁵⁶¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.133, s.1324.

⁵⁶² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.134, s.1324; **Ensthaler**, Nr.40, s.530.

⁵⁶³ **Westphal**, Saenger/Schulze, s.33; **Küstner/Thume**, Nr.756-757, s.275-276; **Nocker**, Nr.416, s.108; **Thume**, BB 1999 Heft 45, s.2309-2310.

⁵⁶⁴ **Nocker**, Nr.416, s.108.

⁵⁶⁵ **Westphal**, Saenger/Schulze, s.34.

Bu tahmini süre içinde, ticari ilişkiye girecek müşteriler, bu müşterilerin azalma oranı ve müşterilerin satın alma sıklıkları somut olayın özelliklerine göre belirlenir. Aracılık faaliyetinde bulunulan malın veya hizmetin özellikleri bu oranların değişmesine yol açar⁵⁶⁶

Acentenin ücret kaybının hesaplanması sürecinde, rotasyon sistemi zorluk oluşturur. Rotasyon sistemi, acentenin ücret kaybının hesaplanmasını zorlaştırır. Rotasyon sisteminde acente aracılık faaliyetini farklı bölgelerde icra eder. Bu sistemde acente, kazandırdığı yeni müşterilerin takip eden siparişlerinden düzenli olarak ücret geliri elde eder. Eğer acentenin kazandırdığı yeni müşteriler takip eden siparişlerde bulunmazlarsa, acente ücret geliri elde edemez ve sözleşmenin sona ermesi durumunda ücret kaybı oluşmaz. Rotasyon sisteminin bu özelliği dikkate alınarak, acentenin uğradığı ücret kaybı farazi olarak tespit edilmeye çalışılır. Acentenin son yıl faaliyet gösterdiği görev alanı ve görevlendirildiği diğer yerler, sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra uğrayacağı kaybın tespitinde dikkate alınır. Bu zaman dilimi içinde kazandırılan müşterilerin, acentenin çabası sonucunda kazandırılmış müşteriler olduğu kabul edilir⁵⁶⁷.

4. FAİZ İNDİRİMİ

Acentenin ücret kaybının miktarının tespitinde son aşama, faiz indirimidir. Acentenin kaybına ilişkin kesin meblağ hesaplanmadan önce, faiz indirimi uygulanır. Çünkü acente yıllar içinde kazanacağı ücretleri, denkleştirme talebiyle peşin olarak elde etmektedir⁵⁶⁸.

---

⁵⁶⁶ **Küstner/Thume**, Nr.759, s.27.

⁵⁶⁷ **Ensthaler**, Nr.24, s.526; **Nocker**, Nr.418-422, s.109-110; **Schaefer**, s.320; **Thume**, BB 2004, Heft 46,s.2474; **Thume**, BB 1999 Heft 45, s.2313-2314.

⁵⁶⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.139, s.1325; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.48, s.407; **Ensthaler**, Nr.41, s.529-530; **Küstner/Thume**, Nr.770, s.281; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.72, s.715.

Faiz indirimi oranında genel kabul gören, belirli bir yüzde oranı yoktur. Hâkim somut olayın koşullarını dikkate alarak, belli bir oranda faiz indirimi yapılmasına karar verebilir⁵⁶⁹.

C. İSPAT YÜKÜ

Acentenin kayba uğrayacağını kanıtlama yükü acentedir. Acentenin müşteri çevresi, hem acentenin kaybının hesaplanmasında hem de müvekkilin menfaatinin hesaplanmasında temel alınır. Müvekkilin bu müşteri çevresinden elde edeceği kazancının, en az acentenin kaybı kadar olacağına ilişkin bir kural kabul edilmektedir. Bu nedenle acente, somut olarak kayıp miktarını ispatlamak zorunda değildir. Zaten acentenin kaybı gelecekte ortaya çıkacak ve somutlaşacaktır. Bu nedenle, müvekkili ile acentenin kazandırdığı müşteri çevresi arasında ticari ilişkilerin mevcut olması, sözleşme sona erdikten sonra da bu ilişkilerin devam edeceğinin öngörülmesi yeterlidir. Böyle bir durumda müvekkilin gelecekte kazanç elde edeceği ve acentenin kayba uğrayacağı kabul edilir⁵⁷⁰. Müvekkilin kazancının acentenin kaybindan doğduğu, acentenin ücret kaybının en az, müvekkilin menfaati kadar olduğu varsayılır. Acentenin olası ücret kaybı, müvekkilin ciro beklentisine göre bulunabilir⁵⁷¹.

---

⁵⁶⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.140, s.1325-1326; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.48, s.407. Alman hukukunda faiz indiriminin hesaplanmasında Münih Formülü denen yöntemden yararlanılmaktadır. Faiz indiriminde kullanılan bu yöntem hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Kainz/Lieber/Puskajler**, s.434 vd; **Reufel/Lofenz**, s.1589-1590; **Kümmel**, DB 1998, Heft 48, s.2407.

⁵⁷⁰ Bu hususlar, tek satıcılık sözleşmesinden kaynaklanan denkleştirme talebine tek satıcılık sözleşmesinin kendine özgü nitelikleri dikkate alınarak kıyasen uygulanabilir (**Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.23, s.401).

⁵⁷¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.90, s.1313; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.30, s.403; **Canaris**, Nr.110, s.273-274; **Oetker**, Nr.45, s.155.

IV. ACENTEYE DENKLEŞTİRME ÖDENMESİNİN HAKKANİYETE UYGUN OLMASI

Hakkaniyet, acenteye denkleştirme ödenmesinin son koşuludur⁵⁷². Acentenin denkleştirme talebinin kabul edilebilmesi için, somut olayın tüm özellikleri dikkate alındığında, acenteye denkleştirme ödenmesi hakkaniyete uygun olmalıdır. Hakkaniyet, acenteye denkleştirme ödenmesi için bağımsız, ancak diğer koşullarla bir arada olması gereken bir koşuldur. Eğer somut olayın özelliklerine göre, denkleştirme talebi hakkaniyete uygun değilse, acente lehine denkleştirmeye hükmedilemez (Sigortacılık Kanunu 23/16, HGB 89b/1.3, OR 418u/1, 86/653 sayılı AvBD 17/2a)⁵⁷³.

Hakkaniyet denetimi kural olarak, müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı koşulları oluşuktan sonra gerçekleştirilir. Müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı tespit edilmeden sadece hakkaniyet kriterine göre inceleme yapılarak, denkleştirmenin kabulüne veya reddine hükmedilemez. Eğer böyle bir uygulama yapılırsa hakkaniyet, denkleştirme talebinin tek koşulu olur. Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra müvekkilin menfaatinin oluşması ve acentenin kayba uğraması koşulları anlamsızlaşır. Hakkaniyet denetiminden, müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı koşullarını yorumlamak ve bu menfaat ve kayıp hesaplaması sonuçlarını düzeltmek

⁵⁷² Hakkaniyet ayrıca, ödenecek olan denkleştirme miktarının belirlenmesinde de kullanılır. Bk. aşağıda § 6, II, 3, a, b, c.

⁵⁷³ **Hoyningen-Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.98, s.1315; **Canaris**, Nr.111, s.274; **Brox**, Nr.223, s.114-115; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.31, s.403-404; **Oetker**, Nr.46, s.156; **Schmidt**, Handelsrecht, s.742; **Steinbeck**, Nr.10, s.160; **Bülow**, Nr.577, s.175; **Ensthaller**, Nr.28, s.527; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.28, s.344; **Nocker**, Nr.359, s.93-94; **Abraham**, s.60-61; **Troppman**, s.19; **Ball**, s.27; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.33; **Ebenroth/Boujong/Joost (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.102, s.1057; **Kaumanns**, s.188; **Küstner/Thume**, Nr.1044, s.375; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.24, s.306; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.63, s.205; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.11, s.260; **Thume**, BB 1994, Heft 34, s.2362; **Bühler**, Nr.46, s.199; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.17, s.730; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.40, s.710.

Aksi görüşte **Gautschi**, hakkaniyet kriterini lüzumsuz bir koşul olarak görür. Yazara göre diğer 3 koşul (yıllık kazanç, müşteri çevresinin önemli ölçüde artması ve müvekkilin menfaati) gerçekleşince, denkleştirme talebi doğar. Bu koşullar oluşmazsa denkleştirme talep edilemez. Denkleştirme talebi bir taraftan emredici şekilde düzenlenirken, diğer taraftan hakkaniyet ile aşınır. Eğer objektif koşullar yani, müşteri çevresinin önemli ölçüde arttığı ve müvekkilin menfaat elde ettiği tespit edilmişse, artık hakkaniyete göre denkleştirmenin haksız olduğunu ileri sürmek manasız olur. Ayrıca yazar, hakkaniyet kriterinin soyut bir kriter olduğu ve acentenin bunu kanıtlamasının mümkün olmadığı görüşündedir (**Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.4c, s.337).

için yararlanılmalıdır. Aksi halde, hakkaniyete göre verilen karar sonradan denetlenemez⁵⁷⁴.

Hakkaniyet terimi, kanunda tanımlanmamıştır. Hakkaniyet, tek başına hiçbir ölçü içermez; ancak somut olayın şartlarına göre şekillenir⁵⁷⁵. Hakkaniyet âdil karar vermek için kullanılan bir araçtır. Tarafların birbirine zıt menfaatlerini dengeleyerek, hakkaniyete uygun bir karar vermek için, hâkim dışarıdan iyi niyetli üçüncü kişi gibi somut olayı yorumlamalı ve hükmünü buna göre vermelidir⁵⁷⁶.

Denkleştirme talebinin bir koşulu olarak hakkaniyet, somut olayın koşulları ve özellikle de sözleşmenin sona erme nedenleri dikkate alındığında, acentenin denkleştirme talep edip edemeyeceğinin belirlenmesinde kullanılır. Örneğin belirli süreli acentelik sözleşmesi sürenin sona ermesi nedeniyle sona ermişse, kural olarak acente denkleştirme talep edebilir. Ancak somut olayda, müvekkil acentenin kusurlu ve borca aykırı davranışları nedeniyle doğmuş olan sözleşmeyi derhal feshetme yetkisini kullanmamış, sürenin çok az bir kısmının kalmış olması nedeniyle sürenin dolmasını beklemişse, artık hakkaniyet acentenin denkleştirme talebinin reddini gerektirebilir.

Yine acentenin ölümü veya intiharı nedeniyle sona eren acentelik sözleşmesi, acentenin denkleştirme talebini doğurur. Fakat ölüm veya intihar öncesinde acentenin kusurlu davranışlarının bulunduğu, örneğin müvekkilin paralarını zimmetine geçirdiği ispatlanırsa, artık hakkaniyet acenteye denkleştirme ödenmesini engeller.

Acentelik sözleşmesi müvekkilin ölümüyle sona ermişse, ancak müvekkilin ölmesinde acentenin etkisi varsa, başka bir ifadeyle acente müvekkili öldürmüşse, artık hakkaniyet gereğince acenteye denkleştirme ödenmemesi gerekir.

---

⁵⁷⁴ **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.30, s.403; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.4e, s.338; **Stötter**, Handelsvertreter, s.202-204; **Ensthaler**, Nr.28, s.527; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.28, s.344; **Troppman**, s.20-21; **Ball**, s.28.

⁵⁷⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.100, s.1316; **Canaris**, Nr.111, s.274; **Lettl**, Nr.52, s.136; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.29, s.344-345; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.104, s.1058.

⁵⁷⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.104, s.1317.

Acentelik sözleşmesinin acentenin iflası nedeniyle sona ermesi durumunda, acentenin iflasının hileli bir iflas olduğu anlaşılırsa, acenteye denkleştirme ödenmemelidir.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Sonuç olarak, hakkaniyet denkleştirmenin bağımsız bir koşulu olarak, özellikle sona erme nedeni gereğince acentenin denkleştirme talep edip edemeyeceğinin belirlenmesinde dikkate alınmalıdır. Fakat hemen ekleyelim ki, hakkaniyet ayrıca denkleştirme talebinin kabul edildiği hallerde miktarın belirlenmesinde de kullanılır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI ve

DENKLEŞTİRMENİN DİĞER ÖZELLİKLERİ

§ 6. DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI

I. GENEL OLARAK

Acentenin denkleştirme miktarının hesaplanması konusunda Türk hukukunda bir herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 122. maddesinin 2. fıkrasında ise sadece denkleştirmenin üst sınırı düzenlenmiştir. Buna göre: “Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır.”

Denkleştirme miktarı konusunda kabul edilen tek kriter, miktarın uygun olmasıdır. Yabancı hukuklarda acentenin denkleştirme talebinin hesaplanması hususunda farklı metotlar kullanılmaktadır. Bu yöntemlerde genellikle denkleştirme talebinin koşullarından yola çıkılarak bir sonuca varılmaktadır.

Sözleşme özgürlüğü ilkesi gereğince tarafların bazı özel hesaplama yöntemleri kararlaştırmaları mümkündür. Kararlaştırılan hesaplama yöntemleri, taraflardan birinin oldukça aleyhine olup, sözleşme özgürlüğünün kötüye kullanılması, ahlaka aykırılık oluşmadıkça geçerli kabul edilmelidir. Fakat tasarının kanunlaşması durumunda, tasarıdaki üst sınıra ilişkin düzenlemeyi değiştirmeleri mümkün olmayacaktır⁵⁷⁷.

Mevcut Türk Ticaret Kanununda, acentenin denkleştirme talebi düzenlenmemiştir. Bunun doğal sonucu olarak denkleştirmenin miktarı ve hesaplanma yöntemleri konusundaki kanun boşluğu hâkimin hukuk yaratma faaliyeti ile

---

⁵⁷⁷ Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 122. maddesinin 2. fıkrasının gerekçesi de bu doğrultudadır.

doldurulacaktır. Bunun için de yabancı hukuklardaki düzenlemeler ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki düzenlemeler yol gösterici rol oynayabilir.

Denkleştirme talebinin düzenlendiği Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinin 1. fıkrasının 1. cümlesinde, acenteye uygun bir karşılık ödenmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu düzenlemeyi kaynak kabul eden Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 122 maddesinde de acenteye “*uygun*” bir tazminat ödenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Bu düzenlemelerde “*Uygunluk*” teriminin tanımı bulunmamaktadır. Uygunluk terimi de hakkaniyet terimi gibi tek başına anlam taşımaz. Uygunluk, her somut olayın değerlendirilmesinde ve uygun sonucunun elde edilmesinde rol oynar. İçi boş olan uygunluk kavramı, olayların değerlendirilmesinde rol oynayan ve somut olayın özelliklerine göre değişen bir ilkedir⁵⁷⁸.

Denkleştirme talebinin belirlenmesinde hakkaniyet ile uygunluk kavramlarının ilişkisi net değildir. Kanaatimizce iki terim aynı anlama gelmektedir⁵⁷⁹.

Uygunluk kriteri yapılan matematiksel hesap sonucu bulunan denkleştirme miktarına ilişkindir. Uygunluk kriteri, hâkime belli bir sınır içinde takdir yetkisini kullanma yetkisi verir. Hâkim, her somut olayın özelliğini dikkate alarak acenteye ödenmesi gereken uygun miktarı tespit eder⁵⁸⁰.

II. DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI YÖNTEMİ

Acenteye denkleştirme ödenmesi gereği, yukarıda açıkladığımız dört koşulun bir arada bulunması durumunda ortaya çıkar. Acenteye denkleştirme ödenmesi gerektiği tespit edildikten sonra, ödenecek denkleştirme miktarının hesaplanma süreci başlar.

---

⁵⁷⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.123, s.1321-1322; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.46, s.406; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.127, s.1064; **Kaumanns**, s.221.

⁵⁷⁹ Aynı görüşte bk. **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.124, s.1322; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.46, s.406.

⁵⁸⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.124, s.1322; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.46, s.406; **Klunziger**, Handelsrecht, s.91.

Denkleştirme miktarı üç aşamalı bir işlemle bulunur. Birinci aşamada, müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı hesaplanır. Böylece, acenteye ödenecek denkleştirme miktarının ham karşılığı bulunur.

İkinci aşamada, bu sonuç hakkaniyet denetimine tabi tutulur. Birinci ve ikinci basamakta yapılan hesaplamada uygun denkleştirme miktarı bulunurken üst sınır dikkate alınmaz. Bu hesaplamalar ham karşılığa göre yapılır⁵⁸¹.

Üçüncü aşama, denkleştirme miktarının üst sınırının belirlenmesidir. Önce acenteye ödenecek ham karşılık bulunur. Bulunan bu ham karşılık üst sınırı aşıyorsa, rakam üst sınır düzeyine indirilir⁵⁸².

Aşağıda önce ham karşılığın hesaplanmasını, daha sonra üst sınırın hesaplanmasını ve işlevini inceleyelim.

A. HAM KARŞILIĞIN HESAPLANMASI

Denkleştirme miktarının hesaplanmasının temeli, ham karşılığın bulunmasıdır. Ham karşılığın hesaplanmasında denkleştirme talebinin koşullarının hepsi bir arada yer almalıdır. Ham karşılığın hesaplanması için, önce müvekkilin menfaatinin, daha sonrada acentenin kaybının tahmini olarak hesaplanması gerekir⁵⁸³.

Tahmin sürecinde müvekkilin acentenin kazandırdığı müşterilerle sözleşme sonrasındaki ilişkilerinden ne ölçüde menfaat elde edeceği, eğer sözleşme ilişkisi devam etseydi acentenin elde edebileceği ücretlerin ne kadarını kaybettiği, her branşın kendi özellikleri, rekabet koşulları, acentenin sözleşme sonrası faaliyetleri ve müşteri dalgalanmaları dikkate alınır⁵⁸⁴.

---

⁵⁸¹ **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.45, s.406; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.33, s.347.

⁵⁸² **Oetker**, Nr.57, s.159; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.33, s.347; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.45, s.406; **Ensthaler**, Nr.33, s.528; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.35; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.82, s.214; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.12, s.261.

⁵⁸³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.128, s.1323; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.45, s.406; **Kaumanns**, s.218.

⁵⁸⁴ **Ensthaler**, Nr.34, s.528; **Hollenbach**, s.609.

Tahmin sürecinde acentelik sözleşmesinin sona erme zamanı esas alınır. Çünkü denkleştirme talebi, acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile muaccel olur.

Denkleştirme miktarının hesaplanmasında, müvekkilin kazancı ve acentenin kaybı tespit edilmelidir. Bu hesaplamalar sonunda elde edilen rakamlar, hakkaniyet denetiminden geçirilmelidir. Varsa hakkaniyet gereğince yapılacak indirim yapılmalı ve en son olarak faiz indirimi yapılarak ham karşılık elde edilmelidir⁵⁸⁵.

1. MÜVEKKİLİN MENFAATİNİN TESPİTİ

Ham karşılığın hesaplanmasında ilk işlem müvekkilin menfaatinin tespiti. Çünkü denkleştirmenin temeli müvekkilin gelecekte elde edeceği kazancın karşılığının acenteye ödenmesidir.

Yukarıda müvekkilin menfaati başlıklı bölümde, müvekkilin menfaatinin oluşmasının nedenlerini, hangi müşterilerin müvekkilin menfaatinin doğmasına yol açacağını, müvekkilin önemli menfaatinin oluşmasını ve müvekkilin menfaatinin tespitinde yardımcı olan kriterleri ayrıntılı olarak incelemeye çalıştık. Acentenin denkleştirme talebinin doğması için, müvekkilin menfaatinin ve diğer denkleştirme koşullarının oluşması gerektiğini belirttik. Şimdi, acenteye yapılacak denkleştirme miktarının hesaplanmasında müvekkilin menfaatinin rakamsal karşılığının varsayımsal olarak nasıl bulunacağı üzerinde duracağız.

Müvekkilin menfaati, acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile derhal ortaya çıkmaz. Bu menfaat gelecekte somutlaşacaktır. Bu nedenle müvekkilin menfaatinin tespiti varsayımsal olarak yapılır. Bu tahmini hesaplamada geçmişte elde edilen gelirler ve sözleşmenin sona erdiği anda var olan ve öngörülebilir durumlar dikkate alınır.

---

⁵⁸⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.126, s.1322; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.34, s.347; **Ensthaler**, Nr.34, s.528; **Nocker**, Nr.456, s.121. Aynı doğrultuda **OLG Celle**, 25. 1. 1968, NJW 1968 Heft 24, s.1141.

Müvekkilin menfaati, sözleşmenin sona ermesi ile müvekkilin acentenin kazandırdığı müşterileri çevresinden yararlanacağı ve elde edeceği gelirler, başka bir ifade ile ciro vasıtasıyla bulunur⁵⁸⁶.

Bu tahmin sürecinde müvekkilin elde edeceği tüm gelirler (dolaylı menfaatler dahi) hesaba katılır. Müvekkilin, acentenin kazandırdığı müşteriler ile gelecekteki ticari ilişkileri ve bu ilişkinin süreceği süre tahmini olarak tespit edilir. Hâkimin kararı, tahmini süreye ve kazanca göre oluşur. Şöyle ki, tahmini ciro, gelecekte ortaya çıkması beklenen olaylara göre oluşturulur. Bu yüzden gelecekteki cironun belirlenmesi oldukça zordur⁵⁸⁷.

Bu yüzden uygulama, **pratik bir kural oluşturmuştur**⁵⁸⁸. Bu kural şudur: müvekkilin kazancı en az, acentenin ücret kayıpları kadardır. Müvekkilin acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden kaynaklanan menfaati ile acenteye ödenmeyen ücret kayıpları örtüşür. Müvekkilin menfaati ile acentenin ücret kaybı arasında sıkı bir bağlantı vardır. Birindeki eksiklik, diğerkindeki artışı meydana çıkarır. Birindeki eksiklik diğerkinin arttığının kanıtıdır. Bu nedenle uygulamada öncelikle acentenin kaybı tespit edilir.

2. ACENTENİN KAYBININ TESPİTİ

Acentenin kaybının tespitinde sözleşme ilişkisinin sona ermesinden önceki yılda acentenin elde ettiği gelir esas alınır. Acentenin kaybının hesaplanmasında müşterinin azalama oranı ve müşterilerin ne kadar süre müvekkille ticari ilişkilerine devam edeceklerine ilişkin tahmini süre de belirleyici rol oynar.

Son yılki gelirden her yıl için müşteri aşımı oranı düşürülerek, ilişkinin devam edeceği süre boyunca elde edilmesi beklenen ücret yani acentenin toplam kaybı tespit edilir.

---

⁵⁸⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.129, s.1323; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.47, s.406-407; **Ensthaler**, Nr.36, s.528; **Abraham**, s.64; **Kaumanns**, s.223.

⁵⁸⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.129, s.1323; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.47, s.406-407; **Ensthaler**, Nr.36, s.528.

⁵⁸⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.130, s.1323; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.47, s.407; **Ensthaler**, Nr.38, s.528-529.

Acentenin ücret kaybının hesaplanmasında net kazanca başvurulur⁵⁸⁹. Yapılacak tahmini hesaplamada, acentenin sözleşme ilişkisinin bitmesinden önceki 12 ay içindeki ücretler esas alınır. 12 aydan kısa süren acentelik sözleşmelerinde, sözleşme süresi içinde ortaya çıkan ücretler dikkate alınır⁵⁹⁰. Sözleşme süresi aya bölünür 12 ile çarpılır⁵⁹¹.

Eğer ciro artışı geçmiş yıllarda normal olmayan (olağanüstü) ölçüde azalmışsa, istisnai olarak geçmiş yılların ücreti dikkate alınabilir. Böyle bir durumda, daha önce fikir verebilecek yıllar vasıtasıyla uzun süreli acentelik ilişkisinde acentenin yıllık kazancı bulunur⁵⁹².

Tahmin sürecinde acentenin ücret kaybı hesaplanırken bazı ücretler hesap dışı bırakılır. Örneğin eski müşterilerle ticari ilişkilerden doğan ücretler, yönetim faaliyetleri için ödenen ücretler, geçici müşteriler için ödenen ücretler gibi, özel bir görevin ifası için ödenen (örneğin depo bakımı için ödenen bedel) ücretler sayılabilir⁵⁹³.

Bu tahmin sürecinde müşterilerin azalma oranı hesaplanır. Müşteri azalma oranı, yeni müşterilerin belli bir zaman sonra artık müvekkile ticari ilişki kurmamalarıdır. Bu nedenle müşteri çevresi tüm tahmin sürecinde sabit olarak

---

⁵⁸⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.112, s.1319; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.41, s.406; **Schmidt**, Handelsrecht, s.743; **Stötter**, Handelsvertreter, s.207; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.13, s.345; **Nocker**, Nr.445, s.117; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.113, s.1061; **Kaumanns**, s.199; **Küstner/Thume**, Nr.1110, s.398; **Ensthaler**, Nr.29, s.527.

⁵⁹⁰ Yıllara göre ortaya çıkan ücret farklılıklarının kayıp ve kazanç hesabına yansıtılmasından kaçınılmalıdır **Ensthaler**, Nr.38, s.529; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.131, s.1323; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.6b, s.340. **Lettl**, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce tamamlanan ancak en erken acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra talep edilebilen (sarkan) ücretlerin hesaplamada hesap dışı kalacağını ileri sürmektedir. Yazar sarkan ücretlerin müvekkil ile onun müşterisi arasındaki ticari ilişkilerden acentelik sözleşmesi sona ermeden önce akdedilen sözleşmelerden doğduğunu ve müvekkilin sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra bunlar için ayrıca bir menfaat elde etmesinin mümkün olmadığını ifade eder. Acente çabasından kaynaklanan bu ücret taleplerini sözleşme sona erse dahi isteyebilir. Sözleşmenin sona ermesi bu ücret taleplerinin sona erdirmez. Sarkan ücretler derhal temin edilmez, hak edilen ücretler olarak kabul edilmelidir (**Lettl**, Nr.58, s.136).

⁵⁹¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.131, s.1323-1324; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.6b, s.340; **Ensthaler**, Nr.39, s.529.

⁵⁹² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.131, s.1323.

⁵⁹³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.146, s.1327; **Ensthaler**, Nr.39, s.529; **Kaumanns**, s.225.

hesaplanmaz. Bu azalma yüzdesi kural olarak müşteri kaybı listesine göre yapılır ve sözleşme süresi sona erdikten önceki cironun gelişimine göre bu oran tespit edilmeye çalışılır⁵⁹⁴.

Tahmin temeline dayanarak bulunan ücret kaybının, yine tahmini bir süre için ödenmesine karar verilir. Ücret kaybının hesaplanmasında, ortalama 5 yıllık tahmini süre, her yıl için ödenen hesaplanan ücret kayıplarının toplamı olarak ödenir⁵⁹⁵. İlk yılda bulunan ve ilk yıl için hesaplanan ücret kaybının diğer yıllarla çarpılıp, sonucun bulunması caiz değildir. Yıllık ücret kaybı, yıllık müşteri azalması mahsubu ile bulunur ve sürekli azalır⁵⁹⁶.

Örneğin, acentenin sözleşme ilişkisinin sona ermesinden önceki 12 aylık toplam geliri 100.000 YTL, acentenin kazandırdığı müşterilerle müvekkilin ticari ilişkilerinin devam edeceği tahmini süre 4 yıl ve müşteri azalma oranı geçmiş yıllardaki tecrübelerle dayanılarak % 15 olarak tespit edilmişse:

İlk tahmini yıl için

$$100.000 \% 15 = 85.000$$

İkinci tahmini yıl için

$$85.000 \% 15 = 72.250$$

Üçüncü tahmini yıl için

$$72.250 \% 15 = 61.412, 50$$

Dördüncü tahmini yıl için

$$61.412, 50 \% 15 = 52.200, 62$$

---

⁵⁹⁴ **Ensthaller**, Nr.39, s.529.

⁵⁹⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.137, s.1325.

⁵⁹⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.137, s.1325.

Toplam $85.000 + 72.250 + 61.412,50 + 52.200,62 = 270.863,12$ YTL acentenin kaybı olarak bulunur⁵⁹⁷.

Acentenin kaybında son işlem faiz indirimidir. Acentelik sözleşmesi devam etseydi acentenin yıllar içinde elde edeceği gelirin bir anda ve toplu şekilde ödenmesi nedeniyle, bu miktara bir faiz indirimi uygulanması gerekir. Uygulanacak faiz ticari faiz olabilir⁵⁹⁸.

3. HAKKANİYET DENETİMİ

Müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı soyut olarak hesaplanır. Hakkaniyet ise, somut olaya göre şekillenir⁵⁹⁹. Hakkaniyet denetimi sayesinde, müvekkilin kazancı ile acentenin kayıplarının hesaplanmasında elde edilen matematiksel sonucu, somut olayın koşullarına göre düzeltmek mümkündür. Bu denetim neticesinde denkleştirme miktarı yükseltilebilir, azaltılabilir hatta ortadan kaldırılabilir. Bu yüzden öncelikle kayıp ve kazançların belirlenmesi, daha sonra hakkaniyete göre denetim yapılması gerekir.

Bunun yanı sıra, acentenin denkleştirme talebi üzerine hakkaniyete göre yapılacak değerlendirmede, bu hakkın tamamıyla korumaya değer olup olmadığı, denkleştirmede indirim veya yükseltme yapılmasına gerek olup olmadığı araştırılır⁶⁰⁰. Somut olayda bir tarafın menfaati, saf matematiksel hesaplama sonucunda aşırı

⁵⁹⁷ Westphal, Saenger/Schulze, s.36-37.

⁵⁹⁸ Westphal, Saenger/Schulze, s.37-38; Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch), Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.128, s.1064; Brüggemann, Staub Großkomm, § 89b, Nr.88, s.216.

⁵⁹⁹ Hoyningen- Huene, MünchKomm, § 89b, Nr.98, s.1315; Gautschi, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.1d, s.330-331; Canaris, Nr.111, s.274; Brox, Nr.223, s.114-115; Baumbach/Hopt, §89b, Nr.31, s.403-404; §89b, Nr.33, s.404; Martinek/Semler/Habermeier, § 15, Nr.29, s.344-345; Stötter, Handelsvertreter, s.204; Nocker, Nr.360-363, s.94-95; Ball, s.28; Küstner/Thume, Nr.1048, s.376.

Alman mahkeme kararlarında bu doğrultudadır. Alman Federal Mahkemesinin 10.5.1984 tarihli kararına göre: “Acentenin denkleştirme talep etme hakkının koşulları ve miktarının tespitinde öncelikle müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı belirlenmelidir. Bunlar tespit edilmeksizin önce hakkaniyete göre karar verirse bu karar denetlenemez bir karar olur. Hakkaniyet denetimi menfaat ve kayıp hesabının sonucundan sonra yapılmalıdır. (NJW 1985 s.58-59); aynı yönde bk. BGH, 26.11.1976 (NJW 1977, s.671-672); BGH, 27.10.1993 (BB 1994, s.99).

⁶⁰⁰ Hoyningen- Huene, MünchKomm, § 89b, Nr.104, s.1317; Gautschi, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.3d, s.335-336; Martinek/Semler/Habermeier, § 15, Nr.35, s.348; Kaumanns, s.1226-227; Ensthaler, Nr.39, s.529; Abraham, s.66-67.

yüksek veya düşük çıkıyorsa, hakkaniyet kriterleri aracılığıyla bu normale indirilir⁶⁰¹. Örneğin aracılık edilen malın markası etkili ve tanınmış bir marka ise, acenteye ödenecek denkleştirme miktarından hakkaniyet gereğince % 25 oranında bir indirim yapılabilir⁶⁰².

Hakkaniyete dayanan karar, açık, şeffaf ve objektif olarak kontrol edilebilir olmalıdır. Bu kararda, hakkaniyetin ortaya çıkmasına, hakkaniyete göre karar verilmesine neden olan olaylar, gerekçeler açıkça gösterilmelidir. Sadece hakkaniyetin gerektirdiği iddiası, hüküm kurmak için yeterli gelmez. Hâkim kararını sadece “*hakkaniyet böyle gerektiriyor*” diye kuramaz⁶⁰³.

Hakkaniyet denetimi, somut olayın tüm özellikleri dikkate alınarak yapılır. Hakkaniyete göre inceleme yaparken, sadece sözleşmede yer alan koşullardan değil, bunların yanı sıra sözleşmede düzenlenmemiş koşullardan da yararlanır. Somut olayın sübjektif ve objektif koşulları, özellikle tarafların ekonomik ve sosyal ilişkileri hakkaniyet incelemesinde yer alır. Fakat sözleşme ilişkisine çok yabancı şeyler, örneğin tarafların çocuk sayıları, tarafların medeni durumları hakkaniyet denetimde dikkate alınmamalıdır⁶⁰⁴.

Tüm şartların dikkate alınarak hakkaniyete göre karar verilmesi, keyfi ve sınırsız uygulamaların yapılabilmesi anlamına gelmez. Bu nedenle hakkaniyete göre yapılan değerlendirmenin anlamlı ve amaca uygun olması gerekir⁶⁰⁵.

Her somut olay, farklı özellik göstereceği için genel bir hakkaniyet kriteri sistemi yaratılamaz. Alman doktrininde hakkaniyet denetiminin yeknesaklaşmasına yardımcı olmak için, aşağıdaki durumların dikkate alınması tavsiye edilmektedir⁶⁰⁶.

---

⁶⁰¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.105, s.1317.

⁶⁰² **Westphal**, Saenger/Schulze, s.37.

⁶⁰³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.101, s.1316; **Ensthaler**, Nr.28, s.527.

⁶⁰⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.102, s.1316-1317; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.33, s.404; **Steinbeck**, Nr.10, s.160; **Stötter**, Handelsvertreter, s.204; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.30, s.345; **Küstner/Thume**, Nr 1064, s.382; Sözleşme dışı durumların hakkaniyet denetiminde dikkate alınmasının, denkleştirme talebini maddi karşılık özelliğinden uzaklaştıracağı, sosyal bakım hizmeti yönünün ağır basmasına yol açacağı görüşü için bk. **Oetker**, Nr.46, s.156.

⁶⁰⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.102, s.1317; **Abraham**, s.63.

- Sözleşmeden kaynaklanan menfaatler
- Sözleşmenin tarafları arasındaki risk paylaşımı
- Acentelik sözleşmesinin süresi
- Acentenin gelirinin miktarı
- Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülükleri yerine getirmek için harcanan emek ve zaman
- Sözleşme dışı kazanç ve kayıplar
- Tarafların malvarlığı ve gelir ilişkileri
- Kişisel durumlar (yaşlılık, sağlık durumu, çalışma yeteneği)
- İşin (faaliyetin) önemi
- Acentenin tek firma- çok firma acentesi olması
- Markanın etkisi
- Sözleşmenin sona erme nedeni ve varsa kusur oranları

Acenteye denkleştirme ödenmesini engelleyen veya denkleştirme miktarını azaltan durumların varlığını müvekkil ispatlamalıdır. Acente denkleştirme talebinin miktarının özel koşullar nedeniyle daha yüksek olması gerektiğini iddia ederse, bu koşulları ispatlamalıdır⁶⁰⁷.

---

⁶⁰⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.103, s.1317; **Nocker**, s.113 vd.; **Lettl**, Nr.52, s.136; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.31, s.345; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.107, s.1059; **Kaumanns**, s.192 vd.; **Küstner/Thume**, s.385 vd.; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.69, s.208 vd; **Westphalen**, NJW 2004 Heft 28, s.2001.

⁶⁰⁷ **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.44, s.406; **Schaefer**, s.324.

a. DENKLEŞTİRME MİKTARINI AZALTAN DURUMLAR

Denkleştirme talebinin miktarını azaltan durumlara, sözleşme tarafları arasında riziko paylaşımı, sözleşme ilişkisinin süresi, müvekkilin alışılmışın üzerindeki çabaları, markanın etkisi örnek olarak verilebilir⁶⁰⁸.

aa. MARKANIN ETKİSİ

Günümüzde markalar, ticari hayata önemli bir yer tutmakta ve kişilerin satın alma kararlarını etkilemektedir. Acentenin aracılık ettiği müvekkile ait malın markasının tanınmışlığı oldukça önemlidir. Tanınmış ve piyasada güven oluşturmuş bir malın satılması işlemine aracılık etme ve bu malı talep eden bir müşteri çevresi yaratmak daha kolaydır⁶⁰⁹.

Tanınmış markanın çekim etkisi, denkleştirme talebinin azaltılmasına yol açabilir. Bu durum, özellikle otomobil sektöründe ortaya çıkar. Otomobil markasının müşterilerin satın alma kararında önemli etkisi vardır. Müşteriler markaya güven duyarlar. Müşterilerin alım kararını, çoğunlukla arabanın markası yönlendirir. Bu kararda, acentenin müşteri toplama çabası arka planda kalır⁶¹⁰.

Sonuç olarak, aracılık edilen malın markasının çekim etkisinin güçlü olduğu durumlarda, acentenin müşteri çevresi ile acentenin çabası arasındaki nedensellik bağı zayıflar. Bu da acenteye ödenecek denkleştirme miktarında belli bir indirim yol açabilir⁶¹¹.

---

⁶⁰⁸ **Ensthaler**, Nr.29, s.527; **Westphalen**, NJW 2004 Heft 28, s.2001; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.44, s.711.

⁶⁰⁹ Tanınmış marka hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Dirikkan**, Tanınmış Marka, s.56 vd.

⁶¹⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.113, s.1319; **Steinbeck**, Nr.10, s.160; **Lettl**, Nr.52, s.134; **Ensthaler**, Nr.29, s.527; **Küstner/Thume**, Nr.1154, s.413-414; **Schreiber**, s.3738-3739. Alman Federal Mahkemesi 10.6.2002 tarihli bir kararında, benzin istasyonunun denkleştirme talebinde müvekkil şirketin markasının çekim etkisini % 10 olarak belirlemiş ve ödenecek denkleştirme miktarını bu oranda indirmiştir. (Bu karar için bk. **BGH**, 10.6.2002, NJW- RR 2002, s.1548). Aynı yönde **BGH**, 7.5.2003, NJW-RR 2003 Heft 19, s.1340.

⁶¹¹ **Canaris**, Nr.111, s.274; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.31, s.345; **Nocker**, Nr.440, s.116; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.121, s.1063; **Bühler**, Nr.47, s.199.

bb. TOPLAM CİRONUN AZALMASI

Müvekkilin toplam cirosu, müvekkilin eski ve yeni müşterileri dâhil olmak üzere tüm müşterilerinden elde ettiği gelirdir. Ciro, müşterilere satılan mallardan elde edilen paradır. Acentenin aracılık faaliyetleri sonucunda müvekkilin toplam cirosu genellikle artar. Ancak bazı durumlarda acentenin çabasına rağmen, müvekkilin toplam cirosunda bir azalma görülür. Acentenin yeni müşteri oluşturma çabalarına rağmen, müvekkilin toplam cirosunun azalması denkleştirme talebinde indirim yol açabilir, ancak bu durum ödenecek denkleştirmeyi tamamen ortadan kaldırmamalıdır.

Müvekkilin toplam cirosundaki azalmanın, acenteye ödenecek denkleştirmede indirim yol açabilmesi için, toplam cirodaki bu azalmanın acente tarafından önlenebilecek olması gerekir. Burada önemli olan husus acentenin toplam cirodaki geriye gidişi önleyebilecek olup olmamasıdır. Eğer toplam ciro azalması, müvekkilin maliyetlerinin önemli ölçüde artması, acentenin bölgesine başka bir acentenin dâhil edilmesi, acentenin bölgesinin bir kısmının müvekkilin tekelden alınması gibi acentenin elinde olmayan nedenlerden doğmuşsa, acentenin denkleştirme talebinde indirim yapılmamalıdır⁶¹².

Yine toplam ciro eski müşterilerin kaybı nedeniyle azalmışsa, denkleştirme miktarında indirim yapılmaz. Çünkü denkleştirme talebinin belirlenmesinde, sadece acentenin kazandırdığı yeni müşterilerle kurulan ticari ilişkiler ölçü alınmalıdır⁶¹³.

cc. REKABET YASAĞININ OLMAMASI

Acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra, kural olarak acentenin rekabet etmeme yükümlülüğü yoktur. Bu nedenle acente başka bir müvekkil için veya kendisi için çalışarak müvekkille rekabet edebilir. Bu durum özellikle çok firmalı acentelerde görülür. Birden fazla müvekkil adına aracılık faaliyetinde bulunan acenteler, bir

⁶¹² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.114, s.1319; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.31, s.345; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.123, s.1063; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.31, s.403-404, §89b, Nr.38, s.405; **Klunziger**, Handelsrecht, s.91; **Stötter**, Handelsvertreter, s.204; **Küstner/Thume**, Nr.1145, s.410.

⁶¹³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.114, s.1319; **Stötter**, Handelsvertreter, s.205.

müvekkille acentelik sözleşmesi sona erdiğinde, diğer müvekkilleri için aracılık faaliyetlerine devam edebilirler⁶¹⁴.

Acentelik sözleşmesinde rekabet yasağı getirilmemişse, acentenin sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra, müvekkille rekabet edebileceğinin kabulü denkleştirme miktarının azaltılmasına yol açabilir. Acentelik sözleşmesinde sözleşme sonrası rekabet yasağı düzenlenmemişse acente, müşteri çevresini kendisi veya başka bir müvekkil için kullanabilir. Böyle bir durumda da müvekkilin yararlanacağı müşteri çevresi azalır. Acentenin sözleşme sonrası rekabet edebilme yeteneği, denkleştirme miktarının indirilmesinde dikkate alınır⁶¹⁵.

Ayrılan acentenin rekabet edebileceğinin kabulü acentenin denkleştirme talebinden tamamen yoksun bırakılmasına neden olmamalıdır. Rekabetin denkleştirme talebine etkisi hesaplanırken, acentenin rekabeti nedeniyle, müşteri çevresinin azalma ihtimali dikkate alınmalıdır. Alman doktrininde somut olaya göre % 25–50 arasında bir indirim yapılabileceği belirtilmektedir⁶¹⁶.

Sopacı'ya göre, denkleştirme ödenen durumlarda sözleşmesinin sona ermesinden sonra, aynı bölgede belli süreyle rekabet yasağına tabi olduğu kabul edilmelidir. Aksi takdirde yazara göre, acentenin yarattığı müşteri çevresini başka müvekkille yönlendirme riski ortaya çıkar⁶¹⁷.

Kanaatimizce, **Sopacı**'nın görüşüne katılmak mümkün değildir. **Sopacı**'nın bu ifadesine, sadece rekabet yasağı düzenlenmemişse acenteye ödenecek denkleştirme miktarının azaltılmasının gerekçesi olarak katılabiliriz. Yoksa acenteye denkleştirme ödenmesini, acentelik sözleşmesini sona ermesinden sonra rekabet yasağı sözleşmesi kararlaştırılmış olması koşuluna bağlamak kabul edilemez. Böyle bir düşünce yabancı

---

⁶¹⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.111, s.1319; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.40, s.405-406; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.5c, s.338-339; **Kaumanns**, s.195-196.

⁶¹⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.115, s.1319; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.5d, s.339; Nr.6d, s.342; **Lettl**, Nr.63, s.137; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.40, s.405; **Gallus**, s.90-93; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.114, s.1061; **Kaumanns**, s.214-215; **Küstner/Thume**, Nr.1080, s.386.

⁶¹⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.115, s.1319; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.40, s.405-406; **Gallus**, s.96-98.

⁶¹⁷ **Sopacı**, s.458.

kanunlarda ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısında yer almayan bir koşulun yaratılması anlamına gelir.

dd. SÖZLEŞMENİN SONA ERME NEDENLERİ

Denkleştirme, ancak sözleşmenin belli şekillerde sona ermesiyle talep edilebilir. Ancak bazı durumlarda sona erme nedeni, denkleştirme miktarının indirilmesine yol açabilir. Örneğin sözleşmenin, acentenin intiharı nedeniyle sona ermesi, bazen denkleştirme talebinde indirim yol açabilir. Bu durumda hakkaniyet denetiminde, sözleşmenin süresi, çapı, müvekkile yapılan özel hizmetler ve intiharı özel durumu ve nedeni dikkate alınmalıdır⁶¹⁸.

Alman hukukunda sözleşmenin feshi için kararlaştırılan uzun sürelerinin de, denkleştirme indiriminde dikkate alınabileceği ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre, acente bu uzun fesih süresi içinde feshe hazırlanabilir ve zararını azaltacak tedbirleri alabilir⁶¹⁹. Ancak kanaatimizce bu görüşün kabulü mümkün değildir. Çünkü denkleştirme acentenin zararının değil, süre sonunda müvekkile kalacak olan müşteri çevresinin karşılığıdır. Bu olayda süre sonunda müvekkile kalan müşteri çevresi için denkleştirme ödenmeli ve başka bir neden yoksa indirim yapılmamalıdır.

Acentenin yeni sunulan farklı içerikteki acentelik sözleşmesini kabul etmemesi nedeniyle, süresi dolan acentelik sözleşmesinin yenilenmemesi, denkleştirme miktarının azaltılmasını gerektirmez. Özellikle yeni sözleşme teklifinin, eski sözleşmeyi sınırlayan, acentenin durumunu kötüleştiren koşullar taşıması durumunda, acentenin bu sözleşmeyi kabul etmemesi, bir indirim nedeni oluşturmaz⁶²⁰.

⁶¹⁸ **Küstner/Thume**, Nr.1086, s.388; **Oetker**, Nr.47, s.156; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.117, s.1320; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.34, s.404; **Steinbeck**, Nr.10, s.160; **Lettl**, Nr.52, s.136; **Stötter**, Handelsvertreter, s.205; **Nocker**, Nr.435, s.114; **Kaumanns**, s.197-198. **BGH**, BB 1958, s.1108= HVR Nr.183 “Müvekkil haklı nedenle derhal fesih olanağına sahipse (acentenin sözleşmeye aykırı haksız rekabeti oluşmuşsa), ancak müvekkil bu nedenle sözleşmeyi feshetmeden önce acente aniden ölmüşse, mirasçılarının denkleştirme talebinde, acentenin sözleşmeye aykırı davranışının etkisi dikkate alınır ve hakkaniyet denetimi çerçevesinde denkleştirme miktarından indirim yapılır”; aynı yönde **BGH**, 3.5.1995, NJW 1995 Heft 30, s.1958; **BGHZ**, 41, s.129, 132= DB 1964, s.400; **BGH**, 30.6.1966 (BB 1966, s.876).

⁶¹⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.117, s.1320; **Canaris**, Nr.112, s.274; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.34, s.404.

⁶²⁰ **Ensthaler**, Nr.32, s.527.

ee. SÖZLEŞMENİN SÜRESİ

Acentelik sözleşmesinin süresinin, denkleştirme talebini etkileyip etkilemediği tartışmalı bir konudur.

Bazı yazarlar, acentelik sözleşmesi süresinin, esas itibariyle denkleştirme talebi üzerinde etkisi olmadığını ileri sürerler. Bu görüşteki yazarlara göre, acentenin denkleştirme talebinde bulunabilmesi için, acentelik sözleşmesinin süresinin bir önemi yoktur. Denkleştirme miktarı, sözleşme süresi içinde acentenin çabası ve müvekkilin menfaatine göre hesaplanır. Acente 3 aylık çabası için dahi denkleştirme talep edebilir. Uzun süreli sözleşmelerde, acentenin sözleşme süresince yeterli ücret kazanması ile denkleştirme talebinin indirimi arasında ilişki kurulmamalıdır. Yine sözleşme ilişkisinin devamı sırasında acentenin yüksek ücret elde etmesi, denkleştirme miktarından indirim yol açmamalıdır⁶²¹.

Aksi görüşteki yazarlar ise, sözleşme süresinin hakkaniyet denetiminde dikkate alınması gerekli bir unsur olduğunu savunurlar. Bu görüşteki yazarlara göre, kısa süreli sözleşmelere nazaran uzun süreli sözleşmelerde, acente çalışmasının karşılığını daha çok alır. Ancak uzun süreli sözleşmelerde acentenin sadakat borcu daha fazladır. Sonuç olarak acentelik sözleşmesinin süresinin uzunluğu, acentenin menfaatine olarak dikkate alınmalıdır⁶²².

Kanaatimizce de sözleşme süresi acentenin denkleştirme talebinde etkili bir unsurdur. Hakkaniyet ve acenteyi koruma ilkelerine dayanan denkleştirme miktarında, tarafların sözleşme ilişkisine girdikleri süre, bu süre boyunca hak ve yükümlülükleri hükmedilecek denkleştirme miktarında etkilidir.

---

⁶²¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.118a, s.1320; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.3c, s.335; **Stötter**, Handelsvertreter, s.205; **Nocker**, Nr.131, s.33, Nr.444, s.116; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.111, s.1060; **Sonnenschein/Weitmeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.46-47, s.712.

Bu görüşteki yazarlardan **Hoyningen- Huene ve Nocker**, çok kısa süre devam eden acentelik sözleşmesinde, acentenin çok büyük oranda müşteri çevresi oluşturmasının (kazandırmasının) olanaklı olmadığını ifade ederler (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.118a, s.1320; **Nocker**, Nr.131, s.33).

⁶²² **Canaris**, Nr.112, s.274; **Ensthaler**, Nr.29, s.527; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.36, s.405; **Kaumanns**, s.193; **Küstner/Thume**, Nr.1091, s.390-391; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.18, s.733.

ff. MÜVEKKİLİN ÇABASI

Acentenin müşteri çevresinin oluşumunda acentenin çabası yanında, müvekkilin çabaları da etkili olabilir. Müvekkilin normalin çok üzerindeki çabaları, mesela sürekli olarak reklâm faaliyetlerinde bulunarak müşteri çevresinin oluşumuna katkıda bulunması denkleştirme talebinin indirilmesine yol açabilir⁶²³.

b. DENKLEŞTİRME MİKTARINI ARTTIRAN DURUMLAR

Hakkaniyet denetiminde denkleştirme talebinin azaltılması için dikkate alınan koşullar, arttırılmasında da ölçüdür.

Örneğin, müvekkil tarafından yapılan sürpriz beklenmedik fesih, acentenin lehine dikkate alınabilir. Acente buna karşı hazırlığını yapamaz ve gerekli tedbirlerini almaz, böyle bir fesih denkleştirme talebinin miktarının arttırılmasına yol açabilir⁶²⁴.

Yine acentenin özel zorluklara katlanarak aracılık faaliyetlerini yürütmesi, acentenin müvekkilin borçlarını ödemesine yardımcı olmak amacıyla uzun süre düşük ücretle çalışmaya razı olması durumunda, acentenin masraflarının yüksek olması denkleştirme miktarını artıran nedenleri olarak sayılabilir⁶²⁵.

c. DENKLEŞTİRME MİKTARINI ETKİLEMİYEN DURUMLAR

aa. ESKİ MÜŞTERİLERİN KAYBI

Acentelik sözleşmesi süresinde, müvekkilin eski müşterilerinin kaybı, kural olarak denkleştirmenin indirilmesini gerektirmez. Denkleştirme talebinin miktarının belirlenmesinde yeni müşteriler dikkate alınır. Eski müşterilerin durumu bu talebin ortaya çıkmasında ve miktarının değişmesinde rol oynamaz. Ancak eski müşteriler,

---

⁶²³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.120, s.1321; **Lettl**, Nr.52, s.136.

⁶²⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.122, s.1321.

⁶²⁵ **Ensthaler**, Nr.32, s.527.

acentenin sözleşme yükümlerini ihlal etmesi gibi nedenlerle kaybedilmişlerse, denkleştirme miktarında indirim yapılabilir⁶²⁶.

bb. TARAFLARIN EKONOMİK VE SOSYAL DURUMLARI

Tarafların ekonomik ve sosyal durumları, tarafların yaşı, sağlık durumları, sözleşme sona erdikten sonra acentenin başka bir işte çalışabilme ve başkaca kazanç elde edebilme olanaklarıdır. Aslında bunlar sözleşme dışı durum olduğundan hakkaniyet denetiminde çok istisnai hallerde dikkate alınırlar⁶²⁷.

B. DENKLEŞTİRMENİN ÜST SINIRI

1. GENEL OLARAK

Türk hukukunda mevcut kanunlarda acentenin denkleştirme talebinin üst sınırına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Sigorta acentelerinin denkleştirme talebini düzenleyen Sigortacılık Kanununun 23/16 maddesi de acenteye ödenecek denkleştirme miktarına üst sınır getirmemiştir. Acenteye ödenecek denkleştirme miktarının üst sınırı Tasarınının 122/2 maddesinde öngörülmektedir. Buna göre: *“Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır. Bu düzenlemeye göre, acenteye ödenecek denkleştirme miktarının üst sınırı, acentenin son 5 yıldaki kazancının bir yıllık ortalaması olacaktır.*

Yabancı hukuklarda da acenteye ödenecek denkleştirme bir üst sınıra tabi tutulmuştur⁶²⁸. Üst sınır olarak genellikle acentenin son 5 yıllık gelirin ortalamasına

⁶²⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.119, s.1321; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.37, s.405; **Nocker**, Nr.442, s.116.

⁶²⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.121, s.1321; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.43, s.406; **Stötter**, Handelsvertreter, s.205; **Kaumanns**, s.192; Örneğin, müvekkilin yüksek bir denkleştirme ödemesinin işletmenin devamını tehlikeye sokması gibi (**Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.43, s.406). Aynı yönde **BGH**, HVR N.277; **BGHZ** 23, s.241-222 : *“Acentenin sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra iyi gelir getiren bir işte çalışmasının, denkleştirme hesaplanmasında hakkaniyet denetimi çerçevesinde dikkate alınacak bir yönü yoktur.”* (**Stötter**, Handelsvertreter, s.205). **Canaris**, Nr.113, s.274; **Schmidt**, Handelsrecht, s.742; **Küstner/Thume**, Nr.1079, s.386; **Brox**, Nr.223, s.114-115.

⁶²⁸ **Jung**, s.147; **Nocker**, Nr.469, s.124; **Küstner/Thume**, Nr.1517, s.545; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.89, s.216.

göre bulunan bir yıllık geliri esas alınmıştır (HGB 89/2, OR 418u, 86/653 sayılı AvBD17).

Görüldüğü üzere Türk hukuku bakımından şu anda acentenin denkleştirme talebi ile karşılaşan hâkimin uygulayacağı bir üst sınır bulunmamaktadır. Üst sınır ancak tasarının kanunlaşması durumunda uygulama alanı bulacaktır. Ancak hâkim, denkleştirme miktarına hükmederken, tasarıdaki ve yabancı hukuklardaki üst sınıra ilişkin düzenlemeleri de dikkate almalıdır.

Aşağıda üst sınıra ilişkin olarak yapacağımız açıklamalar, tasarının kanunlaşması durumunda ortaya çıkacak hukuki sorunların irdelenmesi ve mevcut durumda hâkime hukuk yaratma faaliyetinde yardımcı olmak amacıyla yapılmıştır.

Üst sınır, taraflarca denkleştirme miktarının yaklaşık olarak öngörülmesine yardımcı olur. Bunun için de kural olarak, hesaplamaya esas olarak sözleşme ilişkisinin sona ermesine en yakın zaman dilimi dikkate alınmalıdır⁶²⁹.

Denkleştirmenin üst sınırının işlevi, ham karşılığın miktarını, yani rakamsal olarak bulunan denkleştirme miktarını sınırlamaktır. Üst sınır hesaplanır. Ham karşılığın üst sınırı geçip geçmediği tespit edilir. Acentenin ortalama bir yıllık gelirinden fazla çıkan ham karşılık miktarı acenteye ödenmez. Eğer ham karşılık üst sınırı geçiyorsa, üst sınıra kadar indirim yapılır. Eğer ham karşılığın hesaplanan miktarı, üst sınırı geçmemişse yapılacak bir işlem yoktur⁶³⁰.

Üst sınırın, denkleştirme miktarının hesaplanmasında bir ölçüm aracı olmadığı unutulmamalıdır. Önce üst sınır miktarının belirlenip daha sonra acentenin kaybının ve hakkaniyetin belirlenmesi doğru bir yöntem değildir. Denkleştirme sadece üst sınır kurallarına göre belirlenemez, ölçülemez. Üst sınır kurallarının sadece düzeltme fonksiyonu vardır. Müvekkilin menfaati, acentenin kaybı ve hakkaniyet denetimi

---

⁶²⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.142, s.1326; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.49, s.407; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.6c, s.342.

⁶³⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.127, s.1322; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.6a, s.340; **Canaris**, Nr.115, s.275; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.49, s.407; **Nocker**, Nr.469, s.124; **Küstner/Thume**, Nr.1526, s.548; **Stötter**, Handelsvertreter, s.190.

sonucunda belirlenen denkleştirme miktarı, denkleştirme talebinin üst sınırından yüksek ise bu miktara hükmedilemez⁶³¹.

2. ÜST SINIRIN HESAPLANMASI

Üst sınır, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önceki 5 yıl içinde acenteye yapılan ücret ve diğer ödemelerin yıllık ortalama tutarıdır. Acentelik sözleşmesi 5 yıldan daha kısa süreli ise, sözleşme süresinin ortalaması dikkate alınır⁶³².

Acenteye ödenecek denkleştirme miktarının üst sınırını belirlemede yıllık brüt ücretler esas alınmalıdır. Baskın görüşe göre acentenin masraflarının çıkarılıp, net ücrete göre hesap yapılması doğru değildir. Çünkü işletme giderleri de acenteye ödenecek ücret talebinin içinde yer alır⁶³³.

Küstner'e göre yıllık brüt ücret esas alınırsa, denkleştirmenin hesaplaması uzun süren vergilendirme ve acentenin masraflarının tespiti gibi konularla zorlaştırılmaz. Diğer bir ifadeyle brüt ücretin esas alınması daha pratiktir⁶³⁴.

Acenteye ödenecek denkleştirme miktarının üst sınırının hesaplanmasında hangi ücretlerin ve ödemelerin hesaba katılacağı doktrinde tartışmalıdır. Bazı yazarlar, üst sınırın hesaplanmasında acentenin sözleşme süresince hak ettiği tüm ücretlerin dikkate alınacağını kabul etmektedir. Bazı yazarlar ise, bu hesaba acentenin aracılık faaliyetinden kaynaklanmayan depo ücreti, yönetim faaliyeti için ödenen ücretler gibi ücretlerin dâhil edilmeyeceğini savunurlar.

Birinci görüşteki yazarlara göre⁶³⁵, acenteye ödenecek denkleştirme miktarının üst sınırının hesaplanmasında, sadece aracılık edilen ve imzalanan sözleşmelerden

⁶³¹ **Küstner/Thume**, Nr.1525, s.547; **Ensthaler**, Nr.42, s.530; **Ball**, s.28.

⁶³² **Stötter**, Handelsvertreter, s.190; **Abraham**, s.69; **Kaumanns**, s.218; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.142, s.1326; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.49, s.407; **Ensthaler**, Nr.43, s.530.

⁶³³ **Stötter**, Handelsvertreter, s.190-191; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.147, s.1327; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.51, s.407; **Ensthaler**, Nr.44, s.530; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.40.

⁶³⁴ **Stötter**, Handelsvertreter, s.190-191; **Küstner/Thume**, Nr.1555, s.558.

⁶³⁵ **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.36, s.405; **Ensthaler**, Nr.44, s.530; **Ball**, s.28; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.39; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b,

kaynaklanan ücretler değil, acenteye ödenen tüm ücret ve diğer ödemelerin dikkate alınması gerekir. Aracılık faaliyeti dışında hesaba katılacak gelirler, tahsil, dekuar, depolama, ulaştırma, raf bakımı gibi diğer hizmetler için yapılan ödemeler ve bölge acentesi olmasından kaynaklanan çabası dışında akdedilen sözleşmelerden kaynaklanan ücretlerin tümüdür. Ayrıca yeni ve eski müşteri ayrımı yapılmaksızın, acentenin her türlü faaliyetinden kaynaklanan ücretler bu hesaba dâhil edilir.

Aksi görüşteki yazarlar ise⁶³⁶, üst sınırın belirlenmesinde acentenin sözleşme süresi içinde hak ettiği tüm ücretlerin ve diğer gelirlerin dikkate alınması gerektiğini, ancak aracılık veya sözleşme yapma faaliyetinden kaynaklanmayan ücretlerin bu hesaba katılmaması gerektiğini ileri sürerler. Bu görüşteki yazarlara göre işletme bakımı, tahsil, depo, mal ulaştırma ve diğer hizmetler için ödenen ücretler üst sınırın hesaplanmasında hesaba katılmamalıdır.

İsviçre Hukukundaki düzenleme de ikinci görüş doğrultusundadır. İsviçre Hukukunda hâkim hakkaniyet gerektiriyorsa, acentenin kusuru olmaksızın sona eren acentelik sözleşmesi sonrasında, acente lehine en çok 1 yıllık kazancının karşılığı olan uygun bir karşılık ödenmesine hükmedebilir. Yıllık net kazanç, yıllık ücret gelirinden farklıdır. Yıllık net kazanç, kârdır. Yıllık net kazancın bulunabilmesi için, acentenin sözleşme ilişkisinin bitiminden önceki 5 yıl içinde elde ettiği ücret ve ücret eklerinden – masraflar, giderler çıkarılır. Masrafların acente tarafından mı yoksa müvekkil tarafından mı ödendiği üstlenildiği önemsizdir⁶³⁷.

Nr.132, s.1066. Bu görüşteki yazarlardan biri olan **Martinek**; denkleştirme miktarının hesaplanmasında acenteye yapılan tüm ödemelerin dikkate alması gerektiğini ifade eder. Bunlar acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önceki 5 yıl, acentelik sözleşmesi 5 yıldan daha kısa sürmüşse acentelik sözleşmesi süresi içinde elde edilen gelirlerdir. Sarkan ücretler, acentelik sözleşmesinin süresi içinde akdedilmiş, ancak acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra müvekkil tarafından icra edilen sözleşmelerden kaynaklanan ücretlerdir. Bunlar acentenin denkleştirme talebi hesabına katılır. Aynı sonuca acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra akdedilen ticari sözleşmelerden kaynaklanan acentenin ücretleri içinde varılabilir. Bunlar da denkleştirme talebin hesaplanmasına dâhil edilmelidir (**Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.36, s.348).

⁶³⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.144, s.1327; **Nocker**, Nr.476, s.125.

⁶³⁷ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.6a, s.328.

Yıllık net kazancın tespitinde, acentenin sözleşmenin bitiminden önceki son 5 yıllık kazancı etkilidir. Daha kısa süreli sözleşmelerde ise sözleşme süresi dikkate alınır. Sözleşme süresi aya bölünür ve 12 ile çarpılır⁶³⁸.

Kanaatimizce üst sınır, acenteye ödenecek denkleştirme miktarını sınırlayan bir etkiye sahip olduğu için mümkün olduğunca yüksek belirlenmelidir. Yapılan üst sınır hesaplanmasına acentenin aracılık faaliyetinden kaynaklansın kaynaklanmasın bir yıllık tüm gelirleri dâhil edilmelidir.

Üst sınırın hesaplanmasında dikkat edilmesi gereken bir nokta şudur. Üst sınır hesabında sadece acentenin kazandırdığı müşteri çevresinden elde ettiği gelirleri hesaba katılmaz. Üst sınır hesabında, acentenin kazandırdığı müşterilerden elde ettiği gelirlerin yanı sıra, müvekkilin eski müşterileriyle olan ticari ilişkilerinden kaynaklanan ve bölge ücretleri dahil tüm ücret gelirleri hesaplamaya dâhil edilir⁶³⁹.

Yapılan hesaplamada söz konusu ücretlerin ödenip ödenmediği önemli değildir. Çünkü hesaplamada acentenin ilgili zaman diliminde hak ettiği tüm ücretler dikkate alınır. Acentenin aracılık ve sözleşme akdetmesinden hak kazandığı, ancak muaccel olmamış ücretler de yıllık ücret hesaplamasına dâhil edilir⁶⁴⁰.

Üst sınır konusunda tartışmalı olan diğer bir konu, bir yıldan daha az süren acentelik sözleşmelerinde acenteye ödenecek denkleştirme miktarının üst sınırının belirlenmesidir. Sözleşme süresinin bir yıldan az olduğu durumlarda, üst sınırın sözleşme süresine göre mi yoksa sözleşme süresince elde edilen gelirin yıllık ortalamasına göre mi hesaplanacağı doktrinde tartışmalıdır. Bu konuda örneğin 6 aylık bir acentelik sözleşmesini sona ermesi durumunda üst sınırın 6 aylık gelir olarak mı, yoksa 6 aylık sözleşmede aylık olarak elde edilen gelirin 12 ile çarpılması sonucunda elde edilen rakam mı olacağı tartışılmaktadır.

⁶³⁸ **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.6b, s.340.

⁶³⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.144, s.1327; **Küstner/Thume**, Nr.1546, s.554-555.

⁶⁴⁰ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.145, s.1327; **Stötter**, Handelsvertreter, s.190; **Küstner/Thume**, Nr.1529, s.549-550; **Steinbeck**, Nr.11, s.161; **Lettl**, Nr.59, s.137; **Ensthaler**, Nr.44, s.530; **Stötter**, Handelsvertreter, s.190.

Bazı yazarlar, 1 yıldan az süren acentelik sözleşmelerinde denkleştirmenin üst sınırının sözleşme süresince elde edilen aylık gelirin 12 ile çarpılması neticesinde hesaplanacağını savunurlar. Bu görüşteki yazarlara göre üst sınır 1 yıllık ortalama gelir tutarıdır⁶⁴¹.

Bu görüşteki yazarlardan **Hoyningen- Huene**, bir yıldan az süren acentelik ilişkilerinde ödenecek tazminatın üst sınırının bir yıllık ücret gelirinine göre belirlenmesinin, acentenin haksız olarak daha fazla gelir elde etmesine yol açmayacağını savunur. Yazar, denkleştirme talebinin yüksekliğinin üst sınıra göre değil, denkleştirmenin hesaplanmasındaki müvekkilin kazancı, acentenin kaybı ve hakkaniyet kriterlerine göre hesaplanacağını belirtir⁶⁴².

Aksi görüşteki yazarlar ise bir yıldan az süren acentelik sözleşmelerinde, üst sınırın sözleşmenin süresine göre hesaplanması gerektiğini ileri sürerler⁶⁴³.

Bu görüşteki yazarlardan **Küstner**, iki aylık bir acentelik sözleşmesi neticesinde acenteye ödenecek denkleştirme miktarının üst sınırının 12 aylık ortalama geliri olarak hesaplanmasının haksızlığa yol açacağını savunmaktadır. Yazar'a göre, ortalama bir yıllık gelir acentelik sözleşmesinin bir yıldan uzun sürdüğü sözleşmeler için öngörülmüştür⁶⁴⁴.

Bir yıldan az süren acentelik sözleşmelerinde acenteye ödenecek denkleştirme miktarının üst sınırı, **kanaatimizce** de sözleşme süresi ile sınırlı olmalıdır. Çünkü aksi yorum, 3 aylık bir acentelik sözleşmesi neticesinde aylık 10.000 YTL elde eden bir acentenin, denkleştirme miktarının üst sınırının 120.000 YTL olmasını gerektirir. Böylece 3 aylık sözleşme ile bir yıldan uzun süreli acentelik sözleşmelerinin üst sınırı arasında pek bir fark kalmaz. Bu da teorik olarak, daha az çalışan acenteye daha çok denkleştirme elde etme imkânı tanınmasına yol açar. Acentenin denkleştirme miktarı

---

⁶⁴¹ **Stötter**, Handelsvertreter, s.190; **Nocker**, Nr.472, s.124; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.143, s.1326; **Baumbach/Hopt**, § 89b, Nr.49, s.407 .

⁶⁴² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.143, s.1326.

⁶⁴³ **Kaumanns**, s.218; **Küstner/Thume**, Nr.1519, s.545-546; **Ensthaler**, Nr.43, s.530; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.89, s.216; **Westphal**, Saenger/Schulze, s.41-42; **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.88; **Küstner**, Grundsätze, Nr.427, s.204.

⁶⁴⁴ **Küstner/Thume**, Nr.1519, s.545-546.

her ne kadar üst sınıra göre belirlenmese de, üst sınırın düzeltici ve sınırlayıcı bir etkisi vardır. Sonuç olarak aksi halde hakkaniyete aykırılık ortaya çıkar

Buna göre, üst sınır şu şekilde hesaplanır. Acentenin sözleşmenin sona erdiği tarihten önceki son 5 yıllık gelirinin yıllık ortalaması hesaplanır. Örneğin, acentenin sözleşmenin sona ermesinden önceki 5 yılda elde ettiği toplam gelir 550.000 YTL'dir. Bu durumda üst sınır, 110.000 YTL'dir. Eğer sözleşme 5 yıldan az sürmüştü örneğin 30 aylık bir sözleşme varsa ve sözleşme süresince elde edilen gelir 500.000 YTL ise $500.000 / 30 = 16.666,66$ YTL aylık gelirdir. $(16.666,66 \times 12 = 199.999,99)$ YTL ise üst sınırdır. Sözleşme 12 aydan az sürmüştü örneğin 3 aylık bir sözleşme ise ve acentenin elde ettiği gelir 60.000 YTL ise üst sınır 60.000 YTL olacaktır.

III. DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASINA İLİŞKİN ÖRNEKLER

Yukarıda ayrıntılı olarak incelediğimiz denkleştirme miktarının hesaplanması süreci şu şekilde özetlenebilir. Öncelikle, acentelik sözleşmesinin sona erme nedeni incelenmelidir. Acentelik sözleşmesi denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona ermişse, müvekkilin kazancı, acentenin kaybı bulunuyorsa ve hakkaniyet acenteye denkleştirme ödenmesini gerektiyorsa acenteye belli bir miktar denkleştirme ödeneceği kabul edilir. Daha sonra acenteye ödenecek denkleştirme miktarının hesaplanmasına geçilebilir.

Denkleştirme talebinin hesaplanmasında ilk önce denkleştirme yükümlülüğü doğuran müşteriler tespit edilmelidir. Bunlar acentenin yeni kazandırdığı müşteriler veya ticari ilişkileri pekiştirdiği eski müşterilerdir. Bu hesaplamada sürekli müşteriler temel alınır.

Daha sonraki adım, ham karşılığın hesaplanmasıdır. Burada denkleştirme miktarı, ortalama olarak acenteye ödenen ücretlere göre tespit edilmeye çalışılır. Kural müvekkilin kazancının, acentenin kaybindan daha az olamayacağıdır. Acentenin kaybı, sürekli müşterilerden tahmini süre içinde elde edeceği ücreti elde edememesinden kaynaklanır. Ücret kaybı, ham karşılık olarak adlandırılır.

Ham karşılığın hesaplanmasında temel yıl ve temel ücret esas alınır. Temel yıl, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önceki 12 aydır. Temel ücret ise, sadece aracılık ve sözleşme akdetme faaliyeti sonucunda ödenen ücrettir. Bölge acentesi olunması nedeniyle acentenin çabası dışında akdedilen ticari ilişkilerden elde edilen ücretler veya yönetim giderleri için acenteye ödenen bedeller dikkate alınmaz. Bu brüt kazancın net kısmının hesaplamada dikkate alınması gerekir. Çünkü tazminatın hesabında bile, zarar görenin zarar verici davranış nedeniyle yapmaktan kurtulduğu masrafların zarardan düşülürken, denkleştirmede aksinin kabulü yerinde olmaz.

Acentenin kaybının hesaplanmasında, tahmini bir süreç ele alınır. Bu zaman sürecinin uzunluğu, ham karşılığın miktarını artırır. Bu ticari ilişkilerin devam edebileceği süre olarak hesaplanır. Tahmini sürecinin bulunmasında, geçmişteki ticari ilişkiler dikkate alınır.

Acentenin kaybının hesaplanmasında müşteri azalma oranı etkilidir. Bu oran, ödenecek denkleştirme miktarında indirim nedenidir. Hakkaniyetin gerektirdiği başkaca bir indirim veya artırım sebebi varsa bu noktada hesaba katılır. Bulunan miktardan, toptan ve peşin ödeme yapılması nedeniyle faiz indirimi yapılır. Böylece denkleştirme miktarı bulunur.

Bulunan denkleştirme miktarı, son bir denetimden geçer. Bu denetim üst sınır denetimidir. Bulunan denkleştirme miktarı, üst sınırı geçmiyorsa, acenteye ödenmesine karar verilir. Denkleştirme miktarı üst sınırı geçiyorsa, bu miktar üst sınıra indirilerek, üst sınır miktarında denkleştirmenin acenteye ödenmesine karar verilir⁶⁴⁵.

Denkleştirme talebinin hesaplanması için izlenecek yol aşağıdaki örnekteki gibidir.

---

⁶⁴⁵ Nocker, s.148 vd.; Hoyningen- Huene, MünchKomm, § 89b, Nr.148, s.1328.

Olay 1⁶⁴⁶

Acente ile müvekkil arasında 6 yıl süreli bir acentelik sözleşmesi 31.1.1995 tarihinde acentenin haklı nedenle feshi sonucunda derhal sona ermiştir. Acentenin denkleştirme talebini zamanaşımı süresi içinde ileri sürmüştür. Acentenin son 5 yılda elde ettiği toplam gelir 690.000 YTL'dir. Acenteye yönetim giderleri için aylık 1.000 YTL ödenmektedir. Acente, sözleşmenin sona ermesinden önceki 12 ay içindeki toplam ücret geliri 140.000 YTL'dir. Bu ücretin 120.000 YTL'sini, kendi müşteri çevresinde oluşan ticari ilişkileri sonucunda elde etmiştir. Bu ücret gelirinin 20.000 YTL'lik kısmı sözleşmenin başlangıcında devraldığı, hâlihazırda bulunan müşterilerle kurulan sözleşmeler kaynaklanmaktadır. Tüm gelirlerin vergisi ödenmiştir.

Acente, müşterilerle ilişkilerini uzun yıllar sürdürmüş ve bir müşteri çevresi oluşturmuştur. Bu müşteri çevresinden takip eden siparişler elde etmiştir. Acentenin müşterilerinin yıllık azalma oranı % 20'dir. Acentenin işletme masrafları yıllık 50.000 YTL'dir. Bu oran yıllık ücret gelirinin % 40'nı oluşturmaktadır.

Görüldüğü üzere, acentelik sözleşmesi acentenin denkleştirme talep etme hakkını doğuracak şekilde sona ermiştir. Talep süresi içinde ileri sürülmüştür. Bu durumda denkleştirme hesaplanması sürecine geçilebilir. Hesaplama öncelikle müvekkilin menfaati, acentenin kaybı hesaplanacak, bulunan karşılık hakkaniyet denetiminden geçirilerek ham karşılık elde edilecektir. Ham karşılık üst sınır denetimine tabi tutulacak ve acenteye ödenecek denkleştirme miktarı tespit edilecektir.

Müvekkilin menfaatinin hesaplanması, bu süreçte temel yıl ve temel gelir esas alınır.

Kural, müvekkilin menfaatinin, acentenin kaybından az olamayacağıdır. Bu nedenle öncelikle acentenin kaybı hesaplanır. Müvekkil, menfaatinin, acentenin kaybından daha az olduğunu iddia ediyorsa, bunu kanıtlamadır. Yine acente, müvekkilin menfaatinin, kendisinin kaybından daha fazla olduğunu iddia ediyorsa bu iddiasını kanıtlamalıdır.

---

⁶⁴⁶ Bu örnek **Abrahamczik**'ten alınmıştır (Bk. **Abrahamczik**, Der Handelsvertretervertrag, s.73-78).

Acentenin kaybının hesaplanması, kural olarak acentenin kendi müşteri çevresinden son yılda elde ettiği brüt ücret gelirleri dikkate alınır.

Son faaliyet yılı olan 1994 yılına ait

acentenin elde ettiği toplam gelir 140.000 YTL

Acentenin önceki müşterilerden elde ettiği gelir -20.000 YTL

Acentenin müşteri çevresinden elde ettiği gelir 120.000 YTL'dir.

Tahmin sürecinde ücret kaybı yıllık % 20, ilişkilerin tahmini olarak 4 yıl boyunca devam edeceği öngörülmüştür.

Acentenin sözleşme devam etseydi elde edeceği ücretler

Tahmini İlk yıl (120.000 % 20'si) 96.000 YTL

Tahmini İkinci yıl (96.000 % 20) 76.800 YTL

Tahmini üçüncü yıl (76.800 %20) 61.440 YTL

Tahmini dördüncü yıl (61.440 % 20) 49.152 YTL

Toplam ücret kaybı 283.392 YTL'dir.

Bu hesaplanan miktardan faiz indirimi yapılmalıdır. Bu yıllık %10–20 arasında bir rakamdır. Mesela % 15'lik bir indirim yapılırsa,

283.392 %15 240.883,20

YTL'dir.

Sonuç olarak acentenin ücret kaybı 240.883, 20 YTL olarak bulunur.

Hakkaniyet denetimi

Müvekkilin menfaati ve acentenin kaybının hesaplanması sonucunda elde edilen rakam, hakkaniyet denetimine tabi tutulmalıdır. Söz konusu örnekte acentenin

işletme giderlerinin gelirlerin % 40'na karşılık gelmesi yüksek bulunabilir. Böyle bir durum acentenin denkleştirme talebinin azaltılmasına yol açabilir.

Üst sınır

Acenteye ödenecek denkleştirme miktarının üst sınırı, acentenin elde ettiği tüm gelirler dikkate alınarak hesaplanır. Buna göre

Son 5 yıllık acentenin faaliyetinin toplam gelirleri	690.000 YTL
Yönetim giderleri için ödenen bedel (1000 X 60)	60.000 YTL
Acenteye yapılan toplam ödemeler	750.000 YTL
Ortalama yıllık ödeme (üst sınır)	150.000 YTL

Yapılan denkleştirme hesaplanması sonucunda elde edilecek miktar, 150.000 YTL' yi aşmamalıdır.

Sonuç olarak, acenteye denkleştirme olarak 150.000 YTL ödenmelidir. Bu talep, sözleşmenin sona erme tarihi olan 1.2.1995 tarihinde muaccel olur. Bu miktara ödeme tarihine kadar yasal faiz uygulanır.

Olay 2⁶⁴⁷

Acente Hasan, Şeker Ltd Şirketinin bölge acentesidir. Acentelik sözleşmesi, sözleşmede yer alan yaş sınırı nedeniyle, acentenin 65 yaşını doldurması ile sona erecektir. Hasan 30.6.2002 tarihinde 65 yaşına girecektir.

Hasan, acentelik sözleşmesinin başlangıcında önceki acenteden 37 müşteri devralmıştır. Bu 37 müşterinin 6'sı çeşitli nedenlerle Hasan ile ticari ilişkilerini devam ettirmemiştir. Hasan, eski müşterilerden 5 tanesi ile sözleşme süresince ilişkilerini oldukça geliştirmiş ve bu müşterilerle cirosunu ikiye katlamıştır.

⁶⁴⁷ Bu olay **Küstner/Thume**'den uyarlanmıştır. Orijinal örnek için bk. **Küstner/Thume**, s.645-658.

Hasan, acentelik sözleşmesi boyunca 174 yeni müşteri kazandırmıştır. Bu müşterilerin 12 tanesi ile bölge acentesi olması nedeniyle ticari ilişkiler kurmuştur. Bu 12 müşterinin kazanılmasında doğrudan çabası olmamıştır.

Acentelik sözleşmesi, acentenin yaş sınırını doldurması nedeniyle sona ermiştir. Sözleşme denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona erdiği ve talep yasal süresi içinde ileri sürüldüğü için denkleştirme hesaplanması yapılabilir.

Öncelikle, **müvekkilin menfaati** hesaplanmalıdır. Ancak müvekkilin menfaatinin en az acentenin kaybı kadar olacağı kuralı bulunmaktadır. Bu nedenle işleme, kuralın aksini iddia eden bir taraf yoksa, acentenin kaybı hesaplanarak başlanmalıdır.

Acentelik sözleşmesinin son yılında (1.7.2001- 30.6.2002) acentenin gelirleri

a- 26 eski müşteriden (bunlarda ciro artışı görülmemiştir)	8.600 YTL
b- 5 eski müşteriden (ticari ilişkiler canlandırılmıştır)	8.200 YTL
c- 174 yeni müşteriden	56.200 YTL
d- 12 bölge acentesi olması nedeniyle edinilen müşteriden	5.000 YTL
	_____
Son 12 ayda elde edilen toplam gelir	78.000 YTL

Ancak acentenin toplam geliri acentenin kaybını göstermez. Acentenin kendi müşterilerinden elde ettiği gelir, acentenin kaybının tahmininde esas alınır. Acentenin kaybının hesaplanmasında, acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihte var olan veya öngörülebilir koşullar dikkate alınır.

Acentenin kazandırdığı yeni müşterilerden biri 2002 yılının başında iflas etmiştir. Bu müşteriden 2001 yılında elde edilen 7.000 YTL ücret hesaptan düşülmelidir. Çünkü bu müşterinin iflas etmesi nedeniyle ileride bu müşteri ile ticari ilişkilerin kurulması mümkün olmayacaktır.

Acentenin tüm sözleşme boyunca cirosundaki artış yıllık % 20'dir. Acentenin gideri, yıllık gelirinin % 5 'ini oluşturmaktadır.

Acentenin kaybı

Acentenin son faaliyet yılı elde ettiği toplam gelir		78.000 YTL'dir
İflas eden müşteriden elde edilen gelir		- 7.000 YTL
Bölge acentesi olması nedeniyle elde ettiği gelir		- 5.000 YTL
Eski müşterilerden elde ettiği gelir		<u>- 8.600 YTL</u>
Acentenin bir yıllık tahmini ücret kaybı toplamı		57.400 YTL'dir.
Yıllık müşteri azalma oranı		%20
Ticari ilişkilerin devam edeceği tahmini süre		5 yıldır.
2002- 2003 yıllarında	57.400 (%20)	45.920 YTL
2003-2004 yıllarında	45.920 (%20)	36.736 YTL
2004-2005 yıllarında	36.736 (%20)	29.389 YTL
2005-2006 yıllarında	29.389 (% 20)	23.511 YTL
2006–2007 yıllarında	23.511 (% 20)	<u>18.809 YTL</u>
Acentenin sözleşme devam etseydi kazanacağı tahmini		
Ücret Toplamı		154.365 YTL
Bu miktardan % 6 faiz indirimi		<u>9.261 YTL</u>
		145.104 YTL'dir

Hakkaniyet denetiminde, acentenin tasarruf ettiği masraflar ve markanın çekim gücü dikkate alınabilir. Acentenin masrafı yıllık % 5 olduğuna göre ve

markanın tanınmışlığı hakkında bir bilgi bulunmadığına göre bu miktardan indirim yapılmasına gerek yoktur.

Bulunan bu rakamın üst sınırı aşıp aşmadığı kontrol edilmelidir.

Acentenin son 5 yıl boyunca acentenin gelirleri

– 30.6.1998 tarihleri arasında	62.000 YTL
– 30.6.1999 tarihleri arasında	64.000 YTL
— 30.6.2000 tarihleri arasında	56.000 YTL
– 30.6.2001 tarihleri arasında	69.000 YTL
– 30.6.2002 tarihleri arasında	78.000 YTL
	-----
5 yıllık toplam gelir	329.000 YTL
Yıllık ortalama gelir	65.800 YTL

Acentenin ücret kaybı olan 145.104 YTL, üst sınırı aşmaktadır. **Sonuç olarak,** acenteye ödenecek denkleştirme miktarı 65.800 YTL'dir.

Olay 3⁶⁴⁸

Acentelik ilişkisi 30.6.2004 tarihinde sona ermiştir. Son 12 ay içinde (1.7.2003–30.6.2004 tarihleri arasında) acentenin elde ettiği toplam ücret tutarı 150.000. YTL'dir. Bu ücretlerin 60.000. YTL'lik kısmı eski müşterilerle olan ilişkilerden doğmuştur. Acente yıllık 14.000 YTL depo hizmeti için ücret alır. Aracılık edilen müşterilerden biri 1.7.2003 yılında iflas eder. Bu müşteri iflas edinceye kadar acente bu müşteri ile kurduğu ilişkilerden 15.000 YTL ücret elde etmiştir. Toplam sözleşme süresi, müvekkilin verileri dikkate alındığında % 10 ciro artışı gözlenir. Ayrıca yeni müşterilerden oluşan sürekli müşteri çevresinde, ticari

⁶⁴⁸ Bu olay için bk. **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.149, s.1328.

ilişkilerde yıllık % 20 müşteri aşımı oranı tespit edilmiştir Acente ayrıldığı için müvekkilden, hizmetlerine karşılık bir bedel olarak 80.000 YTL alır.

Acentenin son 5 yıl içinde elde ettiği gelir dökümü;

1.7.1999 – 30.6.2000 tarihleri arasında	200.000 YTL
1.7.2000 – 30.6.2001 tarihleri arasında	180.000 YTL
1.7.2001- 30.6.2002 tarihleri arasında	190.000 YTL
1.7.2002- 30.6.2003 tarihleri arasında	180.000 YTL
1.7.2003- 30.6.2004 tarihleri arasında	150.000 YTL'dir

Acenteye ödenecek denkleştirme miktarının hesaplanmasına ham karşılığın bulunması ile başlanır. Ham karşılığın hesaplamasında, acentelik ilişkisinin sona ermesi ile acente tarafından oluşturulan yeni müşteri çevresi ile tekrar ilişki kurulacağı varsayılır. Öncelikle acentenin kaybı bulunur. Acentenin ücret kaybı şu şekilde bulunur.

Acentenin son 12 aylık ücret geliri toplamı	150.000 YTL
Eski müşterilerden elde edilen ücret	- 60.000 YTL
İflas eden müşteriden elde edilen ücret	- 15.000 YTL
Diğer (yönetim faaliyetleri için) ödenen ücretler	<u>- 14.000 YTL</u>
Acentenin ücret kaybı toplamı	81.000 YTL

Tahmini müşteri aşımı oranı % 20 ve tahmini ilişki süreci 4 yıl olarak hesaplanmıştır.

2004- 2005 yıllarında =	81.000 (%20)	64.800 YTL
2005- 2006 yıllarında=	64.800 (% 20)	52.840 YTL
2006- 2007 yıllarında =	52.840 (% 20)	41.472 YTL

2007–2008 yıllarında= 41.472 (% 20) 30.178 YTL

Acentenin elde etmesi beklenen gelir 217.832 YTL

Hakkaniyet denetiminde, % 10'lük ciro artışının artık gerçekleşmeyeceği ve acenteye ayrılması için ödenen para indirim nedeni olarak dikkate alınır.

217.832 (% 10) - 21.783 YTL

Acenteye ayrıldığı için ödenen - 80.000 YTL

Ham Karşılık miktarı **116.049 YTL**

Acenteye ödenecek 116.049 YTL'inin üst sınırı geçip geçmediği kontrol edilmelidir.

Üst sınır acentenin son 5 yıllık toplam gelirleridir. Bunlar:

1.7.1999 – 30.6.2000 200.000 YTL

1.7.2000- 30.6.2001 180.000 YTL

1.7.2001- 30.6.2002 190.000 YTL

1.7.2002- 30.6.2003 180.000 YTL

1.7.2003- 30.6.2004 150.000 YTL

5 yıl 900.000 YTL

1 yıl 180.000 YTL

Sonuç olarak, ham karşılık miktarı olan 116.049 YTL, üst sınır 180.000 YTL'yi geçmediği için, acenteye 116.049 YTL denkleştirme ödenmelidir.

Olay 4

Somut bir mahkeme kararından alınan bu örnekte veriler şunlardır⁶⁴⁹. Taraflar arasındaki acentelik sözleşmesi müvekkilin kusurundan kaynaklanan bir nedenle acente tarafından sona erdirilmiştir. Sözleşme 1.1.1975 tarihinde son bulmuştur. Davacı acente, sözleşmenin sona ermesinden önceki yılda kendi müşteri çevresinden 3.213.000 DM gelir elde etmiştir. Müşteri aşımı oranı gelecekte her iki taraf için yıllık % 2 olarak kabul edilmiştir. Müvekkil, müşteri aşımı oranının % 20 oranında gerçekleşeceğini iddia etmiş ancak bu iddiasını kanıtlayamamıştır.

Acentenin ücret kaybına ilişkin hesaplama şu şekildedir.

Müşterilerle ticari ilişkilerin 4 yıl boyunca devam edeceği ve müşteri aşımı oranını % 2 olacağı kabul edilmektedir.

1975 yılında (3.213.000 % 2)	3.149.000 DM
1976 yılında (3.149.000 % 2)	3.086.000 DM
1977 yılında (3.086.000 % 2)	3.204.000 DM
1978 yılında (3.213.000 % 2)	<u>2.964.000 DM</u>
Acentenin ücret kaybı toplamı	12.233.000 DM

Hakkaniyet denetiminde % 20 faiz indirimi yapılır. Ham karşılık olarak 11.988.400 DM bulunur.

Üst sınır 997.250 DM bulunmuştur. Bu nedenle acenteye 997.250 DM ödenmesine karar verilmiştir.

---

⁶⁴⁹ Bu karar için bk. **OLG** Hamburg HVR Nr 509 (**Stötter**, Handelsvertreter, s.203); Alman mahkemelerinden verilen acenteye denkleştirme ödenmesi yönünde kararları ve denkleştirme hesaplanması örnekleri için bk. **BGH**, NJW 1999, s.2668-2670; **BGH**, NJW 1998, s.1070 = BB 1998, s.320.

§ 7. ACENTENİN DENKLEŞTİRME TALEP ETME HAKKININ DİĞER ÖZELLİKLERİ

I. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN VAZGEÇİLMEZLİĞİ

A. GENEL OLARAK

Tasarının 122. maddesinin 4. fıkrası “*Denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemez.*” şeklinde düzenlenmiştir. Tasarının madde gerekçesi ise, bazı durumlarda önceden vazgeçmenin geçerli olduğu belirtilmiştir. Buna göre: “*Dördüncü fıkra talepten "önceden" vazgeçmeyi geçersiz sayar. Talepten acente sözleşmesinin yapılmasından sonra feragat edilmesi, hile düzeyinde olmamak veya kanunu dolanmak anlamı taşımamak şartıyla geçerlidir. Ancak bu halde de acentenin, tehdit, dayatma veya benzeri zorlamalarla bu hakkından vazgeçip geçmediği özenle araştırılmalıdır. Maddenin kaynağı olan Alman Ticaret Kanununun^{89b} paragrafının dördüncü bendiyle ilgili öğretide vazgeçmenin tam anlamıyla serbest iradeyle yapılmış olması gereği üzerinde durulur. Acente sözleşmesinin yapılmasının, gizli bir anlaşma ile bu talepten daha sonra vazgeçilmesi şartına bağlanması veya bu sonucu doğuracak bir düzenin kabulü, hükmün dolanılmasıdır.*”

Tasarındaki söz konusu düzenleme, Avrupa Birliği Direktifi, İsviçre Borçlar Kanunu ve Alman Ticaret Kanunu⁶⁵⁰ ile uyumludur. Avrupa Birliği Direktifi’nin 19.

---

⁶⁵⁰ Alman hukukunda denkleştirme talebinin kabul edilme nedenleri dikkate alındığında, denkleştirme talebini tamamen ortadan kaldırmayan ancak sınırlayan sözleşmelere de geçerlisiz sayılmaktadır. Özellikle, denkleştirme talebinin miktarını sınırlayan anlaşmalar bu gruba girer. Bu tip anlaşmalar, müvekkilin ödeyeceği bedele veya denkleştirme talebinin hesaplanma şekline ilişkindir. Kanuni hesaplama yöntemine göre acentenin elde edeceği denkleştirme miktarını önemli ölçüde azaltan hesaplama yöntemlerine ilişkin anlaşmalar geçersizdir. Yine, müvekkilin denkleştirme yükümlülüğünü acentenin halefine yükleyen sözleşme maddeleri de geçersiz sayılmalıdır. Buna karşılık yeni katılan acentenin, müvekkilin denkleştirme borcuna katılması mümkündür. Çünkü bu durumlarda müvekkil, denkleştirme ödeme borcundan tamamen kurtulmaz. Acentenin hukuki durumunda ve alacağın tahsil kabiliyetinde bir kötüleşme olmaz (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.191, s.1339).

Bundan başka, sözleşmedeki başkaca koşullar, denkleştirme talebini dolaylı olarak etkileyebilirler. Söz konusu koşullar, öngörülme amaçlarından sapıp denkleştirme ödenmemesi amacıyla düzenlenmişlerse ve denkleştirme talebinin vazgeçilmezliğine zarar veriyorlarsa geçersiz sayılırlar. Bunlar örneğin, acenteye yapılacak toplam ödemelerin % 50’sinin acentenin yönetim faaliyetine karşılık ödeneceğine ilişkin düzenlemeler veya acentenin haklı bir neden olmaksızın belli aralıklarla rotasyona tabi tutulacağına ilişkin anlaşmalar, yüksek giriş ve müşteri temlik ücretleri ve özellikle bunların sözleşmenin sona ermesi ile ödeneceğine veya denkleştirme talebi ile takas edileceğine ilişkin anlaşmalardır (**Ensthaller**, Nr.64, s.533-534; **Küstner/Thume**, Nr.1610, s.579).

maddesinde, sözleşme süresi içinde yapılan ve acenteye zarar veren anlaşmaların geçersiz olacağı düzenlenmiştir⁶⁵¹. Direktifin 19. maddesine göre, acentenin denkleştirme talebini sınırlayan veya tamamen ortadan kaldıran anlaşmalar, ancak sözleşmenin sona ermesinden sonra geçerli olarak yapılabilir. Acentelik sözleşmesi süresi içinde, acentenin yararına sözleşmeler akdedilebilir. Örneğin, acentenin denkleştirme talebini arttırıcı sözleşmelerin geçerli olarak yapılması mümkündür⁶⁵².

Yine İsviçre Borçlar Kanununun 418u maddesinin 1. fıkrasında ve Alman Ticaret Kanununun 89b maddesini 4. fıkrasının 1. cümlesiyle denkleştirme talebinden önceden vazgeçilemeyeceği ilkesi kabul edilmiştir. Buna göre, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce, denkleştirme talebini ortadan kaldıran veya önemli ölçüde sınırlayan sözleşmeler geçersizdir⁶⁵³. Sözleşme süresi içinde, acentenin bedelsiz veya belli bir bedel karşılığında denkleştirme talebinden feragati geçersizdir. Acente, sözleşmenin devamı sırasında ekonomik olarak bağlı olduğu müvekkilin baskısıyla, kendisine ekonomik olarak zarar veren sözleşme koşullarını imzalayabilir. Denkleştirme talebinin vazgeçilmezliği ilkesi ile bu tehlike önlenir⁶⁵⁴.

Müvekkilin rotasyon sistemi denkleştirme talebine dolaylı olarak zarar verebilir. Bu sistemde acenteye belli bir süre sonra, yeni bir bölge tahsis edilir. Böylece acente denkleştirme talebini sadece en sonuncu proje yürüttüğü, çalıştığı bölge için alır (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.194, s.1340; **Schaefer**, s.320). Giriş ücretlerinin ödenmesi anlaşmaları, kural olarak denkleştirme talebinin vazgeçilmezlik özelliğini zedelemeyebilir. Giriş ücretinin amacı denkleştirme talebini ortadan kaldırmak değildir. Bu ödeme, acenteye temlik edilen müşteri çevresine karşılık yapılır. Ancak acentenin giriş ücreti ödemesinin mantıklı bir açıklaması yoksa geçersiz sayılmaz. Çünkü taraflar yüksek giriş ücretleri, temlik ücretleri kararlaştırıp, bunun sözleşmenin sonunda ödeneceğini veya denkleştirme alacağı ile takas edileceğini kabul edilebilirler. Böylece, kanunen vazgeçilmez olan denkleştirme talep etme hakkını dolanırlar (**Ensthaler**, Nr.62, s.534).

⁶⁵¹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.202a, s.1342; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 92c, Nr.1, s.1134; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.79, s.414; **Ensthaler**, Nr.65, s.534; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.53, s.356; **Bälz**, s.1560; **Thume**, BB 2004, Heft 46,s.2477; **Müller**, NJW 1998 Heft 1-2, s.17; **Küstner/Manteuffel**, BB 1990, Heft 5 s.298; **Farmand**, s.101 vd.

⁶⁵² **Stötter**, Handelsvertreter, s.210; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.105, s.223; **Thume**, BB 2004, Heft 46,s.2477.

⁶⁵³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.195, s.1340; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.5e, s.339; **Ensthaler**, Nr.62, s.533; **Stötter**, Handelsvertreter, s.210; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.50a, s.355-356; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.71, s.412; **Küstner/Thume**, Nr.1610, s.576; **Kaya**, s.9. Bu yönde Alman mahkeme kararları için bk. **BGH**, NJW 1990, s.2889 = BB 1990, s.1366 = NJW- RR 1991, s.105; **BGH**, NJW 1996, s.2867= BB 1996, s.1734.

⁶⁵⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.187, s.1338-1339; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.5e, s.339; **Stötter**, Handelsvertreter, s.210; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.135, s.1067; **Kaumanns**, s.273; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.30, s.308; **Küstner/Thume**, Nr.1585, s.570; **Wauschkuhn**, s.1517-1518; **Müller**,

Bu sonuç, acenteyi koruma amacından kaynaklanır. Çünkü acente, müvekkile ekonomik olarak bağımlıdır. Acente, müvekkilin baskısı ile aleyhine olan maddeleri kabul etmek zorunda kalabilir. Sözleşme ilişkisi devam ettiği sürece bu tehlike devam eder. Somut olayda acentenin korunma ihtiyacı olmasa bile, aynı sonuca varılmalıdır⁶⁵⁵.

Sonuç olarak, tasarıya göre acentelik sözleşmesi sona ermeden önce denkleştirme talebini ortadan kaldıran veya kısıtlayan maddeler geçersizdir. Denkleştirme talebinin ortadan kalkmasına ilişkin maddenin geçersiz olması, sözleşmenin diğer maddelerinin geçerliliğini etkilemez⁶⁵⁶.

Mevcut kanunumuzda acentenin denkleştirme talebine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmadığı için, bu talepten önceden vazgeçilmeyeceğine dair bir kural da yoktur. Acentelik sözleşmesinde, acentenin denkleştirme talebinden vazgeçtiğine ilişkin bir hükmün kararlaştırılması veya acentelik sözleşmesinin devamı sırasında tarafların bu yönde bir anlaşma yapmaları durumunda bunun geçerli olup olmadığı ayrıca incelenmelidir.

Sözleşme özgürlüğü ilkesi gereğince, taraflar sözleşmelerin içeriğini ve sona ermenin sonuçlarını emredici kurallara aykırı olmamak kaydıyla serbestçe düzenleyebilirler. Bunun için tarafların birbirine uygun ve karşılıklı iradelerinin oluşması yeterlidir. BK 19–20 maddeleri gereğince kanuna, ahlaka ve adaba aykırı sözleşmeler geçersizdir. Bu kural gereğince, acentelik sözleşmesinin kurulması veya devamı sırasında taraflar anlaşarak acentenin haklarını kanuna, ahlaka ve adaba aykırı şekilde sınırlayacak koşullar kabul edemezler. Tarafların, acentenin denkleştirme talep

---

NJW 1998 Heft 1-2, s.18; **Küstner/Manteuffel**, BB 1990, Heft 5 s.298; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.97, s.724; **Bühler**, Nr.50, s.200; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.34, s.758; **Kaya**, s.9. Bu doğrultuda **BGH**, 10.7.1996, BB 1996 Heft 34, s.1734. Farklı görüşte **Baumbach/Hopt**, denkleştirme talebinin vazgeçilmezliği kuralının, hukuki güvenliği sağlamak amacıyla getirildiğini, somut olayda acentenin korunma ihtiyacının önemli olmadığını ileri sürmektedir (**Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.65, s.410).

⁶⁵⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.197, s.1341; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.71, s.412; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.138, s.1069; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.50a, s.355-356; **Kaya**, s.9.

⁶⁵⁶ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.199, s.1341; **Schmidt**, Handelsrecht, s.746.

etmeyeceği hususunda bir koşulun akıbeti incelenmelidir. Böyle biri kaydın, BK 19–20 maddelerine aykırılık taşıyıp taşımadığına bakılmalıdır.

Türk Hukukunda acentenin denkleştirme talebini ve denkleştirme talebinden önceden vazgeçilemeyeceğini düzenleyen bir kanun maddesi bulunmamaktadır. Bu nedenle acentenin bu talebinden önceden vazgeçtiğine ilişkin bir kayıt kanuna aykırılık oluşturmaz.

Acentenin denkleştirme talebinden vazgeçtiğine, böyle bir talepte bulunmayacağına ilişkin bir kayıt, ahlaka ve adaba da aykırı değildir. Çünkü acentenin denkleştirme talebi, parasal bir taleptir. Acentenin oluşturduğu müşteri çevresinin karşılıksız kullanımı için ödenen bir bedeldir. Denkleştirme miktarının üst sınırı, acentenin bir yıllık geliri toplamıdır. Bu bedelin acenteye ödenmemesi, acentenin ekonomik mahvına yol açmaz. Ayrıca acentenin doğmuş ve doğacak ücretlerinden feragat etmesi dahi mümkündür. Ücret hakkından feragat mümkün iken, mevcut yasal düzenlemeler karşısında denkleştirme talebinden feragat edilebileceği evleviyetle ve daha kolaylıkla kabul edilebilir. Tüm bu nedenlerle, acentenin denkleştirme talebinden vazgeçmesi, ahlaka veya adaba aykırılık oluşturmaz.

Acentenin denkleştirme talebinden önceden vazgeçmesine ilişkin anlaşmanın, sorumsuzluk kaydını düzenleyen Borçlar Kanununun 99 maddesi gereğince geçersiz sayılıp sayılmayacağı da incelenmelidir. Bu maddede imtiyazlı kuruluşların hile ve hafif kusurlarından kaynaklanan sorumluluklarından kurtulmalarına ilişkin anlaşmaların geçersiz olacağı düzenlenmektedir. Ancak Kanaatimizce Borçlar Kanununun 99 maddesi, acentenin denkleştirme talebinden önceden vazgeçmesi halinde uygulanmaz. Çünkü bu madde borca ve kanuna aykırı bir davranıştan doğan sorumluluktan kurtulmaya ilişkin bir hükümdür. Denkleştirmeden vazgeçilmesinde ise, sözleşmesel bir talep söz konusudur. Ayrıca sigorta şirketleri dışındaki diğer acentelerin müvekkillerinin imtiyazlı kuruluş olma özellikleri de kural olarak yoktur.

Bu tür hükümler olsa olsa haksız şart olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar acentelik sözleşmesinde taraflar tacir olsalar da, müvekkilin tek taraflı olarak hazırladığı ve acentelik sözleşmesine tartışılmaksızın koyduğu bu tür kayıtlar, gerekli koşullar varsa, TMK 2 gereğince geçersiz sayılabilirler.

Sonuç olarak, mevcut yasal düzenlemeler gereğince, acentenin denkleştirme talebinden önceden vazgeçmesine ilişkin anlaşmalar geçerli sayılmalıdır.

B. DENKLEŞTİRMENİN SÖZLEŞMENİN SONA ERMESİNDEN ÖNCE ÖDENMESİ

Yukarıda belirttiğimiz gibi yabancı hukuklarda ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısında acentenin denkleştirme talebinden önceden vazgeçmeyeceği kabul edilmektedir. Böyle bir kurala rağmen, denkleştirme miktarının acentelik sözleşmesi sona ermeden önce ödeneceğine ilişkin anlaşma yapıp yapılamayacağı incelenmelidir.

Doktrindeki baskın görüş, denkleştirme talebinin önceden ödeneceğine ilişkin anlaşmaların, denkleştirme talebinin vazgeçilmezlik ilkesine zarar vermeyeceği, bu ilkeye aykırılık taşımayacağı yönündedir⁶⁵⁷. Bu görüşteki yazarlara göre, söz konusu maddeler, müvekkilin denkleştirme ödeme yükümlülüğünü zamana yayarlar. Müvekkil, sözleşme süresince, diğer ödemelerinin yanı sıra, ek bir borç olarak denkleştirme de öder.

Kanaatimizce de Tasarı kanunlaşsa bile, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce, acenteye denkleştirme ödenmesi mümkündür. Böyle bir uygulama acentenin zarar görmesine yol açmaz. Aksine gelecekte alacağı bir karşılığa önceden kavuşmasını sağlar.

Ancak yapılan önceden ödemenin geçerli olduğunun kabulü için oldukça titiz davranmak gerekir. Önceden ödeme ancak şu koşullar altında geçerli sayılmalıdır. Müvekkil denkleştirmeye ilişkin ödemeyi, acentenin faaliyeti sonucunda hak ettiği ücretlere ek olarak yapmalıdır. Bu ek ödemelerin, acentenin denkleştirme talebinin önceden ödenmesine ilişkin olduğu açıkça belirtilmelidir. Bu ödemeler, toplam ödemeler içinde mutad, olağan ücret ödemelerinden ayrılmalıdır. Eğer sözleşmenin sonunda acentenin denkleştirme talep hakkı doğmazsa, acente yapılan ödemeleri iade etmelidir. Bu koşullar sağlanmadan, acentenin toplam gelirinin bir parçasının

⁶⁵⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.200, s.1341-1342; **Ensthaler**, Nr.61, s.534; **Stötter**, Handelsvertreter, s.212; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.50a, s.356; **Nocker**, Nr.513, s.134; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.141, s.1070.

gelecekteki denkleştirme talebine karşılık olarak ödendiği iddiası, önceden ödemenin kabulü için yeterli değildir⁶⁵⁸.

Denkleştirmenin önceden ödenmesi istisnai bir durumdur. Bu istisnai durumu, yani denkleştirmenin önceden ödendiği iddiasını kanıtlama yükü, müvekkildedir⁶⁵⁹.

II. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN İLERİ SÜRÜLME SÜRESİ

Acentenin denkleştirme talep etme hakkı, acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle kendiliğinden ortaya çıkar. Acentenin bu talebini ne kadar süre içinde ileri süreceğine ilişkin mevcut Ticaret Kanunumuzda ve Sigortacılık Kanununda bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle mevzuatımız bakımından, acentenin denkleştirme talebi, BK. 126 gereğince 5 yıllık zamanaşımı süresine bağlıdır.

Fakat Tasarının 122. maddesinin 4. fıkrasında acentenin bu talebinin 1 yıl içinde ileri sürmesi gerektiği belirtilmiştir⁶⁶⁰. Bu hükmün amacı, taraflar arasındaki ilişkilerin mümkün olduğunca çabuk bir şekilde netleştirmek, açıklığa kavuşturmak ve sözleşmenin tasfiyesini hızlandırmak olarak açıklanmaktadır⁶⁶¹.

Bu hükmün neyi düzenlediğinin anlaşılması zordur. Alman hukukunda bu hükümden şöyle bir sonuca varılmaktadır: Acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesi üzerine 1 yıl içinde denkleştirme talep ettiğini müvekkiline bildirmeli, fakat buna yönelik davasını (Alman Hukukuna göre geçerli olan) 4 yıllık zamanaşımı süresi

⁶⁵⁸ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.201, s.1342; **Ensthaler**, Nr.61, s.534; **Küstner/Thume**, Nr.1614, s.580; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.141, s.1070.

⁶⁵⁹ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.202, s.1342; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.50a, s.356; **Ensthaler**, Nr.61, s.534.

⁶⁶⁰ Alman Ticaret Kanununun 89b maddesi de bu yöndedir. **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.203, s.1343; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.77, s.413; **Oetker**, Nr.58, s.160; **Steinbeck**, Nr.11, s.161; **Lettl**, Nr.60, s.137; **Schmidt**, Handelsrecht, s.746; **Ensthaler**, Nr.66, s.535; **Klunziger**, Handelsrecht, s.91; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.59, s.358; **Küstner/Thume**, Nr.421, s.159; **Behrend**, s.1566-1567; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.96-97, s.725.

İsviçre Hukukunda ve Avrupa Birliği Direktifinde ise, böyle bir hüküm yoktur. **Thouvenin**, s.135.

⁶⁶¹ Alman hukukunda denkleştirmenin talep edilmesinin şekle bağlı olmadığı ileri sürülmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. **Stötter**, Handelsvertreter, s.213; **Ensthaler**, Nr.68, s.535; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.207, s.1344; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.77, s.413; **Oetker**, Nr.58, s.160; **Lettl**, Nr.60, s.137; **Küstner/Thume**, Nr.1630, s.587; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.35, s.764.

içinde açmalıdır. Alman hukukunda hakkın ileri sürülmesine ilişkin bu 1 yıllık sürenin hak düşürücü bir nitelik taşıdığı kabul edilmektedir^{662,663}. Tasarının gerekçesinde de bu yöndeki nitelemenin doktrine bırakıldığı açıkça belirtilmiştir. Acentenin denkleştirme talep edeceğinin müvekkile bildirilmesi için öngörülen 1 yıllık süre, hak düşürücü süre olarak kabul edilirse, acentenin bu talebinin yenik doğuran bir hak olmadığı, alacak hakkının hak düşürücü süreye bağlanmasının Türk hukuk sistemine aykırı olacağı eleştirisiyle karşılaşacaktır⁶⁶⁴. Fakat bu süre, zamanaşımı süresi olarak kabul edilirse de, acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle ortaya çıkan taleplerin 5 yıllık zamanaşımı süresine tabi olduğu, bu hak için 1 yıllık kısa bir zamanaşımı süresinin genel sistemi bozduğu gerekçesiyle eleştirilebilecektir. Kanaatimizce Tasarının 122. maddesinin 4. fıkrasının son cümlesinde yer alan bu ifade, tasarıdan tamamen çıkarılmalıdır. Bu hak da, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra ortaya çıkan diğer sonuçlar gibi 5 yıllık genel zamanaşımı süresine tabi tutulmalıdır.

III. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN ZAMANAŞIMI

Denkleştirme talebinin zamanaşımı süresi, acentelik sözleşmenin sona ermesiyle başlar. Çünkü denkleştirme talebi sözleşmenin sona ermesinden önce değil, sözleşmenin bitimi ile muaccel olur. Denkleştirme talebinin zamanaşımı süresi, acentelik sözleşmesinden kaynaklanan taleplere uygulanan zaman aşımı süresine tabidir. Bu süre, acentelik sözleşmesinden kaynaklanan taleplere uygulanan 5 yıllık

⁶⁶² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.204, s.1343; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.65, s.410; Nr.77-80, s.413-414; **Stötter**, Handelsvertreter, s.214; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.60, s.359; **Abraham**, s.73; **Oetker**, Nr.58, s.160; **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.7, s.98-99; **Küstner/Thume**, Nr.439, s.165-166; **Brox**, Nr.222, s.114; **Nocker**, Nr.523, s.137; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.74, s.1042-1043; **Kaumanns**, s.280-281; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.108, s.225; **Koller/Roth/Morck**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.20, s.265; **Behrend**, s.1567.

⁶⁶³ Alman doktrini, denkleştirme talebinin ileri sürülmesi konusunda bir adım daha ileri giderek, denkleştirme talebinin düşmesi durumunu kabul etmiştir. Acente denkleştirme talebini zamanında ileri sürmesine rağmen, daha sonra hiçbir işlem yapmamışsa, denkleştirme hakkı düşer. Düşmenin şartları, acentenin denkleştirme talebini bir kez ileri sürdükten sonra uzun süre hareketsiz kalmasıdır. Bu hareketsiz kalma ve acentenin diğer davranışları, müvekkilde acentenin hakkını kullanmayacağı yönünde bir kanı oluşturmaktadır (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.209, s.1344).

⁶⁶⁴ Yenilik doğuran hakların sona erme sebepleri ve özellikle hak düşürücü sürenin dolması hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **Buz**, s.261-165; ayrıca s.395 vd, özellikle s.397-410; **Steiner**, s.1 vd, özellikle s.66 vd; **Hatemi**, s.128-133; **von Tuhr**, s.22-26; **Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop**, s.16; **Önen**, s.29; **Eren**, s.64.

zamanaşımı süresidir. (BK 126/b.4) Bu süre emredicidir. Taraflar, zamanaşımını uzatan veya kısaltan anlaşmalar yapamazlar (BK 127)⁶⁶⁵.

IV. YETKİLİ VE GÖREVLİ MAHKEME

Acentenin denkleştirme talebinden kaynaklanan dava, kural olarak davalının ikametgâhı mahkemesinde açılır. Bu dava sözleşmeden kaynaklandığı için ayrıca sözleşmenin yerine getirileceği (veya yapıldığı) yer ve varsa yetki sözleşmesi ile yetkili kılınan yer mahkemeleri de yetkilidir (HUMK 10, 22).

Acentenin denkleştirme talebi ile açacağı dava, ticaret mahkemesinde görülmesi gerekli mutlak ticari bir davadır (TTK 4). Görevli mahkeme asliye ticaret mahkemesidir. Davanın görüleceği yerde asliye ticaret mahkemesi bulunmuyorsa, asliye hukuk mahkemesi ticaret mahkemesi sıfatıyla davaya bakar (TTK 5)⁶⁶⁶.

---

⁶⁶⁵ Alman Ticaret Kanununda acentelik sözleşmesinden kaynaklanan taleplerin zamanaşımı süreleri 4 yıl olarak belirlenmiştir. Alman Hukukunda acentelik sözleşmesine ilişkin zamanaşımı süresinin sözleşme ile kısaltılabileceği kabul edilmektedir. Ancak sözleşmenin bir tarafı için daha kısa bir zamanaşımı süresinin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Alman Borçlar Hukukunun modernleştirilmesi amacıyla 26.11.2001 tarihinde (BGBl Teil I, 2001, s.3137) kabul edilen 1.1.2002 tarihinde yürürlüğe giren kanun zamanaşımı sürelerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Acentenin denkleştirme talebine ilişkin zamanaşımı süresinin kısaltılabileceği ancak en çok sözleşmenin sona ermesinden itibaren 12 ay sonrasına kadar indirilebileceği kabul edilmelidir. Çünkü acente bu süre içinde talebini geçerli olarak ileri sürebilmektedir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.210, s.1344; **Gautschi**, Berner Komm, Art. 418 u, Nr.7c, s.343; **Oetker**, Nr.58, s.160; **Ensthaler**, Nr.69, s.535; **Martinek/Semler/Habermeier**, § 15, Nr.61, s.359; § 16, Nr.34-36, s.370-371; **Abraham**, s.73-74; **Nocker**, Nr.538, s.143; **Küstner/Thume**, Nr.1613, s.587-588).

İsviçre hukukunda acentenin denkleştirme talebine ilişkin zamanaşımı süresi sözleşmenin sona ermesinden itibaren 10 yıldır (OR 127) (**Thouvenin**, s.135).

⁶⁶⁶ **Pekcanitez/Atalay/Özekes**, s.132-134

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİGORTA ACENTELERİNİN DENKLEŞTİRME TALEP ETME HAKKI

§ 8. SİGORTA ACENTELERİNİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİN ÖZELLİKLERİ

I. GENEL OLARAK

Sigortacılık sektörü, günümüzde hızla büyümekte ve kapsamını genişletmektedir. Ancak mevcut kanunlarımız bu dinamik sektörün ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalmaktaydı. Bu nedenle gerek doktrinde, gerekse uygulamacılar tarafından sigorta uyuşmazlıklarına ve sigorta teşkilatını düzenleyen Sigorta Murakabe Kanununun ve Türk Ticaret Kanununun Sigorta hukuku ile ilgili hükümlerinin yenilenmesi ihtiyacı sıklıkla dile getirilmekteydi. Bu ihtiyaç dikkate alınarak 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu hazırlanmıştır. Sigortacılık Kanunu 14 Haziran 2007 tarihinde 26552 sayılı resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun yürürlüğe girmesi ile 21.12.1959 tarihli ve 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır (SK 45/1).

Yeni sigortacılık kanunu birçok yenilikler getirmektedir. Getirilen yeniliklerden biri de sigorta acentelerine denkleştirme talep hakkı tanınmasıdır. Bu hak Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin 16. fıkrasında düzenlenmiştir.

Sigorta acentelerinin denkleştirme talebini düzenleyen 23. maddenin 16. fıkrasına göre: “Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra sigorta şirketi sigorta acentesinin portföyü sayesinde önemli menfaatler elde ediyor ve hakkaniyet gerektiriyorsa, sigorta acentesi, sigorta şirketinden tazminat talep edebilir. Ancak, sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmesi ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olması halinde tazminat hakkı düşer.”

Bu kanuni düzenleme ile sigorta acenteleri açısından denkleştirme talebindeki yasal boşluk doldurulmuş, sigorta acentelerinin denkleştirme talepleri kanuni bir dayanağa kavuşmuştur. Düzenleme bu yönüyle sevindiricidir. Ancak sigorta

acentelerinin denkleştirme talebini düzenleyen maddenin içeriği ve yerine ilişkin bazı eleştiriler yapılması mümkündür. Çünkü Sigortacılık Kanununun getiriliş amacı, sigortacılık sektöründe faaliyet gösteren kişi ve kuruluşların kuruluş, çalışma, denetlenme ve sona erme esas ve usullerini düzenlemektir. Bu kanun ayrıca sigorta tahkim sistemine ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla getirilmiştir (SK 1/1)⁶⁶⁷. Düzenleyici özelliği bulunan bu kanunda, sigorta acentelerine yeni haklar ve yükümlülükler getirilmesi kanun yapma tekniğine uygun değildir. Sigorta acentelerine tanınacak denkleştirme talep hakkının, diğer acentelere denkleştirme talep etme hakkı tanıyacak maddenin bir fıkrasında veya Türk Ticaret Kanununun sigorta hukuku bölümünde yer alması daha isabetli olurdu.

Ayrıca Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin gerekçesinde, acenteye tanınan denkleştirme talep hakkına ilişkin bir açıklama bulunmamaktadır. Gerekçede bu maddenin kaynak kanununu belirtilmemiştir. Ancak yabancı kanunlarda yer alan denkleştirme talebinin özellikleri incelendiğinde, bu maddenin 86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifi ve İsviçre Borçlar Kanunundaki düzenleme ile büyük benzerlik gösterdiği tespit edilebilir⁶⁶⁸.

---

⁶⁶⁷ Sigortacılık Kanununun 1. maddesine göre: “Bu Kanunun amacı, ülkemiz sigortacılığının geliştirilmesini sağlamak, sigorta sözleşmesinde yer alan kişilerin hak ve menfaatlerini korumak ve sigortacılık sektörünün güvenli ve istikrarlı bir ortamda etkin bir şekilde çalışmasını temin etmek üzere bu Kanuna tâbi kişi ve kuruluşların, faaliyete başlama, teşkilât, yönetim, çalışma esas ve usulleri ile faaliyetlerinin sona ermesi ve denetlenmesine ilişkin hususlar ve sigorta sözleşmesinden doğan uyuşmazlıkların çözümlenmesine yönelik olarak sigorta tahkim sistemi ile ilgili usûl ve esasları düzenlemektir.”

⁶⁶⁸ İsviçre Borçlar Kanunu 418u maddesine göre: “Müşteri tazminatı

- 1- Eğer acente kendi çalışması sayesinde bir müşteri çevresini önemli ölçüde arttırmış ise ve sözleşme sona erdikten sonra müvekkil veya halefleri acentenin oluşturduğu müşterilerden önemli bir kazanç elde ediyorsa, hakkaniyet aykırı olmadıkça acente veya haleflerine sözleşme ile ortadan kaldırılamayacak uygun bir tazminat ödenir.
- 2- Bu tazminat, acentelik sözleşmesinden kaynaklanan en çok bir yıllık net kazancın toplam miktarı kadardır. Bu karşılık son 5 yıllık ortalamasına veya sözleşme daha kısa sürmüşse sözleşme süresine göre hesaplanır.
- 3- Eğer acentelik sözleşmesi acentenin kusurundan kaynaklanan bir nedenle sona ermişse, acente denkleştirme talep edemez.”

86/653 sayılı Avrupa Birliği Direktifininin 17. maddesinin 2a maddesine göre: “Acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra müvekkili acentenin yeni kazandırdığı veya ticari ilişkileri pekiştirdiği müşterilerden bir menfaat elde ediyorsa ve somut olayın tüm koşulları dikkate alındığında hakkaniyet acenteye denkleştirme ödenmesini gerektiriyorsa acente denkleştirme talebine hak kazanır.”

Sigortacılık Kanununun kabulü ile sigorta acentelerinin denkleştirme talebi ile diğer acentelerin denkleştirme talebi arasında büyük bir fark oluşmuştur. Sigorta acentelerinin denkleştirme taleplerine Sigortacılık Kanunu 23. maddesinin 16. fıkrası uygulanacaktır. Oysa diğer acentelerin denkleştirme taleplerinin yasal bir dayanağı bulunmamaktadır. Sigorta acentesi dışında bir acentenin denkleştirme talebi karşısında hâkim, sigortacılık kanunundaki düzenlemeden, işin niteliğine uygun düştüğü ölçüde kıyasen yararlanacaktır. Ancak sigortacılık kanundaki düzenlemede bulunmayan veya işin niteliğine uygun düşmeyen hallerde, örneğin denkleştirmenin hesaplanma şekli gibi yine hukuk yaratma yoluna geçecektir. Hâkim, hukuk yaratma faaliyetinde, doktrindeki görüşler, tasarı hükümlerini ve yabancı ülke kanunlarından yararlanmalıdır.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Türk Ticaret Kanunu Tasarısının kanunlaşması durumunda, acentenin denkleştirme talebini düzenleyen iki ayrı yasa aynı anda yürürlükte olacaktır. Türk Ticaret Kanunu genel yasa, sigortacılık kanunu ise özel yasa niteliğindedir. Her ne kadar Sigortacılık Kanunu özel yasa olsa da genel yasa olan Tasarının denkleştirme talebine ilişkin hükümleri daha özel ve ayrıntılı olup, bu hükümler arasında bir çatışma yoktur.

Bunun yanı sıra sigorta acentelerinin denkleştirme taleplerinin kanuni dayanağı olan Sigortacılık Kanunu 23. madde 16. fıkrasında eleştirilebilecek bazı noktalar bulunmaktadır.

Her şeyden önce denkleştirme talebi “*tazminat*” olarak nitelendirilmiştir. Bu nitelendirme denkleştirme talebinin hukuki niteliğine uygun düşmemektedir.

Acentenin denkleştirme talebinin koşulları, sigorta şirketinin önemli menfaat elde etmesi ve hakkaniyetin denkleştirme ödenmesini gerektirmesidir. Görüldüğü üzere, sigorta acentesinin zarara uğraması denkleştirmenin bir koşulu olarak öngörülmemiştir. Ancak aynı eksiklik İsviçre Borçlar Kanununun 418 u maddesinde de bulunmaktadır. İsviçre doktrini ve mahkeme kararları, acenteye denkleştirme ödenmesi için, acentenin zarara uğraması koşulunun gerçekleşmesi gerektiği görüşündedirler. İsviçre’de maddenin kapsamı ve denkleştirmenin özellikleri dikkate alınarak, acentenin bu talebini ileri sürebilmesi için kayba uğraması gerektiği kabul

edilmektedir. Aynı sonuca Türk Sigortacılık Kanununun ilgili maddesinde de varabiliriz. Sigorta acentesinin denkleştirme talebinde bulunabilmesi için, acentenin zarara uğraması gerektiği kabul edilmelidir.

Yine kanunda acentenin denkleştirme talebinin hesaplanma şekli gösterilmemiştir. Acenteye ödenecek denkleştirme miktarının nasıl hesaplanacağı, hesaplamada hangi kriterlerin esas alınacağı, ödenecek tazminatın üst sınırının bulunup bulunmadığı hususlarında kanun koyucu susmaktadır. Bu nedenle kanunda düzenlenmeyen, (Kural içi boşluk) bu konularda hâkim boşluk doldurma faaliyetini yerine getirmek zorundadır⁶⁶⁹.

II. SİGORTACI ACENTELERİN DENKLEŞTİRME TALEBİ İLE DİĞER ACENTELERİN DENKLEŞTİRME TALEBİ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR

Sigorta şirketleri, daha geniş müşteri kitlelerine ulaşmak için sigorta aracılardan yararlanırlar. Bu araçlardan biri de sigorta acenteleridir. Sigorta acenteleri belli bir yer veya bölge içinde sürekli olarak bir sigorta şirketi ad ve hesabına sigorta sözleşmelerine aracılık eden (B tipi acente) veya şirket ad ve hesabına sözleşme yapan (A tipi acente) acenteler olarak tanımlanabilir (TTK 116, 117/2, SK 2/1, HGB 84/1, 92/1, Sigorta Aracılığına İlişkin 9.12.2002 Tarih ve 2002/92/EC Sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey Direktifi 2/3). Sigorta acenteleri, tüzel kişi veya gerçek kişi olabilirler. Sigorta acenteleri tacir sayılırlar (TTK 12/2, SK 23/1)⁶⁷⁰.

Sigorta acentelerinin sigorta şirketi ad ve hesabına sigorta sözleşmelerine aracılık etme faaliyeti sonucunda, belli bir müşteri çevresi oluşur. Sigorta acentesi tarafından oluşturulan bu müşteri çevresi, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra da sigorta şirketi tarafından kullanılabilir. Yeni Sigortacılık Kanununun 23.

⁶⁶⁹ Bu konuda bk. **Zevkliler/Acabey/Gökyayla**, Medeni Hukuk, s.97-100; **Akipek/Akıntürk**, s.134-136.

⁶⁷⁰ Sigorta acenteleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. **van Bühren**, Nr.372-374, s.77 vd.; **Beenken**, s.7; **Ammermann**, s.1 vd.; **Schiefelbein**, s.9; **Specks**, s.32; **Günther**, s.23; **Müller-Stein**, s.2; **Şenocak**, s.1057-1058; **Çeker**, s.22 vd.; **Kender**, s.93; **Kubilay**, Sigorta Hukuku, s.240 vd.

maddesinin 16. fıkrası gereğince, sigorta şirketi bu yararlanması karşısında, bir bedel ödemek zorundadır⁶⁷¹.

Sigorta acentelerinin denkleştirme talebi, diğer acentelerin denkleştirme talebinden bazı noktalarda ayrılır. Bu ayrılığın temel nedeni, sigorta sektörünün işleyişindeki farklılıklardır⁶⁷²⁻⁶⁷³.

Sigorta acentesinin denkleştirme talebinin farklılıkları şu şekilde sıralanabilir. Mal acentelerinde, acente sürekli yeni müşteri bulma çabası içindedir. Yeni müşterilerin ve devam eden siparişlerin temelinde acentenin çabası bulunmaktadır. Sigorta acentelerinde ise, böyle bir durum söz konusu değildir. Sigorta acentelerinde acentenin çabası ile sürekli yeni müşteriler kazandırması olağan bir durum değildir. Bu sektörde, daha çok sürüp giden sigorta sözleşmelerinin yenilenmesi söz konusudur⁶⁷⁴. Sigorta acentesinin yeni müşteri kazandırdığının kabul edilmesi için, sigorta sözleşmelerinin içeriğinde farklılaşma olması, yeni rizikolar içeren sözleşmelerin yapılması gerekir. İçeriğinde herhangi bir farklılaşma olmaksızın kendiliğinden yenilenen sigorta sözleşmeleri yeni sözleşme olarak kabul edilmez. Yine otomatik uzatma klozu olan sözleşmeler yeni sözleşme olarak kabul edilmez.

---

⁶⁷¹ 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun kabulünden önce, sigorta acentelerinin denkleştirme talebi hususunda boşluk bulunduğu ve bu boşluğun hâkimin hukuk yaratma faaliyetiyle doldurulması gerektiği yönündeki görüşler için bk. **Kender**, s.96; **Sopacı**, s.439.

⁶⁷² Alman Ticaret Kanunundaki 89b/5 maddesine göre sigorta acentesi, sözleşmenin sona ermesi nedeniyle hali hazırda akdedilmiş ve devam eden ve gelecekte akdedilecek sözleşmelerden kaynaklanan ücret talebini kaybederse, sigorta şirketi, sözleşmenin sona ermesinden sonra sigortacı acentenin aracılık ettiği sigorta sözleşmelerinden önemli kazanç elde ederse, somut olayın tüm koşulları dikkate alındığında hakkaniyet sigorta acentesine denkleştirme ödenmesini gerektiriyorsa denkleştirme talep edebilir. Bu üç koşul bir arada bulunmalıdır. Bu koşullardan birinin eksik olması durumunda acente denkleştirme talebinde bulunamaz (**Küstner/Thume**, Nr.25, s.11; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handlungsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.143, s.1071, § 92, s.1114 vd.; **Beenken**, s.215; **Ammermann**, s.153; **Schiefelbein**, s.50; **Müller-Stein**, s.36; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.40, s.766; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.104, s.726).

⁶⁷³ Mal acentesi ile sigorta acentesinin denkleştirme talebinin farkları, mahkeme kararlarında açıkça belirtilmemiştir. İstisnai olarak 16.5.2002 tarihli **OLG** Celle mahkemesinin kararında sigorta acentesine ödenecek denkleştirme talebinin gelecekte oluşacak sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan ücret kaybının temelini oluşturduğu belirtilmiştir. (**Küstner/Thume**, Nr.7, s.3; **Schiefelbein**, s.50).

⁶⁷⁴ **Küstner/Thume**, Nr.26, s.12; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handlungsgesetzbuch Komm, § 92, Nr.5, s.1117; **van Bühren**, s.18 vd.; **Beenken**, s.218; **Günther**, s.100; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.40, s.766.

Kısaca yeni sigorta sözleşmelerinin imzalanması, yeni müşteri elde edilmesi çabalarının yerine geçer⁶⁷⁵.

Sigorta acentelerine ödenecek denkleştirme müşteri çevresi karşılığı olarak değil, oluşturdukları portföy⁶⁷⁶ karşılığı olarak ödenir. Bu, şu anlama gelmektedir. Sigorta acentesine kazandırdığı yeni ve sürekli müşteriler için denkleştirme ödenmez. Sigorta acentesine ödenen denkleştirme, sigorta acentesinin etkisi ile kurulan veya devam ettirilen sigorta sözleşmelerinin karşılığıdır. Bu nedenle mal acentelerinin denkleştirme talebi için öngörülen koşulların, sigorta acentelerine doğrudan uygulanması yerinde olmaz. Çünkü mal acentelerinde denkleştirme talebi hesaplanırken sözleşme sona erdikten sonra gelecekte meydana gelecek ticari ilişkilerden kaynaklanan ücret alacakları hesaplanır. Ancak sigortacılık sektöründe gelecekte oluşacak ticari ilişkiler daha dar bir şekilde yorumlanır. Sigorta acentelerin denkleştirme talebi hesaplanırken, daha ziyade hâlihazırda akdedilen sigorta sözleşmeleri dikkate alınır. Çünkü sigorta acentesine denkleştirme ödenmesinin amacı, acentelik ilişkisi devam etseydi, acentenin mevcut sigorta sözleşmelerinden elde edeceği ücreti bir ölçüde telafi etmektir⁶⁷⁷.

---

⁶⁷⁵ **Küstner/Thume**, Nr.26, s.12; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.143, s.1071.

⁶⁷⁶ Sigorta sektöründe portföy, şirketin sahip olduğu poliçelerin toplamı anlamına gelmektedir. Sigortacılık Kanununun 10. maddesine göre: “(1) Bir sigorta şirketinin kendi talebi ile tasfiye edilmesi, bir veya birkaç şirket ile birleşmesi veya aktif ve pasifleri ile başka bir şirkete devrolunması, sigorta portföyünü teminat ve karşılıkları ile birlikte kısmen veya tamamen diğer bir şirkete devretmesi Bakanın iznine tâbidir. Reasürans şirketleri hakkında da bu fıkra hükümleri uygulanır. Bu fıkra hükmüne aykırı olarak yapılan tasfiye, birleşme, devralma ve portföy devirleri hükümsüzdür.

(2) Müsteşarlık, lüzumu halinde, tasfiye memurlarının değiştirilmesini talep edebilir.

(3) Birleşme, devir ve portföy devirleri, Türkiye çapında dağıtımı yapılan ve tiraj bakımından ilk on sırada yer alan günlük gazetelerden ikisinde, birer hafta arayla en az ikişer defa yayımlanmak suretiyle duyurulur. Sigorta sözleşmeleri devredilen portföyde yer almak kaydıyla portföyünü devreden veya bir şirkete devrolunan ya da birleşen şirketlerle sigorta sözleşmesi akdetmiş olan kişiler; birleşme, devir ya da portföy devrini öğrendikleri tarihten itibaren, devir, birleşme ya da portföy devri nedeniyle, üç ay içinde sözleşmelerini feshedebilir.

(4) Sigorta şirketinin iflası halinde sigortalılar, iflas masasına üçüncü sırada iştirak eder.

(5) Müsteşarlık, lüzumu halinde iflas masasındaki yetkililerin değiştirilmesini talep edebilir.”

⁶⁷⁷ **Küstner/Thume**, Nr.28, s.13; **Küstner**, VersR 2002, s.513-516; **Ammermann**, s.130; **Günther**, s.75; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.237, s.1350; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 92, Nr.9, s.1118. Aksi görüşteki yazarlar sigorta acentesinin denkleştirme talebinin müşteri çevresi karşılığı olduğunu ileri sürmektedirler (**Evers/Kiene**, ZfV 2001, s.618, s.622).

III. SİGORTA ACENTELERİNİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİN KOŞULLARI

Sigorta acentelerinin denkleştirme talep edebilmesinin koşulları: acentelik sözleşmesinin denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona ermesi, sigorta şirketinin sigorta acentesinin portföyü sayesinde menfaat elde etmesi, acentenin kayba uğraması ve hakkaniyetin acenteye denkleştirme ödenmesini gerektirmesidir (SK 23/16). Bu koşulların hepsinin bir arada bulunması gerekir. Bu koşullardan biri gerçekleşmezse, acentenin denkleştirme talep edemeyeceği sonucuna varılır⁶⁷⁸.

A. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN DENKLEŞTİRME TALEBİNİ DOĞURACAK ŞEKİLDE SONA ERMESİ

Sigorta acentesinin denkleştirme talep edebilmesi için, her şeyden önce acentelik sözleşmesinin sona ermesi gerekir. Acentelik sözleşmesinin devamı sırasında acentenin böyle bir talepte bulunması mümkün değildir. Ancak acentelik sözleşmenin sona erdiği her durumda acente denkleştirme talep edemez. Sigorta acentesinin denkleştirme talep edebilmesi için, acentelik sözleşmesinin denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona ermesi gerekir⁶⁷⁹.

Sigortacılık Kanunu 23/16 maddesinde bu husus “*sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmesi ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olması halinde tazminat hakkı düşer*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifadenin anlamı şudur. Sigorta acentesi haklı bir neden olmaksızın veya hastalık veya yaşlılığı dışında bir nedenle sözleşmeyi feshederse, denkleştirme talep edemez. Yine sigorta şirketi acentelik sözleşmesini sigorta acentesinin kusurundan kaynaklanan bir nedenle sona erdirirse, acente denkleştirme talep edemez⁶⁸⁰.

⁶⁷⁸ Bu koşullar, genel olarak denkleştirme talebinin koşulları olduğundan, bu kısımda sadece sigorta acentelerine ilişkin temel özellikler belirtilecek olup, diğer hususlarda genel kurallar geçerli olacaktır.

⁶⁷⁹ **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.6; **Ebnet**, s.1697; **Ammermann**, s.131; **Schiefelbein**, s.59; **Specks**, s.62, s.115; **Günther**, s.75 vd.; **Müller-Stein**, s.36.

⁶⁸⁰ **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.15 vd.

B. SİGORTA ŞİRKETİNİN ÖNEMLİ MENFAATLER ELDE ETMESİ

Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin 16. fıkrasında sigorta acentesinin denkleştirme talep edebilmesi için, sözleşme ilişkisinin sona erdikten sonra sigorta şirketinin, sigorta acentesinin portföyü sayesinde önemli menfaatler elde etmesi şartı aranmaktadır. Bu maddeye göre, sigorta acentesinin denkleştirme talep edebilmesi için, sigorta şirketinin menfaati doğmalıdır. Burada söz konusu olan menfaat müvekkilin, sigorta acentesinin aracılık ettiği sözleşmelerden ve kendisine kalan müşteri çevresiyle ileride akdedeceği sözleşmelerden acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra da kazanç elde etmesidir. Sigorta şirketi, acentelik sözleşmesi sona ermesine rağmen, acentenin çabasıyla oluşturduğu sigorta sözleşmelerinden gelir elde etmeye devam eder. Kural olarak çalışmamızda savunulduğu üzere, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden önce akdedilen sözleşmelerde ücret hakkı, sözleşmenin kurulma anında doğmakla birlikte, bu alacak, menfaatin elde edilmesiyle muaccel olacaktır. Bu nedenle acentelik sözleşmesinin sona ermesi, daha sonra muaccel olacak ücretlerin talep edilmesini engellemez. Fakat uygulamada genellikle sigorta acenteliği sözleşmelerinde, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra muaccel olacak ücretlerin talep edilemeyeceği kararlaştırılmaktadır. Hukuken geçerli olan bu hüküm gereğince, sigorta şirketi, bu sözleşmeden elde edeceği gelirler karşılığında sigorta acentesine herhangi bir ücret ödemek zorunda kalmamaktadır. Sigorta şirketinin bu karşılıksız kazancı ve hakkaniyetin acenteye belli bir karşılık ödenmesini gerektirmesi, sigorta acentelerine denkleştirme talep etme hakkının tanınmasına yol açmıştır⁶⁸¹.

Sigorta acentesinin portföyü, acentenin aracılık ettiği sigorta sözleşmelerin tamamı anlamına gelmektedir. Sigorta acentesinin portföyü olarak, acentenin aracılık ettiği yeni sigorta sözleşmeleri kabul edilir.

Sigorta acentesinin denkleştirme talebinde, yeni sözleşme ile eski sözleşme ayrımı oldukça önemlidir. Çünkü sigorta acentesi yeni sözleşmelerinin karşılığı olarak denkleştirmeye hak kazanacaktır. Yeni sözleşme, yeni müşterilerle imzalanan

⁶⁸¹ Küstner/ v. Manteuffel/Evers, s.69; Ammermann, s.132; Schiefelbein, s.98; Specks, s.62-67; Günther, s.94; Müller-Stein, s.36; Sonnenschein/Weitemeyer, Heymann Komm, § 89b, Nr.106, s.727.

sözleşme değildir. Sigorta hukukunda, önceki sigorta sözleşmesinde yer almayan, farklı rizikoların sigortalanması üzerine yapılan her sözleşme, yeni sözleşme sayılır. Sözleşmenin yeni sözleşme sayılması için, müvekkil tarafından hâlihazırda yapılmamış olması gerekir. Müvekkil tarafından hâlihazırda yapılmış veya önceki acenteden devralınan acentelik sözleşmelerinin, acente tarafından tekrar imzalanması durumunda bunlar yeni sözleşme sayılmaz. Özellikle bu sözleşmeler otomatik uzatma koşulu içeriyorlarsa, yeni sözleşme sayılmayıp denkleştirme hesabına katılmazlar⁶⁸².

Acentenin portföyünü acentenin aracılık faaliyeti neticesinde yaptığı yeni sigorta sözleşmeleri oluşturur. Ancak müvekkil tarafından önceden yapılmış veya önceki acenteden devralınan sigorta sözleşmeleri bazı koşullarda yeni sözleşme sayılabilir. Eğer sigorta acentesi, müşteri ile hâlihazırda sigortalanmış riskler dışında başka risklerin sigortalanması sağlanmış ve bunlar sözleşmeye eklenmişse, bu sözleşme de yeni sayılır⁶⁸³. Başka bir ifade ile hâlihazırda akdedilmiş sözleşmelerin önemli ölçüde geliştirilmesi, yeni sigorta sözleşmesi akdedilmesine veya aracılık edilmesine eşittir. Aracılık edilen sözleşmelerdeki ekonomik gelişme (artmaya) da bu kural uygulanır. Önemli gelişmeye örnek olarak, bağlantılı rizikoların dâhil edilmesi veya teminatların arttırılması ile sigorta primlerinin yükseltilmesi gösterilir. Başlangıç noktasına göre % 25 oranında artan prim, sözleşmenin önemli ölçüde geliştirildiğinin kabulü sonucunu doğurur⁶⁸⁴.

Yine acente, çabası ile eski müşterilerle daha önce akdedilmiş ancak hâlihazırda devam etmeyen acentelik sözleşmelerini canlandırabilir. Yeni sigorta

---

⁶⁸² Sigorta acentelerinde “yeni” kavramı her yeni sigorta sözleşmesi için kullanılır. Yeni sözleşme, yeni müşterilerle imzalanan sözleşme anlamında değildir. Yeni, her sözleşme için ayrı risk, şimdikiye kadar sigortalanmamış durum veya eski sözleşmenin devamının kararlaştırılmasıdır.

⁶⁸³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.238, s.1350-1351; **Ensthaler**, Nr.70, s.535; **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.31-32; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.80, s.414; **Schiefelbein**, s.100; **Specks**, s.79; **Günther**, s.100.

⁶⁸⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.238, s.1350-1351; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.87, s.415; **Ensthaler**, Nr.70, s.535; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.144-145, s.1072; § 92, Nr.4-5 s.1117; **Küstner/Thume**, Nr.607, s.223-224; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.124, s.231.

sözleşmeleri eski müşterilerle akdedilmesi dahi, acente yeni müşteri kazandırmış sayılır. Bu sözleşme acentenin portföyüne dâhil edilir⁶⁸⁵.

Görüldüğü üzere, sigorta acentelerinin yeni müşteriler ile sözleşme yapmalarından çok, yeni sigorta sözleşmesi yapmaları önemlidir⁶⁸⁶. Hâkim somut olayın koşullarına göre acentenin portföyünün kapsamını belirler.

Sigorta acentesinin portföy oluşturması, müvekkilin menfaatini oluşturur. Çünkü sigorta sözleşmelerinin sayısının çoğalması ile müvekkilin kazanç şansı artar, geliri yükselir. Müvekkilin önemli menfaati sözleşmenin bitiminde ya acentenin doğrudan aracılık ettiği sözleşmelere devam etmesinden veya ek sözleşmelerden özellikle sözleşmenin süresinin uzatılması veya toplam meblağın yükseltilmesi gibi kaynaklanır⁶⁸⁷.

Müvekkilin menfaatinin tespitinde acentenin portföyü esas alınır. Acentenin portföyünde yer alan aracılık edilen yeni sözleşmelerin sayısı bellidir. Acentenin portföyü acentenin çabasıyla akdedilen yeni sözleşmelerden oluşur. Acentelik ilişkisinin başlangıcından sonuna kadar toplam sigorta sözleşmelerinin toplam durumu acentenin portföyünü vermez. Bu yüzden, eğer acentenin başarılı sözleşme faaliyetlerine rağmen, müvekkilin toplam sigortalıların sayısı azalmışsa, gerilemişse, bu durum müvekkilin menfaatinin kaybolmasına neden olmaz⁶⁸⁸.

Sigorta şirketinin menfaatinin, kural olarak en az acentenin kaybı kadar olacağı kabul edilmektedir. Bu nedenle sigorta şirketinin, menfaatinin oluşup

⁶⁸⁵ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.239, s.1351; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.87, s.415; **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, bu oranın % 100 oranında artması durumunda gelişmenin gerçekleştiğinin kabul edilmesi görüşündedir (**Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.34).

⁶⁸⁶ **Bülow**, Nr.577, s.175; **Ruß**, Handelsgesetzbuch, § 89b, Nr.35, s.309; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.126, s.232; **Ammermann**, s.132; **Schiefelbein**, s.102. Aynı yönde **BGH**, 22. 12. 2003, NJW-RR 2004 Heft 7, s.469.

⁶⁸⁷ Ek sözleşme, sigorta acentesinin aracılık ettiği ve aracılık ilişkisinin sona ermesinden sonra uzatılan veya sigorta miktarı artırılan sözleşmelerdir. Buna karşılık, sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra, müvekkil daha fazla sigorta hizmeti vermiyorsa, sigortacılık faaliyetine devam etmiyorsa, ek sözleşmelerden kaynaklanan denkleştirme talebi dikkate alınmaz (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.241, s.1352).

⁶⁸⁸ **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.90, s.415; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.240, s.1351; **Ensthaler**, Nr.70, s.535; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.147, s.1072; **Küstner/Thume**, Nr.618-620, s.227-228; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.127, s.232.

oluşmadığı ve bu menfaatin önemli olup olmadığı acentenin ücret kaybına göre tespit edilir. Denkleştirmeye etki edecek menfaat ve kayıplar hesaplanırken, sözleşmenin sona erme tarihindeki olaylar dikkate alınır. Sözleşmenin sona erme tarihinde öngörülemeyen sonraki gelişmeler denkleştirme miktarına etki etmez⁶⁸⁹.

C. SİGORTA ACENTESİNİN ÜCRET KAYBI

Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin 16. fıkrasında, acenteye denkleştirme ödenmesi için acentenin kayba uğraması koşulu aranmamaktadır. Ancak madde metninde böyle bir koşulun bulunmaması acentenin denkleştirme talep edebilmesi için acentenin kayba uğramasının gerekmediği anlamına gelmemelidir. Acente sözleşmenin sona ermesinden sonra eğer acente zarara uğramayacaksa, acenteye denkleştirme ödenmesi gerekmez. Örneğin acentelik sözleşmesi sonrasında rekabet yasağı yoksa ve acente aynı dalda faaliyet gösteren birden çok şirketin acenteliğini yapıyorsa, somut olayın diğer koşulları da dikkate alınarak acentenin kayba uğramayacağı kabul edilebilir⁶⁹⁰.

Bu nedenle sigorta acentesinin denkleştirme talebi değerlendirilirken, diğer koşulların yanı sıra acentenin kayba uğraması koşulu da aranmalıdır. Bu koşul açıkça yazılmasa bile, maddenin içeriğinde bu koşulun bulunduğu kabul edilmelidir. Çünkü müvekkilin menfaatinin doğması için acentenin kaybının olması gerekir. Yapılan denkleştirme hesaplamasında dahi müvekkilin menfaatinin en az acentenin kaybı kadar olacağı kabul edilmektedir. Görüldüğü üzere, burada bir kanun boşluğu vardır. Bu boşluk hâkim tarafından doldurulmalıdır.

Sigorta acentesinin kaybının iki şekilde gerçekleşir. Bunlardan ilki mevcut sigorta sözleşmelerinden kaynaklanan ücret kaybıdır. Diğeri ise, sözleşmenin sona ermesinden sonra (gelecekte) gerçekleşmesi beklenen sözleşmelerden kaynaklanan ücret kaybıdır.

Sigorta acentesinin kaybı, aracılık ettiği, geliştirdiği ve canlandırdığı acentelik sözleşmelerinden kaynaklan ücret kaybıdır. Çünkü sigorta acentesi, acentelik

---

⁶⁸⁹ Küstner/ v. Manteuffel/Evers, s.69.

⁶⁹⁰ Kender, s.95.

sözleşmesi süresince, aracılık ettiği ve akdettiği sigorta sözleşmeleri nedeniyle ücrete hak kazanır. Ancak acentelik sözleşmesinin sona ermesi durumunda acente, ücret elde edemeyecektir⁶⁹¹.

Sigorta acentesinin denkleştirme talebinin karşılığını, sadece devam eden sözleşmelerden veya geliştirilen sözleşmelerden kaynaklanan ücretlerin değil ayrıca, ek sözleşmelerin akdedilmesi durumunda, ek sözleşmelerden kaynaklanan ücret alacaklar da oluşturur⁶⁹².

Bu ek sözleşmelerle, acentenin aracılık ettiği ilk sözleşme arasında sıkı bir ekonomik bağ vardır ve bu nedenle bu ek sözleşmeler denkleştirme hesaplanmasında dikkate alınmalıdır. Eğer sözleşmeler otomatik olarak meydana geliyorsa, denkleştirme talebinde dikkate alınmazlar. Ek sözleşmenin denkleştirme talebinde dikkate alınması için, acentenin çabası ile akdedilen önceki sözleşme ile daha sonra akdedilen sözleşme arasında illiyet bağının bulunması aranır⁶⁹³.

Sözleşmenin sigortalı tarafından ikinci defa akdedilmesi durumunda, bu sözleşmeler denkleştirme talebinde dikkate alınmazlar. Çünkü bu sigorta sözleşmeleri, acentelik ilişkisi süresince aracılık hizmeti verilen sözleşmeler değildirler⁶⁹⁴.

---

⁶⁹¹ **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.54; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.91, s.415-416; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.132, s.234; **Ensthaler**, Nr.73, s.536; **Ammermann**, s.133; **Schiefelbein**, s.102; **Specks**, s.84; **Günther**, s.105; Sigorta acentelerine ödenen ücretler, genellikle sigortalının prim ödemesi ile ödenir. Prim ödenmesi, akdedilen veya aracılık edilen sözleşmelerde acentenin ücret talebinin geciktirici koşuludur (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.244, s.1352; **Altmeppen**, s.107).

⁶⁹² **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.245, s.1352; **Ensthaler**, Nr.73, s.536; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.92, s.416; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.149, s.1073; **Specks**, s.84-85; **Günther**, s.105.

⁶⁹³ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.247, s.1352; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 92, Nr.7, s.117; **Ensthaler**, Nr.75, s.535.

⁶⁹⁴ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.248, s.1352; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.92, s.416; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.149, s.1073; § 92, Nr.7, s.1117. **Yargıtay 11. HD, 17.5.2001 tarih ve E. 2001/2565, K. 2001/4381 sayılı kararı** acentenin başlanmış işlerden dolayı komisyon talebinde bulunabileceğine ilişkindir. Karar şöyledir “...Dava konusu sigorta poliçelerinin davacı acentenin taraflar arasındaki sözleşmenin yürürlükte olduğu dönemde düzenlediği ve sigorta poliçesinde belirtilen prim üzerinden komisyon alacağına hak kazanmış bulunmasına, uzun süreli olarak düzenlenen poliçelerin zeyilnamelerle uzatılmasının yeni bir sözleşme olmayıp, sözleşmenin günün koşullarına uydurularak devamını sağlama yönelik bir hukuki işlem olmasına ve sözleşmenin feshi acentenin kusuruna da dayanmadığından, davacı acentenin zeyilnamelerden doğan komisyon alacaklarını istemesinde bir usulsüzlük yoktur...” (Bu karar için bk. **Çeker**, s.27).

Ek sözleşme ile sözleşmenin ikinci defa akdedilmesi arasındaki sınırı, somut olayda ayırt etmek zordur. Çünkü bu iki sözleşme birbirinden şekli açıdan farklılık taşımazlar. Aksine ekonomik olarak birbirine çok yakındırlar. Sözleşmenin ek sözleşme şeklinde oluştuğunu açıklama ve kanıtlama yükü acentededir. Ek sözleşmelerin sayısının açıklanmasında istatistiksel veriler ve belgelerden yararlanılabilir.

Sigorta acentesinin ücret kaybının hesaplanmasında, yukarıda açıkladığımız diğer acentelerin ücret kaybının hesaplanmasındaki metotlardan yararlanılabilir⁶⁹⁵.

D. SİGORTA ACENTESİNE DENKLEŞTİRME ÖDENMESİNİN HAKKANİYETE UYGUN OLMASI

Sigorta acentesine denkleştirme ödenmesi için, diğer koşulların yanı sıra, denkleştirme ödenmesinin hakkaniyete uygun olması gerekir. Denkleştirmenin hakkaniyete uygun olup olmadığı somut olayın koşullarına göre tespit edilebilir.

Hakkaniyet denetimi yapılırken, sözleşmenin sona erme nedenleri, sözleşmenin sona ermesinde acentenin sözleşmeye aykırı hareketlerinin etkisinin olup olmadığı, sözleşmenin sona ermesinden sonra sigorta şirketinin acenteye yardım veya bağış adı altında bir miktar para ödeyip ödemediği, acentenin tasarruf ettiği masrafları, acentenin rekabet şansı gibi kriterler göz önünde tutulur⁶⁹⁶.

---

⁶⁹⁵ **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.54-55; **Sonnenschein/Weitemeyer**, Heymann Komm, § 89b, Nr.107, s.728. Mal acentelerinin ücret kaybı, sözleşme ilişkisi sona erdikten sonra, acentenin kazandırdığı yeni müşterilerle devam eden ticari ilişkilerin, takip eden sözleşmelerin çapı ve süresine göre hesaplanır. Buna karşılık sigorta acentelerinde, sözleşme bitimine kadar kazandırılan yeni müşterilerin durumu, aracılık edilen yeni sözleşmelerden kaynaklanan ücret alacağının (bedelinin) tamamen ödenip ödenmediği denetlenir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.243, s.1352).

⁶⁹⁶ **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.72 vd.; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.171, s.1084; **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.137-138, s.237; **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.250, s.1353; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.93, s.416; **Ensthaler**, Nr.77, s.536; **Ammermann**, s.136-138; **Schiefelbein**, s.125; **Specks**, s.98; **Günther**, s.124-129. Aynı yönde **BGH**, 20. 11. 2002, NJW 2003 Heft 17, s.1243.

IV. DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI

Sigortacılık Kanununda sigorta acentelerinin denkleştirme taleplerinin hesaplanma şekli düzenlenmemiştir. Sigortacılık Kanununun 23 maddesinin 18 maddesi gereğince, bu kanunda hüküm bulunmayan hallerde, Türk Ticaret Kanununun acentelere ilişkin hükümleri sigorta acenteleri hakkında da uygulanır. Ancak mevcut Türk Ticaret Kanununda da bu yönde bir hüküm bulunmamaktadır. Mevcut kanunlarımızda acentenin denkleştirme talebinin hesaplanma şekli düzenlenmemiştir. Öyle ise burada artık bir kanun boşluğundan söz edilir ve hâkim hukuk yaratma faaliyetine başlamalıdır. Hâkim, bu konuda yabancı kanunlar, yabancı mahkeme kararları ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısından yararlanmalı ve hakkaniyete uygun bir miktara hükmetmelidir.

Sigorta acentelerinin denkleştirme talebi, sigorta ilişkilerinin özel durumuna göre hesaplanmalıdır. Sigorta sözleşmeleri genellikle bir defa imzalanır ve güven ilişkisi devam ettiği sürece düzenli olarak tekrarlanır. Eski sözleşmenin süresi bitince, yenisi imzalanır. Bu nedenle, müşteri ile bir kere kurulan bir sigorta sözleşmesinin, uzun süre devam etmesi beklenir. Ancak takip eden sözleşmenin imzalanmasında acentenin çabası ilk sözleşme imzalanmasındaki kadar yoğun değildir. Çünkü güven esasına dayanan sigorta sözleşmelerinde, müşterinin değişiklik yapması için, önemli bir olay veya düşüncesini değiştirecek haklı bir nedenin ortaya çıkması gerekir. Bu nedenle sigorta sözleşmelerinde düzenli olarak yeni müşteri kazandırılmaz. Sigorta sektöründe, yıllar boyunca artan ve yeni siparişler veren bir müşteri çevresi oluşmaz; aksine aynı müşterilerle uzun süreler devam eden ve birbirini tekrarlayan sigorta sözleşmeleri imzalanır⁶⁹⁷.

Denkleştirme miktarının hesaplanmasında, sözleşme süresinin devamında aracılık edilen yeni sözleşmeler ile acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra devam eden sözleşme ilişkileri dikkate alınır. Acentelik sözleşmesinin başlangıcında hâlihazırda bulunan veya müvekkilden devralınan durum ile sözleşmenin sona ermesi arasındaki durum dikkate alınır. Sigorta şirketinin menfaati ile acentenin kaybına ilişkin tahmin sürecinde, acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihteki acentenin

---

⁶⁹⁷ **Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.236, s.1350; **Wörten**, Nr.121, s.75-76.

aracılık ettiği sözleşmeler temel alınır. Devralınan acentelik sözleşmeleri hesap dışı bırakılır. Eğer acente devraldığı acentelik sözleşmelerini önemli ölçüde geliştirmiş ve bu gelişim devralınan sözleşmelerin yeni sözleşme sayılmasını gerektirecek boyutta ise, önemli ölçüde geliştirilen acentelik sözleşmeleri de tahmin sürecinde hesaba dâhil edilir⁶⁹⁸.

Sigorta acentesinin denkleştirme talebinde, mal acentesinin denkleştirme talebine göre farklı esaslar yer almalıdır. Burada sigorta acentesinin yarattığı durum, yenilenen uzun süreli sigorta acentelerinin sözleşmeleridir. Ayrıca sigorta acentelerine ödenecek ücretlerin tarifeler ile belirlenmesi, acentelerinin elde edeceği ücretlerin azami sınırlara tabi tutulması, belli sınırlara tabi tutulması⁶⁹⁹, denkleştirme hesabında acentenin portföyünün esas alınması gibi özellikler gösterir.

Görüldüğü üzere, sigorta acentesinin denkleştirme talebinin hesaplanması oldukça zordur. Bu nedenle Almanya’da, sigortacılık sektöründe çalışanların temsilcileri (dernekler, birlikler) bir araya gelerek, “*Denkleştirme Talebinin Hesaplanmasına İlişkin Temel İlkeleri*” düzenlemişlerdir. Sigorta sözleşmelerinin çeşitliliği ve sigortalanan risklerin farklılığı nedeniyle birçok genel ilke benimsenmiştir. İlk önce “*Mal Sigortası Genel İlkeleri*” bunu takiben “*Hayat Sigortası Genel İlkeleri*”, “*Hastalık (Sağlık) Sigortası Genel İlkeleri*”, “*Finans Hizmetleri Sigortası Genel İlkeleri*” gibi çeşitli genel ilkeler düzenlenmiştir. Bu ilkeler, üyelere tavsiye edilmiştir^{700,701}.

⁶⁹⁸ **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.31; **Stötter**, Handelsvertreter, s.216; **Ammermann**, s.138; **Günther**, s.129-131; **Altmeppen**, s.108.

⁶⁹⁹ 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun 12. maddesine göre kural olarak sigorta sözleşmelerinde uygulanacak tarifeler sigortacılık esasına ve genel kabul görmüş aktüeryal tekniklere uygun olarak sigorta şirketi tarafından serbestçe belirlenir. Bakanlık, gerekli gördüğü hallerde, bazı sigorta tarifelerini ve aracılık komisyon hadlerini tesbit ve ilana, sigorta tarifelerini tasdike tabi tutmaya zorunlu sigortalıların tarifelerini serbest bırakmaya ve bu hususlarla ilgili tüm tedbirleri almaya yetkilidir. Ayrıca Sigorta Acenteleri Yönetmeliği Taslağı 15. maddesinde de sigorta şirketi ile sigorta acentesinin komisyon miktarını serbestçe kararlaştırabilecekleri düzenlenmektedir. Ülkemizde mevcut zorunlu sigortalıların büyük bir kısmında fiyatlar sigortalılar ile sigorta şirketleri arasında serbestçe belirlenmektedir. Halen Trafik Sigortalılarında, zorunlu deprem sigortasında tarife sistemi uygulanmaktadır. (www.tsrbs.org.tr)

⁷⁰⁰ Bu genel ilkeler, sigorta birlikleri tarafından düzenlenmektedir. Denkleştirme miktarının hesaplanmasına ilişkin temel ilkelerin hazırlanmasının amacı, sigorta acentelerine ödenecek denkleştirme miktarında yeknesaklığın sağlanmasıdır. Bu ilkeler sayesinde hesaplama yöntemlerinde birlik sağlanmaya çalışılır. Söz konusu ilkelerin kabul edilmesi ve bunlara uyulması zorunlu değildir. Bunlar, tavsiye niteliği taşırlar. Ticari örf adet oluşturmazlar. Ancak bu ilkelerin

Sonuç olarak, sigorta acentelerin denkleştirme miktarının hesaplanmasındaki zorluklar ve belirsizliğin ortadan kaldırılması için, konunun bir tüzük veya yönetmelik ile açıklığa kavuşturulması gerektiği düşüncesindeyiz. Çünkü Türk Ticaret Kanunu Tasarının kanunlaşması durumunda da, sigorta acentelerine ödenecek denkleştirmenin hesaplanması sorunu tam olarak çözülemeyecektir. Tasarıda, sigorta acentelerinin özel durumu dikkate alan bir madde bulunmamaktadır. Ayrıca sigorta acentelerine ödenecek denkleştirmenin hesaplanma şekli ve buna etki eden faktörler bir kanun maddesinde özetlenemeyecek kadar kapsamlı ve çeşitlidir.

Sigortacılık Kanununda sigorta acentelerinin denkleştirme taleplerinin hesaplanma şekline ve üst sınırına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Mal acentelerine ödenecek denkleştirme miktarına ilişkin olarak Türk Ticaret Kanunumuzda bir düzenleme bulunmadığını yukarıda inceledik. Acentelerin denkleştirme talebinin hesaplanması konusundaki kanun boşluğunun hâkimin hukuk yaratma metodu ile giderilebileceği sonucuna varmıştık. Türk Hukukundaki bu boşluk mevcut durumda, yabancı kanunlardaki düzenlemeler ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısındaki düzenlemelere göre doldurulabilir.

Acentelere ödenecek denkleştirme miktarına ve bu miktarın üst sınıra ilişkin düzenlemeler Alman Ticaret Kanununun 89b maddesinde, İsviçre Borçlar Kanunu 418u maddesinde ve Türk Ticaret Kanununun 122. maddesinde yer almaktadır. Alman Ticaret

---

önemli bir deneyim tecrübe değeri vardır. Bu kurallara göre on binlerce uyuşmazlık halledilmiş ve uygulamadaki ihtiyaçlara göre bu ilkeler şekillenmiştir (**Hoyningen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.253, s.1354; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.96, s.416; **Schmidt**, Handelsrecht, s.743; **Schlegelberger/Schröder**, § 89b, Nr.43, s.772; **Ensthaler**, Nr.79, s.536; **Ebenroth/Boujong/Joost, (Löwisch)**, Handelsgesetzbuch Komm, § 89b, Nr.154, s.1074; **Küstner/Thume**, Nr.1856, s.667; **Küstner**, Grundsätze, Nr.107, s.92; **Müller-Stein**, s.37; **Westphalen**, NJW 2003 Heft 28, s.1988-1989. Aynı yönde **OLG Hamburg**, 26.3.1992, VersR 1993, s.476; **OLG Frankfurt**, 9.5.1986, VersR 1986, s.388; **LG München I**, 11. 3. 2005, NJOZ 2005 Heft 26, s.2594; **OLG Celle**, 18. 4. 2002, NJOZ 2002 Heft 33, s.2033; **LG Düsseldorf**, 19. 7. 2005, NJOZ 2006 Heft 30, s.2753). Genel ilkelerin bazı durumlarda ticari örf adet sayılabileceği görüşü için bk. **Brüggemann**, Staub Großkomm, § 89b, Nr.140, s.238; **Thume**, BB 2002, s.1325; **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.110-114. Genel ilkelerin ticari örf adet sayılacağı yönünde Alman Federal Mahkemelerinin kararları bulunmaktadır. Bu kararlar için bk. **OLG München** 21.12.1973, VersR 1974, s.288; **LG Nürnberg**, 30.9.1975, VersR 1976, s.467.

⁷⁰¹ Denkleştirme ilkelerine göre yapılan hesaplamayı kabul eden acente, uzun bir prosedür ve ağır kanıt yükünden kurtulur. Ancak ilkere göre yapılan hesaplama sonucunda elde edilecek denkleştirme miktarı, çoğu zaman kanuni düzenlemede yer alan denkleştirme hesaplaması sonunda elde edilecek denkleştirme miktarından daha azdır (**Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.5; **Küstner/Thume**, Nr.1841, s.659; **Baumann-Fuchs**, s.2131; **Beenken**, s.222).

Kanunun sigorta acentelerinin denkleştirme talebine ve bu talebin üst sınırına ilişkin düzenlemesi HGB 89b maddesinin 5. fıkrasında yer almaktadır. HGB 89b maddesinin 5. fıkrasında sigorta acentelerinin denkleştirme talebinin üst sınırı, son 3 yılda elde edilen ücret gelirleri ve diğer ödemelerin ortalamasına göre hesaplanır⁷⁰². İsviçre Borçlar Kanununun 418u maddesi ise sigorta acentelerine özel bir hüküm getirmemekte, tüm acenteler için ödenecek denkleştirmenin üst sınırını son 5 yılın ortalaması olarak belirlemektedir.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısında sigorta acentelerinin denkleştirme talebine ilişkin özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle tasarı kanunlaştığında, tüm acentelere ödenecek denkleştirme talebinin üst sınırı, son 5 yılın ortalaması alınarak bulunan en çok 1 yıllık gelir miktarı olarak belirlenecektir. Ancak mevcut yasal düzenlemede, acentenin denkleştirme talebinde herhangi bir üst sınır bulunmamaktadır. Bu nedenle hâkim takdir yetkisini kullanarak acenteye uygun bir karşılık ödenmesine karar vermelidir.

V. SİGORTA ACENTELERİNİN DENKLEŞTİRME TALEBİNDEN ÖNCEDEN FERAGATI

Sigortacılık Kanununda acentenin denkleştirme talebinden önceden vazgeçmesinin mümkün olup olmadığı hususunda da bir açıklık yoktur. Bu konuda mevcut Türk Ticaret Kanununda da bir düzenleme bulunmamaktadır. Yabancı hukuklarda ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısında acentenin denkleştirme talebinden önceden vazgeçemeyeceği düzenlenmiştir.

Türk Hukukunda sigorta acentelerinin denkleştirme talebinden acentelik sözleşmesi sona ermeden önce vazgeçip vazgeçemeyeceği konusunda doktrinde farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı yazarlar ve Yargıtay, sigorta acentesinin, sigorta şirketi karşısında korunması gerektiğini, acentenin ekonomik yönden güçsüz olduğunu ve ticari yaşamını devam ettirebilmesi için, sigorta şirketi için aracılık faaliyetinde bulunmak zorunda olduğunu ifade ederler. Bu görüşe göre, acente sözleşme ilişkisinin

⁷⁰² **Hoynigen- Huene**, MünchKomm, § 89b, Nr.251, s.1353; **Baumbach/Hopt**, §89b, Nr.95, s.416; **Ensthaler**, Nr.78, s.536; **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.91; **Ammermann**, s.139; **Schiefelbein**, s.129.

başlangıcında veya devamı sırasında, kendi zararına yol açan sözleşme maddelerini kabul etmek zorunda kalabilir. Bu nedenle denkleştirme talebinden önceden vazgeçilmesine ilişkin sözleşme koşullarının BK 19. ve 20. maddeleri ve BK 99. maddesi karşısında geçersiz sayılması gerekir. Özellikle imtiyazlı kuruluş olan sigorta şirketleri ile sigorta acentelerinin taleplerinden önceden vazgeçmelerine ilişkin anlaşmaların geçersiz sayılmasının kanuni dayanağı BK 99/2 maddesidir⁷⁰³.

Ancak aksi görüşteki yazarlar, acentenin denkleştirme talebinden vazgeçmesine ilişkin sözleşme maddesinin geçersizliğinin BK 99 maddesine dayandırılmayacağı görüşündedirler. Bu görüşteki yazarlara göre, sigorta şirketlerinin BK 99 anlamında imtiyazlı kuruluş sayılmaları doğrudur. Ancak imtiyazlı kuruluşların sorumsuzluk kayıtlarının geçersizliğini düzenleyen BK 99/2 maddesi, hükümet tarafından imtiyaz yolu ile verilen bir işletme konusunun icrasından doğan ve borçlunun hafif kusurundan sorumlu olmayacağına ilişkin sözleşme hükümlerinin geçersiz sayılmasını düzenlemektedir. Denkleştirme bir borca aykırı davranıştan doğan sorumluluk olmadığı için, bu madde kapsamında değerlendirilmemelidir. Ancak acentenin denkleştirme talebinden vazgeçmesine ilişkin bir madde, BK 20 kapsamında ahlaka ve adaba aykırılık nedeniyle geçersiz sayılabilir⁷⁰⁴.

Biz ikinci görüşe daha yakın olmakla birlikte, tam olarak katılmıyoruz. Şöyle ki, sigorta şirketlerinin BK 99/2 anlamında imtiyazlı kuruluş sayılması gerektiği görüşündeyiz (SK 5–10). Ancak imtiyazlı kuruluşların sorumsuzluk kayıtlarının

⁷⁰³ **Küstner/ v. Manteuffel/Evers**, s.26-30; **Çeker**, s.27-28. **Yargıtay 11. HD, 25.12. 1996 tarih ve E.1996/6699, K. 1996/9192 sayılı kararı** “...Kurulması ve faaliyete başlaması bankalar kadar ve hatta, ayrıca ruhsata tabi olması bakımından ondan daha sıkı bir şekilde idarenin denetimine tabi olan sigorta şirketlerinin de, BK'nın 99/2 maddesinde sayılan imtiyazlı kuruluşlardan sayılması gerekir. Bu durumda, acente aleyhine, sosyo-ekonomik bir dengesizliğin mevcudiyetinin kabulü gerekir. KARŞI GÖRÜŞ- TTK'nın 134üncü maddesi buyurucu bur kural olup, değiştirilmesi mümkün değildir. Acentelik sözleşmesi geçersiz olsa bile, TTK'nın 134/1 uyarınca, sigorta acenteliği sözleşmesi üç aylık ihbar süresine riayet etmek suretiyle, sigortacı tarafından fesih edildiğine göre, fesihten sonra acente herhangi bir hakka sahip olamaz. Öte yandan, karar düzeltme yolunun açık amacı, Yargıtay'ın temyiz incelenmesi sırasında, yapmış olduğu hatalardan dönmesini ve onları düzelterek, adaletin tecellisini sağlamaktan ibarettir. Yargıtay'ın anılan amaca uygun olarak, istekle bağlı olmaksızın, yasanın sınırlı olarak saydığı karar düzeltme nedenlerinin mevcut olup olmadığının araştırılması gerekir” (**Eriş**, C.I, 3. Baskı, s.1332-1334; **Moroğlu/Kendigelen**, TTK, s.153); **Yargıtay 11. HD, 20.6.1996 tarih ve E. 1996/2084, K. 1996/4544 sayılı kararı** (www.kazanci.com.tr).

⁷⁰⁴ **Tekinalp**, s.17; **Sopacı**, s.459; **Erdem**, s.114-115.

geçersiz sayılmasını düzenleyen BK 99/2 maddesinin getiriliş amacı dikkate alındığında, imtiyazlı kuruluşla imzalanan anlaşmadan doğan maddi taleplerden feragat edilmesine ilişkin kayıtların geçersiz sayılmasının hedeflenmediği görülecektir⁷⁰⁵. Sorumsuzluk anlaşması, ortaya çıkacak tazminat taleplerinin önceden engellenmesi veya kısıtlanması amacıyla yapılır. Taraflardan birinin davranışından tazminat sorumluluğu doğması için öncelikle hukuka aykırılık, kusur, zarar illiyet bağı gibi unsurların gerçekleşmesi gerekir. Oysa denkleştirme talebi bir tazminat değildir. Acentenin yarattığı müşteri çevresinden kaynaklanan, talep edilmesi özel koşulların gerçekleşmesine bağlı bir maddi karşılık talebidir. Denkleştirmenin talebi için hukuka aykırılık, kusur ve zarar gibi unsurlar aranmaz. Denkleştirme bir tazminat olmadığı için, sorumsuzluk anlaşması ile bunun bertaraf edilmesi mümkün değildir. BK 99/2 maddesi gereğince borçlunun sorumluluğu hükümet tarafından imtiyaz suretiyle verilen bir işletmeden doğuyorsa, hâkim hafif kusurdan sorumsuzluğu öngören anlaşmayı geçersiz sayabilir. Ancak bu hüküm, acentenin denkleştirme talebinden feragatine kıyasen uygulanamaz.

İkinci görüşteki yazarlara göre, acentenin denkleştirme talebinden feragat etmesine ilişkin sözleşme maddeleri BK 20 maddesine göre ahlaka ve adaba aykırılık nedeniyle geçersiz sayılabilir. Kanaatimizce bu yorum, acenteleri fazlaca koruyucu bir durumdur. Çünkü acentenin denkleştirme talebi bir maddi taleptir. Tacir acentenin,

---

⁷⁰⁵ **Yargıtay 11. HD, 7.4.1992 tarih ve E. 1991/1137, K. 1992/5968 sayılı kararı** "...TTK'nun 724. Maddesinin I. Fıkrasına göre sahte veya tahrif edilmiş bir çekin ödenmiş olmasından doğan zarar ödeyen bankaya aittir. Bankaya yükletilen bu sorumluluk sözleşme ile Borçlar Kanununun 99/2. Maddesi gereğince kaldırılamaz..."; **Yargıtay 15. HD, 1.6.2004 tarih ve E. 2004/2687, K. 2004/3049 sayılı kararı** "... Sosyal güvenlik yasaları gereğince işverenle yüklenici, işçiye karşı birlikte sorumlu olduklarından önceki davada saptanan kusur oranı eldeki davada bağlayıcı nitelikte kabul edilemez. Eldeki dava yanlar arasındaki eser sözleşmesine dayanılarak açıldığından yanların olaydaki kusuru eser sözleşmesi hükümlerine göre belirlenmeli ve sözleşmedeki (meydana gelecek kazalardan yüklenicinin sorumlu olacağına dair madde) BK.99.maddesi uyarınca değerlendirilerek davacının bulunacak kusuru hafif hafif kusur olarak kabul edildiği takdirde ödenenlerin tümüne, aksi takdirde kusur oranında indirilmiş miktarına faiz yürütülecek şekilde alacağın tahsiline şeklinde hüküm tesis olunmalıdır..."; **Yargıtay 13. HD, 15.7.2005 tarih ve E. 2005/5257 K. sayılı kararı** "...Davacı, davalıya ait otelde konakladığını, anahtar uydurulmak suretiyle odasına girilerek eşya ve paralarının alındığını iddia ederek alacak talebinde bulunmuştur. Davacının imzasının bulunduğu konaklama belgesinde, odalarda bırakılan eşyaların kaybindan otelin sorumlu olmadığı belirtilmektedir. Anahtar uydurularak odalara girilmesi neticesi oluşan zararlardan otel işletmecisi sorumludur. Ağır kusur halinde sorumlu olunmayacağına dair yapılan sözleşmeler geçersizdir. Gerçek zarar araştırılarak sonuca göre karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde karar verilmesi hatalıdır..."; **YHGK, 15.6.1994 tarih ve E. 1994/11-178, K. 1994/398 sayılı kararı, YHGK, 4.3.1981 tarih ve E. 1979/11-1476, K. 1979/121 sayılı kararı, Yargıtay 15. HD, 30.6.1992 tarih ve E. 1992/2324, K. 1992/3459 sayılı kararı** (Bu kararlar www.kazanci.com.tr).

maddi bir talebinden feragat etmesinin, ahlak ve adaba aykırı bir yönü bulunmamaktadır. Sonuçta acentelik sözleşmesinin tarafları tacirdir. Tacirler, ticari işlerinde basiretli tacir gibi davranmak zorundadırlar. Tacir acente, ticari hayatın gerekleri ve kendi isteği doğrultusunda çeşitli maddi taleplerinden feragat edebilir. Bu nedenle acentenin denkleştirme talebinden feragatine ilişkin bir maddenin, ahlak ve adaba aykırılık yaratacak bir yönü bulunduğunu düşünmemekteyiz. Fakat bu yöndeki bir hüküm haksız şart olarak nitelendirilebilecekse, ancak bu durumda somut olayın özelliklerine göre MK. 2 ve BK. 19, 20 gereğince geçersiz sayılabilecektir.

SONUÇ

Acentenin denkleştirme talebi, müvekkilin, sözleşmenin sona ermesinden sonra acentenin oluşturduğu müşteri çevresinden, herhangi bir karşılık ödemedi yararlanması nedeniyle, hakkaniyet gereğince acenteye ödenmesi gereken bir karşılıktır (bedeldir). Acenteye bu hakkın tanınmasının nedeni şudur: Acentelik sözleşmesi süresince acente müvekkil hesabına aracılık faaliyetlerinde bulunur. Acentenin bu aracılık faaliyetleri neticesinde bir müşteri çevresi oluşur. Acentenin çalışması sonucunda ortaya çıkan ve parasal değeri olan müşteri çevresinden acentelik sözleşmesi süresince müvekkil ile acente ortaklaşa yararlanırlar. Ancak bu ortak yararlanma ilişkisi, acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle ortadan kalkar. Acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra, söz konusu müşteri çevresi, müvekkilde kalır. Acente, devam eden ticari ilişkilerden kaynaklanacak ücret elde etme olanağını kaybeder. İşte sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra acenteye denkleştirme ödenmesi kabul edilerek, müvekkilin bu kazanımından acentenin de uygun bir biçimde yararlanması sağlanmak amaçlanmıştır.

Acentenin bu hakkı, doktrin ve yargı kararları tarafından kabul edilmektedir. Ancak acentenin denkleştirme talep hakkına ilişkin mevcut Ticaret Kanunumuzda herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. 14.6.2007 tarihinde yürürlüğe giren 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin 16. fıkrasında sigorta acentelerinin denkleştirme talep hakkı bir yenilik olarak getirilmiştir. 5684 sayılı Sigortacılık Kanunundaki bu düzenleme, acentenin denkleştirme talebi konusundaki boşluğu tam olarak giderememiştir. Bu hükümle sigorta acentelerinin denkleştirme talep edebilecekleri ve denkleştirme talebinin bazı koşulları düzenlenmiştir. Ancak sigorta acentesi dışındaki acentelerin denkleştirme talepleri konusundaki kanun boşluğu devam etmektedir. Bu boşluğun TMK. 1. maddesi gereğince doldurulması gerekir. Bu yapılırken, Sigortacılık Kanununun 23. maddesinin 16. fıkrasındaki düzenlemenin işin niteliğine uygun olduğu ölçüde kıyasen uygulanması mümkündür. Ancak Sigortacılık Kanunundaki sigorta acentelerinin denkleştirme talebini düzenleyen hükmü ayrıntılı bir hüküm olmayıp, genel bir kural niteliği taşır. Bu nedenle söz konusu hükümde eksiklik bulunan hallerde ve bu hükmün sigorta acentesi dışındaki acentelerin talebine uygulanmasının işin niteliğine aykırı düşüğü hallerde, hâkim Medeni Kanunun 1.

maddesi gereğince, yabancı ülkelerdeki düzenlemeleri de göz önüne alarak bu boşluğu doldurulabilir. Tasarının 122. maddesinin kanunlaşması ile bu konudaki eksiklik giderilecektir.

Çalışmamızda, Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 122. maddesi ile Sigortacılık Kanununun 23 maddesinin 16. fıkrası; acentenin denkleştirme talep etme hakkına ilişkin Avrupa Birliği Direktifi, yabancı ülke kanunlarındaki düzenlemeler ve özellikle Tasarının ilgili maddesinin kaynak ülkesi olan Alman Ticaret Kanunundaki düzenlemeler karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Böylece, Tasarının kanunlaşmaması durumunda bu konudaki boşluğunun nasıl doldurulabileceği konusundaki görüşlerimiz ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda varılan sonuçlar şöyle özetlenebilir.

Acentenin denkleştirme talebi, bir tazminat talebi değil, bir karşılıktır. Denkleştirme ödenmesi fikrinin çıkış noktası müşteri çevresidir. Bu, acentenin aracılık faaliyetleriyle yarattığı ve sözleşme bitiminde müvekkile kalan müşteri çevresinin parasal karşılığını oluşturur. Çünkü müvekkilin, acentenin yarattığı ve parasal değeri olan müşteri çevresinin bir ekonomik değeri vardır. Müvekkilin bundan karşılıksız olarak yararlanması hakkaniyete uygun düşmez.

Denkleştirme talebi kendine özgü nitelikleri bulunan bir karşılık talebidir. Çünkü denkleştirmenin miktarı, sadece acentenin ücret kaybına bağlı değildir. Acenteye ödenecek denkleştirmeyi ortadan kaldıran veya azaltan sebepler vardır. Denkleştirme talebinin oluşumunda temel olarak hakkaniyet düşüncesi etkilidir. Somut olayda hakkaniyet gerektiriyorsa acenteye ödenecek denkleştirme miktarı azaltılabilir veya tamamen ortadan kaldırılabilir. Acenteye denkleştirme ödenmesi hakkaniyetin yanı sıra acentenin ücret kaybına ve müvekkilin menfaatinin miktarına da bağlıdır.

Acentenin denkleştirme talebi, acentelik sözleşmesinin sona ermesinde talep edilebilecek tazminatlardan farklı özellikler taşır. Ancak Yargıtay kararları ve doktrindeki bazı yazarlar tarafından denkleştirme talebi ile maddi tazminat talepleri ve acentenin ücreti kavramları bazen karıştırılabilmektedir.

Çalışmamızda savunduğumuz üzere, acentenin ücret elde etme hakkını doğuran işlem, acentelik sözleşmesi süresince, acentenin aracılık faaliyetleri sonucunda müşteri ile müvekkil arasında geçerli olarak sözleşme kurulmasıdır. Diğer bir ifadeyle ücret hakkı, aracılık faaliyetiyle veya sözleşmenin kurulmasıyla doğar. Bunun yanı sıra, acenteye tekel bölgesi tanınmışsa, tekel bölgesi içinde (acentenin çabası ile nedensellik bağı olsun olmasın), müvekkil ile üçüncü kişi (müşteri) arasında akdedilen sözleşmeler, ücret hakkını doğurur.

Acentenin aracılık ettiği işlemlere ilişkin olarak, müvekkil ile müşteri arasındaki sözleşmenin akdedilmesiyle acentenin ücret hakkının doğacağını, ancak bu hakkın bozucu şarta bağlı olduğunu kabul etmekteyiz. Bu bozucu şart, müvekkilin akdedilen sözleşmeden menfaat elde edemeyeceğinin kesin olarak ortaya çıkmasıdır. Bozucu şarta bağlı olarak doğan bu ücret hakkı, müvekkilin bu sözleşmeden menfaat elde etmesiyle muaccel olacaktır.

Ücretin doğum anının tespitinin konumuz bakımından önemi şudur: Acente müvekkili adına bir sözleşme akdetmiş, ancak müvekkil akdedilen bu sözleşmedeki menfaati elde etmeden, acente ile müvekkil arasındaki acentelik sözleşmesi son bulmuşsa, böyle bir durumda acentenin aracılık ettiği bu sözleşmeden ücret talep etme hakkı bulunacaktır. Bozucu şartın gerçekleşmemesi kaydıyla, acente bu ücretleri talep edebilecektir. Bunun tazminatla veya denkleştirmeye bir ilişkisi yoktur. Fakat sigorta acenteliğine ilişkin sözleşmelerde, uygulamada sözleşmenin sona ermesinden sonra muaccel olacak ücretlerin acente tarafından talep edilemeyeceği kararlaştırılmaktadır. Bu nedenle sigorta acenteleri için, denkleştirme miktarının belirlenmesinde bu ücretler de dikkate alınacaktır.

Acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihte, acentenin hak ettiği tüm ücretler muaccel olur. Bunlar, denkleştirme talebinde hesaba katılmaz.

Denkleştirme ile ücret arasındaki farkı ortaya koyduktan sonra, denkleştirme ile tazminat arasındaki farkta ortaya konmalıdır.

Özelikle Yargıtay kararlarında TTK 134/2 maddesinin geniş yorumlanması ile acenteye denkleştirme talebi ödenmesinin sağlanabileceği kabul edilmektedir.

Ancak kanaatimizce acentenin denkleştirme talebi, TTK 134/1 ve 2. fıkralarındaki tazminatlardan ve genel hükümlere göre talep edilebilecek tazminatlardan farklılık gösterir.

TTK 134/1 hükmüne göre, belirsiz süreli acentelik sözleşmesi haklı sebep olmaksızın ve 3 aylık fesih süresine uyulmaksızın derhal feshedilirse, feshe maruz kalan taraf, başlanmış işlerin tamamlanmamasından doğan zararının tazminini talep edebilir. TTK 134/1 maddesiyle, acentenin denkleştirme talebinin korudukları hukuki menfaatler, uygulanma alanı, getiriliş amacı ve nitelikleri birbirinden oldukça farklıdır. TTK 134/1 maddesi haksız feshin ve üç aylık fesih süresine uymamanın yaptırımı olarak getirilmiştir. TTK 134/1 maddesindeki tazminat, koşulları oluşmuşsa, hem müvekkil, hem de acente tarafından istenebilir. Bu tazminatın kapsamı fesih nedeniyle başlanılmış ancak henüz tamamlanmamış işler nedeniyle uğranılan zarardır. Oysa acentenin denkleştirme talebi, bir tazminat değildir. Bu talep, acentenin yarattığı müşteri çevresinin acentelik sözleşmesi sona erdikten sonra müvekkil tarafından tek taraflı olarak karşılıksız kullanılmasından kaynaklanan, bu karşılıksız kullanım için ödenen bir bedeldir. Ayrıca denkleştirme talep hakkı, sadece acenteye aittir. Müvekkil, hiçbir şekilde denkleştirme talep edemez.

TTK 134/1 maddesinde getirilen tazminat her türlü fesihte ve sona erme durumunda değil, sadece “*muhtemelen bir sebep olmadan ve üç aylık feshi ihbar müddetine riayet etmeksizin*” yapılan fesihleri kapsar. Sınırlı bir uygulama alanı olan TTK 134/1 maddesi, sadece belirsiz süreli acentelik sözleşmelerinin sona ermesi durumunda uygulanabilir. Belirli süreli acentelik sözleşmelerinin sona ermesine de uygulanamaz. Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için, her zaman müvekkilin sözleşmeyi haksız şekilde sona erdirmesi de aranmaz. Sözleşmenin süresinin dolması, acentenin kusuru dışında sağlık ve hastalık gibi nedenlerle sözleşmeyi sona erdirmesi veya sözleşmeye üçüncü kişi acentenin katılması nedeniyle acentelik sözleşmesinin son bulması durumlarında da diğer koşullar varsa acente denkleştirme talep edebilmektedir.

Özellikle TTK 134/1 maddesinde yer alan “*başlanmış işlerin tamamlanamaması*” nedeniyle tazminat ödeneceği ibaresi, acentenin denkleştirme talebinin kapsamını karşılamaktan çok uzaktır. TTK 134/1’de öngörülen tazminat,

uğranılan zararlar açısından sadece “*başlanmış işlerin tamamlanmaması yüzünden diğer tarafın uğradığı zararları*” kapsar. Acentenin denkleştirme talebine konu olan işler ise, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra acentenin yarattığı müşteri çevresiyle kurulacak işlerdir. Bu işlerin başlanmış ancak tamamlanamamış iş olarak kabul edilmesi güçtür.

TTK 134/2’ye göre ise acentelik sözleşmesinin ölüm, kısıtlanma veya iflas nedeniyle sona ererse, acente başlanmış ama tamamlanamamış işler için uygun bir bedel talep edebilir. Bu madde acenteyi korumak amacıyla getirilmiş, acentelik sözleşmesinin beklenmedik bir şekilde aniden sona ermesi durumunda acentenin uğrayacağı zararı kısmen hafifletmeyi amaçlayan istisnai bir düzenlemedir. Bu madde kapsamında acenteye ödenecek miktar belirlenirken, başlanmış ancak sözleşme ilişkisinin ortadan kalkması nedeniyle tamamlanamamış işlerden elde edilmesi beklenen ücret esas alınır. Denkleştirme talebi, acentenin yarattığı müşteri çevresiyle ileride yapılması muhtemel sözleşmeler, müşteri ve iş yapabilme kapasitesi dikkate alınarak tanınmış bir haktır.

Genel hükümlere göre talep edilen maddi tazminat ile denkleştirme arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların başında maddi tazminat talebinde bulunabilecek taraf gelmektedir. Acentelik sözleşmesi, acente veya müvekkil tarafından kusurlu bir şekilde ihlal edilmiş olabilir. Böyle bir durumda, karışı tarafın kusurlu davranışıyla zarar uğrayan taraf, tazminat talebinde bulunabilir. Oysa denkleştirme sadece acentenin yararlanabileceği bir haktır. Hiçbir koşulda müvekkilin denkleştirme talep etmesi mümkün değildir.

Maddi tazminat ile denkleştirme talebi arasındaki bir diğer farklılık kusurdur. Maddi tazminat talep edilmesinin koşullarından biri, taraflardan birinin kural olarak kusurlu davranışıyla sözleşmeyi ihlal etmesidir. Ancak acentenin denkleştirme talebinin doğması için, her zaman müvekkilin kusurlu davranışıyla acentelik sözleşmesini ihlal etmesi gerekmez. Örneğin belirli süreli acentelik sözleşmesi sürenin dolması nedeniyle kendiliğinden sona erdiğinde, diğer koşullar da varsa, acente denkleştirme talep edebilir. Yine acentenin yaşlılık veya hastalık nedeniyle sözleşmeyi sona erdirmesinde de, diğer koşullar oluşmuşsa denkleştirme talep edilebilir

Yine acentenin denkleştirme talebinin koşullarından biri olan ve denkleştirmenin miktarını belirleyici rol oynayan hakkaniyet kriteri denkleştirme talebini maddi tazminattan ayırır. Hakkaniyet maddi tazminatın koşullarından biri değildir. Maddi tazminat talebinde hakkaniyet etkisini, ancak tazminat miktarının belirlenmesi noktasında gösterir. BK 98/II ve 42 maddeleriyle hâkime, somut olayın özelliklerini dikkate alarak maddi tazminat miktarının belirlenmesi yetkisi tanınmıştır. Ancak denkleştirme talebinde hakkaniyet, talebin koşullarından biri olarak yer alır ve diğer koşullar mevcut olsa dahi acenteye denkleştirme ödenmesi hakkaniyete aykırılık taşıyorsa, acentenin denkleştirme talebi reddedilebilir.

Görüldüğü üzere, acentenin denkleştirme talebi, bir tazminat talebi değildir. Denkleştirme, kendine özgü bir karşılık olarak tanımlanabilir. Bu nedenle acente, koşulları oluşmuşsa, hem denkleştirme, hem de BK 96 veya TTK 134/1–2 maddeleri gereğince maddi tazminat talebinde bulunabilir.

Acentenin denkleştirme talebinin koşulları şunlardır:

1- Acentelik sözleşmesinin denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona ermesi,

2- Müvekkilin, acente tarafından kazandırılan müşterilerden sözleşmenin sona ermesinden sonra da menfaat sağlayacak olması,

3- Acentenin kayba uğraması,

4- Acenteye denkleştirme ödenmesinin hakkaniyete uygun olması,

Acentenin denkleştirme talep edebilmesi için bütün bu koşulların birlikte gerçekleşmesi gerekir.

Bu koşulların ilki, **acentelik sözleşmesinin denkleştirme talebini doğuracak şekilde sona ermesidir.** Acentelik sözleşmesinin sona ermesinde acentenin denkleştirme talep edebilmesine ilişkin temel kural, sözleşmenin acentenin kusuru olmaksızın sona ermesidir. Acentelik sözleşmesinin, acentenin kusuru dışında bir nedenle sona erdiği durumlarda, kural olarak acente denkleştirme talebinde bulunabilir.

Acentelik sözleşmesinin sona erme nedeni, **sürenin dolması ise**, müvekkil hazır bir müşteri çevresinden karşılıksız olarak yararlanma imkânına kavuşacaktır. Bu nedenle bu durumda, acente denkleştirme talep edebilir.

Acentelik sözleşmesinin **ölüm, kısıtlanma ve iflas nedeniyle** sona ermesi nedeniyle sona ermesi durumunda da kural olarak acente denkleştirme talep edebilir.

Acentelik sözleşmesinin **ikale yoluyla** sona erdirilmesi durumunda, tarafların, birbirlerinden herhangi bir maddi tazminat talepleri söz konusu olmaz. Ayrıca acentelik sözleşmesinin anlaşmayla sona ermesi durumunda acentenin denkleştirme talep etme hakkı da doğmaz. Ancak kanaatimizce taraflar açıkça denkleştirme hakkını saklı tutmuşlarsa, denkleştirme talep edilmesi mümkündür

Belirsiz süreli acentelik sözleşmesinin **olağan fesih yoluyla** sona erdirildiği durumlarda, acentenin denkleştirme hakkının tespiti için, fesih nedenlerinin incelenmesi gerekir. Bu durumda feshe yol açan nedenler ve feshin haklılığı incelenir. Olağan fesih bildirimini acente tarafından yapılmışsa, acentenin denkleştirme talep edebilmesi için bu feshin haklı sebebe dayanması gerekir. Derhal fesih hakkı olan acentenin, süreli fesih hakkını kullanması durumunda da, acente denkleştirme talep edebilir.

Tasarıda, sadece müvekkilin hâkimiyet alanından doğan sebeplerle fesih durumunda acentenin denkleştirme talep edebileceği belirtilmiştir. Bu hükümden, acentenin kusuru olmaksızın ortaya çıkan sebeplerle, örneğin acentenin hastalık veya yaşlılığı, sözleşmeyi bildirimli olarak feshetmesi durumunda denkleştirme talep edemeyeceği anlamı çıkmaktadır. Bu ise kanaatimizce hakkaniyete uygun olmayan bir sonuca neden olur. Bu nedenle Tasarıya, acentenin kusurundan doğmayan sebeplerle yapılan bildirimli fesihte de denkleştirme talep edilebileceğinin eklenmesinde yarar vardır.

Olağan fesih bildirimini acente tarafından yapılmış, ancak bu fesih haklı sebebe dayanmıyorsa, acente denkleştirme talep edemez.

Benzer ayırım, müvekkil tarafından yapılan fesih bildiriminde de söz konusudur. Müvekkil, acentenin kusurlu davranışlarına rağmen, derhal fesih yolunu

tercih etmeyebilir. Böyle bir durumda, müvekkilin olağan fesih bildirimini neticesinde acentelik sözleşmesi sona erdiğinde, acentenin denkleştirme talebi doğmaz. Ancak müvekkil, acentenin kusurundan kaynaklanan bir haklı nedene dayanmaksızın acentelik sözleşmesini bildirimli olarak feshederse, acente denkleştirme talep edebilir.

Acentelik sözleşmesinin olağanüstü feshi durumunda acentenin denkleştirme talep edilebilmesi için, acentelik sözleşmesinin acente tarafından haklı nedenlerle feshedilmesi veya acentelik sözleşmesinin müvekkil tarafından acentenin kusuruna bağlı olmayan bir haklı neden olmaksızın feshedilmesi gerekir.

Türk Hukukunda acentenin denkleştirme hakkını konusunda bir hukuk boşluğu bulunduğunu daha önce belirtmiştik. Bu boşluk TMK 1 gereğince doldurulmalıdır. Bu aşamada Sigortacılık Kanunundaki hükümden kıyas yoluyla yararlanılabilir. Sigortacılık Kanununun 23/16 maddesinin son cümlesine göre: “*Ancak, sigorta acentesinin haklı bir nedene dayanmaksızın sözleşmeyi feshetmesi ya da kendi kusuruyla sözleşmenin feshine neden olması halinde tazminat hakkı düşer.*” Tasarınının 122 maddesinin 3. fıkrasına göre ise “*Müvekkilin, fesih hakkı gösterecek bir eylemi olmadan, acente sözleşmeyi feshetmişse veya acentenin kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acente denkleştirme isteminde bulunamaz.*” Bu düzenlemelere göre acente, sözleşme ilişkisini haklı sebep olmaksızın derhal feshetmiş veya müvekkil sözleşme ilişkisini acentenin kusurlu davranışı nedeniyle derhal feshetmişse, artık acente denkleştirme talep edemeyecektir.

Acentenin denkleştirme talep hakkının koşullarından biri de, müvekkilin acente tarafından kazandırılan müşterilerden sözleşmenin sona ermesinden sonra da menfaat sağlayacak olmasıdır. Bu koşulunun gerçekleşmesi için, müvekkilin elde edeceği menfaatin acentenin çabasıyla kurulan ticari ilişkilerden doğmuş olması gerekir. Kurulan ticari ilişki, oluşturulan müşteri çevresi “*yeni müşterilerle*” ve “*acentenin çabasının etkisiyle*” gerçekleşmelidir.

Acentenin denkleştirme talebinin diğer bir koşulu, acentelik sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle acentenin kayba uğramasıdır. Acentenin kaybı, acentelik sözleşmesi devam etseydi, acentenin oluşturduğu müşteri çevresi ile gelecekte imzalanacak ticari ilişkilerden elde edeceği ücretten kaynaklanır. Sözleşmenin sona

ermesi nedeniyle, acente artık bu müşteri çevresiyle aracılık faaliyetini sürdüremeyecek ve ücret elde edemeyecektir.

Acentenin oluşturduğu müşteri çevresiyle gelecekte ortaya çıkacak ticari ilişkiler, hem müvekkilin kazancının hem de acentenin kaybının belirlenmesi için temel kriterdir. Çünkü müvekkil sözleşmenin sona ermesinden sonra, acentenin oluşturduğu müşteri çevresini kullanarak menfaat elde eder. Bu da acentenin müşteri çevresinin bedel ödenmeksizin kullanılmasına, başka bir ifade ile acentenin ücret kaybına yol açar. İstisnai durumlar bir tarafa bırakılırsa, müvekkilin kazancı ile acentenin kaybının birbirinin karşılığı olduğu ve her ikisi arasında sıkı bağlantı bulunduğu sonucuna varabiliriz.

Acentenin denkleştirme talebinin son koşulu, hakkaniyettir. Acentenin denkleştirme talebinin kabul edilebilmesi için, somut olayın tüm özellikleri dikkate alındığında, acenteye denkleştirme ödenmesinin hakkaniyete uygun olması gerekir. Hakkaniyet, acenteye denkleştirme ödenmesi için bağımsız, ancak diğer koşullarla bir arada olması gereken bir koşuldur. Eğer somut olayın özelliklerine göre, denkleştirme talebi hakkaniyete uygun değilse, acente lehine denkleştirmeye hükmedilemez. Hakkaniyet denetimi kural olarak, müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı koşulları oluşuktan sonra incelenir. Müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı tespit edilmeden sadece hakkaniyet kriterine göre inceleme yapılarak, denkleştirmenin kabulüne veya reddine hükmedilemez. Eğer böyle bir uygulama yapılırsa hakkaniyet, denkleştirme talebinin tek koşulu olur.

Acentenin denkleştirme talebinde hakkaniyetin iki işlevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, denkleştirme talebinin bir koşulu olması, diğeri ise denkleştirme miktarının azalmasını veya artmasını sağlamasıdır.

Denkleştirmenin koşullarının bulunduğu tespitinden sonra, ödenecek denkleştirme miktarının hesaplanma süreci başlar.

Denkleştirme miktarı **üç aşamalı** bir işlemle bulunur. **Birinci aşamada**, müvekkilin menfaati ve acentenin kaybı hesaplanır. Böylece, acenteye ödenecek denkleştirme miktarının ham karşılığı bulunur.

Ham karşılığın hesaplanması için, önce müvekkilin menfaatinin, daha sonrada acentenin kaybının tahmini olarak hesaplanması gerekir.

Tahmin sürecinde müvekkilin, acentenin kazandırdığı müşterilerle sözleşme sonrasındaki ilişkilerinden ne ölçüde menfaat elde edeceği, bu ilişkinin ne kadar süreceği, eğer sözleşme ilişkisi devam etseydi acentenin elde edebileceği ücretlerin ne kadarını kaybettiği, her branşın kendi özellikleri, rekabet koşulları, acentenin sözleşme sonrası faaliyetleri ve müşteri dalgalanmaları dikkate alınarak belirlenir.

Tahmin sürecinde acentelik sözleşmesinin sona erme zamanı esas alınır. Çünkü denkleştirme talebi, acentelik sözleşmesinin sona ermesi ile muaccel olur.

İkinci aşamada, bu sonuç hakkaniyet denetimine tabi tutulur. Birinci ve ikinci basamakta yapılan hesaplamada uygun denkleştirme miktarı bulunurken üst sınır dikkate alınmaz. Bu hesaplamalar ham karşılığa göre yapılır. Denkleştirme miktarının hesaplanmasında, müvekkilin kazancı ve acentenin kaybı tespit edilmelidir. Bu hesaplamalar sonunda elde edilen rakamlar, hakkaniyet denetiminden geçirilmelidir. Somut olayın özelliklerine göre hakkaniyet bazı durumlarda denkleştirme miktarının artırılmasına bazı durumlarda ise azalmasına rol açar. Örneğin markanın etkisi, sözleşme sonrası rekabet yasağının kararlaştırılmaması, müvekkilin çabası gibi nedenler denkleştirme miktarının azaltılmasına yol açabilirler. Hakkaniyet, matematiksel olarak bulunan müvekkilin kazancı ve acentenin kaybını, somut olayın özelliklerine göre şekillendiren bir etki gösterir.

Üçüncü aşama, denkleştirme miktarının üst sınırının belirlenmesidir. Üst sınır, acenteye ödenecek en fazla denkleştirme miktarını belirtir. Birinci ve ikinci aşamalarda acenteye ödenecek ham karşılık bulunur. Bulunan bu ham karşılık üst sınırı aşıyorsa, rakam üst sınır düzeyine indirilir. Türk hukuku bakımından şu anda acentenin denkleştirme talebi ile karşılaşan hâkimin uygulayacağı bir üst sınır bulunmamaktadır. Üst sınır ancak tasarının kanunlaşması durumunda uygulama alanı bulacaktır. Ancak hâkim, denkleştirme miktarına hükmederken, tasarıdaki ve yabancı hukuklardaki üst sınıra ilişkin düzenlemeleri de dikkate alarak uygun bir miktara hükmetmelidir.

Acentelerin denkleştirme talebinin bazı özellikleri çalışmamızda incelenmiştir. Acentenin bu özelliklerin biri de vazgeçilmezliğidir. **Denkleştirme talebinin vazgeçilmezliği**, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce, denkleştirme talebini ortadan kaldıran veya önemli ölçüde sınırlayan sözleşmeler geçersiz olmasıdır. Mevcut Kanunumuzda acentenin denkleştirme talebine ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmadığı için, bu talepten önceden vazgeçilmeyeceğine dair bir kural da yoktur. Bu nedenle acentenin bu talebinden önceden vazgeçtiğine ilişkin bir kayıt kanuna aykırılık oluşturmaz. Acentenin denkleştirme talebinden vazgeçtiğine, böyle bir talepte bulunmayacağına ilişkin bir kayıt, ahlaka ve adaba da aykırı değildir. Çünkü acentenin denkleştirme talebi, parasal bir taleptir. Acentenin oluşturduğu müşteri çevresinin karşılıksız kullanımı için ödenen bir bedeldir. Denkleştirme miktarının üst sınırı, denkleştirme hakkının açıkça düzenlendiği ülke hukuklarına göre, acentenin bir yıllık geliri toplamıdır. Bu bedelin acenteye ödenmemesi, acentenin ekonomik mahvına yol açmaz. Ayrıca acentenin doğmuş ve doğacak ücretlerinden feragati dahi mümkünken, mevcut yasal düzenlemeler karşısında denkleştirme talebinden feragat edilebileceği evleviyetle ve daha kolaylıkla kabul edilebilir. Tüm bu nedenlerle, acentenin denkleştirme talebinden vazgeçmesi, ahlaka veya adaba aykırılık oluşturmaz.

Ayrıca Borçlar Kanununun 99 maddesi, acentenin denkleştirme talebinden önceden vazgeçmesi halinde uygulanmaz. Çünkü bu madde borca veya kanuna aykırı bir davranıştan doğan sorumluluktan kurtulmaya ilişkin bir hükümdür. Denkleştirmeden vazgeçilmesinde ise bir sorumluluk değil, bir karşılığın ödenmesi söz konusudur. Ayrıca sigorta şirketleri dışındaki diğer acentelerin müvekkillerinin imtiyazlı kuruluş olma özellikleri de kural olarak yoktur.

Bu tür hükümler olsa olsa haksız şart olarak değerlendirilebilir. Her ne kadar acentelik sözleşmesinde taraflar tacir olsalar da, müvekkilin tek tarafı olarak hazırladığı ve acentelik sözleşmesine tartışılmaksızın koyduğu bu tür kayıtlar, gerekli koşullar varsa, TMK 2 gereğince geçersiz sayılabilirler.

Ancak tasarının kanunlaşması durumunda, acentelik sözleşmesi sona ermeden önce denkleştirme talebini ortadan kaldıran veya kısıtlayan maddeler geçersiz sayılacaktır.

İleri sürülme süresi, acentenin denkleştirme talep hakkı, acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle doğar. Acentenin bu talebini ne kadar süre içinde ileri süreceğine ilişkin mevcut Ticaret Kanunumuzda ve Sigortacılık Kanununda bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle mevzuatımız bakımından, acentenin denkleştirme talebi, BK. 126 gereğince 5 yıllık zamanaşımı süresine bağlıdır. Fakat Tasarının 122. maddesinin 4. fıkrasında acentenin bu talebinin 1 yıl içinde ileri sürmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak kanaatimizce bu hüküm, Türk hukuk sistemine uygun değildir. Denkleştirme talep edildiğinin müvekkile bildirilmesi için öngörülen 1 yıllık süre, hak düşürücü süre olarak kabul edilirse, acentenin bu talebinin yenilik doğuran bir hak olmadığı, alacak hakkının hak düşürücü süreye bağlanmasının Türk hukuk sistemine aykırı olacağı eleştirisiyle karşılaşacaktır. Fakat bu süre, zamanaşımı süresi olarak kabul edilirse de, acentelik sözleşmesinin sona ermesiyle ortaya çıkan taleplerin 5 yıllık zamanaşımı süresine tabi olduğu, bu hak için 1 yıllık kısa bir zamanaşımı süresinin genel sistemi bozduğu gerekçesiyle eleştirilebilecektir. Kanaatimizce Tasarının 122. maddesinin 4. fıkrasının son cümlesinde yer alan bu ifade, tasarıdan tamamen çıkarılmalıdır. Bu hak da, acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonra ortaya çıkan diğer sonuçlar gibi 5 yıllık genel zamanaşımı süresine tabi tutulmalıdır.

Tez çalışmamız sırasında kanunlaşan 5684 sayılı Sigortacılık Kanununun (14 Haziran 2007 tarihinde 26552 sayılı RG) 23. maddesinin 16. fıkrasında acentenin denkleştirme talep etme hakkı bir yenilik olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle, sigorta acentelerinin denkleştirme talebi yasal bir dayanağa kavuşmuştur.

Sigorta acentelerinin denkleştirme talebi karşısında, hâkim öncelikle Sigortacılık Kanununun 23/16 maddesindeki düzenlemeyi uygulamak ve buradaki koşulların gerçekleşip gerçekleşmediğini incelemekle yükümlüdür. Ancak bu kanununda acenteye ödenecek denkleştirme miktarının hesaplanması, denkleştirme talebinin ileri sürülme süresi, bu talebin vazgeçilmezliği hususlarında açıklık yoktur. Bu konularda kural içi boşluk bulunmaktadır. Sigorta acentesine ödenecek denkleştirme miktarının hesaplanmasında hâkim yine hukuk yaratma faaliyetinde bulunmalı ve doktrindeki görüşler, yabancı ülke kanunları ve mahkeme kararları doğrultusunda denkleştirme miktarını tespit etmelidir.

Sigorta acentelerinin denkleştirme talebi, sigorta sektörünün işleyişindeki farklılıklar nedeniyle diğer acentelerin denkleştirme talebinden bazı noktalarda ayrılır. Sigorta acentelerine ödenecek denkleştirme, müşteri çevresi karşılığı olarak değil, oluşturulan portföy karşılığı olarak ödenir. Acentenin portföyü, acentenin aracılık faaliyeti neticesinde yaptığı yeni sigorta sözleşmeleridir. Ancak müvekkil tarafından önceden yapılmış veya önceki acenteden devralınan sigorta sözleşmeleri bazı koşullarda yeni sözleşme sayılarak portföye dahil edilebilir. Başka bir ifade ile hâlihazırda akdedilmiş sözleşmelerin önemli ölçüde geliştirilmesi, yeni sigorta sözleşmesi akdedilmesine veya aracılık edilmesine eşittir.

Türk Ticaret Kanunu Tasarısının Kanunlaşması durumunda, gerek sigorta acenteleri, gerekse diğer acentelerin denkleştirme talebine ilişkin birçok sorun çözüme kavuşacaktır. Sigorta acentelerinin denkleştirme talebinde de, sigortacılık kanununda hüküm bulunmayan hallerde (yasalaşması durumunda) Türk Ticaret Kanununun ilgili hükümleri uygulanma alanı bulacaktır.

Tüm bu bilgiler ışığında,

Tasarının madde metnine ilişkin önerimiz şu şekildedir. *“II - Denkleştirme talebi*

Madde 122 - (1) Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra;

a) Müvekkil, acentenin kazandırdığı yeni müşteriler sayesinde, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde ediyorsa,

b) Acente, sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını yitiriyorsa, ve

c) Denkleştirmenin ödenmesi, hâlin bütün gereklerine göre hakkaniyete uygun düşüyorsa,

acente, müvekkilden uygun bir karşılık isteyebilir.

(2) Tazminat, acentenin son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır.

(3) Acentenin aşağıdaki durumlarda denkleştirme talep edemez.

a-Acente, müvekkilin feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan ve hastalık, düşkünlük, yaşlılık gibi nedenlerden dolayı kendisinden sözleşmeye devam etmesinin beklenemeyeceği durumlar dışında bir nedenle, acente sözleşmeyi feshetmişse,

b- Müvekkil sözleşmeyi acentenin kusurundan kaynaklanan bir nedenle feshetmişse,

c- Tarafların, acente yerine üçüncü bir kişinin sözleşmeye katılması hususunda anlaşması nedeniyle sözleşme sona ermişse,

(4) Denkleştirme talebinden önceden vazgeçilemez.

(5) Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi hâlinde de uygulanır.”

KAYNAKÇA

Abraham, Joachim- Hans: Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreterers, Berlin 1961.

Abrahamczik, Jürgen: “Die Abgrenzung des Handelsvertreterers zum angestellten Außendienstmitarbeiter”, DStR 1996 Heft 5, s.184 (Anılış, DStR 1996 Heft 5).

Abrahimczik, Jürgen: Der Handelsvertretervertrag, München 1995 (Kısaltma: Der Handelsvertretervertrag).

Akipek, Jale G/ Akıntürk, Turgut: Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Başlangıç Hükümleri- Kişiler Hukuku, C. I, İstanbul 2002.

Akkan, Daniş Çiğdem: “Acentelerin Komisyon (Ücret) Talep Etme Hakkı”, İzmir Barosu Dergisi, Ekim 2007, s.213.

Akkanat, Halil: Alacaklı Temerrüdü Dışında Alacaklı Yüzünden Borcun İfa Edilemediği Başlıca Durumlar ve Sonuçları, İstanbul 1996.

Alff, Richard: Handelsvertreterrecht, 2. Auflage, München 1983.

Alışkan, Murat/ Gençtürk, Muharrem: “Acentenin Komisyon Hakkı, Özellikle TTK'nun 129. Maddesine Göre Komisyon Hak Kazanma Anı Bakımından Aracı Acente İle Sözleşme Yapan Acenta Arasında Fark Olup Olmadığı Sorunu”, Bilgi Toplumunda Hukuk Ünal Tekinalp'e Armağan, İstanbul 2003, s.19.

Alpagut, Gülsevil: “4587 Sayılı Yasa Çerçevesinde Belirli Süreli İş Sözleşmesi”, Mercek Dergisi, Ocak 2004/3, s.73.

Altmeynen, Holger: Provisionsansprüche bei Vertragsauflösung, Bonn 1986.

Ammermann, Gert: Atypische Vergütungen des Versicherungsvertreterers und der Anspruch nach § 89 b HGB, Köln 1972.

Ankele, Jörg: Handelsvertreterrecht, 13. Auflage, Frankfurt am Main 2000.

Aral, Fahrettin: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 5. Baskı, Ankara 2003.

Arık, K. Fikret: “Acentelik Sözleşmesi (Yeni İsviçre Tasarısına göre)”, Adalet Dergisi, Mayıs 1948, S. 5, s.525.

Arkan, Sabih: “Türk Ticaret Kanunu Tasarısı’na İlişkin Değerlendirmeler”, Türk Ticaret Kanunu Tasarısı Konferans, İstanbul 2005, s.42 (Kısaltma: TTK Tasarısı).

Arkan, Sabih: Ticari İşletme Hukuku, 10. Baskı, Ankara 2007 (Kısaltma: Ticari İşletme).

Arndt, Ingo: Vertragshaendlerausgleich analog § 89 b HGB nach der “Toyota”-Entscheidung des BGH, Baden- Baden 1999.

Arslanlı, Halil: Kara Ticareti Hukuku Dersleri, Umumi Hükümler, İstanbul 1960.

Atalay, Oğuz: Anonim Şirketlerin İflası, İzmir 1996.

Atamer, Yeşim M.: “Acentelerin Rekabet Etme Yasağı- Sözleşme Tarafları Arasında Güç Dengesinin Bulunmadığı Hallerde Meslek Seçme Özgürlüğünün Sözleşmesel Sınırlamalara Karşı Korunması, (Alman Anayasa Mahkemesinin 7 Şubat 1990 tarihli kararının çevirisi)”, İÜHFM, Prof. Dr. Orhan Münir Çağıl’a Armağan Sayısı, İstanbul 1997, s.355.

Ayan, Serkan: “Belirli Süreli İş Sözleşmesi”; AÜHFD 2005, C.54, S.4, s.431.

Ayhan, Rıza: Ticari İşletme Hukuku, 2. Baskı, Ankara 2007.

Ayli, Ali : “Vekilin, Vekâlet İlişkisi Çerçevesinde Aldıklarını Verme Borcu” Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp’e Armağan, C.II, İstanbul 2003, s.591.

Ball, Wolfgang: “Rechtsnatur und Funktion des Ausgleichsanspruchs nach § 89b HGB unter besonderer Berücksichtigung der Rechtsprechung des Bundesgerichtshofs”, Saenger, Ingo/Schulze, Reiner, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Beispiel für Fortentwicklung angeglichenen europäischen Rechts, Baden-Baden 2000.

Bälz, Kilian: “Der Ausschluss des Ausgleichsanspruchs in internationalen Handelsvertreterverträgen”, NJW 2003 Heft 22, s.1559.

Bamberger, Heinz Georg: “Zur Frage der entsprechenden Anwendung des § 89b HGB auf den Ausgleichsanspruch des Eigenhändlers”, NJW 1985, Heft 1-2, s.33.

Bamberger, Heinz Georg: “Zur Frage des Ausgleichsanspruchs, insbesondere der Provisionsverluste des Handelsvertreters bei einer Vertriebsumstellung des Unternehmers”, NJW 1984 Heft 47, s.2670.

Başbuğoğlu, Tarık: Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu, C. I, madde 1-815, Ankara 1988.

Baştuğ, İrfan/Erdem, H. Ercüment: Ticari İşletme Hukuku, Ankara 1993.

Bauer, Jobst- Hubertus/ Röder, Gerhard: Taschenbuch zur Kündigung, 2. Auflage, Heilderberg 2000.

Baumann-Fuchs, Johannes: “Ausgleichsanspruch des Versicherungsvertreters: Anrechnung des Barwerts einer vom Versicherungsunternehmen finanzierten Versorgung” DB 2001, Heft 40, s.2131.

Baumbach, Adolf/ Hopt, Klaus: Handelsgesetzbuch, 32. Auflage, München 2006.

Baums, Theodor: “Handelsvertreter im Nebenberuf”, BB 1986, Heft 14, s.891.

Bechtold, Rainer: “Ausgleichsansprüche für Eigenhändler dargestellt am Beispiel des Automobilvertriebs”, NJW 1983, Heft 25, s.1393 (Kısaltma: NJW 1983, Heft 25).

Bechtold, Rainer: “Rechtstatsachen zum Ausgleichsanspruch des Automobil-Händlers”, BB 1984, s.1267 (Kısaltma: BB 1984).

Beenken, Matthias: Der Versicherungsvertreter als Unternehmer, 3. Auflage, Karlsruhe 2002.

Behrend, Alexander: “Aktuelle handelsvertreterrechtliche Fragen in Rechtsprechung und Praxis”, NJW 2003 Heft 22, s.1563.

Berki, Şakir: “Borçlar Hukukunda Temsil”, Batider, Haziran 1975, C.VIII, S.1, s.15.

Bilge, Mehmet Emin: “Tacir Sıfatının Sona Ermesi”, Prof. Dr. Ömer Teoman’a 55. Yaş Günü Armağanı, C.I, İstanbul 2002, s.175.

Bleutge, Peter: In Fremdem Namen und für Fremde Rechnung, 3. Auflage, Bonn 2001.

Bodewig, Theo: “Der Ausgleichsanspruch des Franchisenehmers nach Beendigung des Vertragsverhältnisses”, BB 1997, Heft 13, s.637.

Börner, Achim-Rüdiger/Hubert, Paul-Ludwig: “Frist für die außerordentliche Kündigung des Handels- bzw. Versicherungsvertreeters?”, BB 1989, Heft 24, s.1633.

Brox, Hans: Handels- Wertpapierrecht, 18. Auflage, München 2005.

Bröhl, Knut: Die außerordentliche Kündigung mit notwendiger Auslaufrfrist, München 2005.

Brych, Friedrich: “Ausgleichsanspruch bei jedweder Art von Eigenkündigung?”, BB 1992, Heft 1, s.8.

Buz, Vedat: Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar, Ankara 2005.

Bühler, Theodor: Der Agenturvertrag, Art 418a-418v OR, Obligationenrecht Kommentar zur 1 und 2 Abteilung (Art 1-529 OR), Zürich 2000.

Bülow, Peter: Handelsrecht, 5. Auflage, Heilderberg 2005.

Canaris, Claus- Wilhelm: Handelsrecht, München 2006.

Cihangiroğlu, Celal: Ticari İşletme Hukuku, İzmir 1996.

Creutzig, Susanne: Der Investitionsschutz des Vertragshändlers bei ordentlicher Kündigung des Herstellers, Frankfurt am Main 2001.

Çağa, Tahir: “Acenteler Aleyhine Müvekkilerine İzafeten Açılan Davalarda Sadır Olan İlamların İcrası”, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Kararları Sempozyumu, Ankara 1984, s.3.

Çamoğlu, Ersin: Kooperatif Ortaklıkta Haklı Sebep Kavramı ve Ortağın Haklı Sebep İle Çıkarılması, İstanbul 1976.

Çeker, Mustafa: Yargıtay Kararları Işığında Sigorta Hukuku, Adana 2003.

Çelik, Nuri: İş Hukuku Dersleri, B.17, İstanbul 2004.

Demisch, Karl- Dieter: Die Kundschaftsentsschädigung des Agenten, München 1968.

Detzer, Klaus/Zwernemann, Dieter: Ausländisches Recht der Handelsvertreter und Vertragshändler, Heilderberg 1997.

Dirikkan, Hanife: “Tacirler Arası İhbar ve İhtarlar”, DEÜHFD 2002, C. IV, S. 1, s.39 (Kısaltma: İhbar ve İhtarlar).

Dirikkan, Hanife: Tanınmış Markanın Korunması, Ankara 2003 (Kısaltma: Tanınmış Marka).

Doğanay, İsmail: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Birinci Cilt, Madde 1-419, 4. Bası, İstanbul 2004.

Domaniç, Hayri: Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C. I, İstanbul 1988.

Dural, Mustafa: Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki İmkansızlık (BK 117), İstanbul 1976.

Dürr, Karl: Mäkler und Agenturvertrag, Bern 1959.

Ebeling, Stephan: Die Kündigung wegen Verdachts, Bonn 2005.

Ebenroth, Carsten Thomas/ Boujong, Karlheinz/ Joost, Detlev: Handelsgesetzbuch, Band 1, § 1-342a, München 2001.

Eberle, Catrin: “Geltendmachung der Unwirksamkeit der mündlichen Kündigung”, NZA 2003, Heft 20, s.1121.

Eberstein, Hans Hermann: “Zehn Jahre Rechtsprechung zum neuen Handelsvertreter”, BB 1964, s.271 (Kısaltma: BB 1964).

Eberstein, Hans Hermann: Handelsvertretervertrag, 8. Auflage, Heilderberg 1999 (Kısaltma: Handelsvertretervertrag).

Ebnet, Peter: “Die Kündigung von Versicherungsverträgen”, NJW 2006, Heft 24, s.1697.

Eckert, Hans-Werner: “Das neue Recht der Handelsvertreter - Die Umsetzung der EG-Richtlinie in deutsches Recht”, NZA 1990, Heft 10, s.384.

Ekonomi, Münir: “Kıdem Tazminatına Hak Kazanılan Hallerde Fesih Kavramı ve Türleri” Kamu-İş Dergisi Ocak 1990, s.10 vd.

Elbir, Halid Kemal : “Belirli Süreli Hizmet Akdinin İşverence Haksız Feshi Halinde Cezai Şart”, İHU, İşK 9, No.3.

Emde, Raimond: “Die Entwicklung des Vertriebsrecht im Zeitraum von August 1998 bis August 1999”, VersR 1999, s.1464 (Kısaltma: VersR 1999).

Emde, Raimond: “Die Entwicklung des Vertriebsrecht im Zeitraum von September 1999 bis September 2000”, VersR 2001, s.148 (Kısaltma: VersR 2001).

Ende, Lothar: “Die betriebsbedingte außerordentliche Kündigung von Vertragshändlerverträgen durch den Unternehmer”, BB 1996, Heft 44, s.2260.

Ensthaler, Jürgen: Gemeinschaftskommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN Kaufrecht, 7. Auflage, Luchterhand 2007.

Erdem, Ercüment: “Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi (Müşteri Tazminatı)”, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp’e Armağan, C.I, İstanbul 2003, s.93.

Eren, Fikret: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 8. Baskı, İstanbul 2003.

Eriş, Gönen: Açıklamalı- İctihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu- Ticari İşletme ve Şirketler, C. I, 2. Baskı, Ankara 1992 (Kısaltma: C.I, 2. Baskı).

Eriş, Gönen: Açıklamalı- İctihatlı En Son Değişikliklerle Birlikte Türk Ticaret Kanunu- Ticari İşletme ve Şirketler, C. I-II, 3. Baskı, Ankara 2004 (Kısaltma: C.I-II, 3. Baskı).

Ertaş, Şeref: Eşya Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2005.

Erzurumoğlu, Erzan: Türk- İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine Göre Borçluya Yüklenemeyen Nedenlerden Dolayı Edimin Yerine Getirilememesi, Ankara 1970.

Evers, Jürgen /Kiene, Lorenz H.: “Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters”, ZfV 2001, s.618 (Kısaltma: ZfV 2001).

Evers, Jürgen: “Die Nichtigkeit von Handelsvertreterverträgen wegen zu geringer Verdienstmöglichkeiten und ihre Rückabwicklung”, BB 1992, Heft 20, s.1365 (Kısaltma: BB 1992, Heft 20).

Eyrenci, Öner: “Belirli Süreli Hizmet Akdinin İşverence Feshedilmesinin Hukuki Sonuçları”, İHU, İşK 9, No.2.

Farmand, Vanessa Roya: Der International zwingende Charakter des 89b HGB, Münster 2004.

Feyzioğlu, Feyzi Necmeddin: “Ticari Mümessiller ve Diğer Ticari Vekiller”, Halil Arslanlı'nın Anısına Armağan, İstanbul 1978, s.407 (Kısaltma: Ticari Mümessiller).

Feyzioğlu, Feyzi Necmeddin: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, C. I, İstanbul 1976 (Kısaltma: Genel Hükümler).

Fezer, Karl- Heinz: Klausurenkurs im Handelsrecht, 4. Auflage, Heilderberg 2006.

Flatow, Beate: “Typische Fehler bei der Kündigungserklärung”, NZM 2004, Heft 8, s.281.

Flohr, Eckhard: “Selbständigkeit des Franchise-Nehmers-Überlegungen zur Sicherstellung der Selbständigkeit des Franchise-Nehmers und Gestaltung des Franchise-Vertrages –“, DStR 1999, Heft 13, s.546.

Fock, Henning Till: “Der nachvertragliche Schadensersatzanspruch des Handelsvertreters gem. Art. 13 Abs. 3 der EG-Handelsvertreterrichtlinie- Alternative oder Ergänzung zum Goodwill- Ausgleich des Vertreters ?”, Saenger, Ingo/Schulze, Reiner, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Beispiel für Fortentwicklung angeglichenen europäischen Rechts, Baden-Baden 2000 (KIsaltma: Saenger/Schulze).

Fock, Till: Die europäische Handelsvertreter- Richtlinie, Baden- Baden 2001 (KIsaltma: Die europäische Handelsvertreter- Richtlinie).

Foth, Dietmar: “Der Investitionsersatzanspruch des Vertragshändlers”, BB 1987, Heft 19, s.1270 (KIsaltma: BB 1987, Heft 19).

Foth, Dietmer: Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers, Berlin 1985 (KIsaltma: Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers).

Franko, Nisim: “Acentanın Ücret Hakkı (TTK. Mad. 128-131)”, Reha Poroy’a Armağan, İstanbul 1995, s.164.

Gallus, Michael: Wettbewerbsbeschränkungen im Recht des Handelsvertreters, München 1971.

Gautschi, Georg: Berner Kommentar, Band VI, Das Obligationenrecht, Bern 1964.

Geller, Nike Kristina: Der vertragliche Ausschluß der ordentlichen Kündigung, Aachen 2001.

Genzow, F. Christian: Vertragshändlervertrag, Praxis – Leitfaden für Hersteller, Vertragshaendler und ihre Berater, Köln 1996.

Gerke, Eckehard: Vertretungsmacht und Vertretungsberechtigung, Köln, Berlin. Bonn, München, Heymann 1981.

Glanegger, Peter/ Kirnberger, Christian/ Kusterer, Stefan/ Ruß, Werner/ Selder, Johannes/ Stuhlfelner, Ulrich: Handelsgesetzbuch, 7. Auflage, Heilderberg, München, Landsberg, Berlin 2007.

Gökyayla Demir, Cemile: Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri, Ankara 2005.

Gräff-Günther, Eva: Kündigung und Kündigungsschutz von Absatzmittlungsverträgen, Frankfurt am Main 1999.

Güler, Mikdad: “Belirli Süreli İş Sözleşmesi”, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Dergisi, 2005/5, s. 28 vd.

Gümüş, M. Alper: Türk- İsviçre Borçlar Hukukunda Vekilin Özen Borcu, İstanbul 2001.

Günther, Karl Peer: Der Versicherungsvertreter und sein Ausgleichsanspruch, Hamburg 2004.

Gürzumar, Osman Berat: Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan “Sistem”lerin Hukuken Korunması, İstanbul 1995.

Haager, Bernd Christian: “Die Entwicklung des Franchiserechts in den Jahren 1999, 2000 und 2001”, NJW 2002, Heft 20, s.1463 (Kısaltma: NJW 2002, Heft 20).

Haager, Bernd Christian: “Die Entwicklung des Franchiserechts seit dem Jahre 2002”, NJW 2005, Heft 47, s.3394 (Kısaltma: NJW 2005, Heft 47).

Haas, Ulrich : “Wegfall des Handelsvertreter-Ausgleichsanspruchs gemäß § 89 b Abs. 3 Nr. 1 HGB bei Eigenkündigung ohne besonderen Anlaß verfassungswidrig?”, BB 1991, Heft 21, s.1441.

Habschied, Walther J.: “Das Ausgleichsrecht des Handelsvertreeters”, Festschrift zum 70. Geburtstag von Walter Schmidt- Rimpler, Karlsruhe 1957, s.335-340.

Haiber, Hanno Andreas: Der Investitionersatzanspruch des Eigenhändlers, Ausburg 1995.

Hase, Karl von: “Fristlose Kündigung und Abmahnung nach neuem Recht” NJW 2002 Heft 32, s.2278.

Hatemi, Hüseyin: Medeni Hukuka Giriş, 3. Baskı, İstanbul 2004.

Havutçu, Ayşe: Tam İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerde Temerrüt ve Müsbet Zararın Tazmini, İzmir 1995.

Herbert, Manfred: “Neues zum Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters”, BB 1997, Heft 26, s.1317.

Hiekel, Hans- Jürgen: Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters und des Vertragshändler, Frankfurt am Main, 1985.

Hofmann, Klaus: Der Prokurist, 7. Auflage, Heilderberg 1996.

Hollenbach, Volker: “Verlagerung des Vertriebs innerhalb eines Konzerns: Die Bewertung des Kundenstamms”, IStR 2003, Heft 17, s.605.

Hopt, Klaus J: Vertrags- und Formularbuch zum Handels-, Gesellschafts- und Bankrecht, München 2007.

Hoyningen- Huene, Gerrick: Die kaufmännischen Hilfspersonen, München 1996 (Kısaltma: Die kaufmännischen Hilfspersonen).

Hoyningen- Huene, Gerrick: Münchener Kommentar, Band 1 Handels-Gesetzbuch & 1-104, München 2006 (Kısaltma: MünchKomm.).

Höpfner, Claus: Kündigungsschutz und Ausgleichsansprüche des Franchisenehmers bei der Beendigung von Franchiseverträgen, Frankfurt 1997.

Hromadka, Wolfgang: “Möglichkeiten und Grenzen der Änderungskündigung”, NZA 1996, Heft 1, s.1.

Intveen, Michael: “Praxisprobleme bei der Berechnung des Ausgleichsanspruchs eines Kfz-Vertragshändler”, BB 1999, Heft 37, s.1881.

İmregün, Oğuz: Bilirkişi Raporları (1990), İstanbul 2001 (Kısaltma: Bilirkişi Raporları).

İmregün, Oğuz: Kara Ticareti Hukuku Dersleri (Genel Hükümler- Ortaklıklar- Kıymetli Evrak), 12. Baskı, İstanbul 2001 (Kısaltma: KTH).

İnal, Tamer: Borca Aykırılık ve Sonuçları, İstanbul 2004.

İnan, Nurkut: “Tek Satıcılık Sözleşmesi ve Üçüncü Kişiler”, Batider 1993, S.2, C. XVII, s.55.

İşgüzar, Hasan: Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989.

Jansen, Herbert: Vor- und Nachteile der Handelsvertreter- GmbH, Köln 1990.

Jung, Peter: Handelsrecht, 3. Auflage, München 2004.

Kainz, Martin/ Lieber, Helmut/ Puskajler, Peter: “Die "Münchener Formel" - oder: Berechnung des Vertragshändlerausgleichs in der Autobranche”, BB 1999, Heft 9, s.434.

Kalpsüz, Turgut: “Müvekkillerine İzafeten Acentalara Karşı Dava Açılması ve Takip Yapılması”, Batider 1983, C. XII, S.1, s.1.

Kampf, Achim: Handelsvertreters und Insolvenz, Mainz 2004.

Karayalçın, Yaşar: “İnhisari Satış Sözleşmesi- Butlan”, Özel Hukukda Meseleler ve Görüşler, Ankara 1975, s.85 (Kısaltma: Butlan).

Karayalçın, Yaşar: “Tek Satıcılık Sözleşmesi”, Özel Hukukta Meseleler ve Görüşler, Ankara 1997, s.15 (Kısaltma: Tek Satıcılık).

Karayalçın, Yaşar: Ticaret Hukuku Dersleri I, Giriş –Ticari İşletme, Ankara 1968 (Kısaltma: Ticaret Hukuku).

Kaufmann, Andrew: “Die Ansprüche des Handelsvertreters aus Regulation 17 bei Vertragsbeendigung nach Englischem Recht”, Saenger, Ingo/Schulze, Reiner, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Beispiel für Fortentwicklung angeglichenen europäischen Rechts, Baden-Baden 2000.

Kaumanns, Dirk: Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters gemäß § 89 b HGB in der Rechtsprechung und Literatur, Köln 1971.

Kaya, Nebi: “Alman Hukukuna Göre Portföy Tazminatından Sözleşme ile Vazgeçilebilir mi? (Münih İstinaf Mahkemesi’nin 11.01.2002 tarihli Kararının Değerlendirilmesi)”, Prof. Dr. Hüseyin Ülgen’e Armağan, 1. Cilt, İstanbul 2007, s.3.

Kayhan, Şaban: Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi, 2. Baskı, Ankara 2003.

Kender, Rayegân: Türkiye’de Hususi Sigorta Hukuku I, 7. Baskı, İstanbul 2001.

Kılıçoğlu, Ahmet M.: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 4. Bası, Ankara 2004.

Kınacı, Naci: “Acentenin Komisyon İsteme Hakkı”, Adalet Dergisi, Eylül-Ekim 1961, S.9-10, s.946.

Kınacıoğlu, Naci: Acente ve Acentelik Sözleşmesi, Ankara 1963.

Kırca, Çiğdem: Franchise Sözleşmeleri, Ankara 1997.

Kırca, İsmail: Ticari Mümessillik, Ankara 1996.

Kiene, Lorenz H.: “Der Verkauf einer Handelsvertretung- Rechtliche Besonderheiten bei der Nachfolge im Wege des § 89b III Nr. 3”, NJW 2006, Heft 28, s.2007 (Kısaltma: NJW 2006, Heft 28).

Kiene, Lorenz H: Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters – Die nachfolge in den Vertrag nach deutschem und französischem Recht- Aachen 2004.

Kindler, Peter: “Verwirkung des Rechts auf außerordentliche Kündigung: Für welche Dienstvertragstypen gilt § 626 Abs. 2 BGB ?”, BB 1988, Heft 30, s.2051 (Kısaltma: BB 1988, Heft 30).

Kindler, Peter: Grundkurs Handels- und Gesellschaftsrecht, München 2006 (Kısaltma: Handels- und Gesellschaftsrecht).

Kindler, Peter: İtalienisches Handels- und Wirtschaftsrecht, Heilderberg 2002 (Kısaltma: İtalienisches Handels- und Wirtschaftsrecht).

Kirsch, Andreas: “Ist der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers analog § 89b HGB am Ende?”, NJW 1999, Heft 38, s.2779.

Klein, Christian: “Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters nach französischem Recht”, Saenger, Ingo/Schulze, Reiner, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Beispiel für Fortentwicklung angeglichenen europäischen Rechts, Baden-Baden 2000.

Klunzinger, Eugen: Grundzüge des Handelsrecht, 13 Auflage, München 2006.

Kocayusufpaşaoğlu, Necip: “ Bir Yetki Belgesi İle Kanıtlanan Temsil Yetkisinin Geri Alınmasında Üçüncü Kişilerin İyiniyetinin Korunması Açısından BK. m. 33/II, 34/III ve 37 Karşısında BK m. 36/II'nin Uygulama Alanının Belirlenmesi”, Prof. Dr. Haluk Tandoğan'ın Hatırasına Armağan, Ankara 1990, s.207.

Kocayusufpaşaoğlu/Hatemi/Serozan/Arpacı: Borçlar Hukuku Genel Bölüm, (İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme), 3. Cilt, İstanbul 1994.

Koç, Nevzat: İsviçre- Türk Hukukunda Alacaklının Temerrüdü, Ankara 1992.

Koller, Ingo/Roth, Wulf-Henning/Morck, Winfried: Handelsgesetzbuch Kommentar, 6. Auflage, München 2007.

Koller, Thomas: “Die Kundschaftsentschädigung im schweizerischen Agenturvertragsrecht”, Saenger, Ingo/Schulze, Reiner, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Beispiel für Fortentwicklung angeglichenen europäischen Rechts, Baden-Baden 2000.

Köhler, Helmut: “Ausgleichsanspruch des Franchisenehmers Bestehen, Bemessung, Abwälzung”, NJW 1990, Heft 28, s.1689.

Kubilay, Huriye/Göksoy, Yaşar Can/Ayan, Özge/Yıldırım, Ali Haydar: Türk Ticaret Kanunu, Ticari İşletme Md. 1-135, İçtihatlar, İsviçre Federal Mahkemesi Kararları, İstanbul 2004.

Kubilay, Huriye: Uygulamalı Özel Sigorta Hukuku, 2. Baskı, İzmir 2003 (Kısaltma: Sigorta Hukuku).

Kubilay, Huriye: “Sigorta Acentelerinin Hakları”, Ege Sigorta Acenteleri Derneği Dergisi, Nisan 2004, s.50 (Kısaltma: Sigorta Acenteleri).

Kuther, Hermann: “Die neuen Handelsvertretervorschriften im HGB”, NJW 1990, Heft 5, s.305 (Kısaltma: NJW 1990, Heft 5).

Kuther, Hermann: Steht den Erben eines Handelsverteters bei Beendigung des Vertragsverhältnisses durch Tod des Handelsvertreters ein Ausgleichsanspruch nach § 89 b HGB zu?, Frankfurt 1960 (Kısaltma: Tod des Handelsvertreters).

Kümmel, Helga Hannelore: “Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers”, DB 1997, Heft 1, s.27 (Kısaltma: DB 1997, Heft 1).

Kümmel, Helga Hannelore: “Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers-Berechnung nach der “Münchener Formel”, DB 1998, Heft 48, s.2407 (Kısaltma: DB 1998, Heft 48).

Küstner, Wolfram/ Manteuffel, Kurt von/Evers, Jürgen: Der Ausgleichsanspruch des Versicherungs- und Bausparkassenvertreters, Göttingen 1998.

Küstner, Wolfram/ Thume, Karl- Heinz: Handbuch des gesamten Außendienstrechts, Band 2, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, 7. Auflage, Heilderberg 2003.

Küstner, Wolfram/Manteuffel, Kurt von: “Berechnung des Ausgleichsanspruchs des Vertragshändler”, BB 1988, Heft 29, s.1972 (Kısaltma: BB 1988, Heft 29).

Küstner, Wolfram/Manteuffel, Kurt von: “Die Änderungen des Handlersvertreterrechts aufgrund der EG- Harmonisierungsrichtlinie vom 18.12.1986”, BB 1990, Heft 5, s.291 (K1saltma: BB 1988, Heft 29).

Küstner, Wolfram: “Anmerkung zum Urteil des OLG Celle v. 16.5.2002”, VW 2002, s.1024 (K1saltma: VW 2002).

Küstner, Wolfram: “Grundsätze” zur Errechnung der Höhe des Ausgleichsanspruchs, Heilderberg 1997 (K1saltma: Grundsätze).

Küstner, Wolfram: “Im Versicherungsvertreterrecht kehrt keine Rune ein” VersR 2002, s.513-516 (K1saltma: VersR 2002).

Küstner, Wolfram: “Neufassung des § 89b Abs 3 HGB bei alters- oder krankheitsbedingter Eigenkündigung des Handelsvertreters”, BB 1976, s.630 (K1saltma: BB 1976).

Küstner, Wolfram: Das neue Recht des Handelsvertreters, 4. Auflage, Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, Dresden 2003 (K1saltma: Das neue Recht).

Laber, Jörg /Legerlotz, Christoph: “Verpflichtung zur Unterlassung von Wettbewerb während der Dauer und nach Beendigung eines Dienstverhältnisses”, DStR 2000, Heft 38, s.1605.

Lauser, Karl- Heinz: “Art. 1751 C.C. in der italienischen Rechtspraxis”, Saenger, Ingo/Schulze, Reiner, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Beispiel für Fortentwicklung angeglichenen europäischen Rechts, Baden-Baden 2000.

Lepke, Achim: Kündigung bei Krankheit, 12. Auflage, Berlin 2006.

Lettl, Tobias: Handelsrecht, München 2007.

Liebscher, “Die analoge Anwendung von § 25 HVG auf Franchiseverträge, WBI 1992, s.105.

Maier, Hans Jakob/ Marsilius-Meyer, Hans Joachim: Agenturvertrag (Handelsvertretervertrag) zwischen deutschen Lieferfirmen und ihren Agenten in der Schweiz, 10. Auflage, Zürich 1981.

Martinek, Michael/ Semler, Franz-Jörg/ Habermeier, Stefan: Handbuch des Vertriebsrechts, München 2003.

Martinek, Michael/ Wimmer- Leonhardt, Susanne: Handels-, Gesellschafts und Wertpapierrecht, 3. Auflage, Heidelberg 2001.

Martinek, Michael: "Der handelsvertreterrechtliche Ausgleichsprozess- Ein Ärgernis und seine europaweite Ausdehnung in FS für Lücke", 1977, s.409 (K1saltma: für Lücke).

Martinek, Michael: "Franchising im Handelsvertreterrecht", ZIP 1988, s.1367 (K1saltma: ZIP 1988).

Meeser, Joachim: Handelsvertreterverträge, 2. Auflage, Planegg 1994.

Mimaroğlu, Sait Kemal: Ticaret Hukuku, C.I, 3. Baskı, Ankara 1978.

Moroğlu, Erdoğan/Kendigelen, Abuzer: Notlu- İctihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, 8. Baskı, İstanbul 2004.

Moroğlu, Erdoğan: Türk Ticaret Kanunu Tasarısı, İstanbul 2005 (K1saltma: TTK Tasarısı).

Mölling, Peter: Geheimnisschutzklausel und Nachvertragliche Wettbewerbsverbote, Biefeld 1991.

Müller, Klaus J.: "Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters nach § 89b I 2 HGB wegen erweiterter Altkundenbeziehung auch bei Umsatzrückgang?", NJW 1997, Heft 51, s.3423 (K1saltma: NJW 1997, Heft 51).

Müller, Klaus J.: "Ausschluß des Ausgleichsanspruchs des Handelsvertreters nach § 92 c I HGB", NJW 1998, Heft 1-2, s.17 (K1saltma: NJW 1998, Heft 1-2).

Müller-Stein, Jörg: Das Recht der Versicherungsvermittlung, Wiesbaden 1997.

Narmanlıoğlu, Ünal: “Belirli Süreli İş Sözleşmesi İle Çalışan İşçinin İşverence Haksız Feshi Halinde Kıdem Tazminatı Talep Hakkı”, Prof. Dr. Turhan Esener’e Armağan, Ankara 2000, s.381 vd (Kısaltma: Kıdem Tazminatı).

Narmanlıoğlu, Ünal: İş Hukuku Ferdi İş İlişkileri I, İzmir 1998 (Kısaltma: İş Hukuku).

Nerad, Hasan: “Sigorta Acentelerinin Vergilendirilmesi”, Ali Bozer’e Armağan, Ankara 1998, s.99.

Nerlich, Jörg/Römermann, Volker: Insolvenzordnung Kommentar, München 2004.

Niebling, Jürgen: “Der Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers”, BB 1997, Heft 47, s.2388.

Nocker, Michael: Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Vertragshändlers und Franchisenehmers, Wien 2001.

Oetker, Harmut: Handelsrecht, 5. Auflage, Berlin 2007.

Oğuzman, M. Kemal/ Öz, Turgut M.: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 4. Baskı, İstanbul 2005.

Önen, Turgut: Karşılıklı Borç Doğuran Sözleşmelerde Borçlunun Temerrüdüyle İlgili Genel Mahiyetteki Hükümler, Ankara 1975.

Özdemir, Necdet/ Kınacıoğlu, Naci: Türk Ticaret Hukuku (Başlangıç Hükümleri), Ankara 1984.

Paetzold, Veronika: Muster- Agenturvertrag zwischen Lieferant in Deutschland und Agent in der Schweiz, Zürich 2000.

Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özekes, Muhammet: Medeni Usul Hukuku, 6. Baskı, Ankara 2007.

Pekcanitez, Hakan/Atalay, Oğuz/Özkan Sungurtekin, Meral/Özekes, Muhammet: İcra ve İflas Hukuku, 5. Baskı, Ankara 2007.

Poroy, Reha/Yasaman, Hamdi: Ticari İşletme Hukuku, 10. Baskı, İstanbul 2004.

Rafsendjani, Mansur Pour: Der Goodwill – Ausgleichsanspruch des Franchisenehmers, Frankfurt am Main, Berlin, Bern, Newyork, Paris, Wien, Lang, 1999.

Reisoğlu, Safa: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 18. Baskı, İstanbul 2006.

Reithmann, Christoph/ Martiny, Dieter: Internationales Vertragsrecht, 5. Auflage, Köln 1996.

Retzer, Konrad: “Verfassungsmäßigkeit des § 89 b Abs. 3 Nr. 1 HGB?”, BB 1993, Heft 10, s.668.

Reufel, Martin J./ Lofenz, Mark: “‘Pauschalierung’ des Ausgleichsanspruch für Kfz-Vertragshändler- ein Plädoyer gegen die ‘Münchener Formel’”, BB 2000, Heft 32, s.1586.

Roemer, Manfred: Die Realisierung des Handelsvertreterprovisionsanspruch, München 1981.

Ruhfus, Wilhelm: Die Pflicht des Gefolgsmannes zur Wahrung der Geschäfts- und Betriebsgeheimnisse, Berlin 1941.

Ruß, Werner: Heilderberg Kommentar zum Handelsgesetzbuch, 6. Auflage, Heilderberg 2002.

Saenger, Ingo/ Schulze, Reiner: Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Baden- Baden 2000.

Saenger, Ingo; “Das Recht des Handelsvertreters zur ausgleichswahrenden Eigenkündigung”, DB 2000, Heft 3, s.129 (Kısaltma: DB 2000, Heft 3).

Schaefer, Rolf: “Das rotierende Vertriebssystem auf der Grenze zwischen Arbeits- und Handelsvertreterrecht”, NJW 2000, Heft 5, s.320.

Scherer, Martin: “Ausschluß von Ausgleichsansprüchen des Handelsvertreters”, DB 1996, s.1709.

Schiefelbein, Gert: Der Ausgleichsanspruch des Versicherungsvertreters, Köln 1996.

Schlegelberger, Franz/Schöder, Georg: Handelsgesetzbuch, Schlegelberger Komm, Band 2, § 48- 104, 5. Auflage, München 1973.

Schmidt, Karsten: “Das Handelsrechtsreformgesetz”, NJW 1998, Heft 30, s.2161 (K1saltma: NJW 1998, Heft 30).

Schmidt, Karsten: Handelsrecht, 5. Auflage, Köln- Berlin- Bonn- München 1999 (K1saltma: Handelsrecht).

Schreiber, Klaus: “Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters aus prozessualer Sicht”, NJW 1998 Heft 51, s.3737.

Schulte Westenberg, Michael: “Die außerordentliche Kündigung im Spiegel der neueren Rechtsprechung”, NZA-RR 2005, Heft 12, s.617.

Schwytz, Ingo: “Mindestkündigungsfristen bei Beendigung von Vertragshändlerverträgen”, BB 1997, Heft 47, s.2385 (K1saltma: BB 1997, Heft 47).

Schwytz, Ingo: Vertragshändlerverträge mit einer Einführung zur Stellung des Vertragshändlers beim Absatz von Waren, Heilderberg 1998 (K1saltma: Vertragshändlerverträge).

Seliçi, Özer: Borçlar Kanununa Göre Sözleşmeden Doğan Sürekli Borç İlişkilerinin Sona Ermesi, İstanbul 1976.

Sellhorst, Ute: “Der Ausschluß des Ausgleichs gemäß § 89b Abs. 3 HGB”, Saenger, Ingo/Schulze, Reiner, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters,

Beispiel für Fortentwicklung angeglichenen europäischen Rechts, Baden-Baden 2000 (Kısaltma: Ausschluß des Ausgleichs).

Sellhorst, Ute: “Überhangprovisionen bei der Berechnung des Ausgleichsanspruchs des Handelsvertreters”, BB 1997, s.2019 (Kısaltma: BB 1997).

Semler, Franz-Jörg: Handelsvertreter und Vertragshändlerrecht, München 1988.

Serozan, Rona: Sözleşmeden Dönme, İstanbul 1975 (Kısaltma: Sözleşmeden Dönme).

Serozan, Rona: İfa, İfa Engelleri, Haksız Zenginleşme, İstanbul 1994 (Kısaltma: İfa Engelleri).

Siegert, Reinhard: “Der Ausgleichsanspruch des Kfz-Vertragshändlers- Fällt die analoge Anwendung des § 89b HGB ?”, NJW 2007, Heft 4, s.188.

Sonnenschein, Jürgen/Weitemeyer, Birgit: Heymann Kommentar, Handelsgesetzbuch (ohne Seerecht), Band 1, § 1-104, 2. Auflage, Berlin- Newyork 1995.

Sopacı, Birgül: “Sigorta Acentesinin Portföy Akçesi Hakkı”, Prof. Dr. Fahiman Tekil’in Anısına Armağan, İstanbul 2003, s.439.

Soyer, Mehmet Polat: Rekabet Yasağı Sözleşmesi (BK. m. 348 – 352), DEÜ. Döner Sermaye İşletmesi Yayınları No: 53, Ankara 1994.

Specks, Georg: Der Ausgleichsanspruch der Versicherungsvertreters gemass & 89b HGB, Münster 2002.

Staub, Hermann: Handelsgesetzbuch, 4. Auflage, Berlin 1995.

Steinbeck, Anja: Handelsrecht, Köln 2005.

Steiner, Rolf: Das Gestaltungsrecht, Zürich 1984.

Stötter, Karin: Das Recht der Handelsvertreter, 5. Auflage, München 2000.

Stötter, Viktor/Lindner, Hans Christian/ Karrer, Eugen: Die Provision und ihre Abrechnung, 2. Auflage, München 1980.

Stumpf, Cordula: “Vertragshändlerausgleich analog § 89 b HGB - praktische und dogmatische Fehlverortung?”, NJW 1998, Heft 1-2, s.12 (Kısaltma: NJW 1998, Heft 1-2).

Stumpf, Herbert/Schutze, Jörg-Martin/ Jaletzke, Matthias: Der Vertragshändlervertrag, 3. Auflage, Heilderberg 1997.

Sturm, Liekefett: “§ 89 b HGB und Unternehmenskauf - Ausgleichsansprüche von Handelsvertretern nach Betriebsveräußerung durch Asset Deal”, BB 2004, Heft 19, s.1009.

Sümer, Haluk Hadi: “Belirli Süreli Hizmet Sözleşmelerinde Haksız Fesihin Hukuki Sonuçları”, TÜHUS 1992/8, s.3 vd..

Şener, Oruç Hami/ Eroğlu, Sevilay: Ticari İşletme Hukuku Uygulamaları, Ankara 2005.

Şenocak, Kemal: “Avrupa Birliği Sigorta Aracıları Direktifi (2002/92/CE)”, Prof. Dr. Ergon A. Çetingil ve Prof. Dr. Rayegan Kender’e Armağan, İstanbul 2007, s.1055.

Tandoğan, Haluk: “Tek Satıcılık Sözleşmesi”, Batider 1982, C. XI, S.4, s.1 (Kısaltma: Tek Satıcılık).

Tandoğan, Haluk: Borçlar Hukuku, Özel Borç ilişkileri, Ankara 1982 (Kısaltma: Borçlar Hukuku).

Tandoğan, Haluk: Türk Mesuliyet Hukuku, Ankara 1961 (Kısaltma: Mesuliyet).

Tekinalp, Gülören: Acenta Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı, İstanbul 1972.

Tekinalp, Ünal : “Türk Hukukunda Acentanın “Portföy Akçası” Talebi”, Ali Bozer’e Armağan, Ankara 1998, s.1.

Tekinay, Selahattin Sulhi/ Akman, Sermet/Burcuoğlu, Haluk/Altop, Atilla: Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, 7. Baskı, İstanbul 1993.

Teoman, Ömer : “Tek Satıcılık – Portföy Tazminatı”, Yaşayan Ticaret Hukuku, C.I, Hukuki Mütalaalar, Kitap 11, İstanbul 2004, s.51 (Kısaltma: Tek Satıcılık).

Teoman, Ömer: “Şişeleyici Sözleşmesi”, Yaşayan Ticaret Hukuku, C. I, Hukuki Mütalaalar, Kitap 5, 2. Baskı, İstanbul 2000, s.14 (Kısaltma: Şişeleyici Sözleşmesi).

Thouvenin, André: “Der Anspruch des Agenten auf Kundschaftsentschädigung in der Praxis”, Saenger, Ingo/Schulze, Reiner, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Beispiel für Fortentwicklung angeglichenen europäischen Rechts, Baden-Baden 2000.

Thume, Karl-Heinz: “Anrechnung einer Alters- und Hinterbliebenenversorgungszusage auf den Ausgleichsanspruch des Versicherungsvertreters- ein Handelsbrauch”, BB 2002, s.1325 (Kısaltma: BB 2002).

Thume, Karl-Heinz: “Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters gem. § 89 b HGB im Lichte der Europäischen Union”, BB 2004, Heft 46, s.2473 (Kısaltma: BB 2004, Heft 46).

Thume, Karl-Heinz: “Der neue Ausgleichs-Ausschlußtatbestand nach § 89 b Abs. 3 Nr. 3 HGB”, BB 1991, Heft 8, s.490 (Kısaltma: BB 1991, Heft 8).

Thume, Karl-Heinz: “Einige Gedanken zum Ausgleichsanspruch nach § 89 b HGB”, BB 1999, Heft 45, s.2309 (Kısaltma: BB 1999, Heft 45).

Thume, Karl-Heinz: “Neues zum Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters und des Vertragshändlers”, BB 1994, Heft 34, s.2358 (Kısaltma: BB 1994, Heft 34).

Tiemann, Ralf: Die Beendigung des Franchise-Vertrages durch Kündigung und Fristablauf, Frankfurt am Main 1990.

Tietz, Christoph: Vertretungsmacht und Vertretungsbefugnis im Recht der BGB-Vollmacht und der Prokura, Frankfurt am Man, Bern, Newyork, Paris, Lang 1990.

Timm, Wolfram/Schöne, Trorsten: Handelsrecht, 3. Auflage, München 2004.

Topçuoğlu, Metin: Rekabet Hukuku Açısından Acentelik ve Dağıtım Sözleşmeleri, Ankara 2006.

Troppman, Wolfgang: Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreterers im deutschen und französischen Recht in rechtvergleichender Sicht, Saarbrücken/ Luxemburg 1967.

Tunçomağ, Kenan: Türk Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, C. I, 6. Baskı, İstanbul 1976 (Kısaltma: Genel Hükümler).

Tunçomağ, Kenan: Türk Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, C. II, 3. Baskı, İstanbul 1977 (Kısaltma: Özel Hükümler).

Ulaş, Işıl: “Uygulamacı Gözü İle Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Bakış”, Batider 2005, C. XXIII, S.2, s.189.

Ulmer, Peter: Der Vertragshändler, München 1969.

Ulucan, Devrim: “Belirli Süreli Hizmet Akdinin Sona Ermesi”, Türk- İsviçre Hukukunda Belirli Süreli Hizmet Akitlerinin Hukuki Sorunları, İstanbul 1979, s.95 vd.

Ungeheuer, Christina: “Provisionsanspruch des Handelsvertreterers bei Kündigung nach § 649 BGB”, NJW 1994, Heft 23, s.1497.

Üçer, Mehmet: (Roma Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta) Alacaklının Temerrüdü, Ankara 2007.

Ülgen, Hüseyin/Teoman, Ömer/Helvacı, Mehmet/Kendigelen, Abuzer/Kaya, Aslan/Nomer Ertan, N. Füsün: Ticari İşletme Hukuku, İstanbul 2006.

van Bühren, Hubert W: Handbuch Versicherungsrecht, 3. Auflage, Köln 2007.

Veltnis, Michael A: “Zur analoge Anwendung von § 89b auf den Ausgleichsanspruch des Eigenhändlers”, NJW 1984, Heft 37, s.2063.

von Tuhr, Andreas: Borçlar Hukukunun Umumi Kısmı, C. 1-2, Ankara 1983.

Wank, Rolf: “Die “neue Selbständigkeit”, DB 1992, Heft 2, s.90.

Wauschkuhn, Ulf: “Vereinbarungen im Hinblick auf den Ausgleichsanspruch des Vertragshändlers”, BB 1996, Heft 30, s.1517 .

Westphal, Bernd: “Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters bei Veräußerung des Unternehmerbetriebs”, BB 1998, Heft 28, s. 1432 (Kısaltma: BB 1998, Heft 28).

Westphal, Bernd: “Die Berechnung des Ausgleichsanspruchs in der Praxis”, Saenger, Ingo/Schulze, Reiner, Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, Beispiel für Fortentwicklung angeglichenen europäischen Rechts, Baden-Baden 2000 (Kısaltma: Saenger/Schulze).

Westphal, Bernd: “Die Handelsvertreter-GmbH: Renaissance mit Unterstützung des BFH?”, BB 1999, Heft 49, s.2517 (Kısaltma: BB 1999, Heft 49).

Westphalen, Friedich Graf von: “AGB-Recht im Jahr 2002- Besonderer Teil: Einzelne Vertragstypen”, NJW 2003 Heft 28, s.1981 (Kısaltma: NJW 2003 Heft 28).

Westphalen, Friedich Graf von: “AGB-Recht im Jahr 2003”, NJW 2004 Heft 28, s.1993 (Kısaltma: NJW 2004 Heft 28).

Westphalen, Friedrich Graf von: “Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters gem. § 89b HGB”, DStR 1995 Heft 40, s.1554 (Kısaltma: DStR 1995 Heft 40).

Westphalen, Friedrich Graf Von: Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU-Staaten und der Schweiz, Köln 1995 (Kısaltma: Handbuch des Handelsvertreterrechts in EU- Staaten).

Woltereck, Frank: “Zweiwochenfrist bei Außenordentlicher Kündigung eines Handelsvertreters”, DB 1984, s.279.

Wörlen, Rainer: Handelsrecht mit Gesellschaftsrecht, 8. Auflage, Köln- Berlin-München 2006.

Yavuz, Cevdet: Türk Borçlar Hukuku, Özel Hükümler, 6. Baskı, İstanbul 2002.

Zevkliler, Aydın/ Acabey, M. Beşir/Gökyayla, K. Emre: Medeni Hukuk, 6. Baskı, Ankara 2000.

Zevkliler, Aydın/ Havutçu, Ayşe: Borçlar Hukuku, Özel Borç İlişkileri, 9. Baskı, Ankara 2007.